

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos katedra

Eglė Šmitaitė

Sociologijos ir kriminologijos studijų programa

Magistro darbas

Narkomano kelias- nuo pirmosios dozės iki apsisprendimo gyventi be narkotikų

Darbo vadovas: habil. dr. Aleksandras Dobryninas

Vilnius 2007

TURINYS

TURINYS	2
SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
I. TEORINĖS NUOSTATOS	8
1. Priklausomybė, įtakota narkotinių medžiagų	8
1.1. Narkotinės ir psichotropinės medžiagos	8
1.2. Narkomanijos problema.....	10
1.3. Sociologinis narkomanijos suvokimas.. ..	12
1.4. Problemos, kylančios dėl narkotikų vartojimo.....	14
2. Teoriniai narkotikų vartojimo aspektai.....	15
2.1. Narkomaniją aiškinančių psichologinių teorijų nuostatos... ..	16
2.2. Narkotikų vartojimas sociologinių teorijų rėmuose.... ..	17
2.3. Narkomano kelio analizė David Matza neutralizacijos ir dreifo teorijos kontekste.. ..	22
3. Narkotikų vartojimas- deviantinis elgesys.....	24
3.1. Narkomanai kaip marginalinė grupė	24
3.2. Narkomanų subkultūra	26
4. Narkomanijos paplitimo Lietuvoje ir jos prevencijos analizė.....	29
II. NARKOMANO KELIO ANALIZĖ	33
1. Empirinio tyrimo aprašymas.....	33
2. Tyrimo duomenų analizė	36
2.1. Narkomano kelio pradžia.....	36
2.2. „Narkomanų“ subkultūra, ar „narkomanijos“ subkultūra . ..	42
2.3. Narkotikų įtakoti gyvenimo pokyčiai... ..	45
2.4. Apsisprendimas gyventi be narkotikų.....	50
2.5. Resocializacijos galimybės.....	53
IŠVADOS	56
LITERATŪROS SĄRAŠAS	58
PRIEDAI	62

NARKOMANO KELIAS: NUO PIRMOSIOS DOZĖS IKI APSISPRENDIMO GYVENTI BE NARKOTIKŲ

SANTRAUKA

Narkomanija – opi ir sunkiai išsprendžiama visuomenės problema, kurios sprendimui būtini įvairūs tyrimai ir analizė. Šiame darbe nagrinėjamas narkomano kelias nuo pirmosios dozės iki apsisprendimo gyventi be narkotikų. Siekiant išsamiai atskleisti šį kelią, darbe aptariamos pagrindinės narkotinių medžiagų savybės, remiantis įvairių autorių požiūriais perteikiama narkomanijos samprata, ją sąlygojantys veiksniai, analizuojami subkultūros bruožai ir atskleidžiama narkomanijos prevencijos reikšmė. Narkotinių medžiagų vartojimas nėra priimtina ir toleruojama elgesio norma, todėl narkomanija traktuojama kaip deviacija, o narkotikų vartojimas suvokiamas kaip elgesys, laužantis standartus ir griaunantis bendrumo jausmą visuomenėje. Narkomanai suvokiami kaip nuo konvencionalių normų nukrypę visuomenės nariai, kurie stigmatizuojami, jiems priskiriamos etiketės, kurios nenulipdomos ir gyvenant be narkotikų. Etikečių klijavimas formuoja diskomfortą, didina paženklintųjų atskirtį, mažina resocializacijos efektyvumą.

Darbe taip pat apžvelgiami narkomanijos aspektai Lietuvoje.

Empirinėje darbo dalyje remiantis David Matza neutralizacijos ir dreifo teorija analizuojami kokybinio tyrimo rezultatai, gauti apklausus į narkomaniją įsitraukusius (vartojančius, praeityje vartojusius) asmenis ir su jais dirbančius ekspertus. Remiantis tyrimo duomenimis, galima teigti, kad narkomanija- blogą linkmę žmogaus gyvenimą keičiantis reiškinys, kuris įtakoja nerealaus gyvenimo su iškreiptu vaizdu susikūrimą ir gyvenimą jame. Nuo narkotikų priklausomi asmenys formuoja savitą subkultūrą su jai priimtinomis nuostatomis, kalba, elgesio vertinimu, tačiau konvencinės kultūros normų poveikis išlieka, kuriam sustiprėjus nusprendžiama grįžti į gyvenimą be narkotikų.

Narkomanija - nepagydoma liga, todėl lieka rizika, kad nustojęs vartoti narkotikus asmuo kada nors vėl pradės, todėl stengiantis išmokti nugalėti potraukį narkotikams ir kontroliuoti šią ligą, svarbi asmens motyvacija, aplinkinių, ypač šeimos narių, parama ir neigiamo visuomenės požiūrio narkotikus vartojusių asmenų atžvilgiu mažinimas.

THE WAY OF DRUG ADDICT: FROM THE FIRST DOSE TILL THE DECISION TO LIVE WITHOUT DRUGS.

SUMMARY

Drug addiction is a sore problem. Various researches and analyses are needed to solve it. The way of drug addict from the first dose till the decision to live without drugs is analyzed in this master work. In order to reveal the way, the main characteristics of drugs, the different author's views explaining the phenomenon of drug addiction, the main features of the subculture, and the mean of the prevention are discussed. Drug addiction is not an acceptable way of behavior, so the addiction is understood as deviance. Drug use is indicated as the form of behavior, that destroys the standards of the population and the feeling of community. Drug addicts are defined as the members of population, that are deviated from the conventional norms. They are stigmatized and labeled even when not using drugs. The fact of being labeled creates the feeling of discomfort and makes the resocialization less effective. What is more, the main aspects of drug addiction in Lithuania is discussed.

According the Neutralization and drift theory of David Matza, the qualitative research results are discussed in the empirical part of the work. The people who use drugs or used them in the past and the experts of drug addiction were questioned using half- structured interview method. According to the research results, drug addiction is the phenomenon that makes person's life worse. Drug addiction creates unreal life with distorted point of view. Drug users belong to the subculture with unique attitude, language and behavior. However, drug addicts are not separated from the influence of the conventional norms. When the influence of the norms increases, drug addict decides to live without drugs.

Drug addiction is an incurable disease, so there is always a risk that the person, who stopped using drugs, may start using them again. The most important factors that help to control the disease and to conquer the craving of drugs are: the motivation of drug addict, the support of the people round about, especially of the family members, and the decrease of negative attitude toward ex- drug addicts of the population.

ĮVADAS

Nenauja, tačiau nuolat visuomenei aktuali yra narkomanijos tema. Apie narkotikų žalą, jų poveikį organizmui, vartojant juos padidėjusią grėsmę užsikrėsti įvairiomis, dažnai ir mirtinomis ligomis dažnai kalba tėvai, pedagogai, informuoja televizija, spauda. Tačiau nors visuomenėje ir netyla kalbos apie narkomaniją ir rodos kiekvienas, net ir mažas vaikas žino, kad narkotikai žalingi, narkomanijos problema nemažėja. 2004 metais Lietuvoje atlikto reprezentatyvaus narkotinių medžiagų vartojimo paplitimo populiacijoje tyrimo duomenimis, šalyje bent kartą narkotikų yra bandę net 8,4 proc. gyventojų. Taigi, nepaisant skleidžiamos informacijos, doze susigundo nemažai žmonių, o dažnai pirmasis pabandymas veda link pripratimo.

Narkomanai mūsų visuomenėje suvokiami kaip nuo normų nukrypę asmenys, nuo įprastų socialinių grupių besiskiriantys savo mąstymu ir elgesiu. Kiekvienas pirmą kartą nusprendęs išbandyti narkotikus žino, kad tapęs narkomanu jis bus smerkiamas, tačiau vis tiek ryžtasi. Kas gi paskatina jų susidomėjimą narkotikais? Kodėl jie nusprendžia pabandyti?

Tapus narkomanu, kenčia ne tik organizmas, bet ir santykiai su tėvais, draugais bei aplinkiniais. Į narkomanus vieni žvelgia su gailėsčiu, kiti su panieka, bet vienaip ar kitaip, jie laikomi „kitokiais“. Stigmatizacija paveikia ne tik pačius narkomanus, bet ir jų tėvus, kurie negali žiūrėti, kaip jų vaikas „nuodijasi“.

Neretai narkomanai nepripažįsta savo priklausomybės nuo narkotikų ir nesigydo, tačiau pasitaiko atveju, kai narkomanas pats arba aplinkinių įtakojamas visgi nusprendžia nustoti svaigintis. Tada prieš jį atsiveria ilgas ir sudėtingas kelias, kuriuo žengiant reikia ne tik atsispirti narkotikų traukai, bet ir atrasti jėgų atremti visuomenės smerkimą, nepripažinimą, nepasitikėjimą.

Galbūt nenorime pripažinti, tačiau narkomanai- mūsų visuomenės dalis, nuo kurios mes negalime atsiriboti teigdami, kad narkotikų vartojimas yra vien jų problema. Siekdama solidarumo, darnos ir suderinamumo, kiekviena visuomenė privalo įsigilinti į visų jai priklausančių individų grupių problemas bei stengtis jas spręsti. Norėdami įveikti narkotiku problemą, turime ištirti narkotikų vartojimo priežastis, besisvaiginančiųjų problemas ir išgyvenimus, veiksnius, paskatinančius juos pradėti gydytis ir keisti gyvenimą, problemas, kylančias po gydymo ir stengiantis gyventi toliau.

Kadangi narkomanija yra opi ir sunkiai išsprendžiama visuomenės problema, ji buvo ir yra nagrinėjama atliekant įvairius tyrimus. Tačiau jos aktualumui nemažėjant drąsiai galima tvirtinti, kad tyrimų nagrinėjančių narkomanijos reiškinių niekada nebus per daug. Juk pasauliui žengiant į priekį, kartu, deja, vystosi ir kinta narkotikų rinka, išryškėja nauji narkomanijos bruožai, kuriuos galima atskleisti ir ištirti tik atliekant naujus tyrimus. Kiekvienas tyrimas yra naujas

žingsnis progreso link, nes kuo išsamiau išanalizuosime narkomanijos problemą, tuo lengviau bus galima su ja kovoti, kurti prevencines programas.

Šiame darbe nagrinėjamas narkomanijos kelias nuo pirmosios dozės iki apsisprendimo nustoti svaigintis ir grįžti į gyvenimą be narkotikų. Darbe analizuojami pirmieji žingsniai, pastūmėję į priklausomybę nuo narkotikų, atskleidžiama narkomanų gyvenimo kasdienybė, jų siekiai, santykiai su aplinkiniais. Taip pat gilinamasi į faktorius, nulėmusius narkomano apsisprendimą gyventi be narkotikų bei pakitusią ateities viziją.

Darbo tikslas- išnagrinėti narkomano kelią nuo pirmosios dozės iki apsisprendimo gyventi be narkotikų.

Darbo uždaviniai:

- Aptarti narkomanijos sampratą.
- Pateikti sociologinį narkomanijos suvokimą.
- Apžvelgti pagrindinių narkomaniją aiškinančių psichologinių ir sociologinių teorijų nuostatas.
- Pateikti narkotikų vartojimo kaip deviantinio elgesio suvokimą.
- Išanalizuoti narkomanijos subkultūros aspektus.
- Aptarti narkomanijos paplitimo Lietuvoje aspektus.
- Atlikti narkomano kelio analizę remiantis David Matza neutralizacijos ir dreifo teorija.

Tyrimo objektas

Narkomanai. Darbe naudojama sąvoka apima psichotropines bei kitokias psichoaktyvias medžiagas vartojantys asmenys, neįskaitant tabako ir alkoholio.

Tyrimo metodas

Teorinės literatūros analizė- analizuojant literatūrą, išnagrinėtos pagrindinės narkomaniją aiškinančių psichologinių ir sociologinių teorijų nuostatos, pritaikyta David Matza neutralizacijos ir dreifo teorija.

Kokybinis tyrimas, atliekant giluminius pusiau struktūruotus interviu su narkomanais ir ekspertais.

Darbo struktūra

Darbą sudaro dvi dalys- teorinė ir empirinė. *Teorinėje dalyje* aptariami pagrindiniai narkomanijos aspektai- problema, paplitimas, pateikiama informacija apie narkotikus, analizuojamos narkomaniją aiškinančios pagrindinės psichologinių ir sociologinių teorijų nuostatos, tiriami subkultūros bruožai.

Kadangi narkomanai visuomenėje suvokiami kaip nuo normų nukrypę asmenys, kaip marginalinė grupė, kuriems lipdomos „etiketės“, jie stigmatizuojami, *empirinėje dalyje* aiškinamasi, kodėl vyraujant tokiam neigiamam požiūriui, žmonės pasuka narkomanijos keliu. Analizuojant narkomanų ir ekspertų duomenis, gautus kokybinio interviu būdu, siekiama nuodugniai išnagrinėti įvairius narkomanijos kelio aspektus (priežastis, problemas, santykių kaitą, resocializacijos galimybes...).

TEORINĖS NUOSTATOS

1. Priklausomybė, įtakota narkotinių medžiagų

Vis dažniau tiek Lietuvoje, tiek kitose šalyse atsiranda nuo narkotinių medžiagų priklausomų žmonių. Ši priklausomybė keičia žmonių gyvenimą, įpročius, mąstymą, elgesį, bendravimo įgūdžius. Keičiasi ir visuomenės požiūris tokių asmenų atžvilgiu. Todėl stengiantis suvokti ir spręsti šią problemą, pirmiausiai reikia ieškoti ją sąlygojančių priežasčių.

1.1. Narkotinės ir psichotropinės medžiagos

Remiantis Maslow poreikių piramide, fiziologiniai poreikiai žmogaus gyvenime yra patys svarbiausi. Nepatenkinęs jų, žmogus negali siekti kitų (saugumo, saviraiškos ir tt). (Želvys, 1995). Narkotikai besisvaiginantiems žmonėms yra tarsi maistas, be kurio jie negali gyventi. Tad, remiantis Maslow, galime teigti, kad negavę narkotikų, jie tarsi nepatenkina savo pirminio poreikio, todėl negali patenkinti ir kitų.

„*Narkotikai*- tai gamtinės ar sintetinės medžiagos, kurios dėl kenksmingo poveikio jomis piktnaudžiaujantiems žmonėms sukelia sunkų sveikatos sutrikimą, pasireiškiantį psichine ar fizine priklausomybe”. (Bulotaitė L, 2004 p.12). Kad medžiaga būtų pripažinta narkotine, ji turi atitikti tris kriterijus:

1. medicininį- veikia centrinę nervų sistemą;
2. socialinį- plačiai paplitęs nemedicininis vartojimas;
3. juridinį- medžiaga pripažinta narkotine ir įtraukta į sąrašą medžiagų, kurių neteisėta gamyba, įsigijimas, laikymas ar realizavimas draudžiami įstatymo. (Bulotaitė, 2004).

Plačiam visuomenei geriausiai žinoma narkotikų savybė- gebėjimas sukelti priklausomybę. Pats terminas „priklausomybė“ apeliuoja į moralinį vertinimą, ribų peržengimą. Visuomenė nustato ribas, kurias peržengus jau galima vadinti „piktnaudžiavimu“. (Goode, 1972.).

Kalbant apie priklausomybę, reikia skirti du skirtingus jos komponentus: 1) fizinę priklausomybę, kurią tiesiogiai sukelia narkotikas („addiction“) ir 2) priklausomybę, kuri labiau siejama su paties žmogaus elgesiu („dependence“). (Goode, 1972). Dažnai šie aspektai neatskiriami ir įvardijami vienu terminu- „priklausomybė“. Siekiant teisingai suvokti narkotikų sukeltą priklausomybę, būtina suprasti skirtumą tarp jos formų. Jeigu tokia narkotinė medžiaga kaip, pavyzdžiui, heroinas vartojamas ilgą laiką, tuomet susiformuoja fizinė organizmo priklausomybė („addiction“), kai kūno ląstelės pastoviai reikalauja naujos narkotikų dozės. Net žinodamas narkotikų sukeltą žalą ir pasekmes, asmuo negali jų atsisakyti, nes narkotikų

nevartojimas sukelia fizinių skausmų. Kiek kitokia situacija kai asmuo vartoja fizinės priklausomybės nesukeliančius narkotikus kaip, pavyzdžiui, marihuana (nors pastaruoju metu ginčijamasi ar prie marihuanos negalima priprasti). Tokiu atveju taip pat pasireiškia priklausomybė („dependence“), tačiau ji tik dalinė- kūno ląstelės nereikalauja narkotikų, nustojęs juos vartoti asmuo nepatiria skausmų, pykinimo ir panašių pojūčių, kuriuos patiria fizinę priklausomybę sukeliančius narkotikus pvz., heroiną, nustojęs vartoti asmuo. (Goode, 1972).

Taigi, narkomanijos tyrinėtojų įsitikinimu, šių priklausomybės formų neatskyrimas įtakoja bendro priklausomybės narkotikams suvokimo klaidingumą. Plačiai paplitusi nuomonė, kad bet kuri narkotinė medžiaga labai greitai sukelia priklausomybę. Tačiau tai viso labo mitas, nes žmonės, kurie priversti vartoti narkotines medžiagas gydymo tikslams, netampa nuo jų priklausomi. Retam ligoniui, kuriam leidžiamas morfijus siekiant numalšinti skausmą, susiformuoja tokia priklausomybė, kaip narkomanui, morfijų vartojančiam kaip nuotaiką keičiantį narkotiką. (Melzack, 1990 pg. Myers, 2000). Tai labiau priklauso nuo asmens, nuo vartotojo, o ne nuo pačios narkotinės medžiagos.

Gamtoje yra daugybė medžiagų, kurios narkotizuoja žmogų, veikia jo psichiką. Plačiausiai žinomos kanapės. Tačiau didžioji dalis narkotinių medžiagų gaunamos sintetiniu būdu. Narkotinės medžiagos apima plačią preparatų skalę: narkotines, psichotropines medžiagas, vaistus, anestetikus, lakiuosius tirpiklius, anabolinius steroidus, alkoholį ir tabaką. Narkotinių medžiagų sąrašas nėra baigtinis, jis nuolat papildomas, koreguojamas ir atnaujinamas pagal tai, kokios medžiagos yra vartojamos svaiginimuisi ir kiek jos pavojingos žmogaus sveikatai. (Bulotaitė, 2004).

Narkotikai veikia žmogaus organizmą - keičia jo nuotaiką, mąstymą, elgesį, klausos ar regos pojūčius bei kitus jausmus. Narkotinės medžiagos dažniausiai siejamos su nelegaliais dalykais, nes šalies įstatymai draudžia šių medžiagų gamybą, laikymą, realizavimą ar platinimą. Tačiau narkotinių medžiagų sąrašas tuo nesibaigia, nes kai kurių psichiką veikiančių medžiagų vartojimas nėra draudžiamas ir yra legalus. Pavyzdžiui, kavoje yra kofeino (narkotinė medžiaga), kuris stimuliuoja nervų sistemą, suteikia energijos ir žvalumo. Ir nors iš pirmo žvilgsnio kavos vartojimas neatrodo kenksmingas organizmui, tačiau prie jos priprantama, tiksliau priprantama prie jos sudėtyje esančios narkotinės medžiagos. Žymiai stipresnį narkotinį poveikį turi alkoholis ir tabakas, kurių besaikis vartojimas taip pat sukelia priklausomybę, neigiamai veikia organizmą, kenkia sveikatai.

Narkotikai dažnai yra įvairių ligų, o ypač ŽIV, priežastis. Daugėjant intraveninius narkotikus vartojančių žmonių skaičiui, didėja ir galimybės užsikrėsti ir plisti ligoms. Remiantis Lietuvos AIDS centro duomenimis, pernai metais mūsų šalyje diagnozuota 100 naujų užsikrėtimo ŽIV atvejų, 2007 m. pradžioje registruota 1200 ŽIV nešiotojų (šią statistiką reikia vertinti atsargiai,

kadangi ne visi užsikrėtę ŽIV registruojami). Nors pastaruoju metu pastebima tendencija, kad mažėja ŽIV atvejų, dėl injekcinių narkotikų vartojimo naudojant nesterilias adatas ar švirškštus, tačiau didžiausioji dalis (2006 metais sudarė 62 proc.) naujų viruso nešiotojų užsikrėtė švirkšdamiesi injekcinius narkotikus. (Nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004-2008 metų programos įgyvendinimo 2006 m. priemonių vykdymo ataskaita). Taigi galima teigti, kad narkomanija ir ŽIV labai glaudžiai susipynę, todėl dažnai kalbant apie narkomaniją, lygiagrečiai susimąstoma ir apie ŽIV bei AIDS problemas.

Tačiau nereikia pamiršti ir legalių narkotikų keliamos žalos. Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) teigia, kad legalių psichotropinių medžiagų sveikatai keliama grėsmė gerokai didesnė negu neteisėtai platinamų narkotinių medžiagų. Lietuva ne išimtis- medikai vis labiau baiminasi dėl alkoholio bei tabako vartojimo augimo. Narkotikų kontrolės departamento (toliau- NKD) duomenimis, 85,1 proc. gyventojų nurodė vartoję alkoholį per pastaruosius 12 mėnesių, 65,8 proc. 15- 64 metų amžiaus gyventojų bent kartą gyvenime rūkė. Palyginus Lietuvos rūkymo statistiką su Pasaulinės organizacijos duomenimis pastebima, kad mūsų šalis vidurkį viršija beveik 10 proc. (NKD metinis pranešimas 2006. p. 56). Pateikta statistika patvirtina, kad reikia susirūpinti ne tik nelegalių narkotikų vartojimu, bet ir legaliais narkotikais, kurie dažniausiai nelaikomi narkotikais.

1.2. Narkomanijos problema

„Narkomanija – psichikos liga, kuria suserga asmenys dėl piktnaudžiavimo narkotinėmis, psichotropinėmis, kitomis psichiką veikiančiomis medžiagomis, pasireiškiant asmens psichinės ir fizinės priklausomybės nuo narkotinių, psichotropinių, kitų psichiką veikiančių medžiagų sindromu bei kitomis neigiamomis medicininėmis ir socialinėmis pasekmėmis“. (Lietuvos Respublikos narkologinės priežiūros įstatymas).

Narkomanijos problema pastaruoju metu lyg epidemija veržiasi į įvairias pasaulio šalis. Remiantis Jungtinių Tautų ir Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuro (toliau- UNODC) 2007 metų ataskaita, 2006 metais pasaulyje užfiksuota apie 4 proc. narkotikų vartotojų. Nerimą kelia kokaino vartojimas, kurio vartojimas pasauliniu mastu stabilizavosi, tačiau Europoje jis labai išaugo (ypatingai Italijoje, Ispanijoje ir Jungtinėje Karalystėje). (United Nations Office on Drugs and Crime, 2007). Europoje taip pat daugiausiai gaminama ir prekiaujama stimuliuojančiais narkotikais (stimuliantais). Nelegaliai amfetamino tipo stimuliuojančios medžiagos (amphetamine-type stimulants (ATS)) daugiausiai gaminamos Olandijoje, Lenkijoje, Belgijoje, Lietuvoje ir kaimyninėje Estijoje. Mūsų šalyje neteisėtai pagaminamos amfetamino tipo stimuliuojančios medžiagos skverbiasi į Skandinavijos narkotikų rinką. (Nacionalinės narkotikų kontrolės ir

narkomanijos prevencijos 2004-2008 metų programos įgyvendinimo 2006 m. priemonių vykdymo ataskaita). Dėl didėjančių narkotikų gamybos mastų bei skverbimosi į kitas šalis, plinta narkotikų prieinamumas, įtakojantis narkomanų skaičiaus augimą.

Informacijos apie narkotikų vartojimo žalą pateikiama daug, tačiau, remiantis UNODC metų ataskaitomis, sveikas medžiagas vartojančių žmonių skaičius pasaulyje didėja. (UNODC, 2007). Manoma, kad šiuo metu Europos Sąjungos šalyse yra apie 1,7 mln. narkomanų (Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras, 2006). Lietuvoje ligotumo narkomanija dinamika taip pat atskleidžia, kad narkotikus vartojančių asmenų skaičius nemažėja. Valstybinės psichikos sveikatos centro (toliau- VPSC) duomenimis, 1996 metais užfiksuota 77,5 atvejai 100 tūkst. gyventojų, o 2006 metais skaičius išaugo iki 164,2. Apie narkomanijos mastus reikia kalbėti labai atsargiai, nes oficiali statistika neparodo tikrojo narkomanų skaičiaus, neatspindi realios situacijos. Jeigu pavyktų nustatyti visus narkomanus, jų skaičius būtų žymiai didesnis. Pavyzdžiui 2005 metais oficialiai užregistruota 5371 asmuo vartojantis narkotikus, nors Jungtinių Tautų duomenimis Lietuvoje narkotikų vartotojų gali būti apie 10 tūkst. (NKD, 2007).

Stebėdamos tokius milžiniškus ir vis labiau gąsdinančius narkotinių medžiagų vartojimo skaičius, valstybės siekia kovoti su šia vis didėjančia problema. Vienas iš siūlomų kovos būdų- lengvų narkotikų legalizavimas. (Cussen, 2000). Tokiais narkotikais laikytinos mažesnį poveikį žmogaus organizmui sukeliančios medžiagos. Tačiau šiai nuomonei pritaria ne visi, pabrėždami, kad nesvarbu „sunkūs“ ar „lengvi“- visi narkotikai veikia žmogaus sąmonę, kenkia sveikatai. Tokį problemos sprendimą legalizuojant „lengvus“ narkotikus valstybės vertina skirtingai. Kai kuriose šalyse, pvz. Olandijoje, „lengvesnių“ narkotikų vartojimas yra legalizuotas, kitose griežtai pasisakoma prieš tokį problemos sprendimą. Lietuvoje taip pat buvo svarstoma narkotikų legalizavimo galimybė, tačiau ji buvo atmesta.

Dalinis narkotikų legalizavimas grindžiamas prevenciniais tikslais, siekiant sustabdyti „stiprių“ narkotikų vartojimą. Jo šalininkai teigia, kad legalizavimas yra vienas iš būdų sumažinti „sunkių narkomanų“ skaičių bei su nelegalių narkotikų vartojimu susijusias problemas- nusikaltimų skaičių, gaujų karus ir smurtą gatvėse, juodojoje rinkoje išitvirtinusių prekeivių įtaką ir daromą spaudimą vartotojams, blogą narkotikų kokybę ir pan. Be to, kadangi narkotikų pardavimą kontroliuotų valstybė, sumažėtų policijos korupcija. Teigiama, kad legalizavus narkotikus į vartojančius asmenis būtų žvelgiama panašiai kaip dabar į alkoholio vartotojus. Dėl to pagerėtų visuomenės požiūris narkotikus vartojančių asmenų atžvilgiu ir jie patirtų mažesnę atskirtį. (Cussen, 2000).

Su narkotikų dekriminalizavimo idėja sutinka ir Jefferey Reiman (1984) tvirtindamas, kad heroinas pakankamai saugus narkotikas, lyginant su tokiomis medžiagomis kaip tabakas ir alkoholis. Anot autoriaus, minėtieji legalūs narkotikai žmogaus organizmui daro didesnę

žalą, tad kai kurių narkotikų legalizavimas atneštų daugiau naudos nei nuostolių. (Messerschmidt, Beirne, 1995). Legalizavimo šalininkai taip pat tvirtina, kad narkotikų uždraudimas nereiškia mažesnio jų vartojimo. Priešingai, narkotikų trokštantys asmenys randa nelegalių būdų, kaip gauti naują dozę, tad visuomet bus priklausomybe sergančių asmenų, kurie pasiryžę „vogti dėl heroino, ar žudyti dėl kreko“ (Beirne, Messerschmidt, 1995, p. 193).

Narkotikų legalizavimo šalininkų išsakyti argumentai gali atrodyti patrauklūs, tačiau jiems galima pateikti ne vieną kontrargumentą. Tikėtina, kad narkotikų legalizavimas suduos smūgį „juodajai rinkai“ ir „narkomanijos mafijai“, tačiau klystume teigdami, kad jų įtaka ir veiklos apimtys sumažės. Tikėtina, kad legalizavus narkotikus, mafija taptų legaliais narkotikų platintojais arba perkeltų savo veiklą į kitas nelegalias sferas. (Olsson, 2003). Dėl narkotikų legalizavimo mažėjantis nusikaltimų bei sunkius narkotikus vartojančių asmenų skaičius taip pat tėra mitas. 1965- 1967 metų Švedijos patirtis rodo, kad nemokamas narkotikų dalijimas pagal receptus nesumažino nusikaltimų skaičiaus. Be to, tuo metu padidėjo besileidžiančių į veną vartotojų. (Olsson P, 2003). Galimybę laisvai apsirūpinti narkotinėmis medžiagomis kritikuoja ir žymiausias liberalizmo atstovas Johs Stuart Mill teigdamas, kad individas turi paklusti apribojimams dėl kolektyvinės gerovės. (Mill, pg. Olsson, 2003). Atsakant į legalizavimo šalininkų nuolatinį narkotinių medžiagų lyginimą su alkoholiu galima teigti, kad alkoholis irgi yra narkotikas. Turint legalius narkotikus- alkoholį ir tabaką- kurie sukelia daug problemų, būtų nelogiška legalizuoti ir įteisinti daugiau svaigių ir pavojingų visuomenei medžiagų.

Labiausiai narkomanija plinta tarp jaunų žmonių, nes jaunimas yra labiausiai pažeidžiama visuomenės dalis, siekianti išbandyti kažką nauja, netikėta, pajusti dar nepatirtų pojūčių. Tą žinodami, narkotikų prekeiviai didina narkotikų rinką ir siekia užtikrinti jų poreikį nuolatiniam naudojimui. Narkotikai išsiūlomi jauniems žmonėms- kuo daugiau jų tampa priklausomų, tuo labiau didėja narkotikų paklausa. Narkotikų platintojai narkotikus pateikia kaip sudėtinę gyvenimo dalį, skirtą atsipalaidavimui, dvasios penui, „sąmonės gelmių pažinimui“. (Grimalauskienė, 2002, p.10).

1.3. Sociologinis narkomanijos suvokimas

Sociologinis narkotikų, juos vartojančių žmonių, elgesio suvokimas yra platesnis ir neapsiriboja kasdieniniu žinojimu. Sociologinis aiškinimas išsiskiria socialinio konteksto akcentavimu, o tai yra svarbus faktorius įtakojantis narkotikų apibrėžimus (definicijas), pasekmes, su narkotikų vartojimu susijusio elgesio vertinimą. Kontekstas padeda suvokti individus, aplinkos daromą įtaką jų sampratai, elgesiui. Kaip teigė amerikiečių sociologas Erich Goode (1972), „gyvūnų pasaulyje lengviau nuspėti narkotikų poveikį, bet su pelėm ir kitais gyvūnais atlikti

eksperimentai negali nuspėti ir paaiškinti žmogaus elgesio. Štai kodėl socialinis kontekstas toks svarbus“.

Socialinio konteksto reikšmė žinojimui didelė, tačiau nereikia pamiršti, kad žmogiškasis patyrimas vaidina ne mažiau svarbų vaidmenį. Siekiant perteikti holistinį narkomanijos kelio vaizdą, būtina išanalizuoti tiek vidinio, tiek išorinio patyrimo aspektus. Išoriškai reikšmės pasireiškia per simbolius sąveikos su kitais individais metu. Tačiau ne mažiau svarbus individo vidinis pasaulis, jo subjektyvus suvokimas. Reiškinys ar elgesys negali būti traktuojamas vienareikšmiškai, nes skirtingiems žmonėms ar tam pačiam žmogui, bet skirtingame kontekste, jis gali reikšti skirtingus dalykus. (Goode, 1972). Dėl šios priežasties tiriant narkotikų vartojimą būtina stabėti ir tyrinėti ne tik sąveiką, jos metu perteikiamus simbolius, bet, atsižvelgiant į socialinį kontekstą, klausytis narkotikus vartojančio asmens „vidinio aš“, tai yra gilintis į jo pasakojimus, interpretacijas, perteikiamus jausmus bei vertinimą.

Sociologo E. Goode (1972) pateiktas morfijaus ir heroino pavyzdys vaizdžiai atspindi konteksto bei žmogiškojo patyrimo reikšmę vertinant narkotikų vartojimą. Biochemiškai šie abu narkotikai nelabai skiriasi (grynas heroinas gerokai stipresnis nei morfijus, tačiau gydymo tikslais naudojamas morfijus žymiai stipresnis nei nelegalioje rinkoje parduojamas heroinas). Lyginant „objektyviais“ standartais, heroinas ir morfijus labai panašūs, tačiau heroinas apibūdinamas kaip pavojingas ir žudantis narkotikas, tuo tarpu morfijus labiau siejamas su medicinine puse ir priskiriamas vaistų kategorijai. Šioje situacijoje galima išvelgti paradoksą: jei sergančiam žmogui skausmas malšinamas morfijaus dozėmis, nieko draudžiamo šioje situacijoje neišvelgiama, tačiau jei asmuo vartoja heroiną, kuris jam taip pat padeda numalšinti skausmą, tai įvardijama kaip nukrypimas nuo normos. Remiantis pateiktu pavyzdžiu galima teigti, kad tam tikros narkotinės medžiagos vartojimo vertinimą lemia ne pats narkotikas, bet jam priskiriamos reikšmės.

Kaip buvo minėta anksčiau, vertinant narkotinių medžiagų vartojimą svarbų vaidmenį vaidina bendras jų suvokimas, konkrečiam narkotikui priskiriamos reikšmės bei visuomenėje paplitusi narkotikų definicija, kuri yra dirbtinė, bet tai nereiškia, kad tuo pačiu mažiau „reali“. (Goode, 1972). Vyrauja nuomonė, kad narkotikai turi specifinių savybių, kurios ir lemia tos medžiagos suvokiama kaip narkotikas. Tačiau tam tikrų konkrečių savybių, kurios būtų būdingos visoms narkotinėms medžiagoms neįmanoma išvardinti jau vien dėl to, kad skirtingi narkotikai turi skirtingą sudėtį, poveikį ir efektą. Vieni narkotikų rūšys veikia protą, kiti tokio poveikio neturi, vieni gali būti naudojami medicinoje (morfijus), kiti visiškai tam netinkami, prie vienių narkotikų galima labai greitai priprasti, kiti tokios priklausomybės nesukelia. (Goode, 1972). Be to, kintant visuomenei, tobulėjant technologijoms atsiranda vis naujų narkotikų, tad, siekiant kovoti su narkomanijos problema, būtina kasdiena atnaujinti turimas žinias.

1.4. Problemos, kylančios dėl narkotikų vartojimo

Narkotikų vartojimo problema milžiniška ir tai nėra tik paties besvaiginančiojo problema. Ji apima platesnius dalykus, tokius kaip šeima, visuomenė, valstybė ir net tarpvalstybiniai dalykai. Į narkomanijos keliamas problemas galima pažvelgti iš įvairių pusių (Bulotaitė, 2004):

Medicininės problemos. Narkomanija sergantis asmenys negali būti palikti likimo valiai, izoliuoti. Nepaisant to, kad jų elgesys didžiajai visuomenės daliai nepriimtinas, jie visgi išlieka tos visuomenės dalis. Narkomanams suteikiama medicininė pagalba, o didėjant narkomanų, o taip pat ir sergančių AIDS skaičiui, didėja medicinos paslaugų poreikis. Gydymą apsunkina vaistų kainos ir naujos infekcijų formos, kurioms reikia tobulinti turimas kovos priemones.

Ekonominės problemos. Valstybė, kurioje daugėja narkotikus vartojančių asmenų, praranda darbo jėgos išteklius. Juodojoje rinkoje klestintis narkomanijos biznis taip pat nuostolingas valstybei. Be to, nemažai išlaidų skiriama sergančiųjų gydymui, reabilitacijai, kovai su narkotikų prekeiviais bei narkomanijos prevencijos programų kūrimui. Europos šalyse narkotikų kontrolei ir prevencijai skiriamos lėšos yra nuo 0,02 iki 0,66 proc. bendrojo šalies produkto, per metus tai sudaro nuo 2 iki 139 eurų išlaidų vienam šalies gyventojui. (NKD, 2006 metinis pranešimas, p.25).

Socialinės problemos. Vartojantys narkotikus asmenys tampa išlaikomi valstybės. Ryški visuomenės narių diferenciacija į „mes“ ir „jie“. „Mes“ grupės narius jungia bendrumo jausmas, tvarkos palaikymas. Tai tokie visuomenės nariai, kurie elgiasi pagal taisykles ir visuotinai priimtinas normas. Šiai grupei priešingybė- „jie“. Tai narkomanai, kurie laužo nusistovėjusią tvarką, nepripažįsta priimtinių normų, elgiasi „nenormaliai“. Taigi visuomenėje susikuria marginalinės grupės, kurios išsiskiria tiek savo elgesiu, tiek tradicijų vertinimu, mąstymu. Narkomanai marginalizuojami, kas įtakoja visuomenės solidarumo mažėjimą.

Psichologinės problemos. Visuomenė nėra psichologiškai pasiruošusi gyventi su narkomanais bei jiems padėti.

Teisinės problemos. Siekiant kontroliuoti narkotikų vartojimą bei kurti prevencines programas, reikia nuolat tobulinti esamus bei kurti naujus šalies įstatymus.

Demografinės problemos. Dėl narkotikų vartojimo bei jų sukeltų mirčių, mažėja gyventojų skaičius, visuomenė netenka darbingo amžiaus žmonių, pajamų.

Politinės problemos. Didelis narkomanų skaičius įtakoja valstybės užsienio politiką. Valstybė, kurioje yra didelis narkotikus vartojančių žmonių skaičius, gali atrodyti nepajėgi kontroliuoti ir spręsti šią problemą, todėl kyla grėsmė netekti užsienio šalių bendradarbiavimo, paramos, investicijų.

Kriminalinės problemos. Narkotikų vartojimui reikalingos lėšos neretai gaunamos pažeidžiant įstatymus. Didėjant narkomanų, kurie pinigų naujai dozei gauna nusikalstamu būdu, skaičiui šalyje daugėja nusikaltimų skaičius.

Migracijos problemos. Imigrantai narkomanai iš Azijos ir kitų valstybių, nešiojantys ŽIV, gali patekti į šalies gydymo įstaigas ir kontaktuodami su kitais besigydančiais platinti virusą.

Remiantis paminėtomis problemomis būtina dar kartą pabrėžti, kad neteisėtas narkotinių medžiagų vartojimas sukelia begalę problemų tiek pačiam vartotojui, tiek kiekvienam visuomenės nariui. Valstybės pareiga saugoti bendrą gerbūvį, todėl, siekiant apsaugoti ne tik vartotojus, bet visą visuomenę bei valstybės prestižą, būtina kurti prevencijos ir kontrolės programas, mažinančias narkomanijos problemas.

2. Teoriniai narkotikų vartojimo aspektai

Narkotikų vartojimą gali įtakoti daugybė faktorių: žmogaus būseną, aplinką, bendravimas su narkotikus vartojančiais asmenimis, lengvas narkotikų gavimas, jų pabandytas ankstyvame amžiuje, menkas savęs vertinimas, galimybė numalšinti įtampą ir kiti socialiniai ir psichologiniai faktoriai. (Sveikatos apsaugos ministerija, 2001). Atlikti tyrimai rodo, kad legalių svaigių medžiagų, tokių kaip alkoholis, tabakas, raminamieji vaistai ir pan. vartojimas visuomenėje taip pat įtakoja nelegalių narkotikų vartojimo paplitimą. (Thio, 1988). Visuomenė narkotinėms medžiagoms sukuria paklausą, nes tiki preparatų galia sumažinti psichologinį stresą, įtampą, palengvinti gyvenimą, atsitraukiant nuo kasdieninių rūpesčių, vargų, suteikti laisvės ir išvaduoti iš nustatytų ribų. (Thio, 1988). Susiklosčius tokiai situacijai, sunku paaiškinti kodėl tėvai turėtų drausti vaikams vartoti narkotikus, kai patys vartoja narkotinių medžiagų turintį alkoholį, tabaką.

Narkomanijos problema milžiniška, tad narkotikų vartojimą bandoma aiškinti įvairiomis teorijomis: psichologinėmis, biologinėmis, sociologinėmis. Narkotinių medžiagų vartojimas apima daugybę aspektų, kuriuos skirtingos teorijos iš vienos ar kitos pusės bando paaiškinti. Anot žymių narkotikų problemos tyrinėtojų Stepheno A. Maisto ir Marko Galizio, dažniausiai narkomanijos aiškinimuose remiamasi kuriuo nors vienu veiksmu, o toks vienpusiškumas trukdo atskleisti holistinį problemos vaizdą. Kaip išeitį, autoriai siūlo integruoti teorijas ir remtis biopsichosocialiniu modeliu, apjungiančiu įvairius veiksmus. (Bulotaitė, 2004). Siekiant sukurti tokį modelį, visų pirma reikia suvokti jo sudedamųjų teorijų pagrindines nuostatas. Nesigilinant į biologines teorijas, kurios pabrėžia medicininius aspektus ir prigimtinius skirtumus tarp narkotikų vartotojų ir nevartojančių asmenų, darbe aptariami psichologinių ir sociologinių teorijų niuansai.

2.1. Narkomaniją aiškinančių psichologinių teorijų nuostatos

Tiek psichologinės, tiek sociologinės teorijos analizuoja įsitraukimo į narkomaniją priežastis, aiškina kodėl tampama narkomanu, kodėl tęsiamas narkotinių medžiagų vartojimas ir pagaliau kodėl apsisprendžiama nustoti svaigintis tomis medžiagomis.

Analizuojant narkomaniją, neišvengiamai susiduriama su psichologiniais aspektais. Pats psichologijos mokslas prasidėjo nuo sąmonės tyrinėjimo, o vėliau imta tyrinėti ir su sąmone susijusį elgesį. (Myers, 2000). Dėl to narkotikų vartojimo aiškinimas remiantis psichologinėmis teorijomis orientuotas į asmenybę, į individualius išgyvenimus ir pan. Antai šiuolaikinių psichoanalitikų nuomone priklausomybę narkotikams lemia gebėjimo apsiginti trūkumas. Narkotikų vartojimas laikinai sustiprina ego gynybines jėgas, kurios skirtos iverkti pykčiui, gėdai, depresijai ir pan. (Bulotaitė, 2004). Įvairios medžiagos vartojamos siekiant pamiršti iškilusias asmenines problemas, nemalonius išgyvenimus, sumažinti įtampą bei stresą. Tokiu būdu narkotikų vartojimas tampa tarsi pažeidžiamų asmenų būdas spręsti gyvenimo problemas.

Psichologinės teorijos aiškindamos priežastis, dėl kurių žmonės pradeda vartoti narkotines medžiagas, nevengia socialinio konteksto. Jos, kaip ir sociologinės teorijos pripažįsta, kad aplinka (ypatingai bendraamžiai) gali pastūmėti link pirmosios dozės. Narkotikų vartojimas gali būti socialinio atskyrimo pasekmė, kai neišlaikęs gyvenimo įtampos asmuo griebiasi narkotikų, padedančių viską užsimiršti. Tačiau lygiai taip pat jis gali būti ir kaip priežastis, kai visuomenė netoleruodama narkotinėmis medžiagomis besisvaiginančių asmenų siekia juos izoliuoti. Psichologinių, kaip ir sociologinių teorijų vartojimo priežasčių aiškinime nesumenkinama konkretaus narkotiko savybių bei dozės įtaka priklausomybės nuo narkotinių medžiagų susiformavimui, tačiau didžiausias dėmesys jose koncentruojamas į individą, jo asmeninius išgyvenimus, motyvaciją, nuostatas, vidaus įsitikinimus, jausmus ir pan. Anot lūkesčių teorijos, dar iki asmeninės patirties (iki pirmosios narkotikų dozės) susiformuoja lūkesčiai, lemiami socialinio išmokymo. Remdamasis nuogirdomis, bendraamžių patirtimi, žiniasklaidoje pateikiama informacija, žmogus dar iki pirmojo bandymo žino, ko galima tikėtis iš tam tikro narkotiko. Teorijos idėjos grindžiamos atliktais eksperimentais, kurių metu narkotikų vartotojams buvo sakoma, kad jie gauna kokaino, nors iš tikrųjų jo negavo. Tyrimas parodė, kad „kokaino vartotojų“ tikėjimas buvo toks stiprus, kad jie dažnai jautėsi panašiai tarsi iš tikrųjų būtų vartoję narkotinę medžiagą. (Van Dyke, Byck, 1982, pg. Myers, 2000. p.242).

Psichologinėse teorijose pabrėžiamas priklausomybės fenomenas. Žmogus, vartodamas narkotines medžiagas prie jų pripranta ir laikui bėgant nebegali įsivaizduoti gyvenimo be narkotikų. Palaipsniui vartojimas dažnėja, išsivysto priklausomybė ir vartotojas tampa narkomanu. Tačiau klaidinga būtų manyti, kad priklausomybė yra narkotikų problema. Anot

psichologo S. Peele, priklausomybė yra nebekontroliuojamo žalingo elgesio ratas. (Bulotaitė, 2004). Vadinasi tai žmogaus, o ne narkotikų problema.

C. Nakkenas tvirtino, kad piktnaudžiavimas bet kokia medžiaga sukelia nuotaikos pakitimus. Gaunant tam tikros medžiagos nuotaika kyla, negaunant- blogėja. Priklausomybės narkotikams pradžia- narkotinių medžiagų vartojimas siekiant gerai jaustis, pakelti nuotaiką, patirti tam tikrą malonumą, atsipalaiduoti, užmiršti problemas ir palengvinti gyvenimą. Narkomanas suformuoja emocinį santykį su narkotinėmis medžiagomis, kad pasiektų norimą nuotaikos pokytį. Taigi priklausomybė pirmiausiai pasireiškia vidiniais vartotojo pokyčiais, vėliau susiformuoja elgesio priklausomybė, sąlygojanti gyvenimo būdo pasikeitimą. (Bulotaitė, 2004).

Khantziano nuomone, minėtą emocinį santykį labiau linkę susikurti ir su narkotinėmis medžiagomis labiau linkę vartoti asmenys, patyrę psichologinių traumų, stokoiantys tarpusavio bendravimo ir socialinio ryšio stiprumo. Priklausomybė labiau siejama su palūžusiais ar pažeidžiamais asmenimis narkotikų pagalba bandančiais „spręsti“ iškilusius sunkumus ir problemas. Jei žmogus rūpinasi savimi, suvokia savo vidinį „aš“, sugeba reikšti jausmus, palaiko sveikus santykius ir bendravimą su aplinkiniais, jam priklausomybė nesusiformuoja. (Bulotaitė, 2004).

Apibendrinant psichologines teorijas galima teigti, kad narkotikų vartojimas ir priklausomybės atsiradimas aiškinamas pabrėžiant narkotikų vartotojo asmenybės skirtingumą ir pastiprinimo mechanizmą: žmonės linkę tęsti veiksmus, už kuriuos buvo apdovanoti. Narkotinės medžiagos vartotojui suteikia malonių pojūčių (atsipalaidavimą, problemų pamiršimą, drąsą ir t.t.), tad narkotikų vartojimas tęsiamas ir ateityje. (Goode, 2005). Psichologinės teorijos pripažįsta narkotinės medžiagos savybių, socialinio konteksto ar aplinkos įtaką, tačiau narkotikų vartojimas aiškinamas labiau individo lygmenyje. Visose psichologinėse teorijose pateikiama nuomonė, kad priklausomybės priežastis- kokių nors svarbių poreikių frustracija, su kurios neišvengiamybe padeda susitaikyti narkotinių medžiagų vartojimas. Be to, psichologai kritikuoja priklausomybės nuo narkotikų vertinimą kaip ligą, nes tai gali sumenkinti vartotojo pasitikėjimą savimi ir ryžtą pradėti gyventi be narkotikų. (Myers, 2000). Tai mažina resocializacijos galimybes ir didina atskirtį.

2.2. Narkotikų vartojimas sociologinių teorijų rėmuose

Sociologinėse teorijose, priešingai nei psichologinėse, nesigilinama į priklausomybės fenomeną. Priklausomybė jose labiau aiškinama ne narkotinių medžiagų ir vartotojo ryšio suformavimu, bet priklausymu tam tikrai grupei- narkomanijos subkultūrai. Narkotikų vartojimas sociologinių teorijų rėmuose suvokiamas kaip deviantinis elgesys, vartojimo priežasčių ieškoma ne

individo lygmenyje, bet platesniuose rėmuose- pabrėžiama socialinės aplinkos, santykių ir konteksto įtaka. Individa supanti aplinka, jos žmonės daro bene svarbiausią įtaką ir gali paveikti asmens apsisprendimą pradėti ar nustoti vartoti narkotikus.

Įvairios sociologinės teorijos akcentuoja skirtingus narkotikų vartojimo aspektus, todėl tikslinga trumpai aptarti pagrindinių teorijų idėjas.

Vienas pirmųjų bandymų paaiškinti narkotikų vartojimą- JAV sociologo **Robert Merton anomijos teorija**. Tai- nukrypstančio nuo normų elgesio teorija. Anomija autoriaus darbuose įvardijama kaip normų nebuvimo, moralės tuštumos būseną, kurią skatina žmogaus troškimų ir nepalankių jiems pasiekti gyvenimo sąlygų persipynimas. (Merton R., 1997).

Būtina paminėti, kad Merton nebuvo pirmasis pavartojęs „anomijos“ terminą. Pirmasis tai padarė E. Durkheim, taip pavadinęs situaciją, kai dėl socialinių normų trūkumo sutrinka visuomenės kontrolė ir reguliavimas. Anot Durkheim (1966), anomija atsiranda besivystant visuomenei iš paprastos į sudėtingą. Kintant visuomenei specializuojasi žmonių vaidmenys, kinta mastymo būdas, bendravimas, kuris tampa nuasmenintas. Esant tokioms aplinkybėms nepakanka normų, jos tampa netinkančios pakitusiam gyvenimo būdui, tad atsiranda nesusipratimų, nežinojimo kaip elgtis vienoje ar kitoje situacijoje- susiformuoja anomijos būseną.

R. Merton pakoregavo E. Durkheim idėjas ir sukūrė savo anomijos koncepciją, dažnai vadinamą įtampos teorija. (Cole, Smith, 1998). Išskirdamas tikslus ir priemones autorius teigė, kad anomija kyla ne dėl staigaus visuomenės pasikeitimo, bet dėl nesuderinimo tarp vyraujančių tikslų, vertybių ir priemonių jiems pasiekti. Kiekviena visuomenė nustato savus tikslus, vertybes bei priemones, tačiau minėtos priemonės ne visiems visuomenės nariams vienodai prieinamos dėl skirtingų asmeninių savybių, socialinių sąlygų ir pan. Neatitikimas tarp tikslų ir priemonių ir sukelia „nenormalų“, normoms prieštaraujantį elgesį. (Merton, 1938).

Remiantis Merton idėjomis, narkotikų vartojimas priskiriamas retreatizmui. Tai viena iš jo išskirtų adaptacijos formų. Tokie asmenys atmeta tiek tikslus, tiek legalias priemones. Patirdamas nuolatinę nesėkmę, dėl suvaržymų negalėdamas įgyvendinti troškimų, asmuo pradeda vartoti narkotikus. Taip jis tarsi pabėga nuo žiauraus pasaulio, nuo to fakto, kad negali gyventi visuomenėje nepasiekdamas tikslų teisingomis priemonėmis. Nepritapęs prie socialinėms normoms ir taisyklėms paklūstančios visuomenės ir pradėjęs vartoti narkotikus, asmuo nebūtinai pasuks nusikalstamu keliu. Narkotikų vartojimas tarsi suteikia jais piktnaudžiaujančiam žmogui galimybę pasirinkti- gauti pinigų legaliais, visuomenėje priimtinais būdais, bet išleisti juos narkotikų įsigijimui ir vartojimui, tai yra žengiant kriminaliniu keliu. (Thio, 1988).

Merton teorija pakankamai įtikinamai paaiškina narkotikų vartojimą. Tačiau lieka neišaiškinti kodėl narkotikus pradeda vartoti gabūs ir gerą socialinį statusą turintys asmenys.

Kita teorija, aiškinanti jau ne bendras narkotikų vartojimo priežastis, o akcentuojanti konkretaus narkotiko- opijaus (morfijaus ir heroino) priklausomybę- **Alfred Lindersmith kognityvinės asociacijos teorija** („cognitive association“). Nors teorija sukurta aiškinant opijaus vartojimo priežastis, dėl to jos reikšmė nesumažėja, nes ją galima pritaikyti platesnėje narkotinių medžiagų sferoje. (Weinberg, 1997). Alfred Lindersmith teigia, kad narkotiko (opijaus) galia pajaučiama ne vartojant šį preparatą, bet nustojus juo svaigintis ir kylančias emocijas siejant su narkotiko nevartojimu. Narkotikai vartojami kaip sielvarto slopintojai. Jei asmuo sielvarto, liūdesio ir kitų nepageidaujamų pojūčių egzistavimą sutapatina su narkotikų vartojimo nutraukimu, tuomet jis tęsia vartoti narkotikus ir tampa priklausomas. Priešingu atveju priklausomybė neatsiranda. (Thio, 1988).

Remiantis Lindersmith, narkotikų priklausomybė atsiranda dėl žmogaus įsitikinimų, suvokimo ir asociacijų. Savo idėjas autorius pagrindė empirikai. Atlikęs tyrimus su protiškai atsilikusiais asmenimis ir gyvūnais Lindersmith teigė, kad jie negali tapti priklausomais nuo narkotikų dėl to, kad jie netapatina patirtų pojūčių su narkotikais, jiems nekyla asociacijos. (Thio1988). Remiantis kognityvinės asociacijos teorija, pagrindiniai veiksniai, įtakoję žmogaus pripratimą prie narkotinės medžiagos ir tapimą narkomanu- besitęsiantis narkotiko vartojimas bei piktnaudžiaujančio žmogaus asociacijos, susijusios su narkotiko poveikiu.

Narkotikų vartojimas aiškinamas socialinio išmokymo teorijomis, kurių pagrindinė mintis- narkotikų vartojimo, kaip ir bet kurio kito veiksmo, galima išmokti. Remiantis Čikagos mokyklos atstovo **Edwin H. Sutherland „diferencijuotų asociacijų“ teorija** („Different association“), kriminalinio elgesio išmokstama „asociacijose“. (Sutherland, 1992). Vartoti narkotikus išmokstama bendraujant su tais asmenimis, kurie tokį elgesį propaguoja, ir kartu būnant atskirai nuo tų, kurie jį smerkia, vertina neigiamai. Tokiu būdu narkotikų vartojimo išmokimas vyksta simbolinės interakcijos dėka ir niekuo nesiskiria nuo bet kurio kito įprasto išmokimo.

Žmogus negali visiškai atsiriboti nuo vienos aplinkos ir gyventi kitoje. Tai yra bendraudamas su narkotikų vartojimą propaguojančiais asmenimis, žmogus negali būti visiškai izoliuotas nuo tos aplinkos ir žmonių, kurie narkotikų vartojimą smerkia. Bendraujant su skirtingas nuostatas narkotikų atžvilgiu turinčiomis žmonių grupėmis, asmuo suformuoja savo požiūrį priklausomai nuo to, su kuria grupe jis bendrauja glaudžiau. Tad jei asmens aplinkoje dominuoja narkotikus vartojantys ar bent jau nesmerkiantys tokio poelgio asmenys, tai žmogus, paveiktas aplinkinių, pradeda toleruoti narkotinių medžiagų vartojimą. Būdamas tokioje aplinkoje jis nemato nieko blogo ir narkotikų vartojimas jam tampa įprastu, o ne smerktinu poelgiu. Ilgainiui tolerancija narkotikams perauga į jų vartojimą.

Narkotikų vartojimo išmokimas nėra paprastas reiškinys. Jis apima daugybę aspektų. Remiantis Sutherland, žmogus stebėdamas jį supančią aplinką, bendraudamas su narkotikus

vartojančiais asmenimis, išmoksta ir perima ne tik elgesio elementų ar narkotikų vartojimo techniką, bet kartu įsisavina motyvus, nuostatas ir pan. Stebėdamas kaip jo aplinkos žmonės vartoja narkotikus ir bendraudamas su tokiais žmonėmis, asmuo perima ne tik jų nuostatas narkotikų atžvilgiu, bet ir pats išmoksta vartoti narkotikus.

Howard Becker (1973) knygoje „Autsaideriai“ („Outsiders“) taip pat išsakė mintį, kad narkotikų vartojimo mokomasi. Jis įvardijo tris žingsnius, kurių palaipsniui išmokstama tampant marihuanos vartotoju: technikos, poveikio atpažinimo („recognize drug effect“) ir mėgavimosi juo („enjoy the drug effect“).

Pirmiausiai išmokstama technikos. Becker (1973) teigė, kad pirmasis narkotikų pabandydas, gali nuvilti. Pirmoji dozė gali ne tik kad neteikti malonumo ir nepateisinti lūkesčių, bet netgi sukelti nemalonių pojūčių. Tačiau stebėdamas marihuaną rūkančius draugus, bendraudamas su jais, asmuo išmoksta technikas, kurios padeda „pakilti“ („get high“). Vėliau narkotikus pradėjęs vartoti asmuo mokosi atpažinti narkotikų poveikį. Išmokęs marihuanos rūkymo technikas, asmuo nebūtinai patiria trokštamą narkotikų poveikį, tačiau mokomas kitų vartotojų, jis išmoksta jį pajusti. Galiausiai, išmokęs narkotikų vartojimo technikas ir sugebantis atpažinti narkotikų poveikį, asmuo mokosi juo mėgautis. Pirmoji dozė gali sukelti nemalonių pojūčių-pykinimą, troškulį, galvos svaigimą, nesiorientavimą erdvėje ir pan. Pradedančiajam jie gali atrodyti gąsdinantys, tačiau skatinami ir mokomi kitų narkotikus vartojančių aplinkos žmonių, jie išmoksta šiuos pojūčius priimti kaip malonius.

Becker buvo įsitikinęs, kad narkomanas, žengdamas narkomanijos keliu, pereina šiuos tris žingsnius nepatirdamas ilgesnių pertraukos periodų, kurių metu kiti faktoriai galėtų įtakoti ir pakeisti jo sprendimą. Taip palaipsniui nuo pirmosios dozės bandymų ir draugų patarimų klausymo linkstama link narkomanijos, link priklausomybės ir negalėjimo gyventi be narkotinių medžiagų.

Etikečių teorijos („labeling“) atstovai pabrėžė simbolinio interakcionizmo ir visuomenės reakcijos įtaką kriminalizacijos procese. Edwin Lemert ir Howard S. Becker tvirtino, kad deviacija nėra tam tikro veiksmo išraiška, bet tam tikrų žmonių grupių kūrinys. Socialinės grupės sukuria normas ir taisykles. Atitinkamai žmonės, kurie laužo normas vadinami „autsideriai“, jiems lipdomos ir kitokios „etiketės“. Nebūtų normų, nebūtų deviacijos. (Becker, 1973).

H. Becker detalizuoja procesą, kurio metu asmuo pats pradeda save suvokti kaip deviantą (antrinė deviacija). Atlikęs prieštaraujantį nustatytai tvarkai veiksma, asmuo pereina per visuomenės vertybinę prizmę- jo poelgis smerkiamas, jam pradedamos lipdyti etiketės, priskiriami atitinkami vaidmenys. Remiantis teorija, visuomenė pati sukuria marginalinę grupę „užklijuodama etiketę“. Ilgainiui lipdomos etiketės tampa pagrindiniu statusu, ir nekreipiama dėmesio į kitus atliekamus visuotinai priimtus vaidmenis. „Narkomano“ etikete paženklinėti asmenys atskiriami nuo

likusios visuomenės, aiškiai duodama suprasti, kad narkomanai- už konvencionalios kultūros rėmų esanti žmonių grupė. Galiausiai prasideda antrinė deviacija- asmuo pats save pradeda suvokti pagal lipdomas etiketes, susitapatina su priskirtu vaidmeniu ir integruojasi į tokio pat statuso žmonių ratą (subkultūrą).

Remiantis teorija, svarbiausia ne konkretūs veiksmai, bet visuomenės reakcija. Per ankstyvas narkotikų pabandžiusio asmens smerkimas ir įvardijimas „narkomanu“ gali paveikti pažeidėją ir pastūmėti link dažnesnio, galbūt net kasdieninio, narkotikų vartojimo. Užklijuota etiketė tampa postūmiu link narkomanijos subkultūros, kurioje, remiantis simbolinio interakcionizmo ir diferencijuotų asociacijų teorija, asmuo perima narkomanams būdingus įgūdžius, gyvenimo stilių, motyvus, išmoksta narkotikų vartojimo technikos ir toliau žengia narkomanijos keliu.

Socialinės kontrolės teorijos atstovai manė, kad pagrindinė narkotikų vartojimo, kaip ir bet kurio kito nusižengimo priežastis- socialinės kontrolės susilpnėjimas. Žmogaus elgesys-reakcija į kontrolės stiprumą: jeigu kontrolė stipri, jai paklūstama, jeigu silpna- laužomos normos ir taisyklės.

Travis Hirschi knygoje „Delinkvencijos priežastys“ (1969) („Causes of Delinquency“) siekė paaiškinti kaip veikia socialinė kontrolė. Autorius iškėlė netradicinį klausimą- kodėl dauguma žmonių nesiekia išsivaduoti iš kontrolės, apribojimų, kodėl paklūsta nustatytai tvarkai, normoms ir taisyklėms? (Alston, 1995). Anot Hirschi, socialinė kontrolė tarsi įrėmina žmogų, apriboja elgesį, suvaržo veiksmų laisvę. Noras išsivaduoti iš kontrolės ir apribojimų- natūrali reakcija. Hirschi manė, kad tinkama individo socializacija padeda jį kontroliuoti. Susilpnėję ryšiai su institutais, vykdančiais socializaciją, gali paskatinti individą sulaužyti normas. Prisirišimas prie šeimos narių, draugų, kitų artimų žmonių, dalyvavimas ugdymo, įvertinimo procese, įtraukimas į įvairią legalią veiklą, užimtumo didinimas bei tikėjimas- pagrindinės priežastys, lemiančios žmogaus paklusimą konvencinėms normoms.

Remiantis Hirschi, narkotikų vartojimą galima paaiškinti kontrolės susilpnėjimu. Susilpnėjus socialiniam ryšiui („social bond“), asmuo išsivaduoja iš apribojimų, moralės įsipareigojimų, išnyksta kliūtys, stabdančios narkotikų vartojimą. Siekiant apsaugoti žmones nuo narkotikų vartojimo, būtina skatinti pagrindinius elementus, kurie, anot Hirshi, stiprina socialinį ryšį: prisirišimą („attachment“), įsipareigojimus („commitment“), įsitraukimą („involvement“) ir įsitikinimus („belief“). (Alston, 1995).

Aptartos sociologinės teorijos, aiškindamos narkotikų vartojimo reiškinių, akcentuoja visuomenės ir aplinkos įtaką. Narkomanija suvokiama kaip deviacija, į narkomanus žvelgiama kaip į asmenis, pažeidžiančius visuotinai priimtas normas ir taisykles.

David Matza pateikė naują požiūrį į nusižengiantį asmenį. Kadangi Neutralizacijos ir dreifo teorija remiamasi empiriniame tyrime, ji analizuojama detaliau.

2.3. Narkomano kelio analizė David Matza neutralizacijos ir dreifo teorijos kontekste

JAV kriminologo David Matza neutralizacijos ir dreifo teorijoje siūlomas naujas požiūris į visuotinai priimtoms normoms nepaklūstantį asmenį, kurias galima pritaikyti analizuojant narkomano kelią. Pirmasis autoriaus darbas „Neutralizacijos technikos“ („Techniques of neutralization“) (1957 m.) parašytas kartu su G. Sykes, vėlesni darbai- „Delinkvencija ir dreifas“ („Delinquency and drift“) (1964) ir „Tapimas deviantu“ („Becoming deviant“) (1969 m.). Nors Matza idėjos sukurtos daugiau nei prieš trisdešimt metų, jo darbai vis dar randa vietą šiuolaikiniame sociologijos ir kriminologijos pasaulyje. Autoriaus idėjos pritaikomos ne tik delinkvencijos nagrinėjime, bet ir platesniame kontekste.

Prisimindamas klasikinės kriminologijos idėjas bei kritiškai vertindamas pozityvistines delinkvencijos teorijas, autorius pateikė naują požiūrį į įstatymus ir normas pažeidžiantį asmenį. Kriminologo darbai išskirtiniai, juose galima aptikti pozityvistinės ir klasikinės kriminologijos idėjų. Remdamasis kontrolės bei išmokymo (E. Sutherland) teorijomis, jis pasiūlė nemažai naujų ir originalių minčių, vėliau pritaikytų kritinėje kriminologijoje.

Nusikalstamas elgesys, anot autoriaus, nėra aiški ir nekintanti vienalinijinė sistema, o veikia laipsniškas procesas. Knygoje „Delinkvencija ir dreifas“ (1995) jis vaizduojamas kaip „dreifavimas“- judėjimas nuo vieno ekstremalaus veiksmo prie kito, nuo konvencinės kultūros normų laikymosi link nusižengimo (narkotikų vartojimo).

Remdamasis kontrolės teorijos idėjomis, Matza teigė, kad dreifavimui būtinos dvi sąlygos: socialinės kontrolės susilpnėjimas ir valia, noras nusižengti. Socialinės kontrolės susilpnėjimą Matza aiškino neutralizavimu. Kartu su G. Sykes sukurtos neutralizacijos teorijos pagrindinė mintis buvo ta, kad nusižengiama tik neutralizavus socialinių normų poveikį. Anot autorių, dauguma įstatymus laužančių asmenų laikosi tam tikrų konvencionalios kultūros normų ir pripažįsta esamus teisės apribojimus, bet susikūrę tam tikrus elgesio neutralizacijos mechanizmus, kurių dėka pateisinami nusikalstami veiksmai. (Sykes, Matza, 1957). Siekdami apsaugoti save nuo sąžinės graužimo ir kaltės jausmo, nusižengusieji kaltę primeta kitiems. Taip įstatymus ir priimtas normas sulaužęs asmuo pasiteisina pats sau, bei pasiteisina prieš aplinkinius. Neutralizavęs socialinių normų poveikį, asmuo dreifuoja nusižengimo link.

Sykes ir Matza (1957) išskyrė penkis pagrindinius neutralizacijos mechanizmus, kuriais asmuo vadovaujasi derindamas įprastą, socialiai priimtą ir delinkventinį gyvenimo stilių:

1) atsakomybės neigimą, 2) žalos neigimą, 3) aukos neigimą, 4) smerkiančiųjų pasmerkimą ir 5) pasiteisinimą svarbesniais įsipareigojimais.

Atsakomybės neigimo mechanizmas pasireiškia tada, kai asmuo, atlikęs prieštaraujantį normoms veiksmą, teisinasi, kad jis nėra už ją atsakingas. Nusikaltęs save pristato save kaip bejėgį, paveiktą aplinkos ir pastūmėtą aplinkybių.

Žalos neigimo atveju prieštaraujantis įprastai tvarkai elgesys vertinamas pagal sukeltas pasekmes. Pažeidėjas teisinasi, kad atliktas veiksmas nesukėlė realios žalos, stengiasi ją nuvertinti ir įtikinti, kad aplinkiniai nenukentėjo.

Aukos neigimo technika naudojama tada, kai tikima, kad atliktas veiksmas atstoja pelnytą bausmę, atpildą. Dalis kaltės primetama aukai, kuri „to nusipelnė“. Savo poelgius neretai pažeidėjai sulygina su Robinu Hudu, kuris vogė ir turtingųjų, kurie „to nusipelnė“.

Naudodami *smerkiančiųjų pasmerkimo* mechanizmą, nepaklusę tvarkai asmenys stengiasi nukreipti dėmesį nuo savo veiksmų prie tų, kurie juos smerkia. Apleliuojama į tai, kad juos smerkiantys asmenys patys daro nusikaltimus sukeldami žymiai didesnę žalą.

Teisinamo svarbesniais įsipareigojimais technika pasireiškia tada, kai asmuo pripažįsta netinkamai pasielgęs, tačiau teisinasi gynęs svarbesnius tikslus. Nepaklusęs normoms ir taisyklėms asmuo teigia, kad kitoks jo poelgis toje situacijoje būtų neteisingas jo paties atžvilgiu, nes būtų jam sukėlęs didesnę žalą nei atlikti veiksmai sukėlė aplinkiniams.

Visos paminėtos technikos gali būti naudojamos priklausomai nuo atlikto veiksmo ir aplinkybių. Pavyzdžiui, narkomanas teisindamasis dėl svaigių medžiagų vartojimo gali teigti, kad tai ne jo, o aplinkos faktorių kaltė (atsakomybės neigimas) arba kad jis savo elgesiu nedaro jokios žalos, nesukelia pavojaus aplinkiniams (žalos neigimas). Kalbėdami apie neutralizacijos technikas Matza ir Sykes taip pat pabrėžė, kad minėtos elgesio neutralizavimo technikos ne visada pilnai veiksmingos jau vien dėl to, kad asmuo jaučia kaltę dėl konvencinės kultūros normų pažeidimo. (Sykes, Matza, 1957).

Priešingai nei kontrolės teoretikai, Matza tvirtino, kad prieštaraujančio tvarkai veiksmo atlikimui nepakanka vien kontrolės susilpnėjimo, tam reikalinga valia, suteikianti postūmį ar impulsą nusižengti. Autorius nuomone egzistuoja dvi sąlygos, padedančias suaktyvinti valią-pasiruošimas ir desperacija. „Pirmoji situacija gali sukelti impulsą pakartoti ankstesnius pažeidimus, antroji pastūmėja naujiems, dar neišmėgintiems žygdarbiams“ (Matza, 1995, p. 188). Neutralizavęs normas, asmuo patenka nusižengimo traukon ir tolesniems nusižengimams tereikia pasiruošimo. Jo metu svarbų vaidmenį vaidina moralinis ir techninis elementai, kurie nulemia ar asmuo ryšis atlikti normoms prieštaraujantį veiksmą- vartoti narkotikus. Prieš nusižengdamas, jis žino, kad tai prieštarauja nustatytai tvarkai, kad konvencinės kultūros atstovai (tėvai, pareigūnai ir t.t.) gali sugauti ir nubausti, dėl to gali kilti dvejonės. Sustiprėjus traukai asmuo pasinaudoja neutralizacijos

mechanizmais, kurie tarsi atleidžia nuo pareigos jausmo, ir ryžtasi atlikti neatitinkantį konvencinės kultūros normų veiksmą (pavartoti narkotikus).

Matza nuomone efektyviausiai neutralizacija vyksta tada, kai po pirmojo neteisėto veiksmo asmuo suvokia, kad tai nėra sudėtinga. Pirmasis narkotikų vartojimas neretai kelia baimę. Po pirmo sėkmingo bandymo, nesugautas, tad ir nenubaustas asmuo atranda drąsos, padidėja antro, trečio ir n-tojo vartojimo tikimybė. Tolimesnių narkotinių medžiagų vartojimo metu baimė gerokai sumažėja, nes asmuo tikisi vėl išvengti nubaudo. Ypatingai didelės įtakos postūmiui turi draugu, aplinkos grupės narių padaršiniai ir pastiprinimai. Siekdamas įrodyti esantis lygiai toks pat „kietas“ kaip ir jo tarpe vartojantys narkotikus bendraamžiai, įgyti geresnę reputaciją ar aukštesnį statusą, nevartojantis narkotinių medžiagų pradeda tą daryti. Kartu Matza pabrėžia, kad valia pakartoti ankstesnius nusižengimus gali ir nesustiprėti, išlikti pasyvi, nes nusižengėlis nenori jausti pažeminimo dėl neprofesionalumo.

Žengdamas tolyn narkomanijos keliu, nuo narkotikų priklausomas asmuo įsijungia į bendraminčių, taip pat vartojančių narkotines medžiagas asmenų grupę – subkultūrą. Kritikuodamas pozityvistinės kriminologijos idėją, kad įstatymus laužantis asmuo (narkomanas) fundamentaliai skiriasi nuo normoms paklūstančio, konvencionalios kultūros atstovo, Matza (1995) tvirtino, kad šis skirtumas pervertintas. Pažeidėjai puikiai sugeba laikytis įstatymų, tiesiog retkarčiais jie nepaklūsta konvencinėms normoms. Dėl to autorius siūlo kalbėti ne apie „narkomanų subkultūrą“, bet apie narkomanijos“. (Matza narkomanijos subkultūros aiškinimas pateikiamas tolesniame skyriuje).

Remiantis išsakytomis Matza idėjomis, narkotikus vartojantis asmuo dreifuoja nuo normų laikymosi iki jų pažeidimo, artėdamas labiau tai prie vieno, tai prie kito dreifo kranto. Narkotikų trokštantis asmuo gali laikytis konvencionalios kultūros įstatymų ir normų, tačiau sustiprėjus troškimui ir neutralizavus normas, ji pažeidžia normas ir vartoja narkotikus. Besisvaiginantis uždraustomis medžiagomis asmuo nėra visiškai atsiskyres nuo konvencionalios kultūros ir, žinodamas, kad narkotikų vartojimas yra už įstatymo ribų, jis siekia būti nesugautas ir nuslėpti šį poelgį. Panaudodamas neutralizacijos mechanizmus narkomanas kaltę suverčia bet kam, tik ne sau. Taip nuraminamas kaltės jausmas, savigrauža, pasiteisinama prieš aplinkinius ir svarbiausia save patį.

3. Narkotikų vartojimas- deviantinis elgesys

3.1. Narkomanai kaip marginalinė grupė

Kiekviena visuomenė kuria taisykles, normas, kurios padeda palaikyti tvarką, užtikrina bendrumo jausmą ir vienija narius. Neišvengiamai atsiranda nepaklūstančių tradicijoms,

nustatytoms taisyklėms, elgesio standartams. Narkotikų vartojimas kaip tik tokio nepageidaujamo elgesio pavyzdys. Narkotinių medžiagų vartojimas nėra priimtina ir toleruojama elgesio forma, todėl narkomanija traktuojama kaip deviacija, narkotikų vartojimas suvokiamas kaip elgesys, laužantis standartus ir griaunantis bendrumo jausmą visuomenėje.

Normas ir taisykles, kurioms būtina paklusti kiekvienam piliečiui, kuria pati visuomenė. Ji apsprendžia kas yra teisinga, o kas ne, kitaip sakant formuoja priimtino elgesio stereotipą. Manoma, kad tas požiūris, kurį akcentuoja didžioji visuomenės dalis yra teisingas. Sociologinis aiškinimas sugeba išvelgti ir atkreipti dėmesį į moralines ir ideologines prielaidas, kurios slepiasi už tariamai „objektyvaus“ suvokimo. Didžioji dalis visuomenės žvelgdama ir vertindama tam tikrus reiškinius mano, kad jie tokie ir yra. Iš tiesų dominuojančiame požiūryje už „objektyvių“ kriterijų slypi tam tikros dažnai nepastebimos prielaidos: visi reiškiniai pereina per visuomenės ideologinę, moralinę ir vertybinę prizmę. (Goode, 1972) Kintant socialiniam kontekstui, kultūrai, tradicijoms, normoms, kriminalizuojant, dekriminalizuojant veiklas kartu kinta vertybinė visuomenės skalė ir atitinkamai deviantinio elgesio samprata.

H. Becker tvirtino, kad terminas „deviacija“ konceptualus ir yra daugybė elgesio būdų, kurie gali būti priskirti deviacijai. Veiksmas pats savaime negali būti deviantinis, jis toks tampa tik tada, kai sulaukia neigiamos visuomenės reakcijos, kai jį taip suvokia ir įvardina kiti visuomenės nariai. (Muncie, 2006).

Narkotikų vartojimas neįtelpa į nustatyto „priimtino“ elgesio rėmus, tad narkomanija suvokiama kaip deviacija, besisvaiginantiems asmenims lipdomos „outsaiderių“ ir kitokios etiketės. Nors, iš kitos pusės, žvelgiant įvardinto „outsiderio“ akimis, likę visuomenės nariai taip pat gali būti įvardinti „outsideriais“, nes jie elgiasi ne pagal jam priimtinas normas.

Remiantis atliktais tyrimais, visuomenė netoleruoja narkotinių medžiagų vartojimo. Žinojimas, kad tam tikras žmogus yra priklausomas nuo narkotikų, skatina jo vengimą, smerkimą, norą neturėti su juo jokių bendrų reikalų. Bendruomenėje nejučiomis susiformuoja klasifikacija „mes“ (paklūstantys elgesio standartams) ir „jie“ (narkomanai). (Carrabine E., 2004). Tokiu atveju tarsi pabrėžiama, kad „jie“ nesielgia pagal „mums“ priimtinas taisykles, todėl nėra pageidaujami. Taip narkomanai tampa marginaline, už padarumo ribų egzistuojančia grupe.

Narkotikus vartojančių asmenų atskyrimą paskatina amplifikacijos proceso metu kylanti moralinė panika. (Cohen. S, sud. Muncie. J, 2006). Politikos atstovų bei mass media dalyvavimas informuojant visuomenę bei vertinant narkotikų vartojimą gali sukelti įstatymams paklūstančių asmenų jautrumą, baimę bei įvairias neigiamas sąsajas svaigias medžiagas vartojančių asmenų atžvilgiu. Pats terminas „narkomanas“ įgauna simbolinę prasmę, tad net atgailaujantis ir bandantis atsisakyti narkotikų asmuo sunkiai priimamas į ne-narkomanų aplinką. Ieškodami paaiškinimų žmonės kuria savas teorijas ir paaiškinimus dėl narkomanų elgesio, kas įtakoja įvairių

sąsajų, iškreiptų mitų, kurie suvokiami kaip realybė, susiformavimą, bei nusikalstamo elgesio priskyrimą narkotikus vartojantiems asmenims. Apibendrinti tikėjimai („generalized beliefs“) skatina dažnai klaidingo požiūrio bei neigiamų nuostatų susiformavimą besisvaiginančių asmenų atžvilgiu. (Young. J, sud. Muncie. J, 2006). Visuomenė tampa jautri narkomanijos problemai, kas įtakoja dar didesnę atskyrimą. Formuojasi užburtas ratas- izoliacija bei socialinis atskyrimas iššaukia atitinkamą narkomanų reakciją- jų elgesys tampa dar labiau deviantinis..

Narkotikus vartojančių asmenų baimė- ne kas kita kaip socialinis konstruktas. (Reinarman, 1989). Ypatingai svarbų vaidmenį formuojant baimę ir stiprinant narkomanų atskyrimą atlieka mass media. Šiuolaikinėje masinėje visuomenėje individualaus žmogaus požiūris antraeilis („second hand“), tai yra jį nematomi suformuoja mass media. (Cohen. S, sud. Muncie. J, 2006). Žiniasklaidos, televizijos ir kitų informavimo priemonių galia įtakoti žmogaus ir visos visuomenės požiūrį milžiniška. Ji priartina pasaulį: įsijungęs televizorių, radiją ar paėmęs į rankas laikraštį, individas susiformuoja nuomonę apie pasaulio įvykius, opias temas. Tinkamai pateikiant informaciją per masines informavimo priemones galima suformuoti norimą požiūrį narkomanijos atžvilgiu. Stebint reportažus ar skaitant straipsnius apie narkotikų daromą žalą organizmui bei kitas keliamas problemas, formuojamas neigiamas požiūris narkotikų bei juos vartojančių asmenų atžvilgiu. Tačiau per visuomenės informavimo priemones pateikiama informacija gali sukelti ir nepageidaujamų pasekmių. Pavyzdžiui, informacija, kad populiarūs muzikantai, aktoriai ar kiti asmenys, kurių pavyzdžiu bando sekti jaunimas, vartoja narkotikus, gali paskatinti jaunimą pasielgti taip kaip ir jie. Taigi, atsižvelgiant į tai, kad visuomenės reakcija į pateiktą informaciją ilgainiui kristalizuojasi į požiūrius bei nuostatas, prieš pateikiant informaciją visuomenei reikia ją gerai apgalvoti, priešingu atveju jos poveikis gali būti kitoks nei tikėtasi.

Apibendrintai galima pasakyti, kad neigiamą visuomenės požiūrį į narkotikus vartojančius asmenis, narkomanų grupės marginalizavimą, jų atskyrimą ir baimę įtakoja ne tik pačių narkomanų elgesys, bet ir kiti, nematomi faktoriai- žiniasklaida, televizija, radijas, politikų veiksmai ir net kriminalinės justicijos.

3.2. Narkomanijos subkultūra

Pritaikant Maslow poreikių piramidę, bendravimas yra vienas svarbesnių poreikių kiekvieno žmogaus gyvenime. Nuo narkotikų priklausomi asmenys ne išimtis- jiems taip pat reikalinga parama ir bendravimas. Nevartojantys narkotikų žmonės siekia išlaikyti aiškia ribą ir nenoriai bendrauja su priklausomybe sergančiais asmenimis. Neigiama visuomenės reakcija, narkomanų marginalizavimas bei socialinė izoliacija verčia paramos ieškoti tarp panašių į save- kitų

narkotikus vartojančių asmenų tarpe. (Golub, Johnson, Dunlap, 2005). Susiformuoja narkomanijos subkultūra, kuriai būdinga savita kultūra, vertybių sistema, bendravimo stilius, kalba.

Remiantis H. Becker (1973m.) idėjomis, į subkultūrą įsitraukiama palaipsniui. Jis pateikė kelis žingsnelius, kuriais judama žengiant narkomanijos keliu. Pradedančiajam svaigintis narkotikai- lengvas ir patrauklus būdas patirti malonumą. Besimokydamas iš aplinkinių, toks asmuo išmoksta patirti ir mėgautis narkotiko poveikiu, o tai lemia dažnesnį vartojimą. Komunikuodamas su kitais narkomanais jis įgyja patirties, palaipsniui perima elgesį, mąstymą, įgauna pasitikėjimo ir įsilieja į narkomanų gretas - tampa narkomanijos subkultūros dalimi.

Narystė ir pripažinimas svarbūs ir siekiant gauti naują narkotikų dozę. Narkotikai yra nelegalūs, tad jų gaunama iš nelegalių prekeivių. Pastaruoju metu narkotikų paklausa išaugusi, tad jų pardavimas tapo vienu pelningiausių verslų. Nepaisant didelės paklausos, prekeiviai siekia bendrauti su senais ir patikimais narkotikų pirkėjais, kurie neišduoda. Dėl to turi būti didelis pasitikėjimas tarp pirkėjų ir pardavėjų. Įgavęs pardavėjų pasitikėjimą, narkotikus vartojantis asmuo gali įtraukti naujų vartotojų, ir taip narkomanijos subkultūra ir kartu narkotikų verslas plečiasi.

Narkomanų elgesys, mąstymo būdas, kalba (žargonas)- visa tai nepriimtina pagal įprastos konvencinės kultūros normas. Narkotikus vartojantys asmenys realiai gyvena konvencinėje kultūroje, tačiau kartu sudaro savo- narkomanijos- subkultūrą, kurios išpažįstamos normos, pateisinančios nusikalstamą veiklą, bei elgesio būdai neįtelpa į konvencinės kultūros rėmus.

Matza (1995) teigė, kad reikia kalbėti apie narkomanų, o ne apie narkomanijos subkultūrą. Narkomanijos subkultūrą sudarantys papročiai, principai ir požiūriai pateisina nusikalstamą, konvencinei kultūrai priešišką elgesį- narkotikų vartojimą. Subkultūra savaip interpretuoja teisės normas, elgesio formas ir, kurdama tokio elgesio pateisinimo mechanizmus, leidžia jai priklausantiems nariams nukrypti nuo visuomenėje priimtino elgesio standartų. Tačiau tai nereiškia, kad ji yra priešiška konvencinei kultūrai. „Nusižengiamumo subkultūros vertybės ir normos yra akivaizdžiai susijusios su nusižengimais ir aiškiai nukrypsta nuo įprastų tradicijų. Tačiau santykio tarp šios subkultūros ir bendrosios kultūros neįmanoma taip paprastai apibendrinti vien terminu „priešiškumas“. <...> jos čia atrodo nežinančios vena apie kitos egzistavimą, čia autonomiškos, čia priešiškos, čia susijusios simbiotiniu ryšiu, čia paralelios“ (Matza, 1995, p. 34).

Narkomanijos subkultūra savaip interpretuoja vertybes, tačiau jos nėra nepriklausomos ir labai nesiskiria nuo konvencinės kultūros. Subkultūros atstovai pažeidinėja įprastas normas, tačiau jų moralės atskaitos sistema yra tie patys bendri įstatymai kaip ir dominuojančios kultūros- subkultūra įtakota konvencinės kultūros vertybių ir principų. Pažeisdami normas, narkomanai stengiasi paslėpti tokius poelgius ir pasinaudodami neutralizacijos mechanizmais pateisinti normų pažeidimus. Jie dalijasi tomis pačiomis vertybėmis kaip ne - narkomanai, tiesiog narkomanijos subkultūra leidžia pateisinti narkotikų vartojimą bei kitus

konvencinio elgesio nukrypimus, o naudojant neutralizacijos mechanizmus racionalizuoti nukrypusį elgesį.

Nuo narkotikų priklausomi asmenys pripažįsta dominuojančios kultūros tikslus, bet, bijodami bendraamžių nepritarimo, nesiryžta parodyti pritariančias tradicinėms normoms paklūstančiam elgesiui ir šie įsitikinimai lieka neišreikšti. (Matza, 1995). Dėl to galima teigti, kad narkotikus vartojantiems asmenims ne pilnai pavyksta neutralizuoti ir sau bei kitiems pateisinti nusižengiamą elgesį. Priklausomybe sergančių asmenų elgesį įtakoja tiek narkomanijos subkultūros normos, pateisinančios nusižengimus, tiek ir dominuojančios kultūros normos, narkomanai jaučia kaltę nepaklūsdami įprastoms tradicijoms, elgesio standartui, neprisipažįsta esantys narkomanai, slepia įprotį vartoti narkotikus, baiminasi būti sugauti svaiginantis. Toks elgesys ir emocinė būseną rodo tradicinės kultūros vertybių pripažinimą. Jeigu jie būtų ištikimi opozicinei (narkomanijos) subkultūrai, nesijaustų kalti dėl atlikto veiksmo, prieštaraujančio konvencinės kultūros normoms ir tvarkai. Matza (1995) taip pat užsimena, kad atgaila nusikaltus gali būti manipuliacinė, tačiau tai vis tiek rodo, kad narkomanas suvokia nesiskiria tradicinės kultūros vertybes.

Pateikta priklausomybe sergančio asmens sąsaja tiek su konvencine kultūra, tiek su narkomanijos subkultūra kartu pagrindžia Matza nuomonę, kad nusižengėlis iš esmės nesiskiria nuo kitų asmenų ir patvirtina griežto atskyrimo kritiką. Nusižengėliai- įprastos kultūros nariai, besilaikantys tiek konvencionalios kultūros, tiek deviantinės subkultūros kodekso, jie „atlieka tiek delinkventinius, tiek konvencinius vaidmenis“, dreifuoja nuo vienos pusės, link kitos. (Matza, 1995, p. 26). Todėl kriminologas siūlo atsisakyti griežtų pozityvistinių aiškinimų, kad egzistuoja delinkventinės normos, kuriančios autonominių deviantinių subkultūrų egzistavimą ir deviantinį elgesį (narkotikų vartojimą) vertinti ne kaip patologiją, o kaip konformistinį elgesį.

Narkomanijos subkultūros nariai išsiskiria tam tikromis savybėmis iš dominuojančios kultūros atstovų. Nors vyrauja nuomonė, kad visi narkomanai vienodi, realiai subkultūros viduje nariai tarpusavyje taip pat klasifikuojasi. Pagal vartojamą narkotiko rūšį formuojasi heroino, marihuanos ir kitų narkotikų grupelės, tarp kurių gali egzistuoti paniekta ir neapykanta kitų narkotinių medžiagų vartotojams, kaip, pavyzdžiui, marihuanos, heroino. (Young J, sud. Muncie, 2006).

Kalbėdamas apie narkomanijos subkultūrą, kai delinkventas dreifuoja nuo vieno elgesio kraštutinumo, prie kito- nuo visuotinai priimto elgesio modelio, prie kriminalinio, nuo tradicinių normų paisymo, prie narkomanijos subkultūros, David Matza grįžta prie klasikinės kriminologijos laisvos valios idėjos. Galimi skirtingi laisvės laipsniai, žmogus gali būti daugiau ar mažiau laisvas, vadinasi nevaržomai dreifuoti labiau link konvencinės kultūros, ar narkomanijos subkultūros elgesio modelio. (Matza, 1995). Tačiau nevalia pamiršti, kad pats „dreifas“ gali būti neprognozuojamas, todėl ir pasitraukimas iš nusižengėlio kelio taip pat gali būti neprognozuojamas.

4. Narkomanijos paplitimo Lietuvoje ir jos prevencijos analizė

Lietuvai tapus tranzito šalimi, per ją buvo pradėtos gabenti narkotinės medžiagos, kurių paplitimas tapo grėsmingu socialiniu reiškiniu. Lietuvoje paplitę įvairios svaigosios medžiagos- ne tik alkoholis, tabakas, bet ir kanapės, amfetaminai, LSD, heroinas, kokainas ir kitos. Nerimą kelia tai, kad Lietuva viena iš pirmaujančių šalių Europoje, kurioje nelegaliai gaminamos amfetamino tipo stimuliuojančios medžiagos.

Tarybiniais metais narkomanijos problema Lietuvoje buvo slepiama, tad iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad narkotikų vartojimas tuo metu mūsų šalyje nebuvo populiarus, tačiau iš tikrųjų narkotikus vartojančių asmenų skaičius buvo pakankamai didelis. Sovietmečiu kūrėsi įvairūs jaunimo (pogrindžio) judėjimai, kurių liberali atmosfera lėmė narkomanijos plitimą.” (Aleknavičiūtė, Tamošiūnaitė, 2000).

Narkomanijos suklestėjimą Lietuvoje rodo jaunų žmonių mirtys dėl apsinuodijimo narkotinėmis medžiagomis, infekcinių ligų paplitimas, konfiskuotų narkotikų kiekis ir pan. Pastebima, kad narkotikus vartoti pradeda vis jaunesni žmonės, o pastaruoju metu vis didėja įtampa dėl narkotikų vartojimo mokyklose. Remiantis Valstybinio psichikos sveikatos centro duomenimis, ligotumas narkomanija žymiai išaugo - 1998 m. užfiksuota 77,5 atvejai, 2000 m. – 95,3 atvejų, o 2006 m.- 164,2 atvejai 100 000 gyventojų. 2002 m. iš visų mūsų šalyje diagnozuotų ŽIV asmenų, apie 80% užsikrėtė nuo narkotikų injekcijos, didėja mirčių nuo perdozavimo. Žinoma, apie narkomanijos mastus galime kalbėti tik apytiksliais skaičiais, kadangi oficiali statistika neatspindi realios situacijos (didelė dalis vartojančių narkotikus nesikreipia pagalbos).

Narkomanijos problema peržengė visų Europos valstybių sienas, todėl siekiant kuo efektyvesnės narkomanijos prevencijos, tarptautinis bendravimas tapo ypatingai svarbus. Šiuo metu Lietuva vadovaujasi Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės aktais, Jungtinių Tautų (toliau – JT) konvencijų nuostatomis, dalyvauja Tarptautinės narkotikų kontrolės programoje, bendradarbiauja su JT ir ES narkotikų kontrolės struktūromis. Galima pasidžiaugti, kad 2007 m. balandžio mėnesį JT Ekonominės ir socialinės tarybos organizacinėje sesijoje Lietuva buvo išrinkta ketverių metų kadencijai ir nuo 2008 m. sausio 1 d. ji pirmą kartą dalyvaus JT Narkotinių medžiagų komisijos veikloje kaip tikroji Komisijos narė.

Įstojusi į ES ir tapusi Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro (toliau - EMCDDA) nare, Lietuva įsipareigojo kaupti ir analizuoti duomenis apie narkotines medžiagas, jų vartojimą ir pasekmes, todėl 2004 metų pabaigoje šalyje buvo atliktas pirmasis reprezentatyvus šalies gyventojų tyrimas apie žalingų įpročių paplitimą. Tyrimas, kurį inicijavo Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės buvo atliktas vadovaujantis EMCDDA metodiniais nurodymais.

Tyrimo rezultatai parodė, kad narkotikus dažniau vartoja vyrai (13,1 proc.) nei moterys (3,8 proc.), be to, juos vartoja jaunesni (15 –34 metų amžiaus) Lietuvos gyventojai. Mūsų šalyje, kaip ir visoje Europoje, labiausiai paplitęs narkotikas - kanapės. Bent kartą gyvenime ši narkotiką yra vartoję 7,6 proc. Lietuvos gyventojų. Kaip ir visi narkotikai, kanapės labiausiai vartojamos didžiuosiuose miestuose. Kiti narkotikai taip pat gana plačiai paplitę. Bent kartą gyvenime kitų narkotikų, išskyrus kanapes, yra bandę 2,3 proc. Lietuvos gyventojų. Be kanapių labiausiai paplitę narkotikai- amfetaminas, ekstazi.

Tabakas ir alkoholis Lietuvoje taip pat labai plačiai vartojami. Niekada gyvenime nerūkė tik kas trečias Lietuvos gyventojas (32,8 proc.). Tyrimas parodė, kad narkotikai labiausiai vartojami didžiuosiuose Lietuvos miestuose- Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje. Susimąstyti verčia faktas, kad net 9,2 proc. respondentų minėjo žinantys kur galėtų įsigyti narkotikų. Pakankamai nesunkus jų priėjimas sunkina kovą su narkotikų vartojimu. Taip pat pastaruoju metu susirūpinimą kelia narkotikų vartojimas mokyklose.

Minėtas tyrimas yra pirmas tokio lygio tyrimas Lietuvoje. O kai kuriose kitose ES šalyse, atsižvelgiant į tai, kad tokie tyrimai suteikia galimybę įvertinti situaciją šalyje, vykdomos kontrolės efektyvumą, numatyti ateities perspektyvas, palyginti rezultatus įvairiose šalyse bei atitinkamai kurti prevencijos politiką, jie atliekami reguliariai.

Didėjantis narkotinių medžiagų vartojimas kelia susirūpinimą, tad siekiant pagerinti situaciją šalyje, kuriamos kontrolės ir prevencijos programos. Įgyvendinant Nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004–2008 metų programą, kurios pagrindinis tikslas- nustatyti bei įgyvendinti svarbiausias valstybės politikos veiklos kryptis narkomanijos prevencijos ir narkotikų kontrolės srityje ir tokiu būdu mažinti narkomanijos paplitimą, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. gruodžio 21d. nutarimu Nr. 1310 (Žin., 2006, Nr. 140-5361) buvo patvirtintos šios programos įgyvendinimo 2007 metų priemonės. Pagrindinis dėmesys šių metų priemonėse skiriamas pirminės narkomanijos prevencijos tarp vaikų ir jaunimo stiprinimui, neteisėtos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pasiūlos mažinimui bei asmenų, vartojančių narkotines ir psichotropines medžiagas, sveikatos priežiūros, reabilitacijos ir socialinės reintegracijos gerinimui. Taip pat numatyta formuoti neigiamą visuomenės požiūrį į narkotikus ir jų vartojimą, plėtoti valstybės institucijų, asociacijų ir bendruomenių bendradarbiavimą, tobulinti teisinę bazę, plėtoti atitinkamos informacijos rinkimo analizės sistemą, gerinti teisėsaugos institucijų veiklą ir užtikrinti iš narkotikų apyvartos gautų pinigų plovimo prevencijos priemonių įgyvendinimą. Siekiant veiksmingesnės narkotines medžiagas vartojančių asmenų priežiūros, reabilitacijos ir integracijos, numatyta sukurti bendrą diagnostikos, gydymo, reabilitacijos ir reintegracijos sistemą.

Lietuvoje, kaip ir daugelyje šalių, narkomanai suvokiami kaip nuo visuomenės normų nukrypę asmenys. Nuo narkotikų priklausomų asmenų elgesys suvokiamas kaip antisocialus,

deviantinis, prieštaraujantis vyraujančiai kultūrai, o narkotikų vartojimas sudaro prielaidas socialinei atskirčiai. Dėl stigmatizacijos ir neigiamo visuomenės požiūrio į priklausomus asmenis atsiranda tokios problemos kaip nedarbas, išsilavinimo stoka, gyvenamosios vietos nebuvimas, ryšių su artimaisiais silpnėjimas/ nutrūkimas ir pan. (NKD, 2006 metinis pranešimas). Šios problemos lemia ne tik priklausomų asmenų nepritapimą prie visuomenės narkotikų vartojimo periodu, bet ir pasiryžusių reabilituotis „atkryčius.“

Narkomanija vienareikšmiškai smerkiama, tačiau narkotikų atžvilgiu pastebimas dviprasmiškas visuomenės požiūris. To įrodymas - laisvai parduodamas ir net vaikams parduotuvėse prieinamas „kanapių gėrimas“, kanapių kvapo smilkalai, kuriais prekiaujama didžiuosiuose prekybos centruose. Be to, jaunimo tarpe pastaruoju metu tapo itin populiarus kanapės ženklas, vartojamas kaip puošybos akcentas (klijuojamas ant telefono dangtelių, marškinėlių ir pan.). Toks „kanapių vartojimas“ nekelia tiesioginės grėsmės žmogui, tačiau įtakoja visuomenės požiūrį, skatina dviprasmiškumą.

Atlikto socialinės tolerancijos tyrimo duomenų analizė parodė, kad tarp išskirtų keturių pažeidžiamųjų grupių: grįžusių iš įkalinimo įstaigų, besiverčiančių prostitucija, infekuotų ŽIV bei narkotikų vartotojų, būtent pastariesiems jaučiamas mažiausias socialinės paramos, reabilitacijos ir integracijos programos, kurių veiksminga baigtis sąlygotų pakantumas. (Koalicijos "Galiu gyventi" ir Nacionalinės sveikatos tarybos socialinio pakantumo tyrimas). Tikėtina, kad neigiamos nuostatos keistųsi, jeigu būtų kuriamos geresnės „nepageidaujamo asmens“ priimtinumą. Siekiant pagerinti susiklosčiusią situaciją, kuriami įvairūs projektai, reabilitacijos įstaigos, reintegracijos pagerinimo strategijos. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, valstybės skiriamos lėšos nuo narkotikų priklausomų asmenų psichologinės ir socialinės reabilitacijos projektų įgyvendinimui didėja- 2004 metais panaudota 668 tūkst. litų, o 2005 m. atitinkamai 719,501 tūkst. litų. (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2006) Tačiau valstybės dėmesys nėra pakankamas, o ir reabilitacija prieinama ne kiekvienam norinčiam, nes šalyje veikia tik dvi valstybės išlaikomos narkomanų reabilitacijos įstaigos, turinčios tik 26 vietas. Be abejonės, toks vietų skaičius nėra pakankamas visiems norintiems. Be šių minėtų įstaigų, visuomeninių organizacijų iniciatyva šalyje veikia dar apie 15 priklausomybės ligų reabilitacijos bendruomenių ir 5 dienos centrai (NKD duomenimis). Tačiau iš valstybės lėšų skiriama parama yra tik minimali, ir didžiąją dalį gydymo išlaidų turi sumokėti besigydantys asmenys ar jų artimieji, kurie ne visada turi papildomų pajamų (Lietuvos AIDS centras, 2004).

Pastaruoju metu su narkomanijos plitimu kovojama įgyvendinant įvairius projektus. Vienas iš tokių yra NKD prevencinė kompanija „Pamiršk“, kuri skatina pagalvoti prieš pradėdant žengti narkomanijos keliu. Kompanija orientuota į jaunimą, ja siekiama informuoti apie narkotikų žalą, siekiant atkreipti dėmesį, faktai pateikiami jaunimo kalba, t.y. ne moralizavimu ir gąsdinimu,

bet jaunimui patrauklių vaizdo klipų, plakatų, lipdukų pagalba. Taip pat specialiai sukurtoje internetinėje svetainėje www.benarkotiku.lt pateikiama išsami informacija apie narkotikų vartojimo keliamą riziką, pasekmes, kontaktus, kur kreiptis pavartojus narkotikų, norint mesti ar padėti vartojančiam draugui. (NKD pranešimas, 2006 spalio 18).

Remiantis Europos jaunimo apklausomis, šokių ir muzikos renginių vietose, ypač naktiniuose klubuose, tikimybė išbandyti tam tikrą narkotinę medžiagą yra dešimt kartų didesnė. Be to, pastaruoju metu baiminamasi, kad rūkymo uždraudimas naktinių klubų viduje gali sukelti papildomų problemų kontroliuojant narkotikų vartojimą, nes siekdami parūkyti besilinksminantys jaunuoliai privalo išeiti į gatvę ir tokiu atveju didėja tikimybė tapti narkotikų prekeivių aukomis. Klubų viduje dirba apsaugos darbuotojai, o įsigyti narkotikų gatvėje daug lengviau, dėl to būtina imtis papildomų atsargumo priemonių. Reaguodamas į galimą grėsmę, NKD su partneriais pradėjo įgyvendinti projektą „Pramogos be narkotikų“. Tai pirmoji šalyje informacinė akcija apie narkotikų žalą, orientuota į klubinės kultūros mėgėjus, kurios metu siekiama klubų lankytojams suteikti informaciją apie narkotikų žalą, kad jie nesivadovautų klaidingais stereotipais ir mitais. Galima pasidžiaugti, kad akcija pamažu įsibėgėja. Prie jos jau prisidėjo keli Vilniaus, Kauno, Šiaulių bei Panevėžio naktiniai klubai ir barai. Akciją planuojama tęsti ir kituose Lietuvos miestuose.

Vis didėjantis narkotinių medžiagų vartojimas kelia susirūpinimą, dėl to siekiama įvairiais būdais spręsti šią problemą- kuriamos kontrolės ir prevencijos programos, reabilitacijos centrai, įgyvendinami įvairūs projektai, šviečiama visuomenė. Tačiau statistiniai duomenys rodo, kad kova su narkomanijos problema nebaigta, o ir ateities perspektyvos nenumato kovos pabaigos, dėl to būtina nuolatos atlikti įvairius tyrimus ir remiantis jų duomenimis tobulinti kontrolės, prevencijos ir reabilitacijos priemones.

II. NARKOMANO KELIO ANALIZĖ

1. Empirinio tyrimo aprašymas

Nagrinėjant narkomano kelią, buvo atliekami interviu su narkomanais ir ekspertais, t.y. su žmonėmis, susiduriančiais su šia problema kiekvieną dieną ir galinčiais pateikti vertingos informacijos, padėsiančios atskleisti išsamų ir platų rūpimos problemos vaizdą.

Tyrimas buvo atliekamas Lietuvos AIDS centro Narkomanų psichologinės-socialinės reabilitacijos bendruomenėje. Buvo apklausiami šioje bendruomenėje registruoti narkomanai, kurie, galima sakyti, yra perėję visus narkomanijos etapus: pirmąjį bandymą, pripratimą ir galiausiai siekį nustoti vartoti narkotikus ir gyventi be jų. Remiantis jų patirtimi, buvo siekiama atskleisti nagrinėjamos temos niuansus.

Kadangi tyrimu buvo siekiama nuodugniai ištirti narkomano kelią, „sniego gniūžtės“ atrankos būdu interviu buvo atliekami ir su bendruomenėje neregistruotais asmenimis, t.y. su žmonėmis, kurie šiuo metu vartoja narkotikus arba baigę reabilitacijos kursą.

Kokybinio interviu būdu buvo apklausiami ir Lietuvos AIDS centro Narkomanų psichologinės-socialinės reabilitacijos bendruomenės ekspertai bei medicinos darbuotojai. Tai žmonės, kurie sukaupe intelektualinių ir praktinių resursų, todėl tikėtina, kad jie pateiks naudingos informacijos apie narkotikų vartojimo poveikį besisvaiginančiajam, apie reabilitaciją, jos veiksmingumą ir resocializacijos galimybes. Derinant narkotikus vartojančių/ vartojusių asmenų ir ekspertų pateiktus duomenis, buvo siekiama atskleisti pilną narkomanijos kelio vaizdą.

Tyrimo tikslas - išnagrinėti narkomano kelią, pritaikant D. Matza neutralizacijos ir dreifo teoriją.

Tyrimo uždaviniai:

- Išsiaiškinti faktorius, dėl kurių pasukama narkomanijos keliu.
- Ištirti, narkotikus vartojančių asmenų priklausymą subkultūrai.
- Išsiaiškinti pokyčius su kuriais susiduria narkotinėmis medžiagomis pradėję piktnaudžiauti žmonės.
- Išanalizuoti veiksnius, lemiančius narkotinių medžiagų atsisakymą.
- Aptarti narkomanų resocializacijos galimybes.

Tyrimo tezės:

- Įsitraukimą į narkomaniją skatina nepatirtų pojūčių ieškojimas bei aplinkinių įtaka.

- Narkotikus vartojantys asmenys priklauso „narkomanijos subkultūrai“, kurios atstovai tuo pačiu pripažįsta konvencinės kultūros normas.
- Vartojantys narkotikus praranda draugų ir artimųjų paramą.
- Konvencinės kultūros normų poveikio stiprėjimas skatina priimti sprendimą gyventi be narkotikų.
- Narkomanų resocializacijos efektyvumui trukdo neigiamas visuomenės požiūris narkotikus vartojančių asmenų atžvilgiu.

Tyrimo metodas.

Giluminiai pusiau struktūruoti interviu pagal iš anksto paruoštas gaires (priedas 1,2).

Narkobiografijų analizė.

Siekiant išanalizuoti narkomano kelią nuo pirmosios dozės iki apsisprendimo gyventi be narkotikų, interviu su narkotikus vartojančiais/ vartojusiais asmenimis metu, buvo stengiamasi aptarti respondentų gyvenimą iki pirmos dozės, detalizuojami veiksniai, lėmę jų apsisprendimą pradėti vartoti narkotikus, gilinamasi į vartojimo periodo įvairius gyvenimo aspektus, išskylančias problemas. Siekiant išsiaiškinti, kokios subkultūros: „narkomanų“ ar „narkomanijos“ bruožų turi narkotikus vartojantys asmenys, interviu metu buvo aiškinamasi, kiek jiems svarbios konvencionalios kultūros normos. Tyrimo metu taip pat buvo analizuojami apsisprendimo gyventi be narkotikų motyvai, rehabilitacijos niuansai.

Kalbantis su narkotikus vartojančiais/ vartojusiais asmenimis buvo vadovaujama pagrindinėmis interviu gairėmis:

- Pirmas pabandydas.
- Gyvenimas iki pirmosios dozės.
- Nuolatinis narkotikų vartojimas.
- Apsisprendimas gyventi be narkotikų
- Dabartinis gyvenimas.

Tyrimo metu buvo siekiama perteikti ekspertų nuomonę rūpima tema. Pagrindiniai ekspertų interviu aspektai:

- Narkomanijos vertinimas, priežastys. Teirautasi kaip ekspertai apibrėžia narkomaniją, kaip vertina plačiajai visuomenei pateikiamą informaciją. Gilinamasi į pirmosios dozės įtaką priklausomybės formavimuisi, narkotikų vartojimo įtakotus pokyčius asmenybei.

- Narkomanų rehabilitacija, resocializacija. Analizuojamas rehabilitacijos procesas, efektyvumas. Gilinamasi į resocializacijos galimybes, iškylančias problemas.
- Narkomanijos prevencija- analizuojamos narkotikų vartojimo prevencijos galimybės, gilinamasi į ekspertų pateiktus narkotikų vartojimo paplitimo mažinimo pasiūlymus.

Narkomanų psichologinės- socialinės rehabilitacijos bendruomenėje gyvena nuo narkotikų priklausomi, tačiau apsisprendę nevertoti asmenys. Perėję tam tikrą rehabilitacijos kursą, (1 etapą iš 4), jie rašo narkobiografijas, kuriose analizuojamas gyvenimo etapas iki atvykimo į rehabilitacijos bendruomenę. Tyrimo metu buvo atliekama šių narkobiografijų analizė, tačiau, respondentams prašant, jos nebuvo viešinos. Narkobiografijas esant reikalui galima rasti Lietuvos AIDS centro Narkomanų psichologinės-socialinės rehabilitacijos bendruomenėje.

Vykdam tyrimą buvo sunku rasti norinčiųjų kalbėtis respondentų. Kadangi narkotikų vartojimas- skaudi tema ir tokia savo patirtimi nenoriai dalijamasi, atranka buvo vykdoma pagal prieinamumą. Narkotikus vartojantys/ vartoję asmenys buvo uždari, nenorėjo dalintis skaudžiais išgyvenimais, todėl buvo svarbu užmegzti kontaktą su tiriamaisiais. Buvo stengiamasi bendrauti prieš interviu, plačiau papasakoti apie atliekamą tyrimą, jo tikslą ir reikšmę. Siekiant gauti atsakymus į rūpimus klausimus, pirmiausiai buvo siekiama sudominti respondentus, įgyti jų pasitikėjimą ir palankumą.

Interviu buvo įrašinėjami skaitmeniniu diktofonu, vėliau transkribuojami ir analizuojami. Siekiant išsaugoti respondentų anonimiškumą, jų vardai kokybinio interviu protokoluose buvo pakeisti, analizėje skliaustuose nurodoma tik interviu numeris (pavyzdžiui, [1]- pirmas interviu, [eksp. 1]- pirmo eksperto interviu). Siekiant išsaugoti pokalbių autentiškumą, pasitaikę necenzūriniai žodžiai ir žargonas nekeičiami, kalba netaisyta.

2. Tyrimo duomenų analizė

2.1. Narkomano kelio pradžia.

Narkomano kelias prasideda nuo pirmosios dozės. Priklausomybė kiekvienam asmeniui formuojasi skirtingai ir individualiai, tačiau, priimdamas pirmąją dozę, asmuo jau padeda pirmąjį žingsnį narkomanijos link.

Remiantis ekspertų duomenimis, pirmoji dozė yra tolimesnių veiksmų pradžia. „Žmogus leidžia sau, atidaro duris, toliau labai sunku prognozuoti. Kol nėra tos pirmos dozės, tol durys neatidarytos, tol į tą priklausomybę visą eiti jis yra nepradėjęs. O po to prasideda tas kelias. Tai pirma yra svarbiausia, be jokios abejonės“. [eksp. 1]. Žinoma, pirmosios dozės įtaka t.y. ar pavartojęs pirmą kartą asmuo užkibs ir tęs, ar sugebės atsisakyti tolimesnių pasiūlymų, priklauso nuo „žmogaus fizinės, psichinės savijautos“ [eksp. 2], nuo jo valios. „Bet kuriuo atveju po pirmos dažniausiai, na visą laiką po pirmos eina antra. Tai klausimas ar žmogus paims tą antrą, ar nepaims. Ta pirma, tai ir yra lemiamas dalykas. Bent jau griunamas tas psichologinis, jeigu tai iš esmės bijojai iki to, tai tu paėmęs tą pirmą tu sugriovei tą baimę. Bet tai irgi labai individualiai. Dažniausiai ne visiem iš karto kad patinka. Dažniausiai būna koks nors nesklaidumas, bet sakau visiems, kad tas antras irgi ateina.“. [eksp 4].

Narkotikai į asmens gyvenimą ateina staiga, be pasiruošimo. Pirmoji dozė pasiūloma netikėtai: „Na, tai netikėtai išsiėmė viena mergina iš to būrelio kažkokią cigaretę ir visi ją ratuku pradėjo rūkyti. Atėjo eilė man, tai ir tada pirmą kartą paragavau žolės. Tai va taip va ir buvo.“ [1]. „Prisimenu penkiese sėdim, jie ten keturiose buvo jau bandę, o aš ne. Ir tada tarp jų ten tokia kalba, „daviai gal pasiimam pusė G ten“ <...> Nu, aš nesupratau ko iš pradžių, o kai atvežė, tai dašilo. Nu tai taip ir buvo, sutrynė ir taip ir įtraukiau pora tokių.“ [9], tačiau narkomanijos keliu žengiama palaipsniui ir priklausomybė formuojasi palengva.

Narkotikų laikymas, platinimas ir pardavinėjimas draudžiamas įstatymais, tačiau remiantis respondentų duomenimis, narkotikų prieinamumas pakankamai laisvas. „Aš visur randu, jeigu tu nori užvartoti, tu visur gali paimti tą dozę ir paimsi... ir surasi.“ [4]. Norint įsigyti dozę, reikia turėti pinigų, kurių trūkumas žengiant narkomanijos keliu tampa viena pagrindinių problemų, žinoti vietas, kuriose jų galima įsigyti ir įgyti prekeivių pasitikėjimą: „Taškai vis tiek yra, jų yra daug, bet vis tiek, nepažįstamam asmeniui neparduos, reikia kad kažkas laiduotų už tave. Nu, kažkas pasakytų, užtartų. Bent jau mano rajone kur gyvenau, tai kokie šeši taškai yra. Nueini pas vieną, tai jei nėra eini pas kitą. Na, pas kokį šeštą tai jau tikrai gausi. Na jeigu jau ne, tai važiuoji į taborą.“ [7]; „Turi ryšių. Šiaip, tai turint bapkių problemų dėl narkotikų tikrai nėra.“ [6]; „Aš visur randu, jeigu tu nori užvartoti, tu visur gali paimti tą dozę ir paimsi... ir surasi.“ [4].

Priklausomi asmenys ne tik patys įsigyja narkotikų, bet ir gauna iš kitų narkomanų: „Na, kai jau striuka ir kitur negaunu, tai jis (vartojantis narkotikus draugas) suveikia [6]; „Iš Moldavijos draugai parvežė. Nu, moldavai atvažiavo koncertuot grupė iš Moldavijos ir atvežė lauktuvių.“ [1]. Tokiu būdu tarsi kuriamas ir stiprinamas ryšys tarp subkultūros atstovų, kurie palaiko vienas kitą, duoda dozę, kad „padėtų sveikatą pataisyti: „Ta prasme tą pačią dieną kai pavartočiau, tai tie draugai pamatė ir po to po poros dienų jie pas mane atėjo ir, nu, patys atsinešė.“ [2]. Narkotikų gaunama ir iš konvencionalios kultūros atstovų: „pasiūlė man jų mano sesė <...> ne, ji nevartojo“ [3]; „Ketaminą iš kur? Iš vaistinės. Iš vaistinių gavom, iš veterinarijos vaistinių ir iš vaistinių.“ [1].

Remiantis tyrimo duomenimis, čigonų taboras išlieka viena pagrindinių narkotikų pirkimo ir pardavimo vietų. Respondentų teigimu, jame laisvai ir nevaržomai galima įsigyti narkotinių medžiagų. Taboras „artimiausia vaistinė“ ir „kaip robotas eini paskui kvapą“ [3]. Problemų sukelia tik narkotikų kokybė, kuri, respondentų teigimu, tabore labai suprastėjusi: „Nu kaip, šyrka taborskaja, tai ne heroinas. Nors ir heroiną varai tai gali silpna būt, ar iš viso pleiskanių atsirast... Nu jo, būna visko. O šyrka, tai kaip išvirs. Vienas taip išvirs, kitas kitaip, gali būt silpnesnė ir... na, priklausu nuo visko. <...> Jeigu vanduo, tai kaip tu..? Jeigu blogai išvirinta, ar jei ten apgavo tave, tai ...visko būna tokiam gyvenime.“ [3].

David Matza teigė, kad nusižengimui būtinos dvi sąlygos- 1) socialinės kontrolės susilpnėjimas ir 2) valia.

Didžiausias socialinės kontrolės garantas- šeima. Prisirišimas prie artimųjų ir pozityvūs emociniai ryšiai tarp šeimos narių skatina moralės įsipareigojimus laikytis visuotinai priimtų normų. Pašliję santykiai šeimoje mažina socialinės kontrolės ir savikontrolės laipsnį. Analizuojant respondentų pateiktus duomenis paaiškėjo, kad neretai santykiai jų šeimoje buvo pašliję. Tai suteikė postūmį atsipalaiduoti nuo konvencinės kultūros normų ir pasukti narkomanijos keliu: „Namuose buvo padėtis tokia, kad tėvai ten... Tėvas tiksliau gera, namuose pastoviai barniai, tai nesinorėdavo man ten dalyvauti.“ [8].

Pastaruoju metu daugėja šeimų su vienu iš tėvų, tačiau socialinė kontrolė stipresnė šeimose su abiem tėvais. Tokioje šeimoje abu tėvai gali paskirstyti savo laiką atžalos auklėjimui ir priežiūrai. O kai vaiką augina tik vienas iš tėvų, socialinė kontrolė sumažėja, nes tėvas/motina ne visada gali surasti laiko auklėjimui ir padidėja tikimybė nusižengti: „Kai man buvo trys metai gimė sesuo, mus paliko tėvas. Motina vertėsi per galvą, dirbo visur kad mus išmaitint. Motina <...> dažnai namuose jos nebūdavo. Tai mes su sese būdavom kur papuola.“ [7].

Gyvename pasaulyje, kuriame jaunimas per anksti pradeda spręsti ir gyventi savarankiškai. Iškyla grėsmė, kad toks asmuo pasuks klaidingu keliu- narkomanijos keliu: „kažkaip

atsimenu, kad maždaug nuo aštuoniolikos metų jau taip savarankiškai pradėjau gyventi, dirbti. Man kažkaip norėjosi to vat, kažkaip atrodo užsidirbti, tai turėsi“. [7].

Remiantis tyrimo duomenimis galima teigti, kad ne tik per maža, kaip teigė Matza, bet ir per didelė kontrolė veda link narkotikų vartojimo. Per daug kontroliuojami asmenys neišmoksta gyventi savarankiškai, nemoka atsirinkti kas yra gerai, kas blogai. *„Buvau mamos sūnelis. Ta prasme jinai mane daugiausiai mylėjo, daugiausiai prižiūrėjo, mane, galima sakyti, gindavo visą laiką. Va dėl to ir draugų neturėjau <...> Ir aš, nes kadangi motinos sūnelis buvau, tai aš pastoviai paskui ją visur eidavau. <...> Kadangi draugų neturėjau, tai reikėjo kažkam tai pasiduoti. Na, tai ir pasidaviau kažkokiem tiem draugam...“* [8].

Narkotikus pradeda vartoti neutralizavus socialinę kontrolę. Respondentai tvirtino žinoję, kad narkotikų vartojimas prieštarauja visuomenės tvarkai ir normoms: *„narkotikai nieko gero, kad galima net į cypę atsisėst. O be to juk neteisėta vartoti mūsų šalyje, na, kažkaip... O jei sugaus, jei atseks tėvai...“* [5]; *„Mes ten bijojom, „ai, čia narkotikas, vis tiek kažkoks narkotikas“* [7]. Atsiradus dvejonėms ir daugybei „jeigu“, įjungiami neutralizacijos mechanizmai, pradeda įtikinti save, kad tai tik trumpalaikis nusižengimas, apie kurį niekas nesužinos ir ryžtamasi priimti dozę: *„Galvojau pabandyti, pažiūrėsiu kas ir kaip, na ir viskas tuo pasibaigs. Nu tai gi nieko čia tokio nenutiks. Tėvai nesužinos... viskas bus ok.“* [5]; *„Nu, kažkaip tai gal galvojau, kad va jiem galima, tai aš irgi noriu pabandyt.“* [2].

Remiantis tyrimo duomenimis, priimdamas pirmąją dozę, asmuo neplanuoja ir nesiruošia vartoti ateityje, tiki, kad pirmasis pabandymas bus vienintelis, tiesiog: *„sužinot kas čia tokio yra ir viskas“* [2]. Vadinasi, remiantis Matza, jau nuo pirmosios dozės pastebimas dreifavimas nuo konvencinių normų prie nusižengimo. Tai yra ryžtamasi pirmajai dozei, tačiau tikimasi tuoj pat grįžti prie visuotinai priimtino elgesio (neavartojimo). Tęsiant narkotikų vartojimą, žmogaus dreifavimas tęsiasi.

Antrasis komponentas, kurį Matza išskyrė kaip postūmį nusižengimui- valia, noras. Remiantis respondentų duomenimis, pirmos dozės noras iš tiesų būna labai didelis- niekas neavartoja per prievartą, pabandoma laisva valia. Sustiprėjus norui ir neutralizavus socialinę kontrolę, žengiami narkomanijos kelio pirmieji žingsniai.

Remiantis tyrimo duomenimis, priimti pirmąją dozę paskatina smalsumas ir nepatirtų pojūčių ieškojimas. Narkotikus pradeda vartoti asmenys teigė norėję *„išbandyti kas čia per dalykas“* [3], jiems *„kilo noras pabandyt, juk įdomu pajust tą kaip“* [5], *„įdomu buvo ten sužinot, kas ten tokio yra“* [2]. Šie eksperimentiniai siekiai turi būti gerai apgalvoti, nes nuo pirmosios dozės iki priklausomybės ne tiek jau ir daug žingsnių.

Gilinant į veiksnius, pastūmėjusius link pirmosios dozės ir narkomanijos, pastebėta, kad didelės įtakos turi *„noras būti ne tokiu kaip visi“* [1], kitoniškumo paieškos, arba priešingai-

noras pritapti, įsilieti į tam tikros grupės gretas; „kažkaip taikiausi prie kitų draugų, anksčiau vartojančių, pažįstamų“ [7]; Nu, šiaip iš esmės neturėjau draugų, tai galbūt bandžiau prisiplakti prie draugų kažkokių tai. Tie žmonės su kuriais bendravau, tai jie vartojo. O kad bendrauti toliau, tai reikėjo vartoti. [8].

Didelės įtakos ir postūmio pirmojo žingsnio žengimui turi aplinkiniai. Pradėjęs bendrauti su vartojančiais narkotikus asmenimis, nenorėdamas išsiskirti, siekdamas pasirodyti toks pats „kietas“ ar tiesiog padrašintas ir pamokytas aplinkinių, žmogus ryžtasi pabandyti narkotikų: „Tie žmonės, su kuriais bendravau, tai jie vartojo. O kad bendrauti toliau, tai reikėjo vartoti.“ [8]; „Ne ne, nereikės leistis, paprasčiausiai susimaišysite su energetiku ir išgersit. Na ir paskui pajusit patiks, nepatiks“ [7]; „tiesiog pasakė: „imk, pakaiфуosi“. Narkotikų tada pirmą kartą paragavau.“ [7]; „Nenorėjau aš ten prieš juos kažkoks lievakas pasirodyt... Na, tipo išsišokt... O ir įdomu iš dalies buvo. Tas toks kažkoks... Na, kažkas naujo. Kodėl gi nepabandžius. Nu tai va taip va...“ [7].

Dar vienas faktorius, įtakojantis pirmosios dozės vartojimą- pinigų perteklius, tiksliau turėjimas ir nemokėjimas tinkamai išleisti: „Mano tas vartojimas tai irgi būdavo, jeigu po pertraukos, tai būdavo pinigų perteklius. Aš jų nemokėjau kitaip leist. Na, taip jau yra.“ [1]; „kai yra kišenėj pinigai, tai jie jau spaudžia kišenę. Iš esmės mes nemokam naudotis jais, tai jie jau spaudžia. O kai yra kažkokios problemos, barniai, prasideda pykčiai, tai pinigai palengvina. Tai ir darbas. Iš vienos pusės norisi grįžti, net ten yra pinigai. O iš kitos pusės, tai nenoriu grįžti, nes jie mane vėl prie to prives.“ [8]; „Tai mes visur kartu, savo biznį turėjom, užsidirbinėjom nerealius pinigus, net nebuvo kur dėti. Vis ieškojom kur vat išleist, tai kaitaliojom narkotikus.“ [7].

Kuriant narkomanijos prevencines ir kontrolės programas, televizijos, radijo ir kitomis mass media priemonėmis siekiama pateikti visuomenei kuo daugiau ir kuo naudingesnės informacijos apie narkomanijos žalą, narkotinių medžiagų poveikį ir kitus aspektus. Tačiau informaciją reikia pateikti atsargiai ir apgalvotai, nes jaunieji informacijos gavėjai savaip interpretuoja ir suvokia jos turinį: „Nu, žinai visokios.. nu ten pavyzdžiai visokie prieš akis stovėjo kaip ten Džimis Morisonas, tenai kad ir tie patys Rolling Stones, Aerosmitai. Kas tik nori, visi. Nu, žodžiu su narkotikais ir žinai „Rock and roll“ , „sex, drugs and rock and roll“, nu tai ką, kodėl aš ne? Ten dar paskui prisiskaitęs tą pirmą tomą žinai prisiskaitęs, kai jisai pas tą šamaną indėnų mokėsi grybus ten tuos, rijo kalnais ir rūkydavo. Taip ir žinai paauglys viską nu, viską savaip perverčia, savaip pasinaudoji, arba supranti viską tiesiogiai. Nu tai man taip buvo.“ [1].

Analizuojant faktorius, kurie įtakoja žmogaus postūmį link narkomanijos, svarbios ekspertų išvalgos. Jie pabrėžia, kad konkrečių priežasčių nėra, kiekvienu atveju yra skirtingos priežasčių grupės.

Įvertinant jų išsakytas mintis pastebėta, kad į narkomano kelio pradžią įtakojančius veiksnius žvelgiama platesniame kontekste- „tai ne žmogaus, o daugiau vertybių sistemos, visuomenėj vykstančių procesų pasekmė.“ [eksp.1]. Šiuolaikinė visuomenė „orientuota ne į procesą, kad gyvensiu sąžiningai, o į rezultatą- kuo mažiau pastangų ir daugiau pinigų. Ir tas dalykas net neslepiamas. Pas mus jei moki prasisukti – gerai, o žmogaus sąžiningumas nepopuliaru kaip ir <..> geras žmogus nėra geriau vertinamas nei tas kuris turi krūtą mašiną, moka snukius daužyt ar švaistosi pinigais.“ [eksp.1]. Vyraujant tokioms nuostatoms, narkotikų vartojimas suvokiamas kaip „kietumo“ ženklas.

Remiantis ekspertų pateiktais duomenimis, vartoti narkotikus labiau pradeda tie, kurie nepalaiko artimų santykių su šeima. Todėl gilinantis į priežastis reikia ieškoti jų nuo mažens: „kažkokių vaiko struktūros nebuvimas gyvenime, tai yra neturi kažkokių taisyklių, kažkokių griežtų, negali atskirti kas yra gerai, kas yra blogai. Neprižiūrėjimas, kažkokia nepriežiūra, chaosas gyvenime, galbūt su tėvais kažkokios problemos ir panašiai“ [eksp. 4]. Vadinasi vartojimo priežasčių reikia ieškoti ir šeimoje, jos santykiuose. Neneigiama biologinių, genetinius veiksmių įtaka.

Narkotikų vartojimą įtakoja aplinka. „Juk jei žmogus mato elgiantis sąžiningai, nemeluoja, tai ir toje aplinkoje esantis elgsis panašiai. Jei mes nemokam japonų, tai ne dėl to, kad esam kvailiesni už japonus, o dėl to, kad mūsų aplinkoje taip nekalbama.“ [eksp. 1]. Grėsmė pradėti vartoti narkotikus padidėja dalyvaujant vakarėliuose ar kitose jaunimo susibūrimo vietose, kuriose vartojami kvaišalai. Jei narkotinės medžiagos populiarios draugų tarpe, siekiant prisitaikyti prie aplinkos, patekti į tą grupę, įgyti pripažinimą ir autoritetą, būtina pradėti vartoti narkotikus. Tokiomis aplinkybėmis sakymas „ne“ yra silpnumo, o ne stiprybės požymis“ [eksp. 1]. Matymas, kad koks nors „kietas bičas“ vartoja narkotikus, skatina tokio pavyzdžio atkartojimą, elgesio perėmimą.

Kaip svarbų postūmį narkotinių medžiagų link, ekspertai įvardija tabako ir alkoholio vartojimą. Visuomenėje šios medžiagos nelaikomos narkotikais, jų vartojimas toleruojamas, tačiau iš tikrųjų tai yra narkotinė medžiaga- legalūs narkotikai, prie kurių irgi priprantama. Alkoholio ir tabako, kaip narkotinės medžiagos nuvertinimas didelė visuomenės problema, nes nesuvokiama, kad alkoholis pasaulyje padaręs daugiau žalos nei kiti narkotikai kartu sudėjus. „Alkoholis numeris vienas nuo ko ir narkotikų vartojimas prasideda. Nuo jo dažniausiai ir pradeda. Pagauna pagėrę prikolą, pasikeičia būseną. Alkoholis atjungia atsakomybę, suvokimą kaip elgtis tinkamai. Išgėrusiam ir pasiūlyti narkotikų lengviau.“ [eksp. 1]. Šią mintį pagrindžia ir respondentai. Analizuojant narkobiografijas pastebėta, kad alkoholis ir buvo pirmasis narkotikas, kurio pavartojo respondentai. Vėliau „siekiant gauti geresnį kaifa“ ar tiesiog „mažiau nusigerti“, alkoholis buvo vartojamas kartu su nelegaliais narkotikais.

Pasiryžti pirmajai dozei nėra taip paprasta. Žinojimas, kad planuojamas veiksmas neatitinka socialinės kontrolės normų, verčia sudvejoti, susimastyti. Ir tik neutralizavus konvencionalios kultūros normų poveikį ryžtamasi pirmajam žingsniui. Respondentai prisipažino bijoję ryžtis pirmajai dozei: „*Mes ten bijojom, „ai, čia narkotikas, vis tiek kažkoks narkotikas“.* [7]; „*Išsigandau iš pradžių*“ [9]; „*Man skaudėjo beprotiškai, nepatiko, bijojau. Bet kai pajutau tą prichodą, tai skaičiau, kad tai buvo verta.*“ [7]; „*Tokia ir baimė buvo.*“ [2]. Baimė numalšinama pasiteisinimais ir sąžinės nuraminimu: „*Karoče galvojau, kad nieko blogo, juk ne žudau ką nors, o tiesiog pabandau kažką tokio naujo.*“ [6]. Didelės įtakos postūmiui ir baimės numalšinimui turi aplinkiniai: „*Nors pamenu, kad labai baisu buvo įsidurti, bet perlipau per sau per galvą. Pabandžiau tik tam, kad būčiau lygus su draugais, kad neskaitytų, kad kažkokia balta varna.*“ [7].

Remiantis respondentų duomenimis, pirmoji dozė nesuteikia didelio pasitenkinimo: „*Man žinok ta pirma dozė tai visai nepatiko, galima sakyti nesupratau išvis aš jos pojūčių, nieko nejaučiau tokio kažkokio.*“ [5]; „*Atsimenu tas pirmas kartas taip nepatiko, vėmiau toliau nei mačiau, bet vis tiek pastebėjau, kad vėmimas nebuvo toksai, kad sukeltų kažkokį diskomfortą. Buvo lengva vemti, nieko tokio. Bet vis tiek nepatiko.*“ [7]. Vėliau, pamokyti aplinkinių, narkotikus vartojantys asmenys išmoksta pajusti „kaifa“ ir mėgautis suteiktais malonumais: „*Ta prasme pirmas dūmas tai išvis nieko nesijautė. Ten jau kai išsitraukė kitą, tai tada... Žodžiu pradžioj nieko nejaučiau <...> Pasiūlė man jos giliau įkvėpt ir sulaikyt... Na, tai tada ir mane jau apvilko.*“ [6].

Matza teigė, kad po pirmo sėkmingo nusižengimo išlikęs nenubaustas, asmuo vėliau atranda daugiau drąsos, nugalima baimė, padidėja valia ir tolimesnių nusižengimų tikimybė. Tą pagrindžia ir tyrimo duomenys. Respondentai minėjo, kad antram ir tolesniam narkotikų vartojimui pasižįsti gerokai lengviau: „*Ir pabandyti opiatų man buvo daug lengviau, nes jau buvau praradęs baimę. Buvau praradęs baimę, pavyzdžiui, ten pavartoti opiatų, nes vis tiek, jau narkotikus pabandžiau, nepatiko, tai galvojau ir opiatai nepatiks.*“ [7]. Ilgainiui baimė išnyksta, narkotikų vartojimas padažnėja.

Respondentų teigimu, bėgant laikui tas pats narkotikas atsibosta, keičiasi poreikiai, siekiama patirti ką nors naujo. Dėl to „kaifo“ ieškoma kaitaliojant narkotines medžiagas: „*Su kiekvienu su kiekvienu dalyku vis kitaip buvo, kiekvienas dalykas vis skirtingai veikė... Tai pabandžiau, bet tai... ten nu, smagu, smagu, bet tokio stipraus išpūdžio nepaliko kaip paskui po kurio laiko kai pabandžiau ketaminą, tenai ar ne, ar dar kažką. Ta prasme ketaminas labai stiprus haliucigenas labai stiprus, kad ten visą vidų perverčia, automatiškai visas iškart susijauki, susibalmutini.... Ten ketaminas, paskui opijus, paskui džefas, paskui vėl... na, viskas maišėsi.*“ [1].

Išbandyti naujus narkotikus paskatina aplinkiniai, vartojantys draugai: „*Tie draugai vyresni paskui jau pradėjo leistis, aš dar rūkiau. Atsimenu irgi... sugalvojom nusipirkti heroino. Aš supratau parūkyti, bet kai nusipirkom, tai jie nusipirko švirkštus iš karto, tai aš supratau, kad jie*

leisis. Nu aišku, jie ten mane užparino, kad dar geriau, dar geresnis prichodas, geriau velka, geriau laiko. Tada vat pabandžiau.“ [7].

Pakeisti narkotiką „priverčia“ pakitusios gyvenimo sąlygos, pinigų stygius: „Vilniuje, nepasakysiu kuriais metais, bet buvo tokia krizė heroino. Buvo dingęs kažkur tai, buvo labai sunku gauti heroino. Tai tada perėjau ant šyrkos vadinamos, į taborą važinėti pradėjau.“ [7].

Įtakos turi ir pokyčiai organizme. Ilgainiui jis nepriima tam tikros narkotinės medžiagos ir tai paskatina „kaifo“ ieškoti vartojant kitą medžiagą: „Jis man kažkaip patiko, amfetaminas, paskui pajaučiau, kad mano organizmas kažkaip jo nepriima, aš blogai jaučiuosi. Na, amfetaminas... va tokie stimulantai yra ne man. Ir pabandyti opiatų man buvo daug lengviau <...> Opiatai irgi atsibodo. [7].

Ilgainiui vartotojas tampa priklausomas nuo narkotikų- tampa narkomanu ir žengia tolyn į narkomanijos liūną. Žengdamas narkomanijos keliu, asmuo jaučia negalintis gyventi be narkotikų, be dozės. Narkotikų stygius sukelia skausmą, todėl vartojama „sveikatai pataisyt“. Narkotikas vartojamas kaip vaistas numalšinti „kumarus“, „lomkes“, atstatyti jėgas ir „jaust save žmogumi“ [3]. Jis tampa kaip maistas, kuris vartojamas ryte, per pietus, vakare: „dienai tris čekius kokius- ryte, dieną, vakare“ [3] ar dar dažniau: „kas pora valandų“ [8].

Ekspertų vertinimu, priklausomybę formuoja ne narkotinė medžiaga, bet pats žmogus: „priklausomybė išsivysto kai žmogus užprogramuoja save jai. <...> ne pati medžiaga žala daro, o kad žmogus taip bando sau įrodyti, kad jis kietas.“ [eksp. 1]. Priklausomybės susiformavimą lemia asmenybės bruožai, psichologinė būseną: „Gali būti, kad žmogus ir paeksperimentuoja, ir neįsitraukia, tačiau kai kuriems tiesiog pakanka tiesiog pabandyti, kad jie įsitrauktų. Tai daug ką jau lemia tokie, sakykim, asmenybiniai charakterio bruožai, kažkokie ypatumai tarkim“ [eksp. 4]. Reikšmingos įtakos turi fiziologiniai dalykai: „Jeigu mes pradėdam gerti kokių aštuoniolikos, tai taip smarkiai prasigerti, kad viską pragerti, tai užima laiko. Su narkotikais greičiau. Fiziologiškai labiau jie veikia“ [eksp. 4].

Taigi, priimdamas pirmąją dozę, asmuo pasuka narkomanijos keliu. Kiekviena nauja dozė reiškia naują žingsnį narkomanijos link ir asmuo net nepastebi, kai jis žengia gilyn į narkomanijos liūną.

2.2. „Narkomanų“ subkultūra, ar „narkomanijos“ subkultūra

Visuomenėje narkotikų vartojimas suvokiamas kaip deviantinis elgesys, narkomanų atžvilgiu vyrauja neigiama nuostata. Žinodami tai ir jausdami kaltę, bei nenorėdami aiškintis dėl savo veiksmų, narkomanai slepia vartojimo faktą, nors jiems tai ne visada pavyksta padaryti.

Respondentai teigė, kad žinojimas apie jų vartojimą iššaukia aplinkinių vengimą- nosisuka pažįstami, draugai, o kartais sudvejoja ir tėvai: „Tėvai net kalbėdavo, sakydavo „Blyn, tave reikia palaidoti. Paverksim vieną kartą ir viskas, rami galva“ [7]; „Na, buvo, kad sužinoję tai kaip į didžiausią priešą žiūrėjo, nors nieko blogo aš jiems nepadariau, niekam nieko blogo nepadariau. Kurie tiesiog atsisuko nuo tavęs ir paprašė daugiau prie jų neprieit.“ [3]. Jausdami kalbę, atsiriboja ir patys narkomanai: „Ta prasme, pavyzdžiui, iš tų vat draugų, kai dar vat vartojau, tai buvo toks dalykas, kad eini gatve, susitinki. Vat anksčiau sustodavo, nu, „labas, kaip sekasi?“, tenais „nu, man viskas gerai, kaip tau sekasi?“ ir panašiai. Po to būdavo eini, tai tik „labas“ ir viskas... ir nueina. Arba net taip būdavo, kad ir pati pamatydavau, tai eidavau į kitą gatvės pusę. Na, nes iš tikrųjų ir išvaizda būdavo ten tokia... Na, visa išdžiūvusi, perbalusi, ten visa susiraukusi, susisukusi... Arba eidavau ir net nepastebėdavau“ [2]. Atsiribojimo laipsnis priklauso nuo asmenybės vidinių išgyvenimų, poreikių, nuo konvencinės kultūros normų traukos stiprumo.

Susiklosčius tokiai situacijai, narkotikus vartojantis ir stokojantis dėmesio, paramos ir palaikymo asmuo bendravimo ieško pas panašius į save- kitus narkomanus. Respondentai pripažino, kad pradėję vartoti narkotikus jie vis daugiau laiko praleido su kitais narkotikų vartotojais ir mažiau su nevartojančiais asmenimis: „Kažkaipėjau vis prie tų kitų vartojančių ir kažkaip vis daugiau laiko su jais praleisdavau.“ [7]. Narkomanai sudaro savotišką subkultūrą, kurios nariai turi panašių problemų, propaguoja panašų gyvenimo būdą, supranta vienas kitą.

Interviu metu buvo siekiama išsiaiškinti kiek narkotikus vartojantiems asmenims svarbios konvencinės ir subkultūros normos.

Bendraudami su kitais subkultūros nariais, narkomanai susikuria savas taisykles, normas, papročius. Narkotikų vartojimas tampa tam tikra tradicija, kurios metu stiprinamas bendrumo tarp subkultūros narių jausmas: „susirenka visi į vieną vietą, susėda ratuku ir leidžia žolę ratu. Žinok faina, jaučiasi toks palaikymas, kad mes visi kartu.“ [5]; Narkotikų ieškojimas ir vartojimas tampa savotišku ritualu: „Kaip ir kiekvienoj chebroj, kiekvienoj šeimoj ar dar kažkas tai- visi turi savus ritualus. Ir tas pats vartojimas, tai turėdavom tokias kaip savotiškas kaip ir apeigas. Vis tiek kad ir ten susirinkt, nu, susimest, nusipirkt žolės ten, kartu, žinai...“ [1]; „Jo, bet tai kartais ten nebūdavo, ar kokios nors problemos ten, tai važiuoji kitur ieškoti. Šiaip, tai visas tas procesas patikdavo“ [1].

Narkomanijos subkultūrai būdinga tam tikra kalba, kurią supranta tik patys vartotojai ar dažnai su jais bendraujantys asmenys: „Ir tada tarp jų ten tokia kalba, „davai gal pasiimam pusė G ten“. Nu, aš nesupratau ko iš pradžių, o kai atvežė, tai dašilo.“ [9]; „žinai, tenai tą „kaseką“ pasidaryt, ar ten „džointą“ susisukt ten ir visa kita.“ [1].

Integracijos į narkomanijos subkultūrą laipsnis skirtingas. Nuo subkultūros traukos ir narkotikus vartojančio asmens noro bendrauti priklauso jo ryšio su kitais narkomanais stiprumas.

Net ir nepalaikantis glaudesnių santykių su kitais narkomanais, narkotikus vartojantis asmuo traktuoja save kaip tos subkultūros narį. Interviu su respondentais metu pastebėta, kad pabrėžiamas priklausymas narkomanijos subkultūrai- „mes- narkomanai“.

Remiantis Matza, subkultūra nėra priešiška konvencinei kultūrai, jos persipynę. Narkotikus vartojantis asmuo priklauso konvencinei kultūrai, tiesiog nusižengia kai kurioms jos taisyklėms ir normoms, kurias pateisina narkomanijos subkultūra.

Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad konvencinės kultūros normų paisymas pasireiškia per kaltės ir gėdos jausmą. Žinodami, kad narkotikų vartojimas neatitinka visuomenėje nustatytos tvarkos ir taisyklių, nuo narkotikų priklausomi asmenys dėl tokio savo elgesio jaučia kaltę, gėdą, sąžinės graužatį: „aš jaučiuosi labai kaltas <...> nežinau, man dabar sąžinė taip graužia“ [3]; „man gėda“ [8]; „šiaip gėda, gėda kad susišikau gyvenimą“ [6].

Ypač jaučiamas kaltės jausmas prieš tėvus. Nenorėdami parodyti visuotinai priimtų normų sulaužymo, jie slepia narkotikų vartojimą nuo artimųjų ir kitų aplinkinių. „Slėpiu, nenoriu, kad jie kentėtų. Geriau tegu galvoja, kad viskas gerai“ [3]; „Labai gėda. Gėda, kad įklimpau į tą duobę. Niekada nesakiau niekam, kad vartuju geriau tegu nežino ir tikiuosi niekada nesužinos.“ [5].

Sąžinės priekaištai, kaltės jausmas ir gėda nuraminami panaudojant neutralizacijos mechanizmus. Sukurdamas strategijas, pateisinančias prieštaraujanti įprastoms visuomenės normoms ir taisyklėms poelgi, narkotikus vartojantis asmuo pasiteisina prieš save ir aplinkinius.

David Matza kalbėjo apie penkis neutralizacijos mechanizmus. Vienas jų- „atsakomybės neigimas“, kurio metu atlikęs konvencinės kultūros normoms prieštaraujanti veiksmą, pažeidėjas tiesinasi nesąs už jį atsakingas. Interviu metu pastebėta, kad dėl narkotikų vartojimo kaltinami aplinkiniai, susiklosčiusios aplinkybės. Vartojantis asmuo save pristato kaip bejėgį, paveiktą nuo jo nepriklausomų veiksnių: „Na, namuose problemos, pvz, darbe problemos, įtampa ir panašiai.“ [8]; „Būčiau nepabandęs, bet jie man padavė“.[6].

Kita Matza išskirta neutralizacijos technika- „žalos neigimas“. Kalbinti respondentai pripažino, kad narkotikų vartojimas nėra „pavyzdingas elgesys“. Jų pasiteisinimas, - tokiu poelgiu nesukeliama reali žala aplinkiniams, o tik pačiam vartotojui: „Juk ne žudau ką nors, o tiesiog pabandau kažką tokio naujo“ [6].

Naudodami „smerkiančiųjų pasmerkimo“ techniką, narkotikus vartojantys asmenys stengiasi nukreipti dėmesį nuo narkotikų vartojimo ir pabrėžti juos smerkiančių asmenų poelgio netinkamumą. Apeliuojama į tai, kad kitų atliekami veiksmai daro žymiai didesnę žalą: „Tipo dar bandė ten man aiškint gyvenimą, kad tipo aš čia savo griauņu vartodamas. Bet nieko jie neišmano. Patys rūko, na, cizas, bet tai tipo ne tas pats. Kiekvienas renkasi savo gyvenime. Jie pasirinko cigaretes, kurios padeda atsipalaiduoti, aš marihuaną. Tipo čia ne tas pats. Aš nė kiek ne kitoks nei

jie. Jie dar aršesni. [6]; „O kodėl su alkoholikais kitaip? Juos tai kažkodėl priima normaliai... Jie dar blogesni, nesuvokia pasaulio. Va tas čiuvakas, kuris atleido mane iš darbo, tai pats alkoholikas. Bet tai tipo čia viskas ok, o jau aš tai kažkas tokio baisaus.“ [6].

Interviu metu neaptikta „aukos neigimo“ bei „teisinimosi svarbesniais įsipareigojimais“ neutralizacijos technikų, tačiau neatmetama tikimybė, kad esant tam tikroms aplinkybėms, narkotikus vartojantis asmuo gali panaudoti ir jomis.

Stipriausias narkomanų priklausymo konvencinei kultūrai įrodymas- apsisprendimas gyventi be narkotikų. Jis gali būti traktuojamas kaip konvencinės kultūros normų traukos sustiprėjimas. Jei narkomanui nebūtų svarbios visuotinai priimtose normos, jis nevaržomai gyventų vartodamas narkotikus, kurie jam „suteikia laisvę“ ir nesvarstyti kitokio elgesio (nevartojimo) galimybes.

Apibendrinant galima pasakyti, kad narkotikų vartojimą propaguojanti žmonių grupė turi specifinių, išskirtinių bruožų, kurių dėka grupė išsiskiria visuomenėje. Narkomanui priimtinos šios grupės nuostatos ir elgesio vertinimas, tačiau jis dalyvauja ne tik narkomanijos subkultūros, bet ir konvencinės kultūros veikoje. Prie kitų narkomanų nesilaikoma visuotinai priimtinių normų, nes bijoma pasmerkimo, nepitarimo. Naudodamas neutralizacijos technikas, narkomanas sumažina konvencinės kultūros normų poveikį, bet visiškai nuo jos neatsiriboja. Todėl reikia kalbėti apie narkomanijos, o ne narkomanų subkultūrą.

2.3. Narkotikų įtakoti gyvenimo pokyčiai

Pradėjus vartoti narkotikus, asmens gyvenimas pakinta. Respondentų teigimu narkotikai suteikia laisvę, „*apima toks jausmas, kad perpranti visą visatos prasmę*“ [1], mažiau reaguojama į aplinką. Vartotojas pradeda gyventi susikurtoje realybėje. Narkotikai panaikina problemas: „*jei pas mane buvo kažkokios problemos, tai su heroinu jų nebuvo- aš turėjau drąsos tada ir galėjau šnekėti normaliai*“ [4]. Iš tikrųjų, tos problemos nedingsta, priešingai, jų padaugėja, tiesiog susidūrus su problemomis, jos „išsprendžiamos“ pavartojus dozę ir pasinėrus į nerealų pasaulį- narkotikų suformuotą realybę. *Pradedi situacijas, daiktus ar žmones vertinti taip iš tokių kampų, iš tokių pusių, apie kurias šiaip blaivas būdamas negalėjai net pagalvot, kad tai gali būt ir kad tokių esama.* [1].

Remiantis tyrimo duomenimis, pagrindinė narkotikus vartojančio asmens problema- dozės poreikis. Nuolatinis narkotikų poreikis pakeičia asmenybę- nesirūpinama savo išvaizda, higiena: „*aš buvau smirdantis, karoče, myžau į tas kelnes, karoče.* [4], vartotojas tampa piktas, agresyvus, pasikeičia bendravimo įgūdžiai, elgesys, poreikiai: „*namuose ir skandalus iškeldavau*

didžiausius ir tenais, nežinau, ir duris trunkydavau. Jau atrodė jeigu tėvai neduoda pinigų, nu tai tenais, ta prasme, tai jau atrodo tenais kai dėsiu kokį telefoną ar dar ką nors. Nu, atrodo nu ir dzin, vienodai šviečia.“ [2]; „kai užėina ta kalba apie kaipą ir panašiai, atgyja visas, taip judėt pradeda. <...> Pagal poreikius ir elgiesi, ko reikia, tą ir darai. Na, kur įdomu ten suaktyvėji, kur neįdomu tai pratyli ar išviso atsistoji ir išeini.“ [1]; „Jei abstinencija, tai visko bijai, paranoja kamuoja“ [3]; „susitikęs žmogų apie ką kalbi? Ogi apie tai, kur kaipas geresnis, pas ką, kiek įsidūrei ir viskas, visa kalba“ [6]. Narkotikai paveikia žmogaus fizinę būseną, nepavartojęs jis tampa bejėgis: „Aš atsistaju ten, susileidžiu, tada pradėdi ką nors daryt. Be narkotikų silpnas buvau, nieko negalėjau daryt.“ [4]. Vartojant narkotikus užsikrečiama įvairiomis ligomis, pablogėja sveikata, kuri „nekyla aukštyn vartojant narkotikus. Žemyn eina“ [1].

„Blaiviomis akimirkomis“ susimąstoma apie pasekmes, pradeda graužti sąžinė, kaltės jausmas: „Atsičiūchini ir... Na, įsivaizduok, gerai ten prisigėrei, ane, iš ryto atsikeli, blaivas pasižiūri ką pridirbai ir už galvos susiimi, ane. O čia žinai šitiek laiko prakaišavęs, tiek visko priviręs, negerovių visokiausių pridaręs“ [1]. Norima pabėgti nuo savęs, nuo kitų, kyla mintys apie savižudybę ir tokiu būdu tikimasi „išspręsti problemas“: „išlaužiau seifą, paėmiau pinigų ir parašiau raštelį, kad išeinu. Mane taip graužė sąžinė. Užvartojau, bet nepavyko savęs nužudyti. Tada suvokiau, kad nemiriau, pradėjau į sieną daužyt ir galvot kodėl aš nenumiriau.“ [4].

Pakinta santykiai su artimaisiais, draugais ir aplinkiniais. Narkotikų vartojimas slepiamas nuo tėvų, jiems meluojama. Kad tėvai duotų pinigų, sugalvojamos įvairios istorijos ir priežastys: „visą laiką prigalvoji ką nors- ten koks nors gimtadienis, tenais dar ant kažko. Ant rūbų kokių nors, ar dar ko. Visokiausių nesąmonių“ [2]. Tėvams pradėjus įtarti kad vartojama, manipuluojama jų pasitikėjimu: „Kai jie pradėjo įtarinėti, tai tėvam pripaisydavau visokių nesąmonių. Tipo susipykau su draugu, dėl to tokia pikta, paskui kai jau visai nesitvardžiau, tai aiškinau, kad išsiskyriau su juo ir panašiai.“ [5]. „Na, jie anksčiau jau įtarinėjo, bet aš vis neigiau, sakiau „ne, ne, nevartoju, ką tu!“ . „Tiesiog daėjo ant tokių vietų, kai sakė „davai nuperkam tau tekstą ir patikrinsim.“. Aš pradėdu tada „nu, jeigu tu manim nepasitiki, tai davai, imk ir pirk. Nu ir imk ir pirk.“ Nu tai ir taip prišnekėdavau, kad nereikėdavo ir testo, patikėdavo.“ [8].

Sužinoję apie sūnaus/ dukters vartojimą, tėvai neatsiriboja iš karto, jie bando padėti, tačiau ilgainiui jų pasitikėjimas mažėja ir iškyla tikimybė visiškam santykių nutraukimui: „visiškas praradimas artimųjų. Jau dabar tikrai reikės išeiti iš namų visam laikui išeiti ir palikti ten juos ramybėj.“ [3].

Narkotikus vartojantis asmuo mano, kad narkotikų vartojimas- jo asmeninis reikalas. Iš tikrųjų jo gyvenimo būdas paveikia ne tik jį patį, bet ir šeimos narius. Žinojimas, kad vaikas vartoja narkotikus sukelia tėvams daugybę problemų- finansinių, sveikatos, aplinkinių nepasitikėjimą, reputacijos žlugimą: „Mano sesė dabar dvidešimt metų, jinai kažkur tai keturi metai

sėdi ant tablečių, aš ją pasodinau... ant raminančių. Pas tėvą dantys nuo manęs pradėjo krist, motina depresijoje nerealiai, kad su manim tokia bėda atsitiko.[4]. *Mano tėvas išvis policininkas, tai jis sako, kad aš jam tokį šūdą padariau... Visi policininkai jį per mane pažįsta.* [4].

Pakinta santykiai su aplinkiniais, kurie narkomanui tampa „reikalingi tik tam, kad iš jų galima kažką tai gauti, naudos kažkokios sau“ [1]. Todėl į narkotikus vartojantį asmenį konvencionalios kultūros atstovai žvelgia su nepasitikėjimu, baime. Remiantis respondentų duomenimis, iš aplinkinių jaučiamas noras atsiriboti ir neturėti jokių bendrų reikalų: „sužinoję nusišuka, pastato sieną <...> Tiesiog sužinoję, kad vartoji iš karto nubrėžia ribas. Būna kad ir pasako „nelisk prie manęs ir mano šeimos“, paskui dar visiems bendriems pažįstamiems suskambinėja, kad su manim nesusidėtu“.[5]. Užklijuota etiketė skatina atskirtį, pažymi, kad tai nepriimtinas visuomenei narys: „tas pasakymas „narkomanas“ jau jiems viską atseit pasako. Svarbiausia pasako, kad reikia nuo manęs eiti kuo toliau ir kuo didesniu pagreičiu“.[5]. Paženkinti asmenys tampa įtartini visuomenei, iškyla tikimybė būti neteisingai apkaltintam už veiksmus, kurių nepadarė: „Tarkim tuo metu, kai sėdėjau ant heroino, tai buvau apkaltintas banko vagyste, kurios iš tiesų nepadariau. Iki šiol teisiuosi, bet niekas nesigauna.“ [7].

Priskirta etiketė stigmatizuoja, tačiau iš kitos pusės- ji suteikia galimybę paženklintajam pateisinti savo veiksmus: „Jeigu ir kažkada imi sau priekaištaut, kad vartoji narkotikus, kad vat to nepadarai, kad čia tą negerai darai, dar kažką, vogt pradedi ir panašiai, tai turėjau sau pasiteisinimą- taigi aš narkomanas, o kai narkomanai, tai kitaip nebūna.“ [1]; „Jis į mane vis tiek žiūrės kaip į narkomaną, jis manim vis tiek nepasitikės“[9]. Įvertinus šią situaciją galima teigti, kad formuojasi užburtas ratas- narkomanai vartoja narkotikus, todėl jie stigmatizuojami, tačiau užklijuota etiketė padeda pateisinti nusižengimus ir klimpstama gilyn į narkomanijos liūną.

Neigiama nuostata ir noras atsiriboti jaučiamas ne tik iš nepažįstamų žmonių, bet ir iš giminaičių, draugų: „Atvažiuoju su mama pas ką nors, ten pas senelį, ar ką. Tai sako „būtum be mamos, mes tavęs neįleistumėm“. [4]; Nuvažiuoji vat į kaimą, tai ten „o, vat Dainius atvažiavo, davai suslepiam viską. [6].

Narkotikų vartojimas įtakoja ir draugų rato pokyčius. Remiantis tyrimo duomenimis, retėja ar visiškai nutrūksta bendravimas su nevartojančiais draugais. Tą įtakoja paties narkomano arba nevartojančių draugų nenoras palaikyti santykių: „Manęs niekas nenorėjo- nei draugai nei...“ [4]; „kažkaip tai, nėra su jais ten ir apie ką bendrauti... Nu, kažkaip tai net ir neįdomu pasidaro“ [2]; „Man patinka kaifas, o jie to nesupranta. Nu tai kam man jie?“[7].

Atsiribojimas nebūtinai vyksta staiga, bendravimas ne taip greitai nutrūksta- pradžioje bandoma moralizuoti, paskatinti narkomaną keisti įpročius ir grįžti prie visuotinai priimtino elgesio modelio. Tačiau šios priemonės neveiksmingos ir narkomano neatveda į doros kelią: „jie ten man

kažką sako, o man tik viena mintis- kaip čia greičiau susileisti narkotikų“ [4]. Nesikeičiantis narkomano elgesys ir narkotikų vartojimas galiausiai priveda prie išsiskyrimo: „Oi, draugai tai iš karto pradėjo aiškinti man gyvenimą. Na, tipo kad aš žudau save, kad reikia liautis. Pradžioje dar bendravom, bet kai nenustojau kauptis, galutinai atsisveikino jie su manim“ [5]; „pasakė karoče: „užkaičiuosi, eik nach...““ [9].

Atsiskyrus nuo nevartojančių draugų, padažnėja bendravimas ir daugiau laiko praleidžiama su kitais narkomanais, kurie „geriau supranta“, sieja bendri interesai. Tačiau nėra pasitikėjimo tarp narkomanų: „aš pats jau vartojančiu nepasitikėjau. <...> Aš narkomanu jau nepasitikėčiau pagal save“ [9].

Vartotoją supančios narkomanų gretos taip pat mažėja: „Mes kažkaip paskaičiavom, tai tada mūsų ratas kai pradėjom tūsinintis, tai mūsų gal iš trisdešimties trys belikę esam. Visi kiti jau išlaidoti.“ [1]. Tačiau stebėjimas kaip miršta aplinkiniai narkomanai, nesulaiko vartotojo nuo tolimesnio „kaifo“: „Mirė man ant rankų nuo perdozavimo. Na, mirė, tai mirė, pats kaltas. Nežinau, tokia egoistiška biški... Normaliam žmogui turėtų būti „o, bliamba, tai gi mirė“. Juk miršta nuo to šūdo žmonės. O pas mus, narkomanus, tai būna „oba, kaip jį gerai zavalklo, tipo. Iš kur jis tokio kaifo gero gavo““ [7]. Taigi, galima teigti, kad narkomanams nebaisios vartojimo pasekmės, žinojimas nesustabdo nuo svaiginimosi.

Narkotikų vartojimas pakeičia gyvenimo būdą. Remiantis respondentų duomenimis, pagrindinė problema, kuri užvaldo mintis- dozė. Tyrimo metu paaiškėjo, kad prieš pasukdami narkomanijos keliu, respondentai turėjo planų ateičiai, aktyviai leido laisvą laiką. Pasineriant į narkomanijos liūną, prarandami pomėgiai ir interesai, kurie buvo svarbūs iki vartojimo, domimasi tik vienu dalyku- narkotikais. „Niekas neįdomu, nieko nesinori, tik kaifas. Kaifas mano džiagsmas“ [10]; „laiko jau tėra tik vien tam, kad susiorganizuot pinigų ant eilinės dozės“ [1]. Analizuojant duomenis pastebėta, kad pomėgiai, tikslai ir siekiai sugrižta pradėjus reabilitacijos kursą. Tada susimąstoma ir apie ateitį.

Klimpstant gilyn į narkomanijos liūną, poreikis dozei didėja. Mažesnis narkotikų kiekis padeda tik „kumarus“ numalšinti, dėl to reikalinga vis didesnė dozė. Taigi, didėja tikimybė perdozuoti, tačiau, anot respondentų, apie tai negalvojama.

Be abejonės, „kaifas“- brangus „malonumas“. Respondentų teigimu, narkotikams išleidžiama daug pinigų, kurie vardan „kaifo“ neskaičiuojami: „dienai mažiausiai 50 litų. Bet tai čia tik pataisyt sveikatai, čia nebuvo jokio kaifo to, ta prasme malonumo. O jei nori pakauptis, ten patporų visokių, tai nu du šimtai litų kažkur tai“. [3]; „pinigų per dieną aš galėjau tūkstantį praleist. Ir galėjau ir du.“ [4]. Tyrimo metu paaiškėjo, kad pradžioje pinigų užtenka, tačiau, žengiant tolyn - jaučiamas jų stygius. Pradedama galvoti kaip greitai ir lengvai gauti pinigų, ir vienas tokių būdų- skolinimasis. Skolinamasi visur, kur įmanoma gauti pinigų: „Pradžioje pradėjau

skolintis. Skolinausi kur tik galėjau: pas tėvus, brolių, pusseserę. Žodžiu paskui pas draugus; „bankuose kreditus pradėjau imti, pinigai pasibaigė, tai...“ [3]. Įsiskolinus gyvenimas dar labiau apsunkėja- bijoma išeiti į gatvę, vengiama sutikti asmenis, kuriems įsiskolinta: *Įsiskolinau tiek, kad pasirodyti gatvėje buvo teisu, spaudė skolos. Susitinki ką nors ir bijai, kad užsimins apie skolą“* [10].

Pradedama manipuliuoti tėvais, apgaulės būdu siekiama išviloti pinigų. Iš namų nešami ir parduodami įvairūs daiktai- pradžioje savo, paskui tėvų, kitų artimųjų: *„Aukšą išnešiau, ten telefoną savo pardaviau. Vieną nupirko, antrą nupirko, brolio telefoną pardaviau, paskui sprinterį iš namų išnešiau, pinigus.“* [2]. Pastebėta, kad respondentams vogti iš tėvų nėra lengva, jaučiama kaltė, tačiau narkotikų alkis nugali: *„Na, kaltės jausmas tai išlieka visad, bet vis tiek žinai, kad iš tėvų neši, žinai kad atleis“* [7]; *„gėda prisipažinti, bet pradėjau vogti. Pradžioje iš tėvų, nes kažkaip lengviau buvo. Na ir paimti lengviau, nes sąlygos geresnės, o dar plius žinai, kad tėvai mentų neiškvies.“* [10].

Vogti nevengiama iš aplinkinių, darbo vietos, įsiveliama į kriminalinį pasaulį: *„Vogdavau kur galima, kad tik gaut dozę. Ir tuos pinigus ėjo visus kažkam. Kažkam ėjo, ne man ėjo, o kažkam. Man ėjo tik narkotikai. Kažkas už manęs stovėjo, aš vogdavau tam žmogui.“* [4].

Remiantis respondentų duomenimis, klimpstant gilyn į narkomanijos liūną, silpnėja konvencinės kultūros normų poveikis. Nesirūpinama ateitimi, gyvenama šia diena. Pagrindiniu užsiėmimu tampa narkotikų vartojimas, apleidžiami mokslai, nebaigiama mokykla: *„Nepavyko man dvyliktos klasės baigt, nes tada jau sėdėjau ant sistemos. Jau stipriai sėdėjau. Paprasčiausiai pradėjau nevaikščioti į pamokas ir neprileido prie egzaminų.“* [7].

Vartojant narkotikus prarandama galimybė dirbti. Vyraujant neigiamai nuostatai narkomanų atžvilgiu, sunku susirasti darbą, o turimas darbas, aplinkiniams sužinojus apie vartojimą, prarandamas. Nepriklausomai nuo to, ar narkomanas gerai atlieka savo pareigas darbe, ar ne, jis atleidžiamas jau vien todėl, kad yra „narkomanas“: *„Pamenu dirbau pardavėja parduotuvėj ir tikrai niekas nesiskundė, kad negerai dirbu ar dar kas. Bet kai sužinojo, kad vartoju narkotikus, tai iškart tą pačią minutę mane atleido.“* [10].

Net ir sėkmingai slepiant narkotikų vartojimą nepavyksta išsaugoti darbo vietos, nes dėl narkotikų vartojimo suprastėja sveikata, į darbą nesugebama eiti be dozės, kurios *„tik atsikėlus reikalauja organizmas“* [5], pradedama vėluoti, suprastėja darbingumas. *„Kai blogai jautiesi, tai kaip važiuosi į darbą. Nu taip ir prasidėjo vėlavimai vos ne kiekvieną dieną, nu ir paprašė išeit.“* [3].

Pradėjus vartoti narkotikus patiriami dideli pokyčiai, tačiau ne mažesni pokyčiai ir išgyvenimai prasideda tada, kai asmuo apsisprendžia nustoti vartoti. Remiantis tyrimo duomenimis, tada tenka atremti vartojančių draugų įkalbinėjimus, įtikinti artimuosius ir aplinkinius, savo

pasiryžimu grįžti prie visuotinai priimtino elgesio, ir, be abejo, pats tikėti ir sukaupus visas jėgas stengtis išsukti iš narkomanijos kelio.

Remiantis respondentų duomenimis galima teigti, kad narkotikų vartojimas pakeičia asmens gyvenimą- pasuka jį blogąją kryptimi. Dėl nuolatinio svaiginimosi pažeidžiama sveikata, pakinta santykiai su aplinkiniais, tėvais ir draugais. Narkotikus vartojantys asmenys stigmatizuotami, prarandamos galėję atsiverti galimybės. Dėl svaiginimosi sumažėja galimybės susitaupyti pinigų, prarandama galimybė įgyti išsilavinimą, susirasti darbą. Galima teigti, kad narkomanas praranda gyvenimą, kurį susikurtų nevartodamas narkotikų.

2.4. Apsisprendimas gyventi be narkotikų

Kaip jau buvo minėta, narkotikus vartojantis asmuo dreifuoja tarp narkomanijos subkultūros ir konvencinės kultūros normų laikymosi, nuo vartojimo link nevartojimo. Remiantis respondentų duomenimis, narkotikai suteikia laisvę, panaikina problemas. Tačiau anksčiau ar vėliau susimąstoma apie gyvenimą be dozės. Ne visada ryžtamasi tokiam žingsniui, kartais nespėjama dėl perdozavimų, bet mintys aplanko visus be išimties. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti faktorius, lemiančius apsisprendimą nustoti vartoti narkotikus ir pradėti gyventi be jų.

Ekspertai teigia, kad pagalbos kreipiamasi atsiradus sveikatos problemoms, kai *„praranda fizinę, psichinę sveikatą, kai tampa invalidu, neįgaliu ir kai jo egzistencijai reikalinga nuolatinė priežiūra, slauga“* [eksp. 2]. Remiantis jų darbo patirtimi, narkomanus gydytis *„atveda artimieji, dažniausiai tada kai iškyla grėsmė santykiams šeimoje.“* [eksp. 2].

Galima teigti, kad priverstinis gydymas nėra veiksmingas, nes analizuojant narkomanų pateiktus duomenis pastebėta, kad tėvų įtakotas gydymosi poreikis „simuleacinis“. Narkomanai ateina į gydymo įstaigas tik siekdami priversti aplinkinius patikėti noru gydytis ir susigražinti pasitikėjimą: *„Tėvai dar bandė ten mane tipo tampyt po visokias įstaigas. Nesinorėjau pyktis dar labiau, tai ir sutikau, kad viskas aplinkui aprimtų, patikėtų kad aš nevirtosiu ir paliktų ramybėje.“* [6]. Tyrimo metu paaiškėjo, kad apsimestinis noras gydytis ir keisti gyvenimo būdą parankus narkomanams, nes padeda manipuliuoti artimaisiais- „išskaulijama“ pinigų „paskutinei dozei“ arba „sveikatos palaikymui, kad nenumirtų“ kol ateis jo eilė gydytis: *„Sakau, ateidavau, pasakydavau kad nesusilaikiau, kad vėl paslydau, galvojau kad vėl norės kažkur įkišti, tada duos pinigų ant kaifo.“* [7]. Tokiu atveju tėvai ne padeda narkomanui iškęsti laikotarpį iki gydymo, bet pastūmėja gilyn į narkomanijos liūną.

Ekspertai pritaria, kad tikrasis apsisprendimas gyventi be narkotikų susiformuoja tada, kai pats narkomanas suvokia savo priklausomybę, kai neneigiamas tapimo narkomanu faktas ir

neverčiamas aplinkinių vartojantis narkotikus asmuo stengiasi keisti gyvenimo būdą: „*Dažniausiai tai yra tai, ką žmogus pats subjektyviai priima kaip labai svarbų tokį dalyką, ir tai būna dažniausiai tas toksai tam tikras postūmis, kad reikia kažką daryti, kad nėra taip jau gerai.*“ [eksp. 4].

Analizuojant duomenis pastebėta, kad bandymai „užrišti“, t.y. nustoti vartoti narkotikus atsiranda tada, kai pajaučiamas pinigų stygius: „*kai bapkės visai ištirpę buvo, tai pagalvojau, kad reikėtų mesti*“ [6]. Tačiau pinigų trūkumas nėra stiprus motyvas nustoti svaigintis, nes „kumagai“ ir bloga savijauta skatina narkomaną pinigų gauti nelegaliais būdais ir sveikata „pataisyti“ gerai žinomu vaistu- narkotikais.

Keisti vartojimo įpročius priverčia patekimas į kalėjimą. Kalėjime ne visada randama galimybė įsigyti narkotikų, todėl vartotojai priverstinai nustoja svaigintis. Tačiau toks būdas taip pat nepasiteisina, nes išėjęs iš įkalinimo įstaigos narkomanas grįžta į tą pačią aplinką, susitinka su narkomanijos subkultūros atstovais ir grįžta prie senų įpročių. Dėl to galima teigti, kad priverstinis narkomano atitraukimas nuo narkotinių medžiagų tik trumpam sulaiko nuo vartojimo.

Apsisprendimą nevertoti narkotikų įtakoja abstinencijos metu suteikiamas fizinis skausmas, „kumagai“. Suvokimas, kad narkotikų poveikis ne tik neteikia to malonumo, kuris buvo patiriamas vartojimo pradžioje, bet ir keičia savijautą, žlugdo sveikata, atima jėgas, verčia susimąstyti apie gyvenimą nesisvaiginant. „*Jau žiūriu, kad man jau nebeišeina pačiai. Kad aš negaliu užsidaryt namuose, ar nors ir būti tenais su draugais ir nevertoti. Nes man yra blogai, viskas erzina, nervas ima.*“ [2]; „*Jau nusibodo man taip gyvent <...> Vartojimas man jokio malonumo nesuteikė*“ [8].

„Kumagai“ kančios priverčia narkomaną atvykti į detoksikaciją, tačiau narkotikų poreikis nedingsta ir po detoksikacijos vėl pradedama vartoti: „*Man ten įsiuvo implantą, kuris opiatus blokuoja... na, laukiau kol greičiau pasibaigs, kad galėčiau vėl pradėt vartoti*“ [2]. Remiantis respondentų duomenimis, po gydymo ilgiau atsilaukiama narkotikų traukai, tačiau grįžimas į narkomanijos subkultūros aplinką vėl sužadina nenugalimą alkį narkotikams, kurio nepavyksta įveikti.

Sustiprėjęs konvencinės kultūros normų poveikis taip pat įtakoja narkomano apsisprendimą nevertoti narkotinių medžiagų. Siekis palaikyti santykius su nevertojančiais asmenimis paskatina narkomaną atsisakyti narkotikų vartojimo ir grįžti prie visuotinai priimtino elgesio modelio. Sustiprėja atsakomybės jausmas, ryžtamasi nevertoti svaigalų ne tik dėl savęs, bet ir dėl konvencinės kultūros atstovų. „*Sūnų turiu. Nu negaliu aš sau leist jį augint būdamas pats neblaivas, vartodamas ar dar kažkas tai. Aš jį suluošinsiu nuo at kūdikystės*“ [1].

Stebėjimas kaip kitiems narkomanams pavyksta atsisakyti narkotikų ir grįžti į visuomeninį gyvenimą, stiprina motyvaciją ir pačiam pradėti gyventi be narkotikų. Anksčiau narkotikus vartojusių asmenų sutvarkyti gyvenimai, tampa įrodymu, kad įmanoma mesti narkotikus

ir gyventi kitaip: „Atsimenu Andriukas... Aš su juo kai fuodavau ir jis tau ten buvo šakės. Jis jau kaip ne žmogus buvo, taip apsikafavęs, apsvogęs, apsimyžęs vaikšto, kaulina ten du litus, kad tik nusipirktų. O kai va sutikau, tai nu šakės- visas gražuolis toksai, atsigavęs. Reabilitacijos atbuvęs, atsistatęs, nevartoja.“ [7].

Tyrimo metu respondentai tvirtino, kad, nusprendus pradėti gyventi be narkotikų, nepakanka informacijos arba nepasitikima reabilitacijos programomis, todėl pirmiausiai bandoma mesti narkotikų vartojimą savo jėgomis. „Kai kokį devintą kartą bandžiau, vis pasitikėjau savo jėgomis „da nišiga, čia reabilitacijos, tai sektos kažkokios. Ten tipo šūdas, aš pats galiu.“ [6]; „Na bandžiau ant subatekso dar prasilaužt, bandžiau ten su trimadoliu ir panašiais, bet žiūriu, kad viskas, nieko neišaina, pačiam tikrai neišeis.“ [3].

Priūrūkus jėgų ir patyrus eilę nesėkmių, kreipiamasi pagalbos į artimiausius konvencinės kultūros narius- artimuosius: „Ten trečią, ketvirtą kartą bandžiau pats kažką daryt, bet kai devintą kartą nepasisekė, nu, nežinau. Leidau sau kažką naujo pabandyt, kaip reabilitacija.“ [6].

Ekspertų teigimu apsisprendusiam nustoti vartoti narkotikus asmeniui labai svarbi parama ir palaikymas, ypatingai šeimos narių. Tą patvirtina ir respondentų duomenys. Tačiau būtina pabrėžti, kad perdėtas rūpestis ir priežiūra gali sutrikdyti apsisprendusįjį, todėl reikia elgtis atsargiai: „Na, kai o dešimt mėnesių prabūdavau blaivus, tai jie pastoviai mane sekavo. Ir tikrai tai man keldavo kažkokį diskomfortą. Visur tikrina, ir testus darydavo, rieve girdydavo.“ [6].

Pasiryžimas atsisakyti narkotikų- svarbus narkomano žingsnis konvencinės kultūros link. Tačiau siekdamas šio tikslo, asmuo turi išlaikyti stiprų spaudimą, todėl nekeista, kad jis palūžta ir jam nepavyksta iš pirmo karto įgyvendinti siekių. Silpnumo momentus, kai pasiduodama narkotikų traukai ir vėl pradedama juos vartoti, ekspertai vadina „atkryčiais“.

Analizuojant tyrimo duomenis paaiškėjo, kad atkryčius paskatina nemokėjimas spręsti problemų. Susidūrus su sunkumais žinomas lengviausias problemų sprendimo būdas- narkotikai. Todėl vėl pradedama vartoti narkotikus ir sugrįžtama atgal į narkomanijos kelią: „Tiek problemų susideda į galvą, kad šauna viena minti- ką daryti. Taigi, blemba, tada dingsta visos problemas“ [7].

Sugrįžti prie narkotikų vartojimo paskatina bendravimas su kitais narkomanais ir per didelis pasitikėjimas savimi. Vedini noro save išbandyti, nustoję vartoti narkotikus asmenys susitinka su kitais narkomanais, o tai veda prie vartojimo. Pradėjęs gyventi be narkotikų, asmuo apgaudinėja save manydamas, kad susitikęs su narkomanais jis tiesiog išbandys savo valią, deja išbandymas neišlaikomas: „Atrodo jau nesusitiksi su jais, bet paskui leidi sau, galvoji „ai, susitiksiu“. Tada galvoji „nevažiuosiu su jais į taborą“, bet tai paskui nuvažiuoji. Tipo nesidursi, bet... Nu tai va taip po biškį po biškį ir daeini, vėl sėdi.“ [7].

Išsukus iš narkomanijos kelio, sugrįžti atgal paskatina pinigų turėjimas: „*pas mane pradėjo pinigų atsirast ir nežinojau kur juos leist. Viena mintis- narkotikai.*“ [4]. Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad susiformuoja užburtas ratas- pinigų perteklius skatina narkotikų vartojimą, jų stygius priverčia nustoti svaigintis ir pradėti gyventi be narkotikų. Tačiau nustojus vartoti narkotikus pinigai, kurie anksčiau buvo išleidžiami narkotikams, vėl atsiranda žmogaus gyvenime. Jis težino vieną būdą kaip juos išleisti- vartojimą. Tyrimo metu paaiškėjo, kad pradėjus reabilitaciją suvokiama, kad yra kitų būdų pinigų išleidimui, todėl galima teigti, kad ne patys pinigai skatina narkotikų vartojimą, bet vartotojas, nemokėdamas jų kitaip išleisti.

Remiantis tyrimo duomenimis, prie narkotikų vartojimo sugražina kaltės jausmas. Respondentų teigimu, pradėjus gyventi be narkotikų, kaltės jausmas dėl ankstesnio vartojimo išlieka. Nebepakeliamas jausmas numalšinamas tik narkotikais. „*Jausdamas kaltę dėl vartojimo tu vėl grįžti prie vartojimo*“ [1].

Įvertinus ekspertų nuomonę, būtina pridurti, kad grįžimą prie narkotikų paskatina alkoholio vartojimas. Remiantis ekspertų nuomone, išgėrusiam asmeniui lengviau įsiūlyti narkotikų, nes sumažėja savikontrolės laipsnis: „*pagauna prigėrę prikolą, pasikeičia būseną. Alkoholis atjungia atsakomybę, suvokimą kaip elgtis tinkamai*“ [eksp. 1].

Narkomano apsisprendimas nevartoti narkotikų- pirmas žingsnis sugrįžti prie konvencinės kultūros normų laikymosi. Remiantis ekspertų duomenimis, nereikia tikėtis, kad žmogui iš pirmo karto pavyks išbristi iš narkomanijos liūno, atkryčiams tikimybė visada išlieka ir tai natūralu. Nustoti svaiginti nėra lengva, narkomanas susiduria su daugybe problemų, kurias įveikti reikalinga aplinkinių parama ir pagalba. Jausdamas pritarimą narkomanas ruošiasi grįžimui į visuomenę.

2.5. Resocializacijos galimybės

Narkomano grįžimo į visuomenę efektyvumas priklauso nuo narkotikus nustojusiojo vartoti asmens pastangų ir visuomenės reakcijos.

Remiantis tyrimo duomenimis, apsisprendimą nustoti svaigintis narkotinėmis medžiagomis sustiprina reabilitacijos programos. Jos orientuotos į savianalizę, socialinio ryšio atstatymą, pasiruošimą reabilituotis visuomenėje. Tyrimo duomenys rodo, kad apsisprendus nevartoti narkotikų ir pradėjus reabilitacijos kursą keičiasi mąstymas, suvokiama reali narkotikų žala, nustojama kaltinti aplinkinius: „*Aš dabar kitom akim į visa tai žiūriu. Aš noriu toliau gyvent, noriu blaivėt, noriu šeimą turėt, noriu kad ir draugai būtų. Kas vartoja, tas debilas. Jisai nesupranta. Aš irgi nesuprasdavau*“ [4]. Siekiant išvengti atkryčių, nutraukiami santykiai su kitais

narkomanais: „*vengsiu aš jų, nes kitaip, tai vėl pradėsiu vartot.*“ [9]. Reabilitacijos programų dėka suvokiama, kad narkotikų vartojimo nutraukimas yra pirmas žingsnis išsukant iš narkomanijos kelio. Žengiant link visuomeninio gyvenimo reikia kantrybės, pastangų ir laiko. Todėl mokomasi pažinti save, kontroliuoti blogą ir pasidžiaugti gera nuotaika, valdyti potraukį narkotikams.

Respondentų duomenys patvirtina, kad pradėjus reabilitaciją atsistato santykiai su aplinkiniais, šeimos nariais: „*Pas mane va, pavyzdžiui, vėl ateina draugai, va atvažiuos savaitgalį jau pusbrolis. Aš va susitiksiu, vėl su motina pradėjau normaliai.*“ [6]. Psichologiškai pasiruošiama įveikti ateityje iškiliančias problemas, todėl mažėja baimė, atsiranda noras gyventi ir kurti ateitį be narkotikų.

Remiantis ekspertų duomenimis, narkomanija- liga, kuri iš esmės nepagydoma: „*Priklausomybė narkotikams- tai liga visam likusiam gyvenimui.*“ [eksp. 3]. Nustoję vartoti narkotikus „*vis tiek lieka sergantys, ir jie vis vien turi didelę riziką vėl pradėti vartoti.*“ [1]. Tačiau išmokstama gyventi su ta liga, ją valdyti, atsisipirti narkotikų traukai.

Ekspertų teigimu, reabilitacijos sėkmė priklauso nuo asmens noro ir pasiryžimo atsiriboti nuo narkotikų. Būtina keisti motyvus, formuoti įgūdžius, vertybių sistemą, ugdyti suinteresuotumą. „*Pats žmogus turi mokytis, tvarkytis, turi tapti pats atsakingas už savo problemas, poelgius, žodžius, situacijas. Tai va, vertybių sistemos, įgūdžių keitimas turi būti, pats sau sąžiningas turi būti.*“ [eksp. 1]. Didelės įtakos turi artimųjų palaikymas, kuris „*ypač svarbus išėjus iš reabilitacijos centru, pabaigus gydymo kursą, nes tada labai svarbu nepalūžti ir vėl neatkristi.*“ [eksp. 2]. Tokiu atveju nustojusiam vartoti narkotikus asmeniui atsiveria galimybės kontroliuoti savo gyvenimą, tapti atsakingu visuomenės nariu.

Resocializacijos ir grįžimo į visuomenės gyvenimą efektyvumas priklauso ne tik nuo asmens, pradėjusio gyventi be narkotikų, bet ir nuo visuomenės reakcijos, pripažinimo. Remiantis respondentų duomenimis, neigiama reakcija iš aplinkinių jaučiama ne tik narkotikų vartojimo periodu, bet ir nevartojant. Tapus narkomanu užklijuojama etiketė, kuri nenulipdoma: „*Visada jaučiu, jaučiau ir manau jausiu tą tokį nusistatymą, kad narkomanas tai jau viskas- degrada. Nesvarbu ar tu metus, ar dešimt jau nebevartoji, tu išlieki narkomanas. Jei aplinkiniai sužino, kad kadaise vartojau narkotikus, tai galvoja, kad tebevartoju. Pradedą vengt, atsiriboja.*“ [10]. Paženklinimas ne tik sukelia diskomfortą, bet ir tampa rimta kliūtimi sėkmingai resocializacijai: „*kartą tapęs narkomanu tu kitų akyse toks išlieki iki gyvenimo galo. Nors aš jau pakankamai ilgai nevartuju, tačiau iki šiol negaliu ištrinti iš atminties to žiauraus periodo- primena aplinkiniai. Turiu problemų dėl to darbe, susipažįstant su naujais žmonėmis. Na, jų reakcija neleidžia man to pamiršti*“ [5].

Atsisakę narkotikų žmonės sugrįžta į visuomeninį gyvenimą, tačiau nenulimpančių etikečių klijavimas ir patiriamas diskomfortas verčia susimastyti apie būtinus pokyčius formuojant

visuomenės nuostatas. Ekspertų nuomone, būtina keisti ne tik visuomenės nuomonę, bet ir tobulinti prevencijos būdus, kurie šiuo metu yra neefektyvūs ir „*praktiškai tik pinigai yra leidžiami be reikalo*“ [eksp. 1]. Su narkotikų vartojimu susijusias problemas įmanoma sumažinti derinant reabilitacijos programas, prevencijos ir kontrolės priemones.

Remiantis ekspertų nuomone, siekiant efektyvesnių prevencinių priemonių, turi būti orientuojamasi ne tik į asmenį, bet reikėtų atkreipti didesnę dėmesį ir į šeimą. Valstybė turėtų rūpintis ne tik „rizikos“, bet ir jaunomis šeimomis, nes „*vertybės pirmiausiai gimsta ir miršta šeimoje- mažytėje valstybėje, didelės valstybės mažoje lastelėje.*“ [eksp. 3]. Būtina skatinti tarpusavio santykius, padėti žmogui jaustis reikalingam.

Ekspertų nuomone, šiuo metu informacijos apie narkotikus, jų keliamą žalą ir problemas yra pakankamai, tačiau ji per plataus pobūdžio. Struktūravimas pagal atskiras grupes duotų didesnę efektyvumą. Be to, informaciją siūloma pateikti taip, kad ji keistų visuomenės požiūrį, mažintų mitų susiformavimą. Svarbu kurti aplinką, kurioje nepriimtinas elgesys būtų nepopuliarus, atkreipti dėmesį į tokias visuomenės problemas kaip alkoholio, tabako vartojimas, skyrybos, savižudybės. Be to, būtina gerinti reabilitacijos pasiekiamumą, kad kiekvienas visuomenės narys, turintis problemų dėl narkotikų vartojimo, galėtų nevaržomai kreiptis pagalbos. Šiuo metu priklausomų nuo narkotikų asmenų gydymas brangus, todėl mažesnes pajamas gaunantys asmenys turi mažiau galimybių pasinaudoti gydymo paslaugomis.

Nereikia pamiršti, kad narkomanai- mūsų visuomenės dalis. Stigmatizavimas ir etikečių klįjavimas padidina atskirtį ir paskatina asmenybės degradaciją. Narkotikus vartojantys asmenys turi realias galimybes išmokti gyventi su priklausomybės liga, kontroliuoti savo poelgius ir laikytis konvencinės kultūros normų. Jų grįžimas į visuomenės veiklą ir galimybė pradėti gyventi iš naujo priklauso nuo jo paties, valstybės ir visuomenės pastangų.

IŠVADOS

Narkotikų paplitimas tiek Lietuvoje, tiek kitose pasaulio šalyse didėja. Kadangi kinta narkotikų rinka, šalies ekonominė padėtis bei narkotikus vartojančių asmenų gyvenimo sąlygos, požiūriai ir motyvai, siekiant sėkmingai kurti prevencijos programas ir mažinti narkomanijos paplitimą, būtina remtis naujausių tyrimų informacija.

Kiekvienas naujas tyrimas- svarbus indėlis narkomanijos problemos mažinimui. Atliktu tyrimu buvo siekiama pažvelgti į asmens gyvenimą atsiradus narkotikams. Remiantis tyrimo duomenų analize, galima padaryti tokias pagrindines išvadas:

- Narkomano kelias prasideda nuo pirmosios narkotikų dozės. Narkotinių medžiagų įsigijimas ir prieinamumas pakankamai laisvas, todėl įsitraukti į narkomaniją nėra sunku.
- Pabandyti narkotikų skatina nepatirtų pojūčių ieškojimas. Noras viską išbandyti nuslopina konvencinių kultūros normų poveikį, sąžinės priekaištai ir baimė neutralizuojami. Narkotikų vartojimą taip pat įtakoja pinigų perteklius ir nemokėjimas jų tinkamai išleisti, neapgalvotos informacijos, kurią potencialus narkotikų vartotojas savaip interpretuoja, pateikimas visuomenei, socialinės kontrolės silpnėjimas ar per didelis kontroliavimas.
- Pirmoji narkotikų dozė suvartojama dėl aplinkinių, ypač draugų, įtakos. Aplinkinių įtaka pasireiškia aktyviais veiksmais - įkalbinėjimais, pabrėžimais, pamokymais, kaip geriau pajusti narkotiko poveikį. Pabandyti narkotikų skatina ir nenoras išsiskirti, siekis pritapti prie aplinkinių, arba priešingai- kitoniškumo paieškos.
- Ekspertai, aiškindami narkomano kelio pradžią įtakojančius veiksnius, žvelgia platesniame kontekste. Jie akcentuoja stereotipų, asmens įvaizdžio bei vertybių sistemos įtaką. Pabrėžiama alkoholio ir tabako vartojimo, santykių šeimoje bei biologinių, genetinių veiksnių įtaka.
- Narkotikų vartojimą propaguojanti žmonių grupė sudaro savitą subkultūrą. Narkomanui priimtinos šios grupės nuostatos ir elgesio vertinimas, tačiau jis dalyvauja ir konvencinės kultūros veikoje. Naudodamas neutralizacijos technikas, narkotikus vartojantis asmuo sumažina konvencinės kultūros normų poveikį, tačiau visiškai nuo jos neatsiriboja - dreifuoja. Todėl reikia kalbėti apie „narkomanijos“, o ne „narkomanų“ subkultūrą. Narkotikus vartojantys asmenys priklauso „narkomanijos subkultūrai“, tuo pačiu pripažindami konvencinės kultūros normas.
- Žengimas gilyn į narkomanijos liūną sąlygoja pokyčius narkotikus vartojančio asmens gyvenime- degradoja asmenybę, atsiranda sveikatos sutrikimų, mintys apie savižudybę, neatliekamos funkcijos, prarandamas artimųjų pasitikėjimas, mažėja draugų ratas, trūkinėja

ryšiai su nevartojančiais, stiprėja su vartojančiais asmenimis. Dėl narkotikų vartojimo atsiranda finansinių problemų, kurios skatina vagystes, apgaulę, manipuliaciją aplinkiniais, pasikeičia gyvenimo būdas, laisvalaikio praleidimas, prarandami interesai, nekuriami ateities planai. Vartojant gyvenama narkotikų sukurtame nerealiame pasaulyje su iškreiptu realybės suvokimu. Prarandama galimybė gyventi tą gyvenimą, kurį asmuo susikurtų nevirtodamas narkotinių medžiagų.

- Narkomanui subjektyviai reikšmingų pokyčių patyrimas verčia mastyti apie vartojimo nutraukimą. Motyvaciją paskatina sustiprėjęs noras bendrauti su nevartojančiais asmenimis, nuolatinis kaltės jausmas dėl nusikalstamų poelgių, apgaulės. Apsisprendimui gyventi be narkotikų įtakos turi pinigų stygius, abstinencijos metu patiriamas fizinis skausmas, sėkmingos reabilitacijos pavyzdžiai.
- Narkomanija - nepagydoma liga, todėl lieka rizika, kad nustojęs vartoti narkotikus asmuo kada nors vėl pradėti vartoti. Tačiau galima išmokyti nugalėti potraukį narkotikams ir gyventi kontroliuojant šią ligą. Narkomanų resocializacijos efektyvumą mažina neigiamas visuomenės požiūris narkotikus vartojusių asmenų atžvilgiu. Pradėjusiam vartoti narkotikus užklijuojama „narkomano“ etiketė, kuri nenulipdoma ir gyvenant be narkotikų. Etikečių klijavimas formuoja diskomfortą, didina paženklintųjų atskirtį.

LITERATŪROS SARAŠAS

1. Aleknavičiūtė, G.; Tamošiūnaitė, R.. 2000. Narkotikai: priežastys, pasekmės, vartotojai. [žiūrėta 2006 gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://sociumas.lt/Lit/Nr15/narkotikai.asp>.
2. Abadinsky, H. 2004. Drugs : an introduction . Belmont (Calif.) : Wadsworth/Thomson, p. 187-201.
3. Alston, R. 1995. “Hirschi's Social Control Theory: A Sociological Perspective on Drug Abuse Among Persons with Disabilities”, *Journal of Rehabilitation*. [žiūrėta 2007 m. sausio 30 d.]. Prieiga per internetą: http://findarticles.com/p/articles/mi_m0825/is_4_61/ai_61522787.
4. Becker, H. 1973. Outsiders: Studies in the sociology of deviance. New York : The Free Press London : Collier Macmillan.
5. Bulotaitė, L. 2004. Narkotikai ir narkomanija: iliuzijos ir realybė. Vilnius: Tyto alba.
6. Carrabine, E. 2004. “Deviance and labeling theory.” in *Criminology : a sociological introduction*. New York.
7. Cole, G. Smith, C. E. 1998. The American System of Criminal Justice. p. 69- 81.
8. Cussen, Meagham. 2000. Legalize drugs now. American journal of economics and sociology,. [žiūrėta 2006 gruodžio 11d.]. Prieiga per internetą: http://findarticles.com/p/articles/mi_m0254/is_3_59/ai_65348069.html.
9. Černiauskienė, M. 2000 Apie priklausomybę sukeliančias medžiagas ir jų vartojimo prevenciją ugdymo institucijose. Vilnius.
10. Durkheim, E. 1966. The Rules of Sociological Method. New York: free press.
11. EMCDDA. Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras. 2006. Metinė ataskaita. Narkotikų problema Europoje. [žiūrėta 2006 m. sausio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://ar2006.emcdda.europa.eu/lt/page004-lt.html>.
12. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. 2005. [žiūrėta 2007 m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.emcdda.europa.eu>.
13. Grimalauskienė, O. 2002. Narkotikų vartojimo prevencija bendruomenėje : pirminės sveikatos prežiūros darbuotojo žinynas. Vilnius.
14. Golub, A; Johnson, B; Dunlap, E. 2005. Subcultural evolution and illicit drug use. *Additional Research and Theory*. Institute for special populations Research, National Development and Research Institute. p. 217- 229.
15. Goode, E. 2005. Drugs in American society. New York:. 1-84.

16. Goode, E. 1972. Sociological Perspective on Drugs and Drug Use. *Drugs in American Society*, [žiūrėta 2006 m. spalio 9d.]. Prieiga per internetą: <http://www.druglibrary.org/schaffer/lsd/goode.htm>
17. Gruodytė, E. 2004. Narkotikai ir baudžiamoji atsakomybė. Vilnius. p. 38- 43, 115- 121.
18. Inciardi, J. A.. The drug legalization debate. Thousand Oaks London New Delhi : SAGE, 1999.
19. Young, J. 2006 „The amplification of drug use“ in *Criminology. The meaning of crime*. ed. Muncie Sage library of criminology. p. 217- 227.
20. Jungtinių tautų narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuro (UNODC) metų ataskaitos. [žiūrėta 2007 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: http://www.unodc.org/unodc/en/world_drug_report_index.html.
21. Koalicija "Galiu gyventi" ir Nacionalinė sveikatos taryba. 2005. Socialinio pakantumo tyrimas. [žiūrėta 2007 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.galiugyventi.lt/news.php?strid=1018&id=1222>.
22. Lietuvos Respublikos Narkologinės priežiūros įstatymas, patvirtintas Lietuvos Respublikos seimo 2005 m. birželio 30 d. nutarimu Nr.VIII-156 (Žin., 1997, Nr. 30-711)
23. Marshall, C; Meier, 2001. R. Sociology of deviant behavior. Fort Worth : Harcourt College Publ. p. 280- 308.
24. Matza, D. 1995. Delinquency and drieft. New York: Transaction Publishers.
25. Merton, R. „Socialinė struktūra ir anomija“ (liet vert), *Sociologija: Mintis ir veiksmai*, 1997 Nr.1.
26. Merton, R. 1938. Social Structure and Anomie. *American sociological Review*, Vol. 3, No.5. p. 672- 682. [žiūrėta 2006 gruodžio 29]. Prieiga per internetą: <http://links.jstor.org/sici?sici=0003-1224%28193810%293%3A5%3C672%3ASSAA%3E2.0.CO%3B2-8>.
27. Messerschmidt, J; Beirne,P. Criminology. Second edition. 1995harcourt Brace. p. 184- 193.
28. Muncie, J. 2006 . Criminology. The meaning of crime. Vol. 1. Sage library of criminology. p- 201-216.
29. Myers, D. 2000. Psichologija. Kaunas: Poligrafija ir informatika, p. 237- 251, 614-623.
30. Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004-2008 m. programa, patvirtintą Lietuvos Respublikos Seimo 2004 m. balandžio 8 d. nutarimu Nr. IX-2110 (Žin., 2004, Nr. 58-2041).
31. Lietuvos Respublikos narkologinės priežiūros įstatymas
32. Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. 2007. Informacinis leidinys (2007 kovas, nr. 1). Žalos mažinimo programų perspektyvos Lietuvoje. [žiūrėta 2007m. kovo 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nkd.lt/index.php?id=0-53-309>.

33. Narkotikų kontrolės departamentas. 2006, Metiniai pranešimai spaudai. [žiūrėta 2007 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nkd.lt/index.php?id=0-53-223>.
34. Narkotikų kontrolės departamentas. 2007. Metiniai pranešimai spaudai. [žiūrėta 2007 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nkd.lt/index.php?id=0-53-292>.
35. Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. 2005. Metinis pranešimas. Vilnius: Baltijos kopija.
36. Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. [1] 2006 Metinis pranešimas. Vilnius: Baltijos kopija, 2006.
37. Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. [2]. 2006. Nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004-2008 metų programos įgyvendinimo 2006 m. priemonių vykdymo ataskaita. [žiūrėta 2007 balandžio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nkd.lt/index.php?id=0-107-0>.
38. Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. 2005. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas Lietuvoje. Vilnius.
39. Olsson, P. 2003. Argumentai prieš narkotinių medžiagų legalizavimą. [žiūrėta 2007 vasario 2.]. Prieiga per internetą: <http://www.stok.lt/texts/0010/priesleg.html>.
40. Reinerman, C. 1989. Crack in context: Politics and media in the making of a drug scare. *Contemporary Drug Problems*, 16, 535- 577.
41. Socialinė apsaugos ir darbo ministerija. 2004. Socialinis pranešimas. [žiūrėta 2007 m. balandžio 12]. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?1494850889>.
42. Socialinė apsaugos ir darbo ministerija. 2005-2006 metų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinis pranešimas. [žiūrėta 2007 m. balandžio 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?1494850889>.
43. Sykes, G; Matza, D. Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review*. 22 (6). 664- 670.
44. Sutherland, E; Cressey, D. R; Luckenbil, D. F. 1992. Principles of Criminology. 11th ed. New York: General Hall.
45. Sveikatos apsaugos ministerija, Lietuvos AIDS centras, policijos departamentas prie vidaus reikalų ministerijos. 2001. Narkomanija ir jos prevencija. Informacinė medžiaga. Vilnius.
46. Thio, A. 1988. Deviant behaviour. Now york.: Harper and row publishers.
47. UNODC. United Nations Office on Drugs and Crime. 2007 Annual Report. Making the world safer from crime, drugs and terrorism. [žiūrėta 2007 m. balandžio 11d.]. Prieiga per internetą: http://www.unodc.org/unodc/annual_report_2007.html.
48. Valstybinis Psichikos sveikatos centras. Priklausomybės ligų statistika. [žiūrėta 2006 m. lapkričio 22 d.]. Prieiga per internetą: http://www.vpsc.lt/pl_statistika.htm.

49. Želvys, R. 1995. Bendravimo psichologija. Vilnius: valstybinis leidybos centras. p. 1- 34.
50. Weinberg, D. 1997. Lindersmith on Addiction: A Critical History of a Classical Theory. *Sociological Theory*. Vol. 15, No. 2. 1997. p. 150- 161. [žiūrėta 2007 sausio 15]. Prieiga per internetą:<http://links.Jstor.org/sici?sici=0735-2751%28199707%2915%3A2%3C150%3ALOAACH%3E2.0.CO%3B2-U>.

PRIEDAI

Priedas Nr.1

Klausimų gairės narkotines medžiagas vartojantiems/ vartojusiems asmenims

Pirmas pabandyimas.

Kada pirmą kartą pabandėte narkotikų? Kaip jų gavote?
Ką žinojote apie jų sukeltą žalą ir priklausomybę?
Kodėl nusprendėte jų pabandyti? Kodėl kilo noras? Ko tikėjotės?
Papasakokite apie pirmąją dozę. Kokie buvo pojūčiai?
Kiek patirti pojūčiai po pirmosios dozės pateisino jūsų lūkesčius?

Gyvenimas iki pirmosios dozės

Kokie buvo jūsų santykiai su tėvais prieš pradėdami vartoti narkotikus?
Koks platus buvo jūsų draugų ratas?
Kaip leisdavote laisvalaikį?
Ką planavote veikti ateityje? Kokios buvo ateities perspektyvos?

Nuolatinis narkotikų vartojimas

Papasakokite, kokiomis aplinkybėmis gavote antrąją narkotikų dozę.
Kodėl pradėjote nuolatos svaigintis? Kur tai vykdavo? Iš kur gaudavote narkotikų?
Papasakokite plačiau apie gyvenimą nuolat besisvaiginant (gyvenimo būdas, laisvo laiko praleidimas, ateities planai).
Kaip jautėtės vartodami narkotikus? Ar žinojote, kad elgiatės negerai?
Kokie tuo metu buvo jūsų santykiai su šeimos nariais/ aplinkiniais? Ar jie suprato/ prisipažino apie narkotikų vartojimą? Kokia buvo jų reakcija tai sužinojus?
Kiek jums svarbi aplinkinių nuomonė/ reakcija?
Kaip kito (jei kito) draugų ratas sužinojus apie jūsų priklausomybę?
Ar esate priklausomas nuo narkotikų? Kada suvokėte? Ar bandėte mesti?

Apsisprendimas gyventi be narkotikų

Kodėl nusprendėte nustoti svaigintis narkotikais?
Kaip supratote, kad jums reikia pagalbos (kitų)? Kur jos ieškojote?
Su kokiomis didžiausiomis problemomis susidūrėte mėgindami kovoti su priklausomybe narkotikams?
Kaip pasiryžimą nustoti svaigintis vertino aplinkiniai (tėvai/ draugai)?

Papasakokite apie pirmąjį apsilankymą narkomanų reabilitacijos centre.
Koks gyvenimas jame? Kas buvo sunkiausia pradėjus gydantis? Kas labiausiai palaikė?
Kaip kito gyvenimas pradėjus lankytis reabilitacijose?

Jei ne vieną kartą gydėsi, tai:

Papasakokite apie palūžimo momentus, tai yra kodėl vėl kibote į narkotikus?

Kas privertė vėl sugrįžti ir bandyti gydytis?

Kaip aplinkiniai vertino jūsų galimybes pasveikti?

Dabartinis gyvenimas

Pradėjusiems reabilitacija

Ar bendraudami su žmonėmis prisipažįstate, kad vartojate (-jote) narkotikus? Kodėl?
Kas šiuo metu jums sunkiausia?
Kaip vertinate savo galimybes pasveikti?
Papasakokite apie santykius su šeima/ draugais.
Kokie jūsų ateities planai?

Išsigydžiusiems

Kaip dažnai pagalvojate apie narkotikus?
Kas sulaiko nuo tokio poelgio?
Ar bendraudami su žmonėmis prisipažįstate, kad buvote priklausomas nuo narkotikų? Kodėl?
Kokie jūsų santykiai su šeima/ draugais?
Kokie jūsų santykiai su narkomanais, su kuriais anksčiau kartu svaiginotės?
Kaip jus vertina aplinkiniai, žinantys, kad buvote narkomanas?
Kokie jūsų ateities planai?

Priedas Nr.2

Klausimų gairės ekspertams

Narkomanijos vertinimas, priežastys

Kaip jūs apibrėžtumėte narkomaniją?
Kaip jūsų nuomone reikia vertinti narkomaniją- kaip ligą, ar gyvenimo būdą?
Ar, jūsų nuomone, visuomenei pakanka informacijos apie narkotikus, jų žalą ir pan.?
Kokios narkotikų vartojimo priežastys?
Kokie asmenys ar grupės labiausiai išitraukia į narkomanijos liūną? Kas tai lemia?
Kaip formuojasi priklausomybė nuo narkotikų?
Kiek žmogus yra priklausomas nuo pirmosios dozės?
Kaip jūsų nuomone narkotikų vartojimas paveikia žmogaus asmenybę? Kaip kinta (jei kinta) jo bendravimas su aplinkiniais?

Kada žmogus pripažįsta esąs narkomanas? Kas įtakoja jo prisipažinimą?
Su kokiomis problemomis susiduria nuolatos besisvaiginantys?
Kaip atpažinti, kad žmogus svaiginasi? Kaip elgtis įtarus, kad artimas žmogus vartoja narkotikus?
Kaip paskatinti narkotikus vartojantį asmenį gydytis?

Narkomanų reabilitacija, resocializacija

Gal galite plačiau papasakoti apie narkomanų reabilitaciją? Kaip ji vyksta?
Kiek ji veiksminga? Nuo ko priklauso jos veiksmingumas?
Kokiais kriterijais vadovaujamesi atrenkant narkomanus reabilitacijai?
Kaip vyksta (jei vyksta) narkomanų kontrolė centre? Kam ji reikalinga?
Kodėl pasitaiko, kad po reabilitacijos žmogus vėl grįžta prie svaigalų?
Kaip elgiamasi su narkomanais, kurie nutraukę reabilitaciją vėliau vėl bando patekti į reabilitacijos centrą?
Ar įmanoma visiškai išgyti nuo narkomanijos?

Ką galvojate apie narkomanų resocializaciją? Ar ji įmanoma?

Su kokiomis problemomis susiduria iš jūsų bendruomenės išėję narkomanai?
Kaip, jūsų nuomone, jas būtų galima apręsti?

Narkomanijos prevencija

Kaip, jūsų nuomone, galima užkirsti kelią narkomanijos plitimui (ar bent jau sustabdyti ją)?
Į ką turi būti kreipiamas didžiausias dėmesys kuriant prevencines sistemas?

Priedas Nr.3

Interviu protokolai

Interviu [1]

Andrius, 30 metų

Pradžioje norėčiau paklausti apie narkotikų vartojimą pačią pradžią. Tiesiog prisiminkite kada pirmą kartą pabandėte narkotikų.

Prieš septyniolika metų.

Ir nuo tada pastoviai vartojote, ar buvo tarpų?

Nuo tada... Žinoma buvo ir tų tarpų buvo visokių ir buvo nu, keitėsi alkoholis, keitėsi žolė, keitėsi...nu viskas vieton pradėjo kisti, suktis. Ten ketaminas, paskui opijus, paskui džefas, paskui vėl... na, viskas maišėsi. O paskui nuo 22 metų prasidėjo... nu kaip, keli tarpai buvo ten po nepilnus metus. Po devynis mėnesius kokius. Nu, ten mėginau gydytis. Bet kažkaip tų devynių mėnesių...nu, atgal sugrįždavau.

Papasakokite apie pirmąjį kartą. Kaip vyko pirmoji dozė?

Pirmasis kartas buvo.... Ko? Na, nu su kiekvienu su kiekvienu dalyku vis kitaip buvo, kiekvienas dalykas vis skirtingai veikė. Ta prasme pirmą kartą vis tiek žolės nu ten per festivalį vieną žolės parūkėm.

O iš kur gavote?

Iš Moldavijos draugai parvežė. Nu, moldavai atvažiavo koncertuoti grupė iš Moldavijos ir atvežė lauktuvių. Tai va... Tai pabandžiau, bet tai... ten nu, smagu, smagu, bet tokio stipraus įspūdžio nepaliko kaip paskui po kurio laiko kai pabandžiau ketaminą, tenai ar ne, ar dar kažką. Ta prasme ketaminas labai stiprus haliucinogenas labai stiprus, kad ten visą vidų perverčia, automatiškai visas iškart susijauki, susibalamutini.

O iš kur jį gavote? Ketaminą.

Ketaminą iš kur? Iš vaistinės. Iš vaistinių gavom, iš veterinarijos vaistinių ir iš vaistinių.

O kaip kilo noras jį pabandyti?

Žingeidumas. Noras viską išbandyti, noras būti ne tokiu kaip visi. Dar laisvės kažkokios tai paieškos, kažkokio tai... kažkokių naujų supratimų paieškos. Tokie dalykai, nu. Matai, kai paauglys prisiskaito nu, neteisingos pop literatūros, žinai, savo kely tenai, tuo labiau dar ten muzikoj kas daros. Nu, žinai visokios.. nu ten pavyzdžiai visokie prieš akis stovėjo kaip ten Džimis Morisonas, tenai kad ir tie patys Rolling Stones, Aerosmitai. Kas tik nori, visi. Nu, žodžiu su narkotikais ir žinai „Rock and roll“ , „sex, drugs and rock and roll“, nu tai ką, kodėl aš ne? Ten dar paskui prisiskaitęs tą pirmą tomą žinai prisiskaitęs, kai jisai pas tą šamaną indėną mokėsi grybus ten tuos, rijo kalnais ir rūkydavo. Taip ir žinai paauglys viską nu, viską savaip perverčia, savaip pasinaudoji, arba supranti viską tiesiogiai. Nu tai man taip buvo.

Tai reiškiasi jei teisingai supratau, tai nuo žolės taip palaipsniui vyko perėjimas prie vis sunkesnių narkotikų.

Ne, nu nuo alkoholio. Nuo alkoholio, paskui žolė ten, paskui ketaminas, tada tos raminančios tabletės tos visokios ten relaniumai, dimedroliai, paskui... paskui ketaminas smarkiai labai, pakui vėl žolė labai smarkiai iškilo į viršų, nu ir taip toliau.

O kodėl būtent vėl prie žolės grįžot?

Poreikiai keitėsi. Nu, kaip... Vis tiek gyvenimo situacijos keičiasi. Gyvenimas eina sava vaga ir vis tiek mėgini kažkaip prisitaikyti prie aplinkos, prie viso to, kas ten aplinkui vyksta. Nu, ten jau mašiną turėjau, ten dar kažkas. Mašinos nu nepavairuosi pilną šikną prisileidęs ketamino. Ne, nu neįmanoma. Ta prasme, nu, visiškai esi... Kol jisai veikia tai esi visiškai išskridęs, visiškai haliucinacijos varo, tai kaip.

O tie pojūčiai malonūs, ar tiesiog atitrūksti ten ir viskas?

Nu, tai ten... Žinok iki tokio lygio, kad apima toks jausmas, kad perpranti visą visatos prasmę. Nu, ne tai, ne tik kad mano pačio savęs ten prasmę, esmę, būties egzistencijos tuos visus ten dalykus, nu bet visą visatą. Tokie vat pojūčiai nenusakomi, tokie didžiuliai neaprepiami. Nu ir ragas, va taip va ir savas va taip va ir palieki. Ten nu, atrodo jau baigiasi, baigiasi, silpnėja tas poveikis, kiek noriu jums pasakyt jums brač, ir ką ten su tuo poveikiu visi tie ir dingsta viskas. Ir norisi vėl tada sugrįžt į tą pasaulį, žinai, į tą pasaulį, iš kurio ką tik grįžai. O žolė, žolė duodavo... žolė keičia mastymą stipriai. Pradedi situacijas, daiktus ar žmones vertinti taip iš tokių kampų, iš tokių pusių, apie kurias šiaip blaivas būdamas negalėjai net pagalvot, kad tai gali būt ir kad tokių esama. Nu, tarkim ten situacija kažkokia vyksta, ir tada tu taip „aha kaip čia viskas užsukta, kaip čia viskas“. Nu, ten taip tiesiai per aplinkui ten pradedi įžvelginėt. Nuo fantazijos aišku dar labai priklauso. Ten kuo lakesnė fantazija, tuo smagiau būna. Va taip va man.

O kaip paminėti narkotikų vartojimai vykdavo? Labiau su draugais, ar vienas?

Tai aišku iš pradžių su draugais. Toksai dalykas kaip žolės rūkymas ar dar kažkas tai, tai vis tiek yra susikuriami savi ritualai. Kaip ir kiekvienoj chebroj, kiekvienoj šeimoj ar dar kažkas tai- visi turi savus ritualus. Ir tas pats vartojimas, tai turėdavom tokias kaip savotiškas kaip ir apeigas.

Gal pavyzdį kokį pateiktumėte?

Nu, vis tiek kad ir ten susirinkt, nu, susimest, nusipirkt žolės ten, kartu, žinai, tenai tą kaseką pasidaryt, ar ten džointą susisukt ten ir visa kita. Tas pats procesas džointo leidimas ratu, ar, nu, panašiai.

O sakykit „džointas“, tai kas čia būtų?

Džointas? Nu, popierėliai kaip yra žinai ten ilgi tabakui sukti, ane? Tai va yra trumpi ir yra ilgi. Nu, tai susuki iš to popierėlio ilgo storėjantį tokį. Torpedą padarai tokią. Nu tai jo.

O ką nors apie žalą buvot girdėję? Ar buvot ką nors girdėję ir pan?

Nea.

Nebuvot?

Tais laikais aš nieko nebuvo girdėjęs. Seniai juk buvo. Kai pabandžiau, tai man šešiolika kažkur tai buvo. Tai iš viso aš ten nieko. Nu, ten kad būna kažkokios žalos ten, kad kažkokios pasekmės, perdozavimai, tenai dar kažkas tai, tai nieko. Kažkokios priklausomybės, lomkės, tai nebuvo iš viso net girdėjęs apie tokius dalykus.

Tai dabar bandau skaičiuoti. Minėjot, kad pradėjot vartoti prieš septyniolika metų, tai buvot kai pradėjote kažkur trylikos metų, tiesa? Paauglystė?

Tai jo, čia tiesa. Tai jo jo jo, buvo 1990- 1991 metai. Pakankamai seniai.

Dabar prašau prisiminti gyvenimą iki narkotikų. Kokie buvo santykiai su tėvais tuo metu?

Ai, nežinau, ten kaip kada. Aš visada nuo vaikystės buvau toks nenuorama, vietoj vis nenustygdavau. vis prisivirdavau košės, žinai, maištaudavau. Ne iš pikto, ne ten kažko tai blogo norėdamas, netyčia gaudavosi. Tiesiog gaunasi ir tiek. Čia gal tai hiperaktyvus vaikas buvau, ar kaip čia dabar vadinasi.

O kokie buvo santykiai su draugais? Ar daug jų buvo?

Jo, daug draugų. Labai bendraujantis esu, labai komunikabilus. Tai su bendravimu problemų nėra.

O sakykit tie draugai, su kuriais pabandėt narkotikų, tai paskui tie patys išliko, ar labiau kitų atsirado?

Tie patys. Nu, ta prasme, pas mane pažįstamų ratas labai platus buvo. Na, tai kažkuri dalis tie patys liko, kažkuri keitėsi. Na, žmonės vis tiek gi keičiasi gyvenime, viskas juda į priekį, tai taip ir su draugais. Nors su tais, su kuriais pradėjom, tai.. Mes kažkaip paskaičiavom, tai tada mūsų ratas kai pradėjom tūsintis, tai mūsų gal iš trisdešimties trys belikę esam. Visi kiti jau išlaidoti.

Kai pradėjot vartoti, ar nekilo mintis, kad gali atsirasti priklausomybė?

Ne, nu ką tu. Kokia gali būti priklausomybė nuo narkotikų, jei man narkotikai kaip tik laisvę suteikia? Na, iš pradžių ten laisvės pojūtis ir taip toliau. Tai kokia priklausomybė, kai man jie laisvę duoda?

O kai baigiasi narkotikų poveikis, kaip tada?

Kažkaip net nesusimastydavau. Ta prasme iš radžių nieko ten baisaus nebūna. Gan ilgą laiko tarpą. Tik paskui kuo giliau klimsti, kuo ant gilesnių narkotikų. Paskui jau tos pasekmės pareina. Nežinau kiek jau tų metų praėjus. Nu, sakau gal jau kokie 21 metai jau buvo kada supratau, kad visiškai jau šikna žinai... Ir kas iš tikrųjų per dalykas tie narkotikai yra ir kad vietoj laisvės iš tikrųjų į vergiją pakliuvau. Kas ir baisiausia.

Tai čia jau buvo po pakankamai ilgo laiko tarpo.

Čia jo, jau.

O tai tada bandėt kažką daryti, ar tiesiog gyvenot tokį gyvenimą ir tiek?

Na, žinojau kad kenkia, ir viskas. Na, ten užsisuki ir viskas, jau nieko. Paskui būna ateina toks laiko tarpas kad nieko nematai jau iš viso. Lauko jau tėra tik vien tam, kad susiorganizuot pinigų ant eilinės dozės, užsikalt ir viskas. Laiko kitam nebėra. Paskui anksčiau ar vėliau visos tos pasekmės priremia prie sienos tave. O tada jau priremtas prie sienos jau nebeturi kur dingti, žinai. Nu, kai pasirinkimas tenai atsiranda arba kalėjimas, arba eini gydytis, arba dar kažkas tai, nu tai jau tada pradedi mastyti. Ir taip imi gydytis. Dar kažkas tai būdavo tam, kad susitvarkyt, nu, kad aplinkui viskas apsitvarkytų, nurimtum. O kol tas supratimas atėjo sau pačiam ir taip toliau, tai daug laiko praėjo, daug...

O tas pirmasis gydymas. Kaip supratau buvo labiau ne dėl savęs, bet dėl aplinkinių. Tai ar kas nors privertė kreiptis gydytis, ar pats sugalvojot?

Ne, nu tai tėvai, tėvai. Nu, mentai ten buvo prispaudę, dar kažkas tai. Ten pora baudžiamųjų bylų buvo užvesta. Aplinkui ten.... Pats iš namų išmestas. Vienos skolos ir ten visur jau apsigovęs.

O tėvai išvarė iš namų liepdami gydytis, ar kaip?

Tai jo jo. Pasirinkimas visada yra- nori gydytis, tai padės, o jei nenori, tai eik daryt ką nori.

O dabar su tėvais kokie santykiai?

Geri. Viskas gerai dabar.

O ar aplinkiniams sakydavot, kad vartojate narkotikus?

Tai kad nereikėjo sakyti nieko. Ne, nu matyt, labai viskas matosi iš tikrųjų tam žmogui. Eini iš toli, tai ant kaktos parašyta. Matosi ir iš elgesio žmogus. Vis tiek elgesys keičiasi, poreikiai žmogaus keičiasi, domėjimasis keičiasi. Na, anksčiau ten daugeliu dalykų domėjausi, o paskui tik pinigai, kaifas, pinigai, kaifas. Tik tas įdomu. Nu, jaučiasi. Jei dar taip stipriai nesimato ant žmogaus išorės, tai labiau pabendravęs vis tiek jauti, kad kažkas vidui.

Kaip keičiasi elgesys?

Elgesys... Jis kitoks tuo, kad ta prasme tokiu, nu toks koks buvo žmogus, tai jo nebelieka. Ten sakau kad ir dėmesys tas išdėstytas tolygiai ten įvairiems daiktams ir taip toliau. Tai žinai kai užėina ta kalba apie kaifą ir panašiai, atgyja visas, taip judėt pradeda. Kitų dalykų vengt pradeda, dar kažkas ten. Nu, tai iš šito pareina, iš poreikio žmogaus ir elgesys. Pagal poreikius ir elgiesi, ko reikia, tą ir darai. Na, kur įdomu ten suaktyvėji, kur neįdomu tai pratyli ar išviso atsistoji ir išėini.

O sakykit kaip santykiai su draugais? Vis tiek buvo, kad tarp draugų buvo ir vartojančių ir nevartojančių. Tai su tais, kurie nevartojo ar palaikėte santykius, ar jie labiau atšalo?

Vartojimo laiku aš jų vengdavau. Jo, pats vengdavau. Nes vis tiek visi norėdavo chebra ir padėt, ir pamoralizuodavo ir taip toliau.

Tai jie žinojo apie narkotikus?

Tai aišku kad žinojo. Ką ten beprislēpsi. Ne iki prislēpimo.

Minėjot, kad bandėt gydytis keletą kartų. O kodėl vis grįždavote vėl prie narkotikų?

Nu vis tiek, ten pagrindiniai motyvai būdavo tai ar mentai prispausdavo smarkiai su tom pylom, ar dar kažkas. Ten reikalai visi išsisprėsdavo, santykiai namie irgi susitvarkydavo su tėvais. Su draugais irgi apsitvarkydavo viskas ir taip toliau. Ir ta motyvacija tokia ištirpdavo, na, gydymuisi nuo sutrikimų. Nu, o paskui nutraukęs gydymą grįžti namo ir aišku vėl viskas prasideda iš naujo.

Tai vėl su tais pačiais vartojančiais draugais...

Tai jo, jo.

O kada supratot, kad reikalinga rimta pagalba? Ta prasme kad gydymo reikia ne dėl kitų akių, bet sau, dėl savęs?

Kad vat sau grynai noriu, tai tik šią žiemą. Vat šią žiemą supratau. Iki pavasario pribrendau iki to, kad, nu, iki šito žingsnio, tai vat atėjau gydytis. Nei su mentais problemų turiu, nei su tėvais ar dar kažkas. Kiti dalykai atsirado gyvenime.

O kas tiksliai privedė prie šito žingsnio?

Pasekmės gal.

Ta prasme sveikatai pasekmės?

Ir sveikatai, ir... Sūnų turiu.

Tai dėl sūnaus norit pasikeist?

Taip. Ir ne tai kad noriu pasikeist, bet privalau. Jei aš jį paleidau ant svieto lakstyt, aš jį privalau ir užaugint. Aš jo negaliu augint, aš negaliu sau leist... Nu negaliu aš sau leist jį augint būdamas pats neblaivas, vartodamas ar dar kažkas tai. Aš jį suluošinsiu nuo at kūdikystės. Tai tokie dalykai. Nu, turiu vistiek... kiekvienas savyje turim savas tiesas, savus dalykus. Ir kad ir vartoji, ar dar kažkas tai, vis tiek esi pasilikęs visą laiką tą kertelę, kurioje šviesu, švaru, šilta... Kur tavo šventovė kažkokia. Tai vat mano vienas iš tokių dalykų. Atsirado prasmė gyvent toliau, dar kažką tai, o ne spjovus į viską varyt iki paskutinio. Aš tikiu, kad viskas bus normaliai. Taip ir bus, bus viskas normaliai. Viskas tik nuo manęs priklauso šiai dienai. Nuo mano sveikimo. Viskas mano rankose.

O sakykit kelintą kartą jūs čia, šiame reabilitacijos centre?

Ketvirtą. Rimtai, ketvirtą, geras.

O ar nejaučiate žmonių nepasitikėjimo, kad nebe pirmą artą gydotės?

Gal kartais išlenda. Nors iš tikrųjų pačiam labiau gėda. Nu, vis tie ateisiu čia, sutiksiu žmones, su kuriais buvau ankstesniais kartais, kurie toliau normaliai gyvena baigę reabilitaciją ir visa kita.

Gėda vis tiek. Jiems pavyko, man nepavyko ir taip toliau. Gėda ir prieš save. Nors iš tikrųjų iš visų sulaukiu tikrai šilumos, jaučiu palaikymą stiprų, paramą. Jokių ten juokelių ar dar kažko. Labai faina, labai šiltai iš tikrųjų sutiko.

O sakykit kai pirmą kartą čia atvykot. Gal ko nors tikėjotės, kažkokie gal buvo lūkesčiai?

Aš tai nieko nesitikėjau. Gyvenimas buvo užspietęs... Ta prasme pats save buvau užspietęs į tokį kampa, kad kaip ir nelabai turėjau pasirinkimą. Tiesiog reikėjo taip ir tiek.

O kas juk pasiūlė šią vietą?

Tėvas, tėvai ta prasme.

Dabar pakalbėkim dar apie problemas, kurios iškyla vartojant narkotikus. Kokio didžiausios problemos iškyla?

Pinigų trūkumas.

O ar jautėte neigiamą aplinkinių reakciją?

Tai ai jo, aišku jautėsi. Bet tai nesvarbu, neįdomu. Ne tas galvoj. Aplinkiniai yra tik tam, kad iš jų galima kažką ta gaut, naudos kažkokios tai sau. Viskas.

[Trumpa pertrauka]

Kaip supratau, tai čia pas jus dienotvarkė suskirstyta. Ir darbų čia yra...

Tai yra. Yra laikas, kai darbo terapija. Nu, darbai vyksta. Namu šeimininkas paskirsto darbus, namo šeimininkai irgi keičiasi. Nu, kad visi visko gautų. Viskam savas laikas. Minutės tikslumu. Pavėlavus, sulaužius dienotvarkę yra nuobaudų sistema. Bendruomenė nusprendžia ir padirbėt laisvalaikiu, savaitgaliais reikia.

Vadinasi dienotvarkė tokia griežta.

Jo, būna rytiniai ratai ir vakariniai ratai. Nu, ten per rytinius ratus pasiskirstom darbais, darbus pasidalinam. Klausimus visus išsprendžiam, kuriuos reikia kas ką. O vakare pasidalijam kaip diena pragyventa yra.

O dažnai užsiėmimai tokie vyksta?

Jo, nuolat, tai visą laiką. Iš ryto atsikeli, mankšta. Tada kambarį susitvarkai, tada pusryčiai. Po pusryčių tas rytinis ratas, po jo kiekvienam paskirta, na, name turi tam tikrą plotą, kurį sutvarkyti reikia. Sutvarkai plotus, tada darbai. Po darbų pietų, po pietų kažkiek pailsi. Tada būna dažniausiai arba paskaita, arba grupinė terapija. Po vakarinės terapijos sportas, po sporto nusiprausus būna terapija. Po vakarinės terapijos jau tas vakarinis ratas, po jo laisvas. Visa diena užimta. Na, per diena toki trumpi po pusvalanduką, po keturiasdešimt minučių laisvų yra.

O lankytojai įleidžiami?

Penktadieniais svečių valandos būna. Penktadieniais nuo trijų.

Ar leidžiama jums išeiti į miestą ar kur nors kitur?

Su išėjimais tai yra fazės. Na, yra pirma fazė, antra, trečia, ketvirta. Pirma fazė trunka iki trijų mėnesių. Tai pilno nekontakto fazė. Jai jos metu būna nebent bendra išvyka su bendruomene, tik tada gali išvykti iš namo. Ten ar su tėvais, ar su kuo, tai pilnas nekontaktas. Antra fazė- tikrosios narystės ir riboto kontakto fazė. Kada lydymas vyresnės fazės gyventojų tu jau gali savaitgalį ten keturioms valandom per dieną išeiti į miestą. Trečia fazė- atsakomybės fazė. Tai jau gali kas antrą savaitgalį važiuot namo jau be priežiūros, ten išeidinėt į miestą ir reikalus kažkokius tvarkyt, ar dar kažką. Taipogi jau lydi antros fazės gyventojus į miestą. O ketvirta fazė yra išėjimo į visuomenę fazė, kai žmogus ieškosi darbo, bet dar vis būna namelyje. Na, susiranda darbą, pasiruošia gyvenimui, susitvarko, pasiruošia išėjimui. Tai tokia sistema. Pereinant iš kiekvienos fazės vis į kitą

reikalingi.. Na, kiekviena fazė turi savo tikslus, tai kiekvienos fazės pabaigoj reikia atlikt tam tikrą darbą, ane. Ten pirmos fazės pabaigoje reikia parašyti narkobiografiją, antros fazės pabaigoje reikia parašyti gyvenimo analizę. Tada trečios fazės pabaigoje reikia parašyti savo pokyčių analizę, savo buvimo laiko analizę ir viskas. Na, plius dar ten ta dvylika žingsnių programa, kuri šiaip, tai anoniminių alkoholikų programa adaptuota anoniminiams narkomanams. Plius konsultacijos visos.

Dabar trumpai apie apsisprendimą gydytis. Minėjot, kad bandėt gydytis, paskui vėl grįžot prie narkotikų. Kaip tai vertino tėvai? Ta prasme ar tikėjo jums po pirmo palūžimo, pasitikėjo, palaikė, ar labiau rodė nepasitikėjimą?

Mano mėginimus gydytis jie visada palaiko, o vartojimo, aišku, nepalaiko, vartojimo nepateisina ir taip toliau.

Ar kyla pagundos vartoti pradėjus gydymą? Ta prasme ar galvojate apie narkotikus?

Na, aš čia būdamas, ta prasme, kai išitrauki į dienosvarę, tai visa kita, nu, nėra laiko galvot apie ką nors kita. Kai sėdi, neturi kuo užsiimt, tada gal kartais, kartais aplanko tos įkyrios mintys. Nu, tas narkotikų alkis sugrįžta. Bet čia retai iš tikrųjų yra.

O su kokiomis didžiausiomis problemomis susidūrėte mėginant gydytis?

Problemos... Kaltė, gėdos jausmas. Na, man asmeniškai, tai buvo problema kaltės ir gėdos jausmas. Atsičiūchini ir... Na, išivaizduok, gerai ten prisigėrei, ane, iš ryto atsikeli, blaivas pasižiūri ką pridirbai ir už galvos susiimi, ane. O čia žinai šitiek laiko prakaifavęs, tiek visko priviręs, negerovių visokiausių pridaręs. Na, ten ir vis tiek praradimų krūvos, ir tarpusavio santykiai su žmonėm. Ir dar kažką, ne tik kad materialūs kažkokie praradimai, bet ir kiti dalykai- ir socialiniai visi tie dalykai, ir psichologiniai, ir dar kažkas tai... sveikata galų gale. Vis tiek, gi nekyla ji aukštyt vartojant narkotikus. Vis tiek viskas žemyn eina. Iš tikrųjų ant tiek sunkus tas kaltės jausmas būna, kad... Aš jei, na, jei ne čia būdamas, o už borto, ta prasme gatvėj, tai nors ir nevartodavau, tas kaltės jausmas kai prabusdavo, tai ant tiek jis stiprus yra, ant tiek slegiantis yra, ant tiek sunkus, kad jausdamas kaltę dėl savo vartojimo tu vėl grįžti prie vartojimo. Tam kad nebejaust kaltės. Na, nes ant tiek būna nebeapakeliama, neberandi sau vietas.

Kaltės jausmas... tai jis labiau būna dėl pačio vartojimo, ar labiau dėl visų praradimų?

Nu tai dėl visko, dėl visko sudėjus. „Kodėl aš o ne kitas?!“ Čia aš aišku dabar juokauju, bet nu, rimtai kodėl? Kol jaunas, kol jaunesnis, tai, aišku, kaltini aplinkui visą pasaulį. Visus aplinkui, bet tik ne save patį. Kada save patį pradedi kaltinti, tai jau čia... Nu, vis tiek reikia atsikąst tos visos patirties gyvenimo, dar kažką te, suprast kažką ten. Nu tai ir atsikandau, paspringau net kaip atsikandau. Jau per daug man, nebegaliu aš toliau taip.

O sakykite, kada realiai suvokėte, kad esate narkomanas? kada suvokėte, kad iš tiesų tapote priklausomas nuo narkotikų?

Seniai aš suvokiau. Tiksliai net nežinau kada, bet tai man tai nebuvo baisus tas žodis. Tikriausiai buvau tokioj aplinkoj, tokioj terpėj, kad tikrai nedariau kažkokios tragedijos iš to, ar dar kažką. Ta prasme, netgi iš kitos pusės, jeigu ir kažkada imi sau priekaištaut, kad vartoji narkotikus, kad vat to nepadarei, kad čia tą negerai darai, dar kažką, vogt pradedi ir panašiai, tai turėjau sau pasiteisinimą- taigi aš narkomanas, o kai narkomanai, tai kitaip nebūna. Viskas normaliai, o kodėl, galima ir šitaip.

Ko dabar jums trūksta? Gyvenant dabar šioje rehabilitacijos bendruomenėje?

Iš tikrųjų... Iš tikrųjų gyvenant čia... kadangi aš esu čia buvęs jau, tai žinau, kad viskas, kas čia yra, tai viskas reikalinga ir taip toliau. Aišku trūksta man labai savo sūnaus, trūksta tėvų, ane, trūksta bendravimo su jais, trūksta mamos šaldytuvo, ar dar kažko tai... Na, tai vat tokių dalykų. Vis tiek, pasiilgsti ten draugų, ane. Norisi, na, čia būnant namelyje lytiniai santykiai ir imtymūs santykiai yra draudžiami, už juos iš karto šalinama iš bendruomenės. Tai kai atsigauni tu nuo tų visų narkotikų,

tai visas organizmas atsigaua, tai tu... oho... Ne tas žodis pilnas kaip atsigauai. Na, taip ir yra, o ką?

O šiaip, kaip jūs čia gyvendami sutariate visi?

Čianais, na, įsivaizduok, keturiolika žmonių nedidelėj teritorijoj. Na, čia juk nėra didelė teritorija, ane. Tai čia yra mikro visuomenės modelis padarytas, gaunasi savaime. Kaip visuomenėje žmonės sutaria? Na tai ir čia, kadangi čia yra mikro visuomenė, tai jaučiasi ir matosi viskas kaip per mikroskopą, ane. Ir tos tavo visos vidinės problemos, bendravimo, ar dar kažko, tai to, ko tu nepajausdavai visuomenėje, nes plačioj masėj yra daug kur... na, viskas išsisklaidydavo ir net nepasijusdavo, ane, tai čia viskas kaip ylos iš maišo kai pradeda lįst, visi spygliai iš tavęs, ane, kuriuos reikia nugludint... Na, tai viskas kaip per mikroskopą, viskas kur kas jautriau iš tikrųjų. Ir su bendravimu, ir su viskuo. Bet tai aš nežinau, vat šiandien bedirbant kažkaip pagalvojau, kad kažkaip aš čia jau kiek, jau savaitė kažkur su puse, tai aš neatsimenu kada aš tiek laiko esu prasijuokęs, ane. Kada man taip smagu buvo, kada tiek laiko prasijuokiau, čia geroj nuotaikoj esu, dar kažką. Šiaip, tai visą laiką kažkokios bėdos, kažkokie rūpesčiai.. Na, tenai gi už tvoros visą laiką leki, leki, vis tą, tą padaryt, aną.. O čia dar žiūrėk jeigu pavartot kartais norisi kažką. Man paskutiniu metu taip nebuvo, kad pastoviai taip vientisai variau. Savaitę nutrūksti, savaitę, oi, mėnesį normaliai, mėnesį laikausi. Vėl savaitę trasoj šoku, žinai, vėl mėnesį normaliai. Bet tai nebenoriu aš taip, nebegaliu... Visas vidus man tam prieštarauja.

O va tie ilgesni laiko tarpai, kai atsilaikote nevirtodamas. Tai nuo ko jie priklauso, tas ilgumas? Jeigu anksčiau vartojimas dažnesnis buvo, tai kodėl paskui apretėjo?

Na, vis tiek buvimo čia patirties aš turiu, ane. Žinių aš turiu, na, kad ir ten visą tą teoriją aš žinau. Čianai kartais būna, nu, duodavo už tam tikrus pažeidimus, už tam tikrą elgesį žmogui kaip nuobauda duodama jo poelgio analizė. Parašyt jam reikia, ane. Ten su psichologo, konsultanto pagalba, ten visa kita... Ir ją paskui turi perskaityt bendruomenei, atsiskaityt. Tai jei aš poelgio analizę sugebėdavau paskaityt neužsikirdamas iš tuščių lapų, nu tai... žinai... Sugebėjimų tam turiu. O kadangi paskutiniu metu su saviške nelabai kaip sutarėm, bet sutarėm. Na, gyvenom atskirai, tai pusė laiko pas mane buvo sūnus, pusė pas ją. Visą tą laiką kai pas mane būdavo sūnus ir prieš jį pasiimant, tai aš visą laiką būdavau švarus, net minties tokios neturėjau, negalėjau sau leist, nu, kad vartočiau. Su juo būnant, taip, kad dėl to ir būdavo tie tarpai tokie.

O dabar įdomu kai gydantis čia jau leidžiama išeit į miestą ar dar kur. Ta prasme toj fazėj esant, tai..

Antroj jau fazėj leidžia. Riboto kontakto fazėj.

Taip, tai ar kildavo noras susitikt su tais draugais, su kuriais vartojojot kartu narkotikus?

Na, tai ir vėl kaip visą laiką, kaip visam gyvenime. Vieną dieną šitaip, kitą kitaip.

Tai tokio stipraus noro vengt, tarkim kad ir apsisaugojant nuo nepalūžimo, nebuvo?

Tai jo. Vieną dieną šitaip, žinai. Ir vengi, ir nelendi, žinai, ten nesikiši, kitą kartą tas smalsumas jau toks kai sukyla. Tas toks kaip, žinai, ta sena chebra laikosi, kaip jie.. Nu lygtais aplinkui mintyse ir nėra narkotikų, žinai, bet vien jau tie pamastymai apie seną chebrą, nu... Nu lyg ir po šitais tokiais nekaltais, gražiais žodžiais, kiek iš savo patirties, tai ten slepiasi narkotikai. Tas noras, tas narkotikų alkis kažkoks. Vistiek...

Tai kaip supratau buvo taip, kad susitinki ir palūžti.

Tai aišku buvo. Būna visko.

Pabaigai norėčiau sužinoti kaip vertinate galimybes pasveikti?

Yra labai stiprus tikėjimas pasveikti. Netikėčiau, nebūčiau čia.. Netikėčiau, nebūčiau. Nebūčiau čia atvažiavęs ketvirtą kartą. Nors ta prasme žinau kad žmonės pabaigia čia, gyvena ir taip toliau... Ir

pats iš savo patirties žinau, kad galiu gyvent be narkotikų. Esu pragyvenęs, na, tuos tarpus. Ir kaip čia būdavau po devynis, po dešimt mėnesių, tai reiškiasi galiu ir aš.

O tarkim po tų devynių, po dešimt mėnesių pertraukos. Tai kodėl visgi pasiduodate? Po tokio ilgo laiko tarpo nevartojant?

Kartais... Na, kadangi narkomanija yra liga ir nepagydoma, ten lėtinė, chroninė, ane. Tai automatiškai joje būna recidyvai, paūmėjimai. Na, tai čia teorija iš tikrųjų. Ir tas ligos paūmėjimas, tai yra nuostatų atsiradimas, vedančių atgal į vartojimą. Mastymas nepastebimai ir po truputį ops ir pakinta, žinai. Nu ir pradedi kita po biškį kryptim mastyt. Ir atrodo lyg ir viskas aplinkui gražu yra, ir taip toliau, bet saviapgaulės kažkokios įsijungia, tie vidiniai gyvybiniai neigimo mechanizmai, ar dar kažkas. Nu, čia painu yra, Kęstas tau gali geriau papasakotų nei aš.

Ir paskutinis klausimas. Papasakokite, kaip įsivaizduojate savo ateitį.

Šviesią ir gražia. Noriu tokios. Labai noriu sūnų... Ta prasme turiu kažkokių tai vidinių principų, užsispyrimo ir taip toliau, norų, kuriuos noriu įgyvendinti. Ta prasme turiu dabar dėl ko gyvent ir vardan ko stengtis, visa kita. Ir labai įdomu iš tikrųjų pačiam kaip ten bus, na, su mano patirtim ir visa kita, tai... Negaliu praleist sau progos sužinot kas bus toliau, ir tuo labiau jei tas toliau šviečia be narkotikų. Tai iš viso negaliu sau praleist tokios progos. Per daug jau visko, ta prasme, matęs.

Ačiū už atsakymus.

Prašom.

Interviu [2]

Aušra, 20 metų.

Pirmiausiai norėčiau, kad papasakotum apie pirmąją dozę.

Ta prasme narkotikų? Pirmą kartą pabandžiau būdama kažkur tai keturiolikos metų.

Kokiomis aplinkybėm visa tai įvyko?

Na, mes su drauge sužinojo, kad mano draugas ir jos draugas rūko heroiną. Ir po kažkiek dienų, ta prasme, paprašėm jos sesės, kad.... Na, jos sesė irgi vartojo, tai kad ji mum paimtų. Nu, kažkaip tai įdomu buvo ten sužinot, kas ten tokio yra. Nu, kažkaip tai gal galvojau, kad va jiems galima, tai aš irgi noriu pabandyt. Ta prasme taip... sužinot kas čia tokio yra. Ir viskas... Paprašėm, įkalbėjom, kad paimtų ir ką? Nu tai ir pirmą kartą pavartojau.

Ir kaip patiko?

Nu, kažkaip tai... Tokia ir baimė buvo, toksai nu noras... Galvojau, kad kažkas ten tokio labai ypatingo bus, nu, bet nežinau, kažkaip tai... Nu, buvo, kad akis ten pamačiau. Nu, akys išsiplėtė ten, vyzdžiai tokie išsiplėtė... Nu, kažkaip tai keista ta būseną tokia buvo. Nelabai supratau...

O kaip antroji dozė?

Antroji tai buvo iškart po poros dienų. Ta prasme tą pačią dieną kai pavartojau, tai tie draugai pamatė ir po to po poros dienų jie pas mane atėjo ir, nu, patys atsinešė. Sako „rūkysi?“. Jo, sakau rūkysiu. Kažkaip....

Tai nuo tada pastoviai pradėjai vartoti?

Jo, prasidėjo pastoviai.

Kaip dažnai vartojai? Ir ar su tais pačiais nuolat, ar ir su kitais?

Nu, ta prasme su tais pačiais gal kažkur tai... Nu, va ten, pavyzdžiui, kur trys draugai buvo, nu, trys tokie pažįstami, tai vat su jais taip vat pusė metų. O tada iš tų vat kitų, tai liko tik vienas su kuriuo

vat penkis metus. Penkis, šešis metus kažkur tai... Su pertrauko, bet tos pertraukos tokios nežymios buvo. Savaitė ten..., būdavo, kad pora mėnesių, būdavo, kad iš viso tik vieną dieną.

Pertrauka taip?

Jo.

O nuo ko priklauso tos pertraukos trukmė? Nuo noro, nuo to, kaip greitai gaunama dozė, nuo kitų priežasčių?

Ne, nu man tai iš pradžių buvo, kad aš...Nu, net nežinau, man taip buvo. Ai, vat kažkaip tai būdavo, kad noriu vartuju, noriu nevartuju. Jei ten yra kažką veikti, nu, taip kažkaip automatiškai pavykdavo nutraukti. Na, nebūdavo ką veikti, ką daryti, tai nu va ai, sakau, einu paimsiu pinigų pas tėvus, nueisim, ten nuvažiuosim, nu, ir taip va... Ir vėl prasidėjo ten vėlgi pusę metų, tada vėl nustoji, paskui vėl... O paskui tai tik blogiau ir vis blogiau.

O tėvai ar greitai suprato apie vartojimą?

Ne, mano tėvai... Aš pati jam pasakiau. Sužinojo kada... Prieš metus. Nes jau labai sunku buvo. Na, nežinojau ką daryti.

O kaip jie reagavo?

Nu, ta prasme aš labai bijojau, kad mama pradės... Aš su mama iš tikrųjų labai blogai sutardavau, visą laiką pykdavausi. Bet vis tiek buvau šimtą procentų įsitikinusi, kad padės, neatstums. Pasakiau. Nu ir mama labai ramiai, iš karto paklausė, kaip gali padėti. Sakė „jeigu tu nori, mes tau padėsime“.

O kaip sutardavai su tėčiu iki vartojimo?

Su tėčiu labai gerai. Nežinau, jis man iš viso kaip labai labai geras draugas. Ji, nu, jis visą laiką ten reikėdavo, tai padėdavo tenais. Reikėdavo, tai ir nuo mamos apgindavo, ten pasakydavo ką nors. Kažkaip mes draugiškai labai.

O kaip jis reagavo sužinojęs?

Na, irgi palaikė. Sako: „Na, aš ir galvoju, kam tau reikia pinigų, kodėl tu čia nervuota tokia visą laiką, rėkauji, staugi.“

O tai pinigų prašydavai?

Na kaip... Ta prasme, prašydavau tėvų, nu, visą laiką prigalvoji ką nors- ten koks nors gimtadienis, tenais dar ant kažko. Ant rūbų kokių nors, ar dar ko. Visokiausių nesąmonių. Būdavo, kad tenai taip ir paimu. Ta prasme nesakius nueinu į piniginę, ar taip padėti kur nors pinigai.

Tai kaip supratau gauti dozę turint pinigų pakankamai lengva. Žinotai kur gauti.

Jo, nu, dar ten draugas vienu momentu dirbo, paskui vogė tenais. Nu, kažkaip lengva buvo, nebuvo sunku. Kiekvieną dieną visą laik iš kur nors gaudavau pinigų. Visada. Nebuvo tokio, kad dėl to būt problemų kažkokių tai.

O sakyk, kaip su draugais sutardavai prieš vartojimą?

Prieš vartojimą... Tai aš labiausiai su klasiokais bendraugavau. Buvo pas mus ratas iš kiemo.Nu, normaliai, gerai.

O kai pradėjai vartoti. Ar jie pastebėjo?

Iš tų draugų, kurie kieme, tai aš su jais ir pradėjau vartoti. Su jais. Draugė ta mano, su kuria pradėjau, paskui kitas, antras, trečias. O su klasiokais, tai kažkaip... Pas mane buvo toks atsiribojimas. Klasiokai yra klasiokai. Ten nebuvo kažko tokio, kad „ai, ten sužinos“ ar kažkas tokio. Nu, aš pati buvau sakius ne vieną kartą, kad ten heroiną rūkau, kad žolę rūkiau vat čia vat tada, tą ten tada... Va taip vat kažkaip net nežinau...

Tai vadinasi neslėpdavai vartojimo, ta prasme nevengdavai to pasakyt?

Nu jo, Na, ne visiem, bet vat su tais, kuriais bendravau, tai maždaug žinojo. Ta prasme matydavosi. Niekio tenais ir nesakydavo. Nes kažkaip gal bijodavo, kad aš pulsiu, imsiu kažką atsakyt. Nes aš visą laiką taip. Kažkaip būdavo, kad jeigu jau kažką sakau, jeigu jau man kažką pasako kas nepatinka, tai tada jau aš ir atsakau. Gal stengdavosi nelįst...

O kažkokios neigiamos reakcijos iš aplinkinių nepastebėjai? Iš tų, kurie žinojo apie tavo vartojimą, o patys nevartojo?

Na, ta prasme kai pradėjau, tai... Iš pradžių žinojo tik keli. O paskui vat, ta prasme, sužinojo kiti, vyresni draugai, kurie nevartoja. Nu kažkaip tai, aš nežinau, aš dažniausiai kai su jais susitikdavau, ar žinojau, kad eisiu kur nors, tai aš stengdavausi ateit, na, neapsivartojusi. Nors žinojo, bet kažkaip tai nieko tokio tenais ir nesakydavo tokio. Nežinau...

O ar nekalbinai jų irgi pavartot kartu su tavim?

Šiaip, tai ne. Ne, nu ta prasme aš žinojau, kad čia yra negerai, kad čia man su jais gali baigtis blogai, bet aš galvojau, kad ne, su manim taip nebus ir aš čia pati viską galiu.

O dabar ką manai?

O dabar tai manau kad ne. Tikrai klaidingai maniau.

O nokių nors ateities planų turėjai, kol dar nebuvai pradėjus vartoti? Ta prasme dar buvai labai jauna, bet gal svajojai kuo nors užsiimti, ar pan?

Nu jo, aš buvau kažkur 13-14 tiktai. Nu, tai nežinau. Nu, kokie ten buvo planai... Baigti vidurinę ir paskui eiti mokintis ant kokios nors pardavėjos, kuri man patinka. Tai vat daugiau tai, gal tokie pagrindiniai buvo. Nu, kažkaip tai kai pradėjau vartoti, tai aš kažkaip net nežinau. Na, žinojau, kad atei toks laikas, kad nebevertosiu, kad viskas bus gerai, kad mokinsiuos, nu ir... Bet kad kažką ten pati daryčiau, tai... nežinau.... Taip tik pagalvodavau ir viskas.

O ar baigei mokyklą?

Ne. Aš baigus tik vienuolika klasių.

O dėl kokių priežasčių nebaigei?

Mokiausi vienuoliktoje klasėje ir nevaikščiojau jau ir tada. Ta prasme nuo aštuntos klasės prasidėjo jau blogi pažymiai, nevaikščiojau į mokyklą. Ten vienuoliktos klasės gale tai penki neatestuori dalykai buvo. Ir, ta prasme, man pasiūlė tokį dalyką. Ta prasme šnekėjau su direktoriumi mokyklos, su pavaduotojais, ta prasme, kad mane perveda į dvyliktą klasę ir aš išeinu iš tos vidurinės mokyklos, einu kur nors kitur mokintis. Aš dar du metus tėvam sakiau kad mokinuosi, pati niekur nesimokiau. Sakiau, kad vakarinę pradėjau, nu, kad vaikščioti į dvyliktą klasę. Niekur nesimokiau. Ta prasme, išeidavau ryte tipo į mokyklą. Paskui sužinojo. Ir va šiais metais nuėjau rudenį į mokyklą, bet mėnesį pabuvau ir čia atvažiavau. Pavaikščiojau dvyliktoje klasėje ir čia paskui atvažiavau.

Vadinasi esant rehabilitacijoje, neleidžiama išeit tarkim į pamokas?

Nu jo, reikia, nu, kaip pasakyt „atsičiuchint“. Nes iš tikrųjų sunku, sunku. Reikia iš pradžių susivokti viską savyje, kas su manim vyksta, kas darosi, o tik paskui jau. Po metų kažkur tai pabuvus čia jau galima eiti dirbti, ar mokytis.

O kelintą kartą tu čia?

Ta prasme rehabilitacijoje?

Taip.
Pirmą kartą.

Ir kiek laiko jau prabuvai?
Dabar jau šeši su puse mėnesio bus.

Ar jauti pokyčius? Ar jaučiasi?

Jo, jaučiasi.

O ar dabar nekyla noras pavartoti?

Ne, nu tokių minčių tai būna. Vat būna ten bloga būsena, ten nuotaika negera, viskas erzina aplinkui, čia atrodo visi jau nusibodo... Nežinau, man tai būna kažkaip tai... Ai, pasėdžiu, pagalvoju, gal eiti ten kur nors. Nueisiu ten kur nors, nuvažiuosiu, ten seni pažįstami, seni draugai, pavartosiu... O po to tik „hm, ką čia galvoji, stabdyk, stabdyk“, nes... Pagalvoju nu ką prarasiu, prarasiu... Maža to, kad jau šeši su puse mėnesio nevartoju, ko pas mane nėra buvę per tuos vat šešis, septynis metus. Paskui vėl vat grius santykiai su tėvais, prarasiu šituos vat žmones, su kuriais esu. Prarasiu, na, iš tikrųjų šita va tokia brangi vieta, nes iš tikrųjų pratus jau čia, čia iš tikrųjų labai faina. Ten, nu, nežinau... Nebegalėsiu ta prasme toliau normaliai gyvent, nes žinau kad pradės sąžinė graužti, tenais kodėl aš taip padariau, na ir tokie dalykai.

O dabar papasakok koks tas gyvenimas besisvaiginant. Ta prasme, kai jau vartoji narkotikus, tai ar keičiasi tas gyvenimas, draugai ir pan?

Ne, keičiasi draugai, aišku keičiasi. Nu, va aš pradėjau atsiriboti nuo tų, kurie nevartoja.

Kodėl?

Na, nes taip su jais atrodo, kažkaip tai, nėra su jais ten ir apie ką bendrauti... Nu, kažkaip tai net ir neįdomu pasidaro. O vat su tais, su kurias vartojau jau, tai vis tiek, viena problema tenais kur nueiti, ką paimti, tenais vaikštai iš karto... Na, tenais keičiasi ratas žmonių.

O kaip laiko praleidimas. Ar jis keičiasi?

Kai pradedi vartot, tai nežinau. Pas mane buvo tai, nu, aš išvis apleidau mokslus, aš lankiau ir dailės būrelius, anksčiau ir šokius, ta prasme viskas jau... Pradėjau nebelankyti, man pasidarė jau nebeįdomu, pasidarė įdomiau tenai pasėdėti su draugais, kokio nors heroino parūkyti, ar kokio, na, nežinau, kokio alkoholio pavartoti. Nu, kažkaip tai taip. Ta prasme, ne... taip praleisti laiką, kad niekas nerūpėtų. Ta prasme apsisvaiginus, ar dar kažką tai.

O kokį tau poveikį duodavo heroinas?

Heroinas... Pasidarai toksai kaip mieguistas, mažiau reaguoji į viską. Tokie lėti judesiai, na, net nežinau kaip paaiškinti. Veido mimika iš karto pasikeičia, na, akys pradeda užsimerkinėt.

O koks būna jausmas kai dingsta narkotiko poveikis?

Būsena? Na, pradžioj tai man nieko nebūdavo. O paskui, jau kada abstinencija ta visa prasidėjo, tai jau tada šaltis krato, viskas erzina, šaltis krato, sloga. Vasarą ten plius trisdešimt, o tu su megztiniu sėdi, šalta. Nu, kelius vat labai sukldavo, kaulus. I r buvo tai, na, tarytum laužo. Iš karto ir elgesys prasideda, na, prasidėjo keistis. Tenais jeigu jau reikia pinigų, tai ten namuose ir skandalus iškeldavau didžiausius it tenais, nežinau, ir duris trunkydavau. Jau atrodė jeigu tėvai neduoda pinigų, nu tai tenais, ta prasme, tai jau atrodo tenais kai dėsiu kokį telefoną ar dar ką nors. Nu, atrodo nu ir dzin, vienodai šviečia.

O ar būdavo, kad ką nors iš namų išnešdavai?

Tai būdavo. Auksą išnešiau, ten telefoną savo pardaviau. Vieną nupirko, antrą nupirko, brolio telefoną pardaviau, paskui sprinterį iš namų išnešiau, pinigus. Nu, va, tokius dalykus.

O sakyk kada suvokei, tad tapai priklausoma?

Kada suvokiau... Na, kažkur tai po pusantrų metų.

Tai po gan ilgo vartojimo periodo.

Jo, todėl kad aš buvau... Na, taip, kad vartodavau, tada nevartodavau, vartodavau, nevartodavau. Paskui pradėjau vien tik heroiną vartoti ir taip vat kažkur pusantrų metų vartoti. Na, metai buvo kažkur jau praėję ir aš jau žiūriu, kad man jau nebeišeina pačiai. Kad aš negaliu užsidaryt namuose, ar nors ir būti tenais su draugais ir nevartoti. Nes man yra blogai, viskas erzina, nervas ima. Ta prasme jei nepavartuju. Tokia, atrodo iš viso visi blogi, visi čianais nori pakenkti, tenais dar kažką. Nu ir žiūriu, kad aš jau nei vienos dienos nebegaliu.

O tada kreipeisi pagalbos, ar ne?

Na, dar kažkaip tai tempiau, tempiau. Galvojau tėvam pasakyt, bet labai labai bijojau. Ir tada sužinojau vienas draugas į aušros vartus į ultra detoksą atsigulė, kitas draugas... Ir aš tėvam pasiūliau. Tėvai sako „gerai“. Ta prasme pasikalbėjom, ten viską paaiškino ir sako: „jeigu nori, mes tau padėsime“.

Tai pirmiausiai ten gydeisi?

Jo, pirmą kartą tenais buvo. Man ten įsiuvo implanta, kuris opiatų blokuoja. Ten jei pavartosi, nieko nebus. Paskui kažkur tai du su puse, apie tris kažkur tai mėnesius kol jis būna nevartojau. Na ir paskui kažkaip tai... Atrodo kažkaip tai nesąmoningai... Dabar kai pagalvoju, tai.. na, laukiau kol greičiau pasibaigs, kad galėčiau vėl pradėt vartoti. PO to pavartojau kažkur tai tris, keturis mėnesius ir į dienos centrą ant subotex probramos atsistojau. Tai tik vieną dieną pavyko nepavartot, nes labai bloga buvo. Tai čia jau antrą kartą, kai tėvam pasakiau. Ir paskui po mėnesio trečią kartą tėvam pasakiau ir tėvai sako: „mes patys žiūrėsime ką, nes jau du kartus tu pasiūlei savo ir tau nieko neišėjo.“ Tada pusseserė paskambino. Inai irgi ten dirba, ta prasme detoksikacijas daro. Ir pasiūlė man arba pasidaryt tą ultra detoksą per pora dienų, ten po tom lašelinėm visom ir važiuot į reabilitaciją, arba namuose ten persilaužti ir metus kažkur tai gerti tą rievį. Bet, nu, kažkaip tai... Aišku galvojau išsisiuksiu, kad pavyks, kad man padarys ultradetoksą ir aš sėdėsiu namuose ir niekur nevažiuosiu. Nu, bet kažkaip tai nežinau... Iš vienos pusės tai ir norėjosi, na, pažiūrėti kas čia vyksta, ar įdomu čia. Kažkaip tai nežinau, traukė. Ir atvykus čia... Na, ta prasme padarė ultradetoksą, atvažiavau čia galvojau mėnesį pabūsiu ir važiuosiu iš čia kuo toliau.

O kaip pradžioj, ar sunku čia buvo?

Ne, ne tai kad sunku. Ta prasme nu man, nu kaip, prie aplinkos, prie žmonių man nėra sunku būti. Bet, ta prasme savijauta labai bloga buvo- ten kelius suko, tenais šaltis kratė, na, išvis taip labai blogai jaučiausi. Ir galvojau pabūsiu mėnesį aš čigonais ir važiuosiu namo.

Ir kaip tau pavyko, kad jau šešis mėnesiu tu esi čia ir neišvažiavai kaip galvojai?

Ai, nu nežinau. Čia kažkaip faini žmonės, smagu čia. Visi rūpinasi, ten tik pamato, kad tu susiraukęs ar kas nors negerai, tai iš karto prieina, paklausia kas yra, kas atsitiko... Na, kažkaip labai vieni kitais rūpinasi, faina. Draugiški visi, geri, labai faina.

Minėjai, kad vartojai, tada gyfytis bandei, tada vėl palūžai. Kaip tai vertino tėvai? Ta prasme kai po pirmo nesėkmingo gydymo vėl nusprendei gydytis?

Na, nu kažkaip tai... Tėvai palaikė mane. Ta prasme sakė: „va, ten tau padės, bet tu pati laikykis, stenkis, nu...“. Aš sakiau: „jo jo jo, man čia reikia, nes aš jau nebegaliu, jau čia...“. Na, ir kažkaip nežinau..

O kas sunkiausia bandant gydytis?

Sunkiausia? Nežinau, man tai sunkiausia tas vat, visi tie... Na, ta abstinencija visa, pačioj pradžioj visa ta fizinė būsena. O paskui, kai jau fizinė būsena gerai, tai psichologinė. Paprasčiausiai koksai nors nesutarimas, kokia nors smulkmena tenai, kokia nors nelaimė, kad ir nedidelė kokia nors ir panašiai, ir iš karto... Na, ar dar ką jeigu skauda, tai iš karto mintys: „aha, man gali padėti tiktai

tas... Vienintelis vaistas heroinas ar dar koksai nors narkotikas.“. Nu sunku, ta prasme reikia iš naujo mokintis, tenais, ir su tėvais bendrauti, ir su aplinkiniais bendrauti. Sunku galvoti.. Čianais pirmus tris mėnesius tai išvis sunku buvo galvoti kažką tenais, prisiminti. Nu, labai taip atmintis... Per atmintį davė narkotikų vartojimas labai. Paskui, nežinau. Perreaguoji, vat būna. Na, bloga būseną, tai iškart perreaguoji ant visko, pradedi rėkti. Na, taip sunku tvardyti būna.

O sakyk kas sulaiiko nuo minčių įgyvendinimo? Ta prasme nuo tų minčių, kad vienintelis galintis padėti vaistas- narkotikas. Kodėl visgi susilaikai nuo vartojimo?

Nu, kas sulaiiko... Aš nenoriu grįžti į tą šūdą atsiprašant. Į tą šūdą, į kurią buvau įlipus. Nebenoriu, kad ten kiekvieną rytą atsikelti ir galvoti, kad iš kur gauti pinigų, nebentoriu tenais pyktis su tėvais. Nebentoriu kad vėl būtų tas pats dalykas...nebenoriu eiti vogti ar ten kažką kita tokio daryti. Nes, nu....

O ar dabar palaikai santykius su tais draugais, su kuriais vartojai?
Nea...

Kodėl?

Nu, dabar kaip... Mums ir negalima, nes čianais dabar man ribotas bendravimas. Bu ir kažkaip tai stengiuosi vengti, nes... Na, aš šimtą procentų žinau, kad jeigu ir toliau aš su jais bendrausiu, tai tikrai vėl pradėsiu vartoti.

O kaip manai, kai baigsis gydymas, ir eidama gatvėj jeigu susitiksi..

Na, ta prasme, yra visokiausi avariniai planai ką reikia daryti. Na, ta prasme pasakyt, kad neturi laiko, ar dar kažką tai. Jo, kažkaip tai išsisukti.

Dar norėjau paklausti, ar dabar jauti neigiamą požiūrį iš tų žmonių, kurie nevartoja?

Nu, jaučiasi. Ta prasme, pavyzdžiui, iš tų vat draugų, kai dar vat vartojau, tai buvo toks dalykas, kad eini gatve, susitinki. Vat anksčiau sustodavo, nu, „labas, kaip sekasi?“ tenais „nu, man viskas gerai, kaip tau sekasi?“ ir panašiai. Po to būdavo eini, tai tik „labas“ ir viskas... ir nueina. Arba net taip būdavo, kad ir pati pamatydavau, tai eidavau į kitą gatvės pusę. Na, nes iš tikrųjų ir išvaizda būdavo ten tokia... Na, visa išdžiūvusi, perbalusi, ten visa susiraukusi, susisukusi... Arba eidavau ir net nepastebėdavau.

O dabar gydantis, tai kaip supratau dar esi riboto kontakto fazėje. Tai dar tikriausiai neteko susidurti, ar teko?

Nu kaip, ta prasme dabar aš jau galiu išeiti su lydinčiu žmogum keturias valandas savaitgalį. Ta prasme penktadienį, šeštadienį ir sekmadienį po keturias valandas. Nueiti į miestą ten su tėvais susitikti, ar taip kur nors. Nu tai buvo kažkaip tai. Mačiau, kad gatve ėjo, na, bet kažkaip nežinau... eidavau ir praeidavau. Nežinau, nelabai norisi kažkaip bendrauti.

Kaip manau, šiuo metu turi problemų dėl narkotikų, ar viskas kaip ir geryn eina?

Jo, turiu... Ta prasme suprantu, kad aš negaliu... N, kad ir kaip ten norėčiau. Būna tokios situacijos, kokios nors mintys, situacijos, narkotikų tas toks alkis, kad vat norisi ir viskas, net seilės bėga. Bet tai aš žinau, kad jei vat vieną kartą pavartosiu, tai man vieno karto neužteks, vieno karto tikrai bus mažai. Paskui ir prasidės, nebegalėsiu kontroliuoti, ta prasme vartojimo, kad ten „ai, noriu vartuju, noriu nevartoju.“. Ir dabar vat, kiek, per šešis, septynis metus daėjau iki savo to tokio dugno, o daeisiu žinau kad per pusė mėnesio, iki to pačio iki ko vat buvau.

O prieš pradėdant vartoti, ane. Tai ar žinojai kokias neigiamas pasekmes sukelia narkotikai? Ar buvai ką nors girdėjęs?

Nu, tai aš žinojau t

Ai tokius dalykus, kad būna ten blogai, kaulus laužo, kad tenais ... Nu, kad tokius labiau fizinius dalykus, kad kaulus laužo, ašaros bėga, nu tokia savijauta bloga. O dėl kitų dalykų, tai kažkaip tai...

Nu, net nežinau... Nors ten aš ir gyvenau tokiam rajone, kur ir narkologinis yra, tai buvau mačiusi ten tuos vat tokius narkomanus, kur su tokiu nemažu metų stažu. Bet kažkaip tai pas mane visada buvo taip, kad, jau net kaip ir pradėjau, tai sakiau, kad aš niekada taip neatrodysiu. Ir išvis, aš nesu tokia kaip jie. Aš atrodau gerai, aš turiu namus, turiu tėvus, aš turiu pinigų, aš apsirengusi, pavalgiusi.. Na, ta prasme, aš nesu tokia kažkokia narkomanė ar kažkas kaip jie.

O ką dabar apie tai manai? Juk esi irgi apsirengusi, pavalgiusi, su tėvais gerai sutari.
Na, narkomanė esu.

Tai pripažįsti priklausomybę?
Nu jo.

O kaip manai ar tau pavyks pasveikt?
Na, ta prasme manau, kad jeigu man bus sunku, aš bet kada galėsiu kreiptis į psichologus čianais vat, aš bet kada galėsiu paskambinti draugam, ta prasme kitiem, kurie vartojo ir bando gydytis, ta prasme sveikti. Svarbiausia stebėti save, nebijoti prašyti pagalbos. Ta prasme pas tuos žmones, kuriais pasitiki. Nes vienas tikrai niekaip. Vienas nieko negali... visiškai nieko.

O kokie dabar tavo santykiai su tėvais? Kaip sutari?
Su tėvais? Na, su motina dabar kažkaip tai... Ta prasme dabar iš tikrųjų yra labai geri. Labai geri, nu vat palyginus su tuo, kokie jie buvo prieš reabilitaciją ir kokie jie dabar yra. Na, tikrai dabar labai geri. Su tėvu, tai kažkaip mažiau bendrauju, nes kažkaip tai dažniausiai mama paskambina. O su kitais, tai susitinku, ten su broliu. Susitinkam mieste, nes būna, kad kas antrą savaitgalį galim susitikti su tėvais. Nu, tai tada susitinki.

Vadinasi kaip ir į naudą čia..
Nu jo... Ta prasme čia ir yra, kad daugiausiai save prižiūrėt, atstatyt santykius su tėvais. Na, ta prasme integruotis į visuomenę ten po kažkiek tai laiko.

O ko trūksta čia būnant?
Oi, net nežinau. Būna kartais, kad vat norisi pabūt vienam, nu bet nėra kur. Visi čia šurmuly vienam kampe juokiasi, kitam ten kažkas tai dar, kažkas dar... Nu, vat būna toksai vat dalykas.

O kaip įsivaizduoji savo ateitį?
Na, nežinau, dabar tai kol kas čia. O paskui jau nuo rudens tai noriu eiti nokintis, na, dvylika klasių pabaigti. Paskui, pabaigus mokyklą, kažkur toliau mokintis, o gal dirbt kur nors, dar nežinau tiksliai. Na, kažką tai bandyt stengtis daryti. Nors bus sunku, vistiek bandyt siekt tikslo, kurį vat užsibrėšiu. Bandyt kažką daryt. O dabar, tai pirma mokslus pabaigti, ta prasme, vidurinę mokyklą.

Na, tai tiek ir norėjau paklaust. Ačiū už atsakymus.

Interviu [3]

Serioža, 24 metai

Pirmiausiai norėčiau paklausti kaip seniai vartoji narkotikus?
Aštuonerius metus. Maždaug nuo šešiolikos.

Papasakok, prašau, apie pirmą kartą.

Pirmas kartas, tai aš buvau išgėręs. Ir tada vakare prisimenu pasiūlė ir aš sutikau. Labai smalsu buvo pabandyti kas čia per dalykas. Nu, pabandžiau, man nepatiko. Nepatiko iš pirmo karto. Aš pagalvojau, kad tai ne man. Bet po to viskas susiklostė taip, kad opiatai man patiko.

O kas jų pasiūlė?

Pasiūlė man jų mano sesė.

O ji vartojanti buvo?

Ne, ji nevartojo, ji paprasčiausiai turėjo pažįstamų, kurie galėjo duoti pinigų, paragauti. Na, taip turėjo su savim, tai ką daryt, žinai, davai, suvartosiu.

Tai opiatai iš karto patiko?

Nepatiko man, o paskui į armiją reikėjo važiuot Taline. Labai blogai buvo po pjankės. Prieš tai heroiną rūkiau, o mes ten gyvenom arti taboro, tai reikė man jau į dalinį grįžt. Labai blogai buvo, tai draugas pasiūlė „pataisyt sveikata“ ir artimiausia vaistinė buvo taboras čigonų. Jis man suleido ten tris taškus už tris litus. Tris taškus už tris litus širkės. Ir man taip pagerėjo, taip gerai pasidarė. Nu ir viskas. Supratau, kad tai man labiau patinka nei alkoholis ir kad jau variklis užvestas, kad jau tai bus... Nors ir žinojau, kad iki gero tai nedaves. Buvo ten draugų, kurie senai vartojo, aš mačiau jų gyvenimus, kaip jiems sunku ir vis tiek į tą balą aš įlindau.

O sakyk kodėl? Kaip minėjai matei draugus vartojančius, kuriems labai sunku buvo. Tai kodėl visgi ryžaisi po viso to?

Nu, va buvo ir problemų visokių. Toks gyvenimas mano ne iš gerųjų. Sunku buvo ir vaikystėj, ir viskas.

Gal gali papasakot apie vaikystę?

Na, ir tėvai labai dažnai išgerdavo. Mano auklėjimas buvo nelabai... Nelabai daug dėmesio skirdavo. Ir vogiau, nuo antros klasės turbūt. Ten meluodavau, rūkyt pradėjau. Nelabai kokie santykiai buvo. Šeimoj pinigų nebuvo. Ten nuo 1991 metų ten iš viso buvo labai sunku, pinigų nebūdavo, reikėjo kaip nors išgyvent. Buvo visko ten..

Na, apie pinigus užsiminei, tai man įdomu sužinoti kokios narkotikų kainos?

Na, aš... Dabar paskutiniu metu pas mane buvo dienos mažiausiai 50 litų. Bet tai čia tik pataisyt sveikatai, čia nebuvo jokio kaifo to, ta prasme malonumo. Tik jaust save žmogumi, na, kaip normalus žmogus. Na, tai penkiasdešimt litų. O jei nori pakaifuot, ten patporų visokių, tai nu du šimtai litų kažkur tai. Nu kaip, širka taborskaja, tai ne heroinas. Nors ir heroiną varai badešų, tai gali silpna būt, ar iš viso pleiskanių atsirast... Nu jo, būna visko. O širka, tai kaip išvirs. Vienas taip išvirs, kitas kitaip, gali būt silpnesnė ir... na, priklauso nuo visko. Kaip reakciją padarys, jei su stimulatoriais, kolanzipamu, dimedrolu, tai mažiau reikia. Būna kad ir už dešimt litų „raskumarišsia“ ir gerai jausies, o būna kad ir trisdešimt, keturiasdešimt, penkiasdešimt litų neužtenka. Jeigu vanduo, tai kaip tu..? Jeigu blogai išvirinta, ar jei ten apgavo tave, tai ...visko būna tokiam gyvenime. O su heroinu, tai geriau. Dvidešimt litų, tai man užtekdavo kad normaliai jaustis. Kad galėčiau eiti į darbą, ten ką nors daryti, kad galėčiau darbingas būt. O taip, tai dienos tai tris čekius kokius- ryte, dieną ir vakare. Tai po dvidešimt, tai šešiasdešimt litukų gaunasi.

O tai kaip supratau narkotikų iš taboro gaudavai?

Jo, aš kai arti gyvenau, tai man taboras... Kaip robotas eini paskui kvapą.

O vartodavai su draugais, ar vienas?

Iš pradžių tai su draugais, ten viskas chi chi, cha cha. Ten ir sportuodavom. Galėjom. O paskui viskas, zamknylsa sibile ir nieko nereikia, ten darbą praradau, nu.. Tik taboras ir... kur pinigų paimt ir taboras. Pirmyn atgal... Ir viskas, niekas neįdomu. Vienas, jau be draugų, niekas neįdomu. Na,

kokie ten draugai. Būdavo, aišku susitikdavai, nelaimės kolegą. Kol galėdavom, kiekvienam padėdavom, ten litą ar pora damest.

Narkotikams?

Nu jo, jo. Arba šviršksto ten neturėdavo. Būdavo kad paimi tik praplautą švirškštą ir viskas. Tai aš labai džiaugiuosi, kad aš neturiu AIDS. Čia jau pasisekė biškį. O šiaip, tai visko būdavo.

O sakyk apie draugus norėčiau paklausti. Kol nevartojai ir paskui pradėjus, tai draugai įliko tie patys, ar keitėsi?

Nu, pasodino daug ką, keičiasi biškį. Susipažinau ir su naujais tabore, su kuriais vogdavom ten. Nu kokie ten draugai, ne draugai.. Nu šiaip, jie pažįstami.

O koks tas gyvenimas buvo, kai nuolatos vartojai? Kaip supratau, tai pradėjai dažnai vaikščioti į taborą, kaip sakei „pirmyn- atgal“. Ar dar kaip nors pasikeitė?

Visiškai pasikeitė gyvenimas... į blogą pusę. Iš pradžių viskas tvarkoj buvo, ten du darbus turėjau, dar nuėjau teises laikyti. Na, vartodamas. Ir viskas gerai gerai, o paskui bankuose kreditus pradėjau imti, pinigai pasibaigė tai... Ir vis žemyn, žemyn, žemyn. Nu, bet kol dar dirbau, tai buvo ir pasikėlimai ir nukritimai. O kai darbą praradau, paprašė mane išeiti, tai viskas jau, nugriuvau žemiau plintuos, jau viskas.

O kodėl paprašė išeiti?

Nu, aš vogdavau, vėluodavau į darbą. Žinai, ryte ateisi į taborą, tai ne visada rasi. Ryte, ten šeštą valandą ryto tai ne visada randi. Nu tai ir lauki kol bus, kol ateis. Kai blogai jautiesi, tai kaip važiuosi į darbą. Nu taip ir prasidėjo vėlavimai vos ne kiekvieną dieną, nu ir paprašė išeit.

O ar darbdaviai žinojo, kad tu vartojai narkotikus?

Taip, kai jie sužinojo aš detokse gulėjau. Biletinį atnešiau ir jie sužinojo. Bet aš dar metus tenai pradirbau. Na, normaliai kaip normalus žmogus. Aš niekam jokio blogio nepadariau. Vogdavau na pas žmones, o pas .... darbe buvo ten. Ne asmeniškai ten šitie dalykai, tiesiog iš darbo.

O šiaip ar sakydavai aplinkiniams, kad vartoji narkotikus?

Ne, slėpdavau, bet vis tiek sužinojo. Aiškinau, kad noriu mest ten, sumažinau dozes ir pan.

Tai taip tik sakydavai, ar iš tikrųjų būdavo?

Ir būdavo, iš tikrųjų kartais ir būdavo taip.

Kodėl mažinai dozes?

Pinigų nebuvo, ir... Nežinau...

O kada suvokei, kad esi priklausomas nuo narkotikų ir turi dėl to problemų?

Kaip iš darbo mane paprašė dar gal pora mėnesių prakaifavau, o paskui žiūriu, kad... Na, bandžiau ant subatekso dar prasilaužt, bandžiau ten su tromadoliu ir panašiais, bet žiūriu kad viskas, nieko neišeina, pačiam tikrai neišeis. Pats sau pasakiau, kad tai yra nu šita... stipriau už mane. Kad šitas opiumas tai labai stiprus priešas mano, kad vienas aš nebegaliu kovot, kad man jau reikia pagalbos.

Ir kur jos ieškojai? Kur kreipeisi?

Aš nusprendžiau į detoksa. Ir žinojau apie reabilitacijas, ir kad man ten pasiūlys ką nors. Ir va sužinojau apie šitą reabilitacija, kuri man labiau pakito nei kitos. Ir nusprendžiau čia kreiptis. Biškį padėjo darbuotojas vienas, paskambino jis pats čia, pakalbėjo su vadovu šios bendruomenės. Nu ir pasakė, kad yra vieta ir galiu. Iki šios ir vyksta su reabilitacija tas toks gyvenimas. Vos koją nenupjovė neseniai man. Į šitą taborą ten vos vos paeidamas ten buvau, baisu. Jau viskas, jau tėvai

ten sako „nebevok, niekur neik“, pinigų duodavo kad sveikatą pataisyt. Kol aš laukiau eilėje į detoksą. „Niekur nelįsk, čia būk“ nu, tai taip...

Užsiminei tėvus, tai man įdomu būtų sužinoti kokia buvo jų reakcija sužinojus, kad vartoji.

Aš slėpdavau pradžioj. Jie sužinojo ne tai, kad ten pagavo, ar ką, jiems tiesiog pasakė. Pasakė mano sesuo, kuri kažkada pati davė man paragaut narkotikų. Oi, šitas gyvenimas toks...

Kaip manai, kodėl ji pasakė?

Na, ji labai pergyveno dėl manęs. Su savo vyru, kuris yra buvęs narkomanas, ten dvylika metų prakaifavęs, tai labai pergyveno. Ten netgi norėjo į taborą nunešt nuotraukas mano, kad niekas man neparduotų narkotikų. Labai pergyveno ir pasakė tėvams. Nu, jau matė, kad aš nebegaliu tvarkytis, kad jau viskas, aš savas ir pasakė. Ir nu ką, prie nieko gero neprisivedė. Aš pradėjau manipuliuot savo tėvais, pradėjau meluoti, gražiai ten dainuoti, pinigus ištraukinėti iš jų. Nežinau, nu taip...

O Kai nusprendei gydytis, kokia tada jų reakcija buvo? Kaip jie reagavo?

Pasitikėjo. Kai pirmą kartą ten, ar paskui ant subatekso, tai tipo „davai, davai..“. o dabar vat prieš šitą, tai mama jau sako „jau viskas, netikiu aš tavim“. Tik vienas tėvas tiki.

Tai kaip supratau, teko kelis kartus gydytis, lyg buvo ir palūžimo momentų. Kiek kartų gydeisi jau?

Palūžimų, nu kiek ten.. Nebuvo tokių... vis tiek ten ar tabletės kokios nors, ar kas. Pilnai man neišeidavo. Nors vis tiek sakiau, kad nevartuju, aš pats vartodavau. Nu, kiek pusė mėnesio ar mėnesį vartosi, vis tiek ten paskui viskas aišku ir vėl vartoji.

Kodėl meluodavai kad nevartoji?

Nu, kad... Todėl, kad myliu ir nenoriu kad jie kentėtų. Geriau tegu galvoja, kad viskas gerai.

O kiek tau svarbi buvo aplinkinių reakcija ar nuomonė? Ta prasme ne artimųjų.

Man visiškai, visiškai nesvarbu buvo. Man vienodai kaip jie galvoja, ką jie galvoja. Kai aš jau sistemingai vartojau, tai visiškai nesvarbu buvo. Nors šiaip, tai jautėsi tokia... Na, buvo žmonių, kurie normaliai ten sužinoję į tai reagavo, suprasdami ten ir pagalbą siūlė. O buvo, kad sužinoję tai kaip į didžiausią priešą žiūrėjo, nors nieko blogo aš jiems nepadariau, niekam nieko blogo nepadariau. Kurie tiesiog atsisuko nuo tavęs ir paprašė daugiau prie jų neprieit.

Dabar tai jau kitaip, aš jaučiuosi labai kaltas, man jau pradėjo rūpėti kitų nuomonė. Aš nežinau, man taip sąžinė dabar graužia. Aš bijau gyventi toliau tą blaivą gyvenimą. Aš noriu išmokti tai padaryti. Todėl aš ir čia.

O kiek laiko tu čia?

Aš čia tik tris savaites. Šiandien lygiai trys savaitės jau. Aš čia pirmoj nekontaktinėj fazėj. Šita savaitė mano pirma virtuvės savaitė, kai aš čia šeiminkauju.

O kaip pats jauteisi kai nuolatos vartojai narkotikus?

Na, aš teisindavausi. Tas blogai, tas blogai, mergina išėjo ten vėl kas. Galvojau biškį pakaičiuosiu ir sustosiu. Nu, visi kalti buvo, tik ne aš. Dabar tai jau žinau, kad aš pats kaltas, tik aš... Blogas buvau pats sau režisierius, kad taip sau, kad iki to dabar daėjau...

Tai šiuo metu pripažįsti, kad turi problemų dėl narkotikų vartojimo?

Taip. Būna, kad noriu išeiti iš čia. Ir žinau, kad išėjus eisiu tiesiai į taborą arba heroino. Būna tokie, na, lasas kamuoja.

O kas sulaiko nuo to? Kodėl neišeini?

Prisimindamas viską, ką aš pergyvenau... nenoriu. Jo, dabar pas mane dozės bebūtų tokios. Aš galiu ant penkių litų nupirkt ir gerai bus. Bet vis tiek aš žinau kas bus toliau. Aš žinau, užtai ir nenoriu.

Kaip manai kas bus?

Jau mirtis aplink mane labai arti buvo. Na, visiškas praradimas artimųjų. Jau dabar man tikrai reikės išeiti iš namų visam laikui išeiti ir palikti ten juos ramybėj. Kur nors ten pats sau dagyvent savo dieneles. Nu, pakui....kas čia dar... Čia svarbiausi tokie dalykai.

Kodėl sakai, kad reikės išeiti?

Jau viskas, čia jau nenori jie nieko. Jei dabar nepavyks, tai reikės atsisveikinti.

O jei pavyktų reabilitacija ir nevartotum kaip manai, kaip būtų?

Nu jo, tada jau... Tėvas ten ant manęs namą perrašė. Turim nuosavą namą dviejų aukštų. Šimtas keturiasdešimt kvadratų, man reikės ten šeiminkaut, remontą daryt, viską. Turi... nu, nekaifuosiu, tai viską turėsiu. Darbą rasiu, turiu gi profesiją, pinigai bus ne problema, rankas kojas turiu, tai uždirbsiu. Galima bus gyvent. Belieka išsigydyt.

Dabar pakalbėkim truputį apie reabilitaciją. Ar ko nors tikėjaisi prieš pradėdamas reabilitacijos programą, prieš atvykdamas čia?

Tikėjaisi, aišku tikėjaisi. Jau viskas taip nusibodo, kad ojoj... Jau reikėjo keisti būtinai.

O kas sunkiausia pradėjus gydymą?

Pradėjus? Tokių kažkokių sunkumų tai nelabai. Ten gatvėj, kai vartoju, tai daug sunkiau buvo. Nu blogai fiziškai pradžioj jaučiausi, labai blogai. Bet aš radau savyje jėgų, žinojau kad reikia ir viskas.

Minėjai, kad gatvėj būnant sunkiau buvo. Kokių problemų turėjai vartodamas narkotikus? Kas sunku būdavo?

Gauti pinigų... Jeigu abstinencija, tai visko bijai, paranoja kamuoja, nu... Sunku yra tarp žmonių normalių, ne taip jautiesi. Būna, kad jau taip blogai, kad jau viskas dzin. Tada tik pirmyn varai ir neįdomu jau nei kaip kitai žiūri. Jau kada gerai susuks, tai nebežiūri į nieką.

Minėjai, kad tu čia esi tris savaites. Kaip vertini savo galimybes pasveikti?

Aštuoniasdešimt procentų.

O kiti dvidešimt procentų nuo ko priklauso?

Tai priklauso nuo nežinomų man dabar aplinkybių. Aš negaliu duoti šimto procentų, aš ligomis. Ir visą gyvenimą būsiu priklausomas nuo narkotikų. Manau neįmanoma mum visiškai išgyti, busiu visą laiką priklausomas. Dar manau, kad atkrytis yra programos dalis. Nežianau kodėl toks įspūdis pas mane. Bet nenoriu aš to atkryčio dabar. Aš galvosiu, kad pas mane jau atkryčiai jau buvo, kai aš anksčiau norėjau išsigydyti. Kad... na, man atrodo, kad žmogus turi praeiti šitą viską. Gal vieniem užtenka iš pirmo karto, kitiem biškį daugiau. Kiekvienam savo, aišku. Čia priklauso nuo to, kiek metų vartoji, ką vartoji ten... Ir kaip smarkiai įlindi į šitą visą š... balą.

Kaip tu įsivaizduoji savo ateitį?

Noriu šeimos, vaiko, darbo noriu... Namu, mašinos. Na, paprastai kaip pas normalius žmones.

Man taip pat įdomu kaip tu bendrausi su tais pažįstamais, su kuriais kartu vartoji.

Bendrausiu tik su tais, kurie metė arba mes per šitą laiką, kol aš būsiu čia. Kurie vartos, tai tikrai nebendrausiu.

Kodėl?

Todėl, kad sau neprisidaryti bėdos, neįklimpti vėl.

Ačiū už atsakymus.

Interviu [4]

Igeris, 24 metai

Kada pirmą kartą pavartojai narkotikų?

Pradėjau penkiolikos. Pradėjau nuo klijų, uosčiau klijus. Man nepatikdavo, bet vis tiek uosčiau dėl to, pradėjau dėl smalsumo. Susipažinau su draugu, tai norėjau pažiūrėt koks bus poveikis. Man nepatikdavo. Tada aš pažinojau draugus, kurie rūkė žolę, vyresni už mane buvo. Su jais pradėjau rūkyt žolės. Ir man žolė biškį patikdavo. Kai pradėjau rūkyt žolės, tada pas mane pradėjo, karoče, viskas griautis gyvenime, pradėjau vogt. Bet tai pradėjau vogt, na man patikdavo vogt kol dar buvau mažas. Nuo tėvų vokdavau, man tokį „strasą“ turėjau. Pradėjau vogti mokykloj. Vogdavau kur galima, kad tik gaut dozę. Stažas pas mane kažkur devyni metai. Heroinas kažkur apie šešis, septynis metus ant heroino sėdėjau, du, pusantrų metų rūkiu, paskui pradėjau leistis. Pradėjau kaip leistis, tai man irgi patikdavo. Pirmą dozė, tai. Aš, pavyzdžiui rūkiu, tai susileidom pusė čekio ant dviejų. Po to pas mane buvo pusė gramo, nu, gramas jau per dieną. Tiek reikėjo, kad kumarai tie praeitų. Pavyzdžiui pinigų per dieną, aš galėjau tūkstantį praleist. Ir galėjau ir du. Čia priklauso... Pavyzdžiui kai mes vogdavom, tai ant trijų aštuoni tūkstančiai eurų mes per dieną vogdavom. Ir tuos pinigus ėjo visus kažkam. Kažkam ėjo, ne man ėjo, o kažkam. Man ėjo tik narkotikai. Kažkas už manęs stovėjo, aš vogdavau tam žmogui. Žinojau, kad blogai darau, bet vis tiek vogdavau, važinėjau po visą Europą. Aš kur... aš visur bėgdavau nuo to, gyvenime aš nežinojau iš vis ką man daryti. Koroče ir į Londoną bėgdavau, ir į Daniją. Kur aš tik nebėgdavau. Nuo tėvų paimu pinigų, kad tik nuo savęs nubėgt. Sodyboj... nu, aš negalėjau, koroče, kitaip gyvent. Kiek kartų bandžiau, man neišeidavo. Pavyzdžiui būnant čionai, tai iš tikrųjų sunku, būna toks laikas užaina, kad iš tikrųjų chrienova, nieko nenorisi, na, norisi pavyzdžiui išeit. Bet vis tiek kažkaip vat, pabendrauni su žmonėmis, su psichologais ir lengviau pasidaro. Ar pavyzdžiui susikuri sau iliuzijas, aš čia išvis keturi mėnesiai, tai vat blaivas. Tai būna toks, aš savo iliuzijas „ai, man jau viskas, aš jau stiprus, man reikia išeit iš čia, aš jau nebevertosiu...“ Bet iš tikrųjų už šitų žodžių stovi vėl tą patį šūdą, iš kurio aš išėjau. Bet aš dar neišėjau, aš dabar tokioj duobėj, koroče, sėdžiu ir dabar noriu iš tos duobės išeit. Nes aš jau viską praradau- tėvų pasitikėjimą, mylimą žmogų, nu viską. Pas mane, koroče, turėjo jau būti vestuvės... ir tėvus praradau, aš iš viso gyvenau rūsy. Pavyzdžiui aš žinojau, kad pas mane tėvai ten linksminasi, turi ką nors valgyti, aš buvau smirdantis, koroče, myžau į tas kelnes, koroče. Taip kumarino, koroče, kad nu viskas, aš jau nežinojau kur eit. Manęs niekas nenorėjo- nei draugai, nei...Nu niekas nenorėjo priimt. Viskas, praradau. Dabar jau po biškį, na, dabar jau toks laikas, kai mum norisi narkomanam, kad viskas būtų gerai. Bet iš tikrųjų reikia laiko tam. Po biškį viskas eina. Pas mane, va pavyzdžiui, vėl ateina draugai, va atvažiuos savaitgalį jau pubrolis. Aš va susitiksiu, vėl su motina pradėjau normaliai. Kolkas su tėvu nėra jokių santykių, bet po biškį, po biškį ateis.

O kada nutrūko santykiai su tėvais?

Pavyzdžiui pas mane tėvas yra, bet mūsų santykiai tokie visą laiką, kad... Jis užimtas visą laiką, tai aš jo pastoviai nemačiau. Na, viso to, kad jisai mane prižiūrėtų nebuvo. Kad jisai mane prižiūrėtų, tai... pastoviai iš darbo ateina ir išeina, aš nemačiau. Aš pastoviai su mama. Mano mama išvis dvidešimt metų depresija buvo. Jinai... gimė vaikas, koroče, mirė vaikas pirmas. Po to gimiau aš. Pas mane išvis buvo taip, kad trijų metų vos nenuskendau. Po to vienas dalykas, čiut su mašina ten nežuvau, ar kas ten, neprisimenu, tėvai pasakojo. Po to kitas dalykas aš norėjau save nužudyti. Po to pas mane buvo pirmą kartą perdozavimas, mane rado kariuomenėj. Kariuomenėj rado, tai sakė liko taip, kad...na, gal kokia minutė... Minutė ir manęs jau nebūtų, koroče. Aš kariuomenėj ėjau ir tenai vartojau. Galvojau nevertosiu, bet tenai radau iš kur paimti. Aš visur randu, jeigu tu nori užvartot, tu visur gali paimt tą dozę ir paimsi... ir surasi. Antrą kartą, kai aš iš taboro važiuodamas...mane troleibuse rado antrą kartą nuo perdozavimo. O trečias perdozavimas tai buvo metai atgal. Prieš metus kažkur liepą. Manęs irgi jau nebūtų, rado mane mama. Gerai kad buvo... Sesė į darbą iš ryto buvo išėjusi... Mane draugai paliko, net surišo rankas, koroče, prie durų... Mane paralyžavo net per

pusę. Šiaip, tai turėtum tapti iš viso invalidas. Per pusę, karoče va. Ir trečią kartą mane rado, tai sakau, išviso... Pas mane hepatitas c yra, hepatitas B yra. Gerai kad nėra... Na, aš sergu jau seniai, kažkur septyni metai. Gerai kad nėra to AIDS. Pavyzdžiui kai aš galvoju, kai pas mane buvo tas mylimas žmogus, ji žinojo, kad aš vartoju, kad narkomanas, aš žinojau kad sergu ir maniau, kad ji irgi serga. Mes pasitikrinom, tai ne, viskas tvarkoj. Ji neserga ir aš laimingas tuom. Nu, blyn, toks gyvenimas... Aš dabar kitom akim į visa tai žiūriu. Aš tuos dešimt metų aš žiūrėdavau į viską visai kitaip. Į žmones, į save, nu, kitaip žiūrėjau. Pas mane gyvenimas labai, oi... Viską pamačiau- kaip žmones žudo, kaip mirė, nu, viską pamačiau. Pamačiau ir kaip nevalgiau, nu, viską viską pamačiau. Toks gyvenimas, kai aš išgyvenau, nu viską... Vis tiek, kiekvienas sau turi savo dugną.. Kiekvienas savo. Pas visus panašus, bet vis tiek biškį skiriasi. Bet vis tiek kiekvienas savo, vis tiek turi savo dugną. Aš pavyzdžiui galvojau, kad esu krūtas, va, pradėjau vartot, važinėju su mašina, aš viskas vat.. Jau krūtas. O iš tikrųjų, tai taip nėra. Pavyzdžiui kiek man kartų norėjo padėt tėvai, bet... Man ir mašiną nupirko kokios aš norėjau, ir butą, ir viską, kad aš tik gyvenau. Man vis tiek aš to turėjau, ane, žinojau, kad čia ne už mano pinigų, tai kodėl man nevirtoto? Pavyzdžiui aš turiu kur miegot, man duoda pinigų aš niekur nedirbu... Na, paskui jau pradėjau dirbt, jau kai pradėjo spaust, kad tipo kodėl tu sėdi ant mūšų... Tai tuos kada pinigų duodavo, viskas duota, tai kodėl nevirtoto? Aišku, kai jau tėvai pastebėjo, tai man jau buvo sunku. Aš pradėjau vogt iš namų, aš išnešiau beveik viską. Mano, pavyzdžiui, motina raktus nešiodavo, su raktais miegodavo, pinigus trusuose laikė... Nu, žiauru. Mano sesė dabar dvidešimt metų, jinai kažkur tai keturi metai sėdi ant tablečių, aš ją pasodinau... ant raminančių. Pas tėvą dantys nuo manęs pradėjo krist, motina depresijoje nerealiai, kad su manim tokia bėda atsitiko. Nu, blyn, aš net netikiu, kad buvau tenai aš, kad viską padariau aš. Aš taip sakant turiu pasakyti, kad esu narkomanas, nu, negaliu susitaikyti, kad tenai aš buvau ir kad viską aš padariau. Šiuo momentu aš noriu toliau gyvent, noriu blaivėt, noriu šeimą turėt, noriu ir kad draugai būtų... Žinau, kad man jau ir alkoholio negalima, todėl, kad pas mane pirmas dalykas stovi alkoholis- pirmas mano narkotikas. Jeigu aš išgersiu nors truputį ir man nebus linksma, aš norėsiu narkotikų, pradėsiu vartot. Kiek aš kartų bandžiau, karoče, nevirtot, tai man neišeidavo. Trys mėnesiai. Tuos tris mėnesius aš vis viena vartodavau kitus narkotikus. Aš galvojau heroino, tai galvojau kad viskas, aš jau tris mėnesius švarus, bet aš vartojuo kita. Pabandžiau... Ko aš nepabandžiau, tai gal tenais džefo, kreko, marička tenais. O šiaip, tai viską išbandžiau, viską norėjau išbandyt. Pats mėgstamiausias mano narkotikas buvo heroinas. Ir aš dabar pats sau užduodu klausimą, ar aš jau daugiau nevirtosiu iš tikrųjų? Ar iš tikrųjų aš negrįšiu prie to kaifo, kuri mylėjau? Tas kaifas ne tik kad, „ai, pas mane kaifas, man gerai“. Su tuo heroinu pas mane nebuvo problemų. Pavyzdžiui jei pas mane buvo kažkokios problemos, tai su heroinu jš nebuvo- aš turėjau ir drasos tada, ir galėjau šnekėt normaliai. Bet per tą vartojimo laiką, tai pas mane, kaip sakant, su psichika jau ne normaliai, Dabar tai jau po biškį normaliai. O anksčiau, tai aš rėkdavau. Nenorėjau gyvent nuo viso, to gyvenimo, aš jau pavargau. Aš pavyzdžiui rėkdavau, pavartodamas išeinu ir rėkiu. Pas mane visi kaimynai žiūri, nu viskas, taip stogas jau važiavo, aš negalėjau. Su manim normaliai, vat ką aš dabar sėdžiu, tai negalėjo niekas pašnekėt, dėl to, kad aš rėkdavau. Dėl narkotikų aš galėjau viską padaryt. Aš, pavyzdžiui, nesakysiu ką aš padariau, iš viso nenoriu kad žinotum, visa tai yra manyje, labai blogą dalyką padariau. Na, nenužudžiau, bet labai blogą, visi mes kažką bloga darėm, visi mes. Nežinau, aš tai laimingas, kad esu čia, šioje rehabilitacijoje, kad aš sveikstu, man padeda. Po biškį, po biškį gal išsikapstysiu, o tai taip, jau sakau kai pradėjau, nu nafik, žiaurus gyvenimas. Nenoriu, kad žmonės net bandytų tą. Pavyzdžiui man reikia, na, pavyzdžiui aš vartoju, o jisai nevirtotja, ane. O kodėl jisai ne? Reikia ir jam, kad jisai vartotų. Nu, su savim, karoče. Oi, daug žmonių aš su savim paėmiau. Aš vartodamas, pas mane namai buvo taboras, aš neturėjau draugų, buvau vienišas. Kai vartojuo jokių draugų, visi atsisakė. Pavyzdžiui aš atvažiuoju su mama pas ką nors, ten pas senelį, ar ką. Tai sako „būtum be mamos, mes tavęs neįleistumėm“. Nu, tai žiauriai čia. Nors aš čia jau keturi mėnesiai, vis tiek reikia daug laiko, kad patikėtum, kad aš galiu keistis. O ne tai, kad metai ar du metai. Čia per mažai, reikia daugiau laiko, kad iš tikrųjų matosi, kad norisi gyvent. Va pavyzdžiui čia mūsų keturiolika, tai švarių liks, nu, gal trys, ar du. Gal ir aš užvirtosiu, aš nieko nesakau, nu bet noriu tikėti, kad ne. Man duotas vienas šansas, jeigu aš užvirtosiu, vėl eisiu gyventi į rūsį. Aš to nenoriu. Nenoriu vėl nevalgyt, nu, nenoriu

kažkaip. Va pavyzdžiui kada tau gerai, reikia rašyti dienoraštį, reikia turėti blogėją, vienas niekaip. Yra tokių žmonių, nu yra, bet mažai. Pas mane, pavyzdžiui, yra vienas toks draugas, tai jisai septyni metai blaivas. Jisai pats išėjo iš to, nu yra tokių žmonių. Viskas priklauso nuo tavęs. Labai didelio nori reikia. Jei jo neturėsi, tai... Va, pavyzdžiui, šiuo momentu pas mane viskas dega, viskas dega kaip aš noriu blaivēti. Pavyzdžiui kada aš būnu atkryty, va pavyzdžiui savaitė atgal aš buvau tokiam atkryty, pas mane jokių... kaip aš sugalvoju savo iliuzijas, kad gerai gyvent, ten turėt šeimą, tai jinai dingsta, karoče. Reikia su savo bloga nuotaika irgi kažką daryt. Irgi reikia svarstyt, irgi reikia dirbt su ja, ne tik su gera. Kad vėl negrįžt prie vartojimo. Čia reikia dirbt, dirbt, dirbt, nu reikia dirbt su savim. Pavyzdžiui vaikščioti į anonimų grupes, ten... Jei nesi rehabilitacijos, tai vis tiek vaikščioti po grupes, nors Minesotoj, pavyzdžiui. Vienas niekaip. Mano nuomonė tokia, kad vienas tu niekaip. Pavyzdžiui čia yra bendruomenėj dvylika žingsnių, su kuriais tu turi dirbt. Viskas va taip va ratu-praėjai visus žingsnius ir vėl reikia visus iš pradžių gyvenime taip. Va mes čia bendruomenėj iki, nuo dvylikos iki keturiolikos mėnesių gali būt, tai tik su trim žingsniais dirbam. O po to tu ieškai savo globėjo ir dirbi toliau, jei nori. Girdėjau, kad vieni dirba, kiti ne. Gali į anonimus ateit, ar į namelį. Gali ateit, su psichologu pašnekėt. Jeigu jau tu nebaigsi šio namelio, tu negali jau čia ateit. Čia reikia būt dvidešimt keturias valandas per parą. Po to tu vėl gali čia grįžt, po pusė metų. Čia ne gydymo, čia kaip universitetas. Mes čia gyvenam, išmokstam gyvent su savo liga, kaip su ja gyvent. Kaip tą ligą, nu, jinai progresuojanti ir mirtina. Pavyzdžiui aš anksčiau nežinojau kaip ten pas mane, kokie ten laso simptomai, kaip ji išvis kas ten per... Liga narkomanas, na, narkomanas, tai narkomanas, ir viskas. O iš tikrųjų, kokios ji stadijos, kaip ji pasireiškia, na viso šito čia ir mokomės. Aš jau pavyzdžiui žinau kas pas mane pasireiškia, koks simptomas. Ką aš siūliau kitiems-jei tėvai žino, kad esi narkomanas, geriau jau išmest iš namo, nei toliau gyvent su narkomanu. Nes pavyzdžiui tėvai nori jam padėt, tai jisai nenori, tai reikia jį išmest. Tą pačią dieną sukraut ir išmest, nes jei ne, tai toliau jie patys padeda jam vartot. Jisai žino, kad turi pavalgyt, kur pamiegot, pavalgyt. Gal tėvai ir neduos, bet jisai žino, žino... Man tėvai vis tiek padeda. Kiek kartų jau norėjo išmest, neleisdavo namo. Paskutinius metus tai aš jau gyvenau nežinau kur. Tik vaikščiojau visas rankas nuleidęs, laukiau kol numirsiu, viskas. Svoris buvo tai gal 62 kg, dabar 82. Pradėjau sportuot, normaliai jau. Noriu atrodyti kuo geriau ir kuo gražiau, noriu turėt namą, mylimą žmogų, vaikų, noriu darbo. Čia noras yra, bet reikai po biškį, ne iš karto. Aš visą gyvenimą norėjau turėt namą, turiu darbą, mašiną, butą. Na, aš viską turiu jeigu grįšiu, jeigu grįšiu, pas mane vėl viskas bus, bet koks tolkas iš to? Reikia vis tiek praeit kursą, o po to bus matyt kaip viskas bus toliau. Kai aš pabaigsiu, jeigu aš pabaigsiu, tai žinau, kad tenai vėl viskas bus, bus labai sunku gyvent, vis tiek noriu to namo. Aš jį pastatysiu. Jeigu aš noriu, aš pastatysiu, nemiegosiu, bet pastatysiu. Mes narkomanai labai susuktom smegenim, mes negalim spręst mažos problemos. Pas mus labai didelės jos pasireiškia. Ką dar tau čia gero pasakyt?

Pasakyk, ar slėpdavai nuo tėvų, kad vartoji narkotikus.

Nuo tėvų, tai jiems visada dovanos ateidavo. Aš tik vieną kartą prie motinos leidusi. Kažkaip tėvai, jeigu aš nueinu į vonią ar tualetą, tai jie nueina. Jie žino, kad aš einu leisti, jie jau negalėjo nieko padaryt. Ko tik nedarė... Jeigu aš, pavyzdžiui, einu namo, jie iš tolo žiūri ir žino, kad aš jau viskas, ne toks kaip reikia. Jeigu jie net mane buvo ir uždarę namuose, aš vis tiek gaudavau. Pavyzdžiui vieną kartą namuose sulaužiau seifą ir radau ten kitus raktus. Išnešiau ten pinigų, bet aų daug nepaėmiau, ten dar auksą, parašiau laišką, kad išeinu ir kad manęs neieškotų, nes einu žudytis. Aš nupirkau dozę narkotikų ir norėjau perdozuot, bet sustabdė draugai. Aš galvojau, kad jau viskas, tėvam nereikalingas. Dabar tai aš viską suprantu ką dariau bloga, viską suprantu.

O kada pradėjai suprasti? Kada suvokei, kad turi priklausomybę nuo narkotikų, kad į problemą papuolei?

Gal praėjo kokie keturi metai, kai jau sėdau ant heroino. Kol dar vartodavau žolę, tai tipo „ai, čia prikolas“, bet iš tikrųjų kai atsėdau ant heroino, kada mane pradėjo kumarinti, kada aš pradėjau vogt, tada supratau, kad jau viskas, kad aš jau savas, kad ant tos chroniškos ligos sėdžiu ir ji jau nepagydoma.

Minėjai, kad norėjai nusižudyti, bet draugai ištraukė. Gal gali plačiau apie tai papasakot?

Kaip jie ištraukė... Na, jie nenorėjo ištraukt, jie norėjo dozės. Jie buvo vartojantys ir jie buvo ant kumarų, o kadangi aš nupirkau, tai jie tiesiog norėjo paprastą dozę gaut. Aš pavyzdžiui daviau pora čekių vienam, kitam. Aš nebuvo toks, kad, na, man niekada nebuvo gaila narkotikų. Kitiems ten gaila, man tai ne. Jeigu nori, tai imk, jeigu aš turėdavau, visada duodavau, negaila man.

O taip pažvelgus per tą visą laiką iki dabar į draugų ratą. Ar jis keitėsi?

Dabar pas mane... Su tais, kurie vartojo, tai jų nenoriu, nenoriu su jais bendrauti. Pas mane liko tie draugai, kurie geria alkoholį, bet nevartoja narkotikų, tai su jais aš toliau šnekėsiu, bendrausiu. Bet su juo, iš tikrųjų, kartu į tūsofkes neisu. Na, nes jie ten gers, man nebus įdomu. Aš su jais pašnekėsiu, kad man taip ir taip, jie supras. Jie supras, kad aš noriu blaivėt, gyvent, jei mane myli, tai jie supras. Jie iš tikrųjų džiaugiasi. Čia bendruomenėje aš irgi radau draugų. Manau mes bendrausim ir kai išeisim. Čia reikia jau , pavyzdžiui, turėt tą ratą vartojusių, pavyzdžiui kur aš gyvenau, vat namelyje. O su tais, kur draugai pas mane varotojantys liko, tai aš nenoriu. Nenoriu, jie skambina mano motinai, klausia kaip aš. Na, manau jie supras mane. Ten labai geri draugai, jie suras.

O kai vartojai narkotikus, ar kažkaip save teisinai? Tiesiog kaip jauteisi?

Nu, aš sakiau, kad esu narkomanas, bet kaltinau ne save. Kaltinau tėvus, draugus... Bet ne save. Tėvus kaltinau, kad manęs neprižiūrėjo. Bet ne save. Nors iš tikrųjų čia mano kaltė, ir tas smalsumas. Jeigu aš nebūčiau norėjęs pajusti tą smalsumą, nebūčiau vartojęs. Ir su tais draugais blogais nebūčiau susidėjęs. Kai mačiau, kad jie vartoja, aš gi galėjau su jais nebendrauti, nu bet tas smalsumas, aš irgi norėjau. Aš pats kaltas, o ne kas kitas- ne tėvai. Jie kiek galėjo, tiek prižiūrėjo.

O kada taip pasikeitė tavo mintys?

Tik dabar bendruomenėj. Viskas čia. Okai ten buvau, tai kaltinau kitus.

O ar buvo tokių momentų, kai nevartojai, kai nusprendei nustoti vartoti?

Buvo, aišku buvo.

O kodėl buvai nusprendęs mesti?

Ai, todėl, kad norėjau... Nu, jau nusibodo. Viskas nusibodo. Tada prašiau pagalbos, norėjau atstatyti fizinę, psichinę savijautą. Atsistačiau iš tikrųjų, vėl mašiną pradėjau turėt ir taip toliau. Vėl pinigų turėjau. Nebuvo kur jų leist. Pavyzdžiui turėjau savo biznį ir nevartočiau. Ta prasme vartojau paskui nevartočiau, na, galima sakyti, į mėnesį kokį vieną kartą. Pas mane pradėjo pinigų atsirast ir nežinočiau kur juos leist. Viena mintis- narkotikai. Na, žinočiau, kad noriu mašiną pakeist, ten dar ką... Ir žiūrėjau vieną, bet kažkas vis ne taip buvo, vis ne taip... Tai tas negerai, tai tas. Na, nežinočiau kur kišt tuos pinigus. Mes narkomanai nežinom kur leist tuos pinigus. Dabar tai žinosiu ką su jais daryt. Anksčiau tai jei turi, tai ir vartoji. Dabar jau noriu gyvent, jau visa tai nusibodo. Ir pavyzdžiui kai vartojau, tai buvo taip, kad ir į tas panas ten nelabai žiūrėjau. O dabar, blyn... Dabar man tik duok. Aš visada bendraujantis, jei eina pana, galiu prieit ir pakalbint. Neuždaras aš ir man tai patinka. Galiu pasakyt ką galvoju, tarkim, kaip ten tu apsirengęs. Bendruomenėje to nedarau, nenoriu susipykt. Kai ten, tai sakau tiesiai viską į akis, kas patinka, kas ne.

Užsiminei, kad norėdavosi įtraukti į savo draugiją nevartojančius. Ta prasme kai vartojai, tai norėjai kaip nors įtraukt ir tuos, kurie nevartojo. Ir sakei, kad nemažai iš tiesų ir įtraukdavai. Papasakok truputį plačiau apie tai.

Nu, aš norėjau, pavyzdžiui, nužudyt savo tėvus. Iš manės atėmė viską- aš neturėjau pinigų, nieko, net ir nesugebėjau jau vogti. Tai vieną naktį paėmiau peilį ir norėjau visus nužudyt. Bet kažkas sustabdė mane „ką aš darau?“. Nu ir viskas. Tada kai tėvai vėliau atsikėlė, išvažiavo į turgų. Man taip kumarino, kad jau nebegalėjau. Atsistojau ir viena mintis „kur gaut pinigų ir užvartos, kur gaut

pinigų ir užvartot?“. Nu viskas jau, negalėjau. Nu ir viskas, išlaužiau seifą, paėmiau pinigų ir parašiau raštelį, kad išeinu. Mane taip graužė sąžinė... Prisimenu visą naktį vaikščiojau. Užvartojau, bet nepavyko savęs nužudyt. Prisimenu atėjau į rūšį, užmigau ir atsikėlęs galvojau, kad jau viskas, kad numiriau. Tada suvokiau, kad nemiriau, pradėjau į sieną daužyt ir galvot kodėl aš nenumiriau. Vėl pradėjau vogt, visą naktį vogiau ir nifigą nebijoju. Atėjau pas draugą narkomaną ir tėvas jau žinojo kur manęs ieškot, surinkdavo. Motina su tėvu žinojo kur mane rast. Tėvas pagavo, namo parsivedė, paskui ir pinigų duodavo ant kaifo, kad neičiau vogt. Net kartu su manim važinėjo. Mano tėvas išvis policininkas, tai jis sako, kad aš jam tokį šūdą padariau... Visi policininkai jį per mane pažįsta. Jei paima policija, tai iškart tėvui skambina. Jei ne tėvas, tai aš sėdėčiau kalėjime dabar. Tėvas viską padarė ir daryt. Šūdas tas gyvenimas su narkotikais yra.. Kas vartoja, tas debilas. Jisai nesupranta. Aš irgi nesuprasdavau... Nes tas gyvenimas paskui toks gali būt, kad oi.... Gali ir be rankų likt, ir be kojų... Be nieko, karoče. Į tikrųjų geriau gyventi. Sunku bus, bet reikia, ką daryti. . Na, tai po to mane paguldė į detoksa, o po detokso čionai pakliuvau.

O sakyk, kai vartoji narkotikus, ar svarbi aplinkinių nuomonė apie tave? Ta prasme nevartojančių.
Ai, jie manką sakė, tai dzin buvo. Tipo „ką tu man čia sakai!!“, dar ten pričiėšinu ką nors, kad aš niekada nežiūrėjau. Pavyzdžiui sodyboj susirenka ten visi, nu, tėvai ten, draugai. Tai jie man kažką sako, o buvo net kad sakai „eikit jūs visi nach...“, dzin man buvo jų nuomonė. Jie ten kažką sako, o man tik viena mintis- kaip čia greičiau susileisti narkotikų... Nu, blyn, negalėjau aš gi nieko be narkotikų daryt, nieko. Aš atsistuju ten, susileidžiu, tada pradėdi ką nors daryt, ten ar mašiną... Nuvažiuoji į Baltarusiją, parduodi ką nors, tada vėl susileidi... Pavyzdžiui aš ir sportuodamas leidausi. Susileidi ir tik tada gali eit sportuot, nes be narkotikų silpnas buvau, nieko negalėjau daryt. Dabar aš šitoj bendruomenėj dėkingas esu. Ir Linui Vasiliauskui labai, kuris mane priėmė.

O kaip čia patekai?

Čionais.... Buvau detokse. Tada norėjau arba į Kėdainius, arba čionai. Apie reabilitaciją šitą buvau tik gerą dalyką girdėjęs. Apie kitas kažkaip ne taip. Čia daug terapijos yra, man patinka. Čia ir psichologai man labai patinka, pavyzdžiui aš jaučiu, kad čia psichologas kaip tėvas mano. Yra buhalterė tik viena, Linutė, tai aš ją myliu kaip savo mamą. Išvis man čia patinka, ir žmonės man čia patinka. Kol adaptavausi, tai sunku buvo, bet dabar viskas tvarkoj, viskas normaliai.

O sakyk kokia aplinkinių reakcija dabar?

Aš esu narkomanas ir visą gyvenimą būsiu narkomanas. Aš narkomanas būsiu visą gyvenimas. Mano liga bus visą gyvenimą Viskas, aš jau pradėjau vartoti ir visam gyvenimui. Aš jau tokį dugną pasiekiau. Galiu ir penkis ar šešis metus nevartoti, tada kokia neūdačkė ir vėl galiu vartoto. Jau viskas, visam gyvenimui narkomanas. Nors ir dešimt metų nevartosiu... Pas mane mąstymas jau ne toks kaip pas normalų žmogų. Na, vis tiek kaip pas žmogų, bet, mano manymu, narkomanas kaip psichologas. Jisai mato kaip su žmogum bloga, mato daug daugiau dalykų nei paprastas žmogus.

O kokie tavo santykiai su tėvais dabar? Minėjai, kad su tėvu nelabai...

Ne, aš tik su mama, aš visada buvau jos numylėtinis. Visada tik su mama bendrauju, ji tik atvažiuoja. Sesę suprantu, tėvą irgi. Čia su laiku. Na, aš su juo bendrausiu, bet kai jis atvažiuoja, jis rodo, kad myli. Jis ir myli, sesė irgi myli. Ir telefonu kai kalbu, tai klausia kaip sekasi, nu, bet kolkas taip šaltai. Nu bet vis tiek, myli mane. Pavyzdžiui kai draugai. Kai juos išmetė iš namų, kai sužinojo, kad jie vartoja, o pas mane kitais buvo. Tarkim mano sesė vergdavo „tik padėkit jam, nes aš jį labai myliu.“. Nes mano charakteris toks, kad aš labai geras, atviros širdies, padėdu žmogui, net ir vagiui. Bet jei man padaryt bloga, tai tada ir aš padarysiu bloga. O šiaip, tai aš labai geras žmogus. Nemėgstu, kai mano gerumu naudojasi, o šiaip, tai aš padėsiu nelaimėje.

Na, tai tiek ir norėjau.

Ačiū

Ačiū tau. Ačiū už atsakymus.

Interviu [5]

Eglė, 27 metai

Kada pabandėte pirmąją dozę?

Ojoj, jau bus kokie šeši metai atgal. Jo, dabar du metai kaip visai nevartoju, o prasidėjo mokymosi metu. Jo, ko gero teisingai pasakiau.

Papasakokite, prašau, apie pirmą dozę.

Na, žinai, pirmą kartą tai bijojau žiauriai. Žinojau, kad narkotikai nieko gero, kad galima net į cypę atsisėst, bet kažkaip labai jau norėjos pažėt ką tie narkotikai reiškia, ką jie duoda tokio, kad visi taip jų nori. „Žinai, uždraustas vaisius saldesnis“. O buvo tai taip, kad buvo mergvakaris, mes ten tūsinomės ir viena iš būsimų pamergių išsitraukė žolės ir man pasiūlė. Na, iškart kilo noras pabandyt, juk įdomu pajust tą kaifą, bet kažkaip kartu ir sudvejojau, pabūgau. Na, žinai, juk tai narkotikas, tipo galima prie jo priprast. O be to juk neteisėta vartoti mūsų šalyje, na, kažkaip... O jei sugaus, jei atseks tėvai... Žodžiu pasipylė krūva „jeigu“ ir visokių „prieš“ argumentų. Na, bet kažkaip nutildžiau tas mintis ir pabandžiau. Galvojau pabandysiu, pažiūrėsiu kas ir kaip, na ir viskas tuo pasibaigs. Tai pabandžiau, bet man žinok ta pirma dozė tai visai nepatiko, galima sakyti nesupratau išvis aš jos pojūčių, nieko neįėjau tokio kažkokio..Kitą savaitgalį buvo vestuvės su ta pačia chebrai, na ir vėl pasikartojė analogiška situacija. Bet tada jau mažiau bijojau, kažkaip galvojau „nu tai gi nieko čia tokio nenutiks. Pirmai išgyvenau, tai dabar irgi nieko tokio. Tėvai nesužinos, o vestuvėj vis tiek visi girti, kvailioja, tai viskas bus ok.“ Na ir vėl parūčiau, paskui dar kartą ir dar... Žodžiu rūkymas atstojo alkoholį, o tiksliau rūkydavau tai visada išgėrus, bet kai užsivartoji, tai daugiau nieko nereikia- linksma nerealiai būna. Atsimenu tą pirmą kartą. Pradžioj nieko neįėjau, bet paskui atėjo palengva toks kvailiojimo metas. Patiko, žinok patiko ir pirmas kartas, ir antras, kol galiausiai pradėjau kartų neskaičiuot. Tiesiog laukdavau tų tūsovkių su ta pana. Paskui aš iš jos pirkdavau, tai nereikėjo nei laukt. Tiesiog užsimanau ir pasakius jai jau po kurio laiko turėdavau žolytės. Tai va taip va. Na, dar galiu pasakyti, kad paskutiniu metu, tai ant heroino buvau pasinešus. Kažkaip draugas pasiūlė pabandyt, ir patiko. Nors irgi spardžiausi pradžioj, kažkaip galvojau, kad žolė tai viena, o čia tai jau rimtas narkotikas. Na, juk žinai, kai tik biškį pasidūryt, tai normaliai dar, bet čia jau kas kita. Vartodama aš gi kaip ir nusikaltėlė panašiai. Na, bet vėl žinai prasidėjo tie visokie „o kodėl gi nepavartot? Kodėl nepabandžius, juk nieko tokio?“ nu, tai ir pakibau. Na, žinai, faina, ten susirenka visi į vieną vietą, susėda ratuku ir leidžia žolę ratu. Žinok faina, jaučiasi toks palaikymas, kad mes visi kartu.

Papasakokite, prašau, kokie buvo santykiai su artimaisiais, su šeimos nariais iki vartojimo?

Na, normaliai, neturėjau problemų. Na, mano tėvai užsiėmė būdavo, tai nebuvo kada ir man ir jiems kabintis vieni prie kitų, trintis. Normaliai, kaip visi sutarėm. Draugų irgi daug turėjau, tai dažniau su jais leisdavau laiką, tėvus labiau vakare pamatydavau.

Kaip leisdavote laisvalaikį?

Su draugais viskas. Na, tai į kokį nors vakarėlį, tūšai vadinami, tai dar kas. Vasara tai išvis visur važinėdavom. Vyresni draugai kai mašinas jau turėjo, tai į Palangą, Kauną kokį palėkdavom. Faina buvo kai kažkada vėlai vakare sugalvojom, kad reikia palėkt į Klaipėdą. Na, tai sėdom į mašiną ir išvarėm. Taip neplanuotai. Geri laikai buvo.

Gal galėtumėte papasakoti, koks tas gyvenimas vartojant narkotikus?

Oi, dabar tai kai pagalvoju, tai iš viso pravalas. Na, kai vartojau, tai man viskas buvo dzin. Bet būdavo visko, būdavo negauni dozės, tai eini ieškot pas draugus. Kartais prablūdini iki ryto. Na, esmė ta, kad kažkaip vienintelis įdomus dalykas patapo chebra ir tūsofkės. Na, jos jau nebuvo tos

tokios kaip anksčiau, būdavo heroino balius, ar ten žolės koks ratukas švenčia. Tiesa, jau tada pradėjau vengt nevartojančių draugų, nes kažkaip ir interesai kitokie jau buvo, o ir nenorėjau prisipažinti, kad vartuju, nes žinojau, kad iki gero tai nedaves. Kažkaip žinok gėda buvo, tai slėpdavau. Ta prasme kai būni su ta cherba, kai rūkai ten ar ką, tai viskas dzin. Paskui kai jau skirstomės, tai man kažkaip pareidavo toks keistas kaltės jausmas. Tai vat kaip ir sakiau, pradėjau vengt jų, paskui sužinojo vis tiek apie vartojimą, tai patys atsisakė bendrauti su manim. Keista, atrodo buvom draugai kaip draugai, o tik sužinoję apie vartojimą iškart atsitraukė. Kai kurie bandė padėti, bet šiaip, tai moralizavimai mane veikdavo priešingai. Oi, draugai tai iš karto pradėjo aiškinti man gyvenimą. Na, tipo kad aš žudau save, kad reikia liautis. Pradžioje dar bendravom, bet kai nenustojau kaifuoti, galutinai atsisveikino jie su manim. Pamatę, kad aš nereaguojau, galiausiai atsiskyrė ir tie. Nu, žodžiu kaip ir nesiparinau, nes kaip ir sakiau, jau prieš tai pradėjau jų vengt. Turėjau kitų draugų, su jais iškaifuoji ir tada viskas jau dzin. O šiaip, tai vartodama darbo netekau, nes darbdaviai pradėjo įtarinėti, kol galiausiai atleido. Nu, tai taip ir gyvenau- dozė, kaifas. Pamiegi, iš ryto į darbą, tiesa prieš tai būtina dozė atsikėlus reikalauja organizmas. Nes po kurio laiko jau pradėjau jausti poreikį narkotikams. Tiesiog organizmas kitaip neklausė.

Jeį teisingai supratai, tai vartodama žinojai, kad negerai elgiesi?

Jo jo, pradžioje tai nekreipiau dėmesio. Kažkaip vis maniau, kad norėsiu ir nekaifuosiu, o kol niekas nežino, tai ir galvos neskauda. Paskui jau supratai, kad įklimpau, nes rytais pirma mintis ir buvo- narkotikai. Neklausė kitaip kojos, nebuvo nuotaikos nieko daryti. Tada dar kažkaip ir parkės ėmė, kad tėvam nesakau, kad slepiu nuo jų. Tiesa, jie irgi įtarinėti pradėję buvo, bet tėvam pripaisydavau visokių nesąmonių. Tipo susipykau su draugu, dėl to tokia pikta, paskui kai jau visai nesitvardžiau, tai aiškinau, kad išsiskyriau su juo ir panašiai. Vaizduotė buvo, tai nesunku. Žodžiu kaip ir sakiau, kol akys matė dpzė, tai protas neveikė. O kaip paskui atsipeikėji, tai pradeda šurpai lakstyti po kūną, sąžinė graugti. Bet žinai, vis dar buvau įsitikinęs, kad čia nieko tokio, kad niekan nieko blogo nedarau ir bet kada galiu nustoti.

O kaip tėvai sužinojo ir kaip reagavo?

Tėvam tai nesakydavau. Tai pradėjo mokslai nesisiekti, pradžioje įtarė, kad susiradau vaikiną, kuris mane veda iš kelio, paskui kad alkoholi vartoti pradėjau. O apie narkotikus tai ilgai nesuprato. Ko gero netikėjo, kad taip galėčiau. Tai supratę paklausė, pradžioje aišku gyniau, pradėjau maždaug: „ką jūs čia kalbat, argi galėčiau!“ Paskui pati pasakiau, kai reikėjo pagalbos. Pradžioje pinigų kaulindavau, bet kai nedudavo, taip prisipažinau, kad vartuju ir kad man reikia pagalbos. Labai gėda. Gėda, kad įklimpau į tą duobę. Niekada nesakiau niekam, kad vartuju geriau tegu nežino ir tikiuosi niekada nesužinos. Mačiau kaip tėvai kenčia ir kartu baisisi manim. Tai net baisu ką galvoti aplinkiniai. Tėvai aišku bandė padėti, į reabilitacijos programas įkišo, bet tada dar nelabai pati suvokiau kad man jų reikia. Galvojau, kad pati galiu, bet klydau. Na, tai kai jau pagaliau pamačiau, kad man šakės, tada ir į reabilitaciją atvykau. Pati nusprendžiau, tėvai parėmė ir paskatino. Tai paskui jau nesigydyti kažin ar būtų normalu. Ta prasme jei jau pasiryžau, tai neleidau sau nuklysti nuo to užsispyrimo. Tai dar į anoniminius paskui pradėjau vaikščioti. Ir man pavyko žinok. Kai pagalvoju, tai nelabai aš kai viena buvau pradėjus ale gydytis, tai nelabai aš ko gero norėjau. Labiau dėl to, kad jau kūnas neklausė ir galvojau, kad nelabai jau čia man. O šiaip, tai vis tiek tęsiau kaifa. Kažkaip nemokėjau atsisiepti.

O kaip po reabilitacijos?

Tai žinok nuo tada ir nevartoju. Gerai mane ten į protą atvedė, psichologai ten, kiti darbuotojai tave palaiko, ne taip kaip aplinkiniai. Išvis, kai sužinojo, kad gydausi, tai netikėjo manim bžniekas, nebent tėvai. Bet aš įrodžiau savo. Nuo tada jau nevartoju. Tik deka visi nusistatę, kad aš vis dar vartuju, niekaip neįrodau, kad a jau švari daugiau nei trys metai. Netiki ir viskas. Žinok pas mus yra taip, kad

tai viskas, kartą tapęs narkomanu tu kitų akyse toks išlieki iki gyvenimo galo. Nors aš jau pakankamai ilgai nevartoju, tačiau iki šiol negaliu ištrinti iš atminties to žiauraus periodo- primena aplinkiniai. Turiu problemų dėl to darbe, susipažįstant su naujais žmonėmis. Na, jų reakcija

neleidžia man to pamiršti. O darbą kol susiradau, tai patikėk. Buvau jau vieną beveik gavus, na, aš pokalbyje buvau, tai patikau jiems. Jie tarp kitko paklausė gale apie mano žalingus įpročius. Ir tada, idiotė, prisipažinau, kad kadaise vartoju narkotikus. Na tai ir iš karto: „ačiū, mes jums paskambinsime“. Aišku neskambino man niekas. Tai vat tada man buvo pamoka, kad reikia apie tai skėpt ir galbūt kada nors pamiršiu ir pati, Kolkas nesiseka. Dabar turiu darbą, bet jie irgi sužinoję apie vartojimą skersai pažiūrėjo. Ta prasme pradžioje nesakiau, bet po metų darbo jie kažkaip sužinojo. Nežinau iš kur. Tai žinok iš karto pasikeitė bendravimas. Aš jiems paaiškinau, kad nevarčiau jau ir kad gailiuosi kadaise vartojus, bet nelabai manau įtinkau. Na, atleist jie mane neatleido, bet jaučiasi toks nepasitikėjimas.

O ar šiuo metu, ta prasme nevartojant, kyla mintys apie narkotikus?

Žinok kyla. Ta prasme aš nepasiduodu, tvardausi, bet kai koks tūsas, tai norisi su chebra pakai fuot. Na, iš tos chebros, tai aš jų vengiu, nutraukiau santykius bet nuostalgija yra. Palaikau ryšius tik su vienu draugu, kuris vis dar kai fuoja ir nesiryžta sustot. O šiaip, tai nebendrauju jau su rūkančiais žolę ar kitais narkomanais dėl to, kad būnant su jais jaučiu didesnę potraukį. Nenoriu vėl pradėt, nenoriu.

O kokie dabar santykiai su tėvais?

Žinok geri, labai geri. Ta prasme kai kai fuodavau, tai jie jau manim visai nepasitikėjo, o dabar sakyčiau, kad pasitiki labiau nei bet kada. Gal mato, kad aš iš tiesų stengiuosi.

O kaip kovojate su noru pabandyti narkotiku?

Na, kažkaip prisimenu tas visas parkes ir visas problemas, kurios buvo vartojant- alkis, draugų atstūmimas ten, tėvai parinosi irgi. Na, tai ir sulaiko nuo pasiryžimo. Tikrai nesakau, kad niekada daugiau nevarčiau, nes nežinau ar visada pavyks atsispirt, bet tikrai stengiuosi, nes gyvenant ir kai fuojant nėra pilnavertis gyvenimas.

Na, tai tiek. Ačiū už atsakymus.

Interviu [6]

Vaidas, 28 metai.

Pirmiausiai norėčiau paklausti, kada pirmą kartą pavartojote narkotiku?

Pirmą kartą tai aš jų pabandžiau pirmam kurse. Tai kada čia... Na, prieš devynis metus gaunasi.

Gal galėtumėte plačiau apie tai papasakoti. Ta prasme kokiomis aplinkybėmis gavote narkotiku, kodėl kilo noras ir panašiai.

Na, tai žodžiu gavosi taip, kad aš atvažiavau į Vilnių mokytis. Tiksliau studijuoti, ane. Įstojau į Gedimino technikos universitetą ir atsikrausčiau į Vilnių. Na, tai kaip ir visi ko gero pirmakursiai nieko aš čia nepažinojau. Na, kažkada tai buvau buvęs Vilniui anksčiau, bet draugų tai čia... ar ten kokių pažįstamų, tai neturėjau. Žodžiu su kursiokais pradėjau bendrauti ir nuvarėm į klubą. Jei svarbu, tai... Kaip jis ten, palauk vadinosi... Ko gero „cozy“, jei neklystu. Jo, atrodo taip. Na, šiaip varinėdavom ir į kitus, na, norėjosi visur paūžt... Oi, geri laikai buvo, kai viskas nauja, viskas įdomu. Na, tai... tai žodžiu mes ten siautėm kaip ir visi. Prisigėrėm, pakabinom kažkokias ten merginas. Smagu buvo. Tos panos ten irgi su chebra savo buvo, kad mūsų ten baisi šutvė buvo. Na, tai netikėtai išsiėmė viena mergina iš to būrelio kažkokią cigaretę ir visi ją ratuku pradėjo rūkyti. Atėjo eilė man... Būčiau nepabandęs, bet jie man padavė. Tai ir tada pirmą kartą paragavau žolės. Tai va taip va ir buvo.

O tai, sakykite, ar žinojote, kad ten narkotikai, ar ne?

Na, jo, nujaučiau. Ta prasme niekas ten taip viešai neįvardino, tiesiog pasakė: „imk, pakaiфуosi“. Supratau kas ten per daiktas. Na, šiaip cigaretės tai aš rūkydavau, bet tik cigaretės, narkotikų tada pirmą kartą paragavau.

Ar buvo kilęs noras atsisakyti?

Tai kad žinok nelabai. Ta prasme tada apie tai net negalvojau. Na, žinai, visi kartu gėrėm, tada visi kartu rūkėm. Kažkaip dar buvo šovus tokia mintis, kad gal nereikia. Na, bet kai pamačiau, kad visi rūko, tai garsiai savo tokių minčių ir nepaviešinau. Bet tai taip, kad ten... Na, kad galvočiau, kad nereikia ir panašiai, tai žinok nelabai. Na, šovė į galvą ta tokia mintis „o gal...“, bet, nu... Karoče galvojau, kad nieko blogo, juk ne žudau ką nors, o tiesiog pabandau kažką tokio naujo. O dar plius mergina ta... Nenorėjau aš ten prieš juos kažkoks lievakas pasirodyt... Na, tipo išsišokt... O ir įdomu iš dalies buvo. Tas toks kažkoks... Na, kažkas naujo. Kodėl gi nepabandžius. Nu tai va taip va...

Ir kaip patiko?

Tai kad žinok visai nepatiko. Ta prasme pirmas dūmas tai išvis nieko nesijautė. Ten jau kai išsitraukė kitą, tai tada... Na, mūsų ten palauk.... kokie gal septyni, aštuoni buvo, tai kas ten ta viena... Žodžiu pradžioj nieko nejaučiau. Paskui nuo kitos, tai kažkoks toks buvo keistas jausmas. Bet ir tai, aplinkui jau visi apsirūkę, atsipalaidavę ten tūsinasi, o man kažkaip nelabai vežė. Žinok net toks pyktis, ar kaip čia pasakyt, ėmė. Galvoju, „nu šūdas, ko gero daugiau jie neturi, o be to visi tokie jau relaksiniai, o man nieko“. Nu, tai karoče nežinau kaip, bet su pora panų mes tą antrą taip ir damušėm. Nu, žinai, tipo surūkėm. Pasiūlė man jos giliau įkvėpt ir sulaikyt.... Na, tai tada ir mane jau apvilko. Bet kad kažkas tokio ten žiauriai, ar ten nerealaus kažkas tai, nu tai nelabai ko gero.

O ar buvote ką nors girdėję apie narkotikų keliamą žalą?

Ai, nu kažką tenais žinojau.... Kaip ir dauguma ko gero... Na, kad tipo priklausomais gali ten tipo narkotikai tave padaryt, kad tipo narkomanų gyvenimas ne toks jau rožėm klotas. Bet tai nežinau. Kas gi galėtų pasakyti, kad nuo kelių dūmų tu ten patapsi narkomanas. Aišku ne, tai va nieko baisaus ir nemaniau. Nors kai pagalvoju, tai nelabai ko gero ir pripratina ta pirma dozė. Galėjau gi aš tik tą dieną.. Na, ta prasme vakarą parūkyt ir viskas. Nėra jokios priklausomybės ar kažko panašaus. Žinojau, kad tipo chebra susileidę ar prisiuostę relaksinasi, bet kažkaip manęs tai nelietė, tai ir nesigilinau.

O tai kodėl neapsiribojote tuo vienu kartu? Kodėl įvyko antroji dozė?

Nu tai kad irgi panaši situacija buvo. Ta prasme visai netgi tokia pati. Žodžiu vėl tūsinomės ir draugelis atsargiai užsiminė, kad turi patraukt. Nu tai ir nesispardžiau. Kažkaip automatiškai gavosi. Tai negi aš tipo ne krūtas, ane? Nu, tai su bičeliais vėl apsirūkėm. Tik, beje, šį kartą jau plius minus žinojau kas ten do jausmas ir kad reikia giliai... na, kaip ir mokė ten tipo mane, tai galvoju pabandysiu viską kaip reikia. Ir normaliai, kaifas atėjo gerokai greičiau nei tada. Tiesa, labai irgi gert norėjosi po to, bet norma. Karoče paskui kiti bandymai dar labiau pavykę buvo, kažkaip greitai apsitraukdavau. Čiotka taip, žinai... Na, o paskui taip kažkaip žolė tapo geriau nei cizos, tai galima sakyt su cigaretėm užrišau, o su šituo vis dažniau. Paskui atėjo draugelis ir pasiūlė išbandyt dar vieną naujovę. Karoče marihuaną... Nu, tai ir, taip sakant kuo toliau, tuo labiau buvau atviras jo pasiūlymams. Ir ne tik jo, tipo jis ten draugų tokių turėjo, kurie man ne itin pradžioj, bet paskui visai nieko. Karoče vieno vakaro metu, kai normaliai mes ten tipo prisivarėm, tai visai susibendravom. Tai paskui ir iš jų gaudavau kokią dozę... ar kitą... Na, kai jau striuka ir kitur negaunu, tai jis suveikia. Turi ryšių. Šiaip, tai turint bapkių problemų dėl narkotikų tikrai nėra. Ta prasme aš irgi ne pėsčias, bet kai mano taškai pritrūksta, tai normaliai, pas jį kažkaip niekada problemų tokių nebūna.

Dabar norėčiau paklausti šio to apie gyvenimą iki narkotikų vartojimo.

Nu...

Kokie buvo jūsų santykiai su tėvais iki to? Kaip sutardavote?

Su tėvais? Na, tai žinai, kai išvarai iš nedidelio miesto į sostinę, tai tėvai iš paskos nevažiuos gi. Šiaip... šiaip iki studijų, tai visko buvo. Na, kaip normali šeima gyvenom.

O kaip su draugais?

Tai irgi panašiai. Ta prasme kol gyvenau pas tėvus, tai dažniau bendraudavom. Na, kažkaip tai... Nemanau, kad kažkaip kitaip nei visi. Dviračio čia neišrasi. Vasara- ežeriukas, kašis, futbolas ten koks. Tai va mano kiemo šaika susirinkdavom ir aptarinėdavom viską. Paskui išsilakstėm kas sau. Aš į Vilnių, kiti į Kauną ir pan. Tai susitikdavom labai retai. Labai jau. Bet faina būdavo grįžti, susiskambini ir susiorganizuoji kokį šašlykiuką prie ežero.

O šiuo metu bendraujate?

Aik tu, be šansų. Kai sužinojo, kad aš pakaifuoju, tai pradžioj visai dingo. Na, paskui dar buvom keliuose tūsuose, bet paskui visai dingo. Tipo dar bandė ten man aiškint gyvenimą, kad tipo aš čia savo griauņu vartodamas. Bet nieko jie neišmano. Patys rūko, na, cizas, bet tai tipo ne tas pats. Kiekvienas renkasi savo gyvenime. Jie pasirinko cigaretes, kurios padeda atsipalaiduot, aš marihuaną. Tipo čia ne tas pats. Aš nė kiek ne kitoks nei jie. Jie dar aršesni. Pavyzdžiui jeigu aš būčiau iš tų, kurie dėl dozės žudo, ane? Aš tai nežudau, tai kodėl taip visi? Juk žudydamas tikrai problemų pridaryčiau ten visuomenei, ar kaip čia pasakyt. Tai va taip ir baigėsi, kai jie pradėję moralizuot suprato, kad man į jų nuomonę buvo nusispjaut. Pradžioj lyg ir biškį dar buvau susimastęs, nes labai bapkės pradėjo tirpt, bet šiaip, tai.... O plius jie būtų dar paskui man gyvenimą labiau aiškine. Na, tipo jei būčiau metęs, tai jie būtų manę, kad aš silpnas ir tipo kad jų nuomonė man labai jau tokia svarbi ir... Na kaip čia pasakyt... Na, tipo būtų galvoję, kad aš mečiau vien dėl to, kad jie taip siūlė. Nors jei rimtai, tai negalvojau taip rimtai mest. Išvis, man patinka kaifas, o jie nesupranta. Na tai kam man jie? Tai taip ir nutrūko mūsų bendri tūsai. Ai, bet tai mantai čia ne katastrofa.

O šiaip ateities planų ar kokių nors turėjot?

Tai kad ne, stojau kad įstočiau, o paskui kažkaip mokiausi negalvodamas. Planavau baigt ir viskas. Nu, va... ten tipo kokį nors darbą tipo ieškot. Dar norėjau kažkada šokuose prasimušt. Na, tipo lankiau iki dvyliktos klasės šiuolaikinius šokius, bet paskui trenkiau.

Kodėl?

Tai kad pradžioj sutrukdė atvažiavimas į naują vietą. Na, tipo kai studijuot atvažiavau. Ai, tipo dar bandžiau čia bandžiau dairytis kažkokios grupės, bet paskui nesinorėjo. Na, ne tas galvoj buvo, daug linksmiau su chebra pakaifuot, o ne užpakalius ten kraipyt. Nu tai ir mečiau galutinai. Ai, nelabai koks ir šokėjas iš manęs ten buvo, laimėjęs aukščiausiai tai tik trečią ten vietą, tai joks čia praradimas. Ne man tie šokiai. Tipo dar motina bandė perkalbėt, bet jau tada visai jie manęs nedomino. Galvojau geriau jau kokį darbą susirast. Na, tiesą pasakius kai nori pakaifuot, tai bapkį labai reikia. Nėra bapkį, nėra kaifo. Nors jo... kartais koks draugelis pavaišina, bet žinai, kitų sąskaita pakaifuosi ne ilgai.

Kaip supratau, šiuo metu jūs vartojate narkotikus?

Tai jo, vis dar vartuju, išbandęs ko gero viską. Ir galiu patvirtint, kad nieko čia tokio nėra kaip visi garsiai loja. Tėvai sužinoję apie mano vartojimą tokią katastrofą sukėlė, dar bandė ten mane tipo tampyt po visokias įstaigas. Nesinorėjau pyktis dar labiau, tai ir sutikau, kad viskas aplinkui aprimtų, patikėtų kad aš nevertosiu ir paliktų ramybėje. Ten irgi nieko gero. Neilgai aš ten išbūdavau, .

Kodėl neilgai?

Ai, kad nežinau ko ten kankintis. Ten būdamas jautiesi tikru ligoniu, o iš tikrųjų gi taip nėra. Aš tiesiog gyvenu kaip aš pasirinkau. Kas alkoholį vartoja, kas prostitutės perka kiekvieną vakarą, ar

kad ir tas pats prostitucijos verslas. Kiekvienas pasirenka tai, ko jis nori. Aš neaiškinu kitiems, kad nevalgytų ten kokios mėsos tarkom, ane. Tai va tarkim vegetarai pasirenka nevalgyt mėsos ir kažkodėl jiems niekas moralų ir fleksių neskaito. Nu, aš pasirinkau marihuaną. Nu ir ką? Ir jau tipo baisu čia kažkas? Nifiga. Nei aš žudau, nei dar kam bloga ką darau. Pripažįstu, narkotikai kenkia organizmui ir jei neužvartoji, tai šiza pareina. Nu bet tai normaliai, įkali dozę ir relaksas. Kas pasirenka rūkyma, kas alkoholį ar dar ką, nu o aš pasirinkau narkotikus. Gal ir negerai, juk visgi kenkia ir panašiai, bet tai nieko jau nepadarysi. Susitaikiau jau aš, kad su jais gyvensiu ir viskas. Čia, žinai, kai su koku augliu gyveni- žinai kad jis kenkia, bet nieko negali padaryt. Tai va tos reabilitacijos bereikalingas gyvenimas. Jeigu jau taip labai norėčiau, tai galėčiau labai pasistengęs ir mest. Bet kol kas nenoriu, nes tokiam žiauriam pasauly kur mes gyvenam, tai vienas neištversi. Narkotikai man padeda užsimiršt, atsipalaiduot. Nereikėjo man iš tikrųjų su jais prasidėt, o tai problemų jie pridaro, bet tai, kaip sakoma, viskam yra kaina.

Gal galite papasakoti plačiau kokiomis aplinkybėmis tėvai sužinojo apie jūsų vartojimą?

Ai, nu žinai, visada tai aš slėpiau nuo jų. Tikriausiai bus įdomu kodėl, ane? Karoče kažkaip biškį taip... Nu, žodžiu narkotikai gi blogis, juk ir per teliką apie tai kala ir šiaip. Tai kažkaip nesinorėjo prisipažint, kad nekiltų skandalas. Jau geriau jie nežino. Slėpčiau iki šiol, vieną dieną, kai grįžau namo, jie pastebėjo, kad aš kažkoks „keistas“, kaip jie sakė tada. Alkoholio nesuuodė, tai ir kilo įtarimas. Bandžiau visaip neigt, tipo „ką jūs čia nusišnekat, argi aš galėčiau. Aš niekada nesielgčiau kažkaip panašiai...“ Man atrodė, kad įtikinai ir nuėjau sau ramus miegot. Bet kitą dieną grįžęs iš vieno tūso ir...Matai, kai jau grįžtu pas tėvus, tai stengiamės su chebra susieit. Na, kol jie nežinojo, kad vartoji. Dabar tai jau nebe. Bet tai man ir nereikia. Nu, tai va grįžęs radau tėvus išskuitusius mano kambarį. Žodžiu padarė kratą kaip pas kokį nusikaltėlį. Nu, tai ir prasidėjo skandalai. Tada jau niekaip neišsigyniau. Nors aiškinai, kad ne mano ir panašiai, bet nepatikėjo. Suvedė galus ir nepatikėjo. Geriau būtų nesuinoję.

O kaip dabar sutari su tėvais?

Tai kad nelabai kaip. Jie ten mane tūsė, tūsė po tas visokias įstaigas, bet kai pamatė, kad aš neplanuoju nieko keisti, tai galiausiai išsižadėjo. Tipo jiem gėda dėl manęs, atseit kaimynai su jais pradėjo vengt kalbėtis, dar ten... Galiausiai jie išvis nenori su manim bendraut. Tipo jei pasveiksiu, tai galiu grįžt, bet jei ne, tai... Nu nebendruojam dabar. Ir iš vis, ko visi kišasi į mano gyvenimą, aš gi niekam ieko nedarau. Na, tenka karts nuo karto vogt, o tai nelabai su darbu man paskutiniu metu, bet tai gi niekas vie tiek nežino, kad vagui. Visi kažkodėl, žiūri skersi ir net į kitą pusę gatvės pereina, kurie žino. Tipo atseit nepastebi, bet aš gi ne durnas, viską matau...

Ir kaip dėl to jautiesi?

Žinai, manau kad jie neteisūs. Aš jiem neaiškinu ką daryt, ir nelaikau raupsuotais, kad ten jie tą ar aną daro. Jų gyvenimas yra jų, mano- mano. Beje, tikiuosi čia niekas nesužinos, kad vagiu, juk minėjai, kad anonimiška čia. Tada man jau chana pareitų. Negana to, kad narkomanas, dar ir vagis. Iš namų neišeičiau.

Taip, anonimiška.

Tai tada gerai.

Dabar prašau papasakokite, koks tas gyvenimas besisvaiginant.

Na, tai ką... Gyvenimas kaip gyvenimas. Na, tik prie visa ko reikia dozei pataupyt. Ir tuos tokius vengimus kažkaip ignoruot.

O ar dar kokių nors problemų patiriate dėl to, kad vartojate narkotikus?

Tai jo, jo, kitaip ir būt negali. Aš gi narkomanas, o su narkomanais niekas nenori jokių reikalų turėt. Žodžiu išmestas iš univero, nes per daug skolų prisirinkau. Nors iš tiesų, tai būčiau metęs ir pats, nes neįdomu mokytis pasidarė. Kam tie mokslai? Rašyt, skaityt moku ir gana. Na, dar pinigam

susiskaičiuot gabumų irgi nestinga. Na, tai va taip va... O apie ką tu klausei? Aš čia pradėjau atsakinėt ir pamiršau. Ai, atsiminiau, tai žodžiu problemos kokios.. Na dar kartais labai sunku gaut dozę. Nuvarai tarkim ryte į čigonyną, o ten ne visada ir gausi, žinok. Tai va suk galvą kaip čia gaut. Vat ir ima siutas, kai bapkių turi, o prekės nerandi. Skambinėji tada draugeliui ar jie kartais neužsipirkę urmu. Tai va jei ir pas jos negauni, tai tada šakės. Siutas ima kaip reikalas. Bet, tai aišku gauni vis tiek. Tik tada jau brangiau kainuoja. Ypač jei nuvarai į taborą pas vieną, pas kurį dažniau lankausi, paskui pas kitą, trečią, ketvirtą... Ir taip ašku gauni. Bet jau kai nueini pas kokį n-tąjį, tai tas žino ir supranta, kad pas kitus badas ir užkelia kainą. Bet kai dozės reikia, tai ir perki.

Minėjote, kad „su darbu nelabai“. Ar šiuo metu dirbate?

Tai jo, kartais padirbu trumpai. Na, aš remontuoju kambarius, tiksliau padedu. Kai reikia pagalbininko, tai mane pasiima. Bet būna visokių nesąmonių. Ten pamenu dirbom Kaune, tai buto šeimininkai sužinojo iš aplinkinių, kad aš narkomanas, tai tą pačią dieną atleido. Nors ir normaliai dirbau. Nervina išvis tokios nesąmonės. Na ir kas, kad aš narkomanas, gi ne vagis ar dar kas, kad jam pakenkčiau, Jei ką ir žaloju, tai save. Nieko susijusio su darbu nematau. Ir išvis, į mus narkomanus žiūri kaip į užkrečiama liga sergančius. Jei sužino, tai viskas, durys tau užvertos. O kodėl su alkoholikais kitaip? Juos tai kažkodėl priima normaliai... Jie dar blogesni, nesuvokia pasaulio. Va tas čiuvakas, kuris atleido mane iš darbo, tai pats alkoholikas. Bet tai tipo čia viskas ok, o jau aš tai kažkas tokio baisaus. Tai žinok va kas liečia mano gyvenimėlį, tai pabodo man tas visas toks nusistatymas, kartais specialiai prie kokio tokio pavartoju. Na, prie tokių, kurie sužioję duris prieš nosį uždarė. Jei jau narkomanas, tai ir gerai..... Nors dabar, kai dirbu šitam name va paskutiniam, tai iškart savo kolegai, kuriam padedu remontuoti pasakiau, kad pasakytų namo šeimininkui kai matys, kad aš vartoju narkotikus. Kad vėl nebūtų taip, kad įpusėjęs darbui išmeta kaip šunį. Taip negalima, jokio žmogiškumo. Nežinau ar jis pasakė, bet normaliai su manim elgiasi šeimininkai kai matau. Nors retai matau. Bet šiaip, tai jau įpratęs prie tokių reakcijų. Jei nežino, tai normaliai, o jei kas pasako, tai iškart „atia“. Ką jau padaryti... Nieko.... ne nuo manęs priklauso gi pasaulio nuomonė, aš bejėgis jau čia.

Nors būna žmonių, kurie nenusisuka. Laba iš tikrųjų gražiai elgiasi su manim mano daktarė. Na, kai tenka nueiti. Tai ji normaliai. Gal dėl to, kad medikai žino, kad pabendravę su manim neužsikrės...

O ar daug draugų turite?

Atsakymas labai paprastas- nei vieno. Ką turėjau, tai sužinoję apie kasdienines mano dozes pabėgo, o daugia neturiu. Nėra ir kaip susirast, kai tokia nuostata pas visus. O draugam meluot ar slėpt vartojimą tai nesąmonė. Jei toks jau esu, tai tegu priima mane tokį. Jei nenori, tai ir nereikia- man gerai ir vienam. Tikrai dėl to nepergyvenu. Na, nėra taip žostka, yra tų pažįstamų . Na, kai susirenkam visi pavartot, čiotka būna. O jei dar neturim dozės, tai sėdam į tačkas ir varom. Patinka pats laukimas žinant, jau jau ne už ilgo viskas baigsis. Kai žinai, kad vos kelios sekundės iki tol, kai jau užkaifuosi, tai ... Na, žiauriai patinka pakilt virs debesų.

Kaip manau, ar turi priklausomybę nuo narkotikų?

Na kaip, vartoju aš juos ir noriu aš jų, bet galiu labai panorėjęs mest... Bet kodėl turėčiau? Man narkotikai padeda geriau jaustis, atsipalaiduot.... Niekur kitur to nerasiu. Tai kam apsunkint gyvenimą? Kam?

Ar kada nors bandėte mest?

Jo, buvo, kad bapkęs visai ištirpę buvo, tai pagalvojau, kad gal reikėtų. Nu, bet paskui užsidirbau ir nuvijau lauk šitas mintis. Kam man to, kodėl turėčiau neleisti sau to, ko noriu? Nors kelis kartus tai buvau išvežtas. Detokse pagulėjau, bet... Bet išėjęs nieko nesulaukiau gero, tai vėl užvartojau. Ir taip ir vartoju..... Niekas man neįaiškins. Nors žinai, norėčiau kad būtų, jog nebūčiau aš pradėjęs. Nebūčiau jautęs kaifo, nežinočiau visa toir ramiai gyvenčiau. Na, bet nieko nepadarysi, dėl to ir sakau, kad tegu mane priima tokį, koks esu.

Kaip supratau, slepiate nuo aplinkinių, kad vartoji.

Tai jo, jo. Na, kai būnu kokiam klube, tai... Na, va vakar buvau konekte, tai susitikau seną pažįstamą. Tūsinomės, tūsinomės, tada jis taip nedrąsiai užsiminė, kad visai norėtų išbandyti žolė. Na, ai aš jam ir sakau, kad man tai ne problema. Paskambinau draugeliui, kuris kaip tik ruošėsi ateit ten pat ir paprašiau, kad prigriebtų. Na tai va tokia situacija buvo. Žodžiu jam pasakiau, nes pats užsiminė. Šiaip, tai neviešinu, pakui mato manyje tik narkomaną. O ir šiaip gėda, gėda kad susišikau gyvenimą.

Ar planuoji ateityje vartoti narkotikus?

Ai, žinok nežinau, kaip dienas duos. Dal ir šaus kada į galvą mintis, kad jau gana. Ką žinau, gal bapkių kada visai pritrūksiu, tai nori nenori teks mest, jei draugeliai nesusėlps. O šiaip, tai man dabar gerai kaip yra. Negalvoju aš į ateitį. Gyvenu ir tiek. Kaip bus, taip bus gerai.

O ar turite kokį nors gyvenimo tikslą, kurį norėtumėte pasiekti?

Kam? Prisispangsti, prisikuri visokių vėjų, o paskui gaidys gaunasi. Geriau jau gyvent sau palengva ir žiūrėt kas bus. Nieko nekuriu, nieko neplanuoju. Ir nesiskundžiu.

Interviu [7]

Dainius, 25 metai

Kada pirmą kartą pavartojai narkotikų?

Pirmą kartą penkiolikos metų kažkur paragavau. Amfetaminą. Susiklostė tokios aplinkybės, kad mokiausi dar mokykloj, augau su vyresniais draugais ir kažkaip nežinau... Kažkaip didžiavausi, kad augau su vyresniais draugais. Man iš tikrųjų daug kas pavydėdavo, nes tie draugai buvo firmas savo susikūre, mane net paėmė ten dirbti. Nu ir kažkaip taip susiklostė, kad pradėjau gerti labai dažnai. Gerdavom ir ne tai, kat prisigerti, ten linksmybės, bet visada ieškodavom nuotykių kažmokių. Tikrai labai faina. Prabėgdavo linksmi, po kaimus trindavomės, po visą Lietuvą. Turistiniai ten. Nu ir kažkaip nežinau, buvo nusibodęs tas alkoholis labai. Atsimenu kaip vakar, draugas paskambino taksistui savo pusbroliui ir prisigėrę važiavom į stotį prostitučių imti. Ir kai negavom, tai toks buvo pasiūlymas važiuot į plotą. Ir kaip tik tas draugas taksistas, na, draugo draugas, pasiūlė, jis kaip tik pardavinėjo amfetaminą ir pasiūlė. Mes ten bijojom, „ai, čia narkotikas, vis tiek kažkoks narkotikas“... Klausėm ar reikės leistis, tai jis sako „ne ne, nereikės leistis, paprasčiausiai susimaišysite su energetiku ir išgersit. Na ir paskui pajusit patiks, nepatiks“. Nu va toks pirmas toks pabandymas mano pabandymas narkotikų. Jis man kažkaip patiko, amfetaminas, paskui pajaučiau, kad mano organizmas kažkaip jo nepriima, aš blogai jaučiuosi. Na, amfetaminas... va tokie stimulantai yra ne man. Ir pabandyti opiatų man buvo daug lengviau, nes jau buvau praradęs baime. Buvau praradęs baime, pavyzdžiui, ten pavartoti opiatų, nes vis tiek, jau narkotikus pabandžiau, nepatiko, tai galvojau ir opiatai nepatiks. Opiatai irgi atsibodo. Iš pirmo amfetaminą vartojom vien dėl to, kad prablaivēti prisigėrusiam, nuimti abstinenciją alkoholio, arba kad neprisigerti. Tiek vat.

O vartodavai skirtingus narkotikus su tais pačiais, ar keitėsi?

Jo, aš augai su taip vadinamas „dream team“. Trys draugai, du vyresni už mane ir aš. Tai mes visur kartu, savo biznį turėjom, užsidirbinėjom nerealius pinigus, net nebuvo kur dėti. Vis ieškojom kur vat išleisti, tai kaitaliojom narkotikus. Heroiną pabandėm, rūkiau. Ir atsimenu tas pirmas kartas taip nepatiko, vėmiau toliau nei mačiau, bet vis tiek pastebėjau, kad vėmimas nebuvo toksai, kad sukeltų kažkokį diskomfortą. Buvo lengva vėmti, nieko tokio. Bet vis tiek nepatiko. O antras kartas, tai aš

kažkaip taikiausi prie kitų draugų, anksčiau vartojančių pažįstamų. Aš kažkaip jau... Pavyzdžiui prieš tai vat būtų pasiūlę „eina su manim, vat atiduosim skolą“ dileriui, aš nebūčiau sutikęs. Nu, bet „einam vat atiduosim“. „Nu, einam, o duosi man vieną dėmą užtraukt?“. Kažkaip ėjau vis prie tų kitų vartojančių ir kažkaip vis daugiau laiko su jais praleisdavau. Tie draugai vyresni paskui jau pradėjo leistis, aš dar rūkiau. Jie jau leidosi, nu, galima sakyti sėdėjo ant sistemos. Aš dar nesėdėjau ant sistemos, vat parūkydavau vieną kartą, ten du kartus per savaitę. Ir atsimentu irgi... sugalvojom nusipirkti heroino. Aš supratau parūkyti, bet kai nusipirkom, tai jie nusipirko švirkštus iš karto, tai aš supratau, kad jie leisis. Nu aišku, jie ten mane užparino, kad dar geriau, dar geresnis prichodas, geriau velka, geriau laiko. Tada vat pabandžiau. Nors pamenu, kad labai baisu buvo įsidurti, bet perlipau per sau per galvą. Pabandžiau tik tam, kad būčiau lygus su draugais, kad neskaitytų, kad kažkokia balta varna.

Ir kaip leidimasis pirmą kartą?

Oi, tikrai buvo baisu. Aš atsimentu mašinoj ten vyko viskas. Vienas draugas laikė ranką užspaustą, kitas dūrė. Man skaudėjo beprotiškai, nepatiko, bijojau. Bet kai pajutau tą prichodą, tai skaičiau, kad tai buvo verta. Paskui kaip toliau vartojau, niekaip negalėjau pats leistis. Nežinau, kažkaip buvo baimė ilgą laiką, tai prašydavau pas kitus kad suleistų. Tai va, paskui pradėjau ir pats leistis, nes nebuvo pasirinkimo ir taip toliau. Paskui į kirkšnį pradėjau leistis. Kai buvo tokia Vilniuje, nepasakysiu kuriais metais, bet buvo tokia krizė heroino. Buvo dingęs kažkur tai, buvo labai sunku gauti heroino. Tai tada perėjau ant širkos vadinamos, į taborą važinėti pradėjau.

O narkotikų kai vartojai buvo sunku gauti, ar lengva?

Nežinau, man tai labai lengva. Taškai vis tiek yra, jų yra daug, bet vis tiek, nepažįstamam asmeniui neparduos, reikia kad kažkas laiduotų už tave. Nu, kažkas pasakytų, užtartų. Bent jau mano rajone kur gyvenau, tai kokie šeši taškai yra. Nueini pas vieną, tai jei nėra eini pas kitą. Na, pas kokį šeštą tai jau tikrai gausi. Na jeigu jau ne, tai važiuoji į taborą. Kaip pavyzdžiui pas kitus narkomanus yra, tai jiems tą šyrkė yra pats geriausias narkotikas, pats mylimiausias. Man yra heroinas, nežinau. Aš aguonų ekstraktą vartodavau tik tam, kad nuimt lomkes. Taip, tai heroinas.

Dabar pakalbėkim apie tavo gyvenimą iki vartojimo. Kaip sutarei su tėvais?

Vat aš ir rašiau narkobiografiją, tai kiek masčiau apie tą dalyką, tai... Kai man buvo trys metai gimė sesuo, mus paliko tėvas. Motina vertėsi per galvą, dirbo visur kad mus išmaitint, kad į mokyklą leist, kad turėtų kuo aprengt. Paskui pradėjo važinėti tais laikais po Turkijas, Lenkijas, Rusijas, kad užsidirbt. Dažnai namuose jos nebūdavo. Tai mes su sese būdavom kur papuola. Sesuo tai dažniausiai pas bobulką, o aš tai kur papuola- pas kaimynus, pas gimines gyvendavau. Na, kas priima. Tai va, kiek bandžiau analizuoti savo gyvenimą, tai manau aš bandžiau ieškoti to užtarimo, stiprios rankos, griežto žodžio pas vyresnius draugus. Mokslai nesisekė, vat iki septintos klasės tai mokslai visai nesisekė, paskui perėjau į kitą mokyklą. Tada geriau, bet vis tiek nepavyko man dvyliktos klasės baigt, nes tada jau sėdėjau ant sistemos. Jau stipriai sėdėjau. Paprasčiausiai pradėjau nevaikščioti į pamokas ir neprileido prie egzaminų. Bet tai aš kažkaip atsimentu, kad maždaug nuo aštuoniolikos metų jau taip savarankiškai pradėjau gyventi, dirbti. Man kažkaip norėjosi to vat, kažkaip atrodo užsidirbti, tai turėsi. Buvau pakliuvęs į neviltį, nes ką tik pasirinkdavau dirbti, man nepatikdavo niekas. Ir ten, ir ten... Tai vienas per daug monotoniškas darbas, kitas vėl ten. Nu, priežasčių susirasdavau. Tikrai negalėjau, o vat paskutinius metus, tai susiradau tikrai labai gerą darbą. Užsidirbinėjau gerus pinigus, bet, aišku, prakaifuodavau juos. Nu ir vat teko susimastyti, kad reikia kažką daryti su savo priklausomybe. Tas vat ir buvo stipriausia motyvacija, kad reikia tvarkytis gyvenimą.

O ar darbdaviai žinojo, kad tu vartojai?

Nu, aš dirbdavau kranistu, aukštyje. Viršininkus matydavau tik užsimetęs. Niekas ten pas mane nelipdavo į tą kraną, nu ir ten net pietums nenulipdavo. Bet va ir čia aš kartais susimąstau apie tokius dalykus, kad dirbau oro uoste, statėm ten. Ir pas mus yra toks dalukas, kad mums moka

mažus pinigus, bet norint užsidirbt pinigų daugiau, tai yra galimybė chaltūrinti. Na, daryti ko negalima. Dabar kai pagalvoju kaip mes ten plytas kilnodavom, tai net šiurpai laksto, plaukai pasistoja. O mankai iki taboro netoli, tai aš per pietus nulipdavau, iki taboro nubėgdavau ir taip ten susinešdavau kaip ir kaifuodavau. Bet man tas darbas tikrai labai patinka. Dabar sutariau sutartį, pasakiau kad metam išvažiuoju į užsienį, niekas nieko nežino, Po metų sakiau grįšiu, jiems labai reiki akranistų. Man gerai ir sekėsi. Na, aišku, suskeldavau ten visokių problemų- pavėluodavau ar dar kas. Iš vienos pusės man net patogų buvo, mūsų tas ofisas randasi netoli taboro.

Tai kaip supratau slėpei apie narkotikus nuo aplinkinių.

Jo, aš šiaip slėpdavau. Žinojo tik tėvai ir draugai su kuriais vartodavau.

Tai prieš vartojimą daugiausiai su tais draugais ir bendravai, ar ir kitų buvo, su kuriais daug laiko praleisdavai?

Na, mes tryse. Vienas iš jų kaip dingo, tai dingo. Paskui sužinojau, kad išvažiavo į kaimą, susirado merginą ir gyvena. Su manim nepalaiko kontaktų. Bet žinau, kad nevartojo. Išgerdinėjo, bet nevartojo. Kitas mirė man ant rankų nuo perdozavimo. Bet vis tiek, nebuvo man tokia kažkokia. Na, mirė, tai mirė, pats kaltas. Nežinau, tokia egoistiška biškį... Normaliam žmogui turėtų būti „o, bliamba, tai gi mirė“. Juk miršta nuo to šūdo žmonės. O pas mus, narkomanus, tai būna „oba, kaip jį gerai zavalklo, tipo. Iš kur jis tokio kaifo gero gavo“. Pirma mintis tokia iš karto šauna, nesveikos biškį smegenėlės.

O kada suvokei, kad turi priklausomybę?

Kai kokį devintą kartą bandžiau, vis pasitikėjau savo jėgomis „da nifiga, čia rehabilitacijos, tai sektos kažkokios“. Ten minesotos programos, ar dar ką nors. Labai pasitikėdavau savo jėgomis, o ten tipo šūdas, aš pats galiu. Ten trečią, ketvirtą kartą bandžiau pats kažką daryt, bet kai jau devintą kartą nepasisekė, nu, nežinau. Leidau sau kažką naujo pabandyt, kaip rehabilitacija.

Tai kaip supratau buvo tokių momentų, kai nusprendei pertraukas padaryt.

Tai visada po detoksikacijos maždaug nuo dviejų savaitių iki dešimt mėnesių prabūdavau blaivas. Čia po Minesotos programos buvau išbuvęs dešimt mėnesių. Vienas, ne NA grupių. O tada žlugo viltys, kad vis tiek vienas nesusitvarkysiu.

Dešimt mėnesių, tai pakankamai ilgas laikotarpis išbūt blaiviam. Tai vat įdomu kas po tokio ilgo laiko tarpo išbuvus blaiviam pastumia vėl link narkotikų.

Paprasčiausiai nemokėjimas spręst problemų pačių paprasčiausių. Tiek problemų susideda į galvą, kad šauna viena minti- ką daryti. Taigi, blemba, tada dingsta visos problemos. Ir dar alkoholio vartojimas. Tikrai vartojau daug, dideliais kiekiais.

O sakyk kaip jauteisi kai vartojai narkotikus? Ta prasme ne pojūčiai, bet vidiniai jausmai.

Aš jau paskutiniu momentu išvis buvau praradęs viltį gyventi, žudyti bandžiau. Manydavau „nu vat nepasisekė man gyvenime, tai imkit dabar ir gailėkitės manęs. Aš vartosiu, daeisiu iki dugno ir viskas- užsikasiu“. Vilties jokios nebuvo. Na, vat pabandžiau devynis kartus, nu tai kiek galima bandyti? Nebuvo jokių šansų.

Su kokiom problemom susidūrei vartodamas?

Abstinencija. Blyn aš jos nekenčiau. O šiaip, tai santykiai su tėvais, visuomene. Nebuvo fizinės vapšie sveikatos visai, depresija ten, nemiga, psichologinės problemos. Kaip zombis, atsikeli, žinai kad reikia į darbą, tai mastai iš kur kaip paimti. Neduok dieve dar koks kaimynas ateis ir cigaretės ten kokios paprašys, tai dar snukį išmarsi. Tokias nesąmones darai. Iš vienos pusės mentai spaudžia, iš kitos- draugai už skolas. Na, tokia baimė, nežinai kur dėtis, bijai pereiti gatvę, kad tik niekas nepamatytų, nu nafik..

O kaip motina reagavo sužinorus apie narkotikus?

Mano motina pati priklausoma nuo alkoholio. Tai ji labai stipriai nesureagavo, nebuvo kažkokių skandalų ar dar ko. Iškart pasiūlė gydytis, nes ji pati gydosi. Ir iki šios sėkmingai gaunasi. Atsimenu dar pirmą kartą labai nenorėjau į detoksikaciją, pradėjau manipuliuoti. Ten tipo nueini ir pastoviai eilės būdavo, tai vis po mėnesio liepdavo ateit. Aha, tada motinai sakau „duok pinigų mėnesiui ant kaifo, kad nenumirčiau. Pakaifuosiu ir atsigulsiu į detoksikaciją“. Taip ir būdavo. Kai išeini tai viskas normaliai, bet kai išeini, tai vėl su tais pačiais draugais pradedi trinti, matytis. Atrodo jau nesutiksi su jais, bet paskui leidi sau, galvoji „ai, susitiksiu“. Tada galvoji „nevažiuosiu su jais į taborą“, bet tai paskui nuvažiuoji. Tipo nesidursi, bet... Nu tai va taip po biškį po biškį ir vėl daeini, vėl sėdi. Tai kiek aš prisipažindavau motinai, bet sakau, man būdavo paranku prisipažint. Sakau, ateidavau, pasakydavau kad nesusilaikiau, kad vėl paslydau, galvojau kad vėl norės kažkur įkišti, tada duos pinigų ant kaifo. Tai taip kol pats nesusivoki. Bet tai irgi, kol aš sugalvojau čia atvažiuot, tai praėjo daug laiko. Į detoksikaciją atsiguliu, dvi dienas pagulėjau ir dantį pradėjo žiauriai skaudėti. Išjau ir iš karto pavartoju. Tik tam, kad dantį praeitų skaudėti. Taip save teisinau, nors, aišku, čia yra apgavystė. Kaifo norėjosi beprotiškai, bet tada dar to nesuvokiau. Antrą kartą atsiguliu ir galvojau „dabar vat atsigulsiu, išeisiu specialiai, tik pažiūrėti kiek laiko išbūsiu blaivus. Jei ne, tai dar kartą atsigulsiu“. Taip ir buvo, išėjau ir iš karto neatsilaikiau. Tada čionai atvažiauvu. Nu viskas, jau mano paskutinis šansas reabilituotis. Pirmą kartą reabilitacijoje, niekas nespaudė iš aplinkinių, net netikėjo kad galiu aš čia. Užsispyręs esu, jeigu kažką darau, tai darau iki galo, nu bet su tais narkotikais tai nepavyko vienam.

O kaip į tave reagavo aplinkiniai vartojimo metu? Man įdomu ar jautei kokią nors neigiamą reakciją.

Tai be abejo. Tėvai net kalbėdavo sakydavo „blyn, tave reikia palaidoti. Paversim vieną kartą ir viskas, rami galva“. Nes aš tiek jiems kiaulysčių jiems pridaręs... Nu, vis tiek gi trukdavo pinigų, tai aš dar nešdavau iš namų. Na, kaltės jausmas tai išlieka visad, bet vis tiek žinai, kad iš tėvų neši, žinai kad atleis. Ir iš kitų vokdavau, bet ne vienas. Man reikėdavo gerai apsidozinti, karoče, būti su patyrisiais vagiais, tai tada vat. O šiaip, tai būdavo visokių bajorių. Tarkim tuo metu, kai sėdėjau ant heroino, tai buvau apkaltinas bando vagyste, kurios iš tiesų nepadariau. Bet iš tiesų daug kas iki šiol netiki, nes du metus teko sėdēt lukiškėse ir persilaužt be nieko- be jokių vaistų, be nieko. Mane aišku išteisino, nedaėjo iki teismo. Iki šiol teisiuosi, bet niekas nesigauna. Na, nesu kaltas, bet buvo įtarimai. Neįrodė. Tas irgi galima sakyt buvo tas momentas, kai trumpam susimasčiau. Nuvažiuoji vat į kaimą, tai ten „o, vat dainius atvažiavo, davai suslepiam viską.“ Ir slepia, ten auksą, viską kas įmanoma suslepia. Man jau net nejauku ten važiuoti, nes ir ten prisidirbęs, visur jau prisidirbęs. Visi giminės žino ir netiki manim nei vienu žodžiu. Kas vat blogiausia buvo, tai kad aš kaip ir užsidirbinėdavau normalius pinigus, laikiausi už to darbo, nors ir vartoju, tai bobulka tokia buvo. Šventas žmogus tikrai. Jeigu nueini ten pas ją, biškį paverki.... Na, ji žino ten viską, pati medikė, onkologiniam dirbus buvo, tai viską apie narkotikus žino, žino kaip bloga būna, suprasdavo mane. Sakai „nu paskolink, paskolink bent dvidešimt litų“, tai ji „imk, bet paskutinį kartą skolinu“. Nors tipo sako, kad nežino ant ko, bet pati puikiausiai žinojo. Aš irgi meluodavau, sakydavau, kad tikrai ne ant narkotikų. Kažkaip man lengviau taip buvo, ne tokią kalę jausdavau gal. Sunku tėvams, tas pats jei pasakyčiau „duokit peilį, pasipjausiu.“. Jie supranta, kad duoda pinigus, tai žudo mane.

O dabar aplinkinių, kurie žino, kad tu esi šioje reabilitacijoje ir gydaisi, nuomonė ar pasikeitusi?

Manau, kad jie vaidina kad pasikeitusi, nes galvoja kad man bus taip lengviau. Kai aš buvau po Minesotos, tai dar nebuvo tokio dugno pasiekęs. Na, kai o dešimt mėnesių prabūdavau blaivus, tai jie pastoviai mane sekdamo. Ir tikrai tai man keldavo kažkokį diskomfortą. Visur tikrina, ir testus darydamo, rieve giridydamo.

O kaip čionai patekai?

Na, tai kai buvau Minesotoj, tai buvo tos programos, ten ir dvylika žingsnių ir taip toliau. Buvau girdėjęs apie čia, iš tiesų man nebuvo svarbu kur važiuoju, į kokią reabilitaciją. Tai laimingas

atsitiktinumo būdu atvažiuavau čionai. Net nežinojau kas čia bus, kaip vyks, kaip čia tos reabilitacijos čia vyks. Bet aš pažinojau daug anonimų, kurie buvo baigę reabilitaciją. Tai aš, blemba, mačiau kaip jie keičiasi ir keičiasi į gerą. Atsimenu Andriukas... Aš su juo kaifuodavau ir jis tau ten buvo šakės. Jis jau kaip ne žmogus buvo, taip apsikafavęs, apsvogęs, apsimyžęs vaikšto, kaulina ten du litus, kad tik nusipirktų. O kai va sutikau, tai nu šakės- visas gražuolis toksai, atsigavęs. Reabilitacijos atbuvęs, atsistatęs, nevartoja. Stiprina motyvaciją tokie dalykai.

O kas sunkiausia būnant čia?

Būti savimi vat sunkiausia, padosyti koks aš esu. Kai vat pirmas žingsnis, tai reikia liautis vaidinti kažką tai, realiai reikia. Man visada stovėti už save, būti vilku... Tai sunkiausia, nu vat būni savimi, turi kažkokius kaprizus, minusus. Anksčiau buvo svarbu ką žmonės pagalvos, o kuo toliau, tuo man mažiau tai rūpi. Sunkiausia buvo bendrauti, adaptuotis prie visko, ypač prie žmonių. Na, nes anksčiau, tai koks ten buvo bendravimas.. Tik darbas, tai atvažiuodavo draugas kaifo, arba pats nubėgi iki taboro. Visų pirma vienas užsidaręs dirbau. Tai susitikęs žmogų apie ką kalbi? Ogi apie tai, kur kaifas geresnis, pas ką, kiek įsidūrei ir viskas, visa kalba. O čia, tai pradedi kalbėt apie tokiu dalykus, kad kartais sunku bendrauti, sunku pagauti. Nežinau, aš, pavyzdžiui, blaškausi du mėnesius. Eilinis vat rytinis ratas, atrodo visi savi, visi lygūs, visi tokie pat narkomanai, bet nežinau, sėdžiu ir jaučiu įtampą, žiauriai įtampą. Ten jeigu ką nors reikia pakalbėti, tai susigalvoji ką pakalbėti ir bandai pasakyti ką galvoji, bet nesigauna, pakyla kažkas čionai ir vsio, nesamonei kažkokią suveli, sugrybauni. Ir vat pastaruojų metu kai pasižiūriu, tai man jau lengviau tas, daug lengviau, toks pasitikėjimas atsirado iš kažkur žmonėmis. Ir ypač kabėti su kitais būdavo sunku, na, apie asmenines problemas, apie kurias nesinori kalbėti. Iš tiesų turim mes tas pačias gi problemas, kažkaip lengviau. Aš ir dėl tos įtampos aš galvoju „nu jolki palki, nu gal aš tikrai durnas. Nu vartodamas išprotėjau, nu kas čia man yra..“. Žinau, kad vat ta programa drašina mus eiti kalbėti, jeigu kas išskyla. Aš nuėjau pas kitą, pakalbėjau ir supratau, kad pas jį dar blogiau yra. Tada tos svarstyklės tik fukt- į gerą linkstama dėl tokių smulkmenų. Atrodo pasikalbėjai su kuo nors ir iškart geriau, mažiau tos įtampos būna. Jei planuoja kažką siekti, reikia stengtis ir nelaukti kažkokių padačkių. Nes jų nebūna tikrai gyvenime.

O kaip mintys apie narkotikus būnant čia? Kaip supratau būna tokių minčių. Įdomu b(tū sužinoti kas sustabdo.

Yra psichologai, socialiniai darbuotojai. Reikia pagauti save, vat iškilo tos mintys, tai reikia suprasti, kad jos iškilo ir kad jos turi iškilti. Kaip pirma reakcija į tas mintis, kaip antra... Reikia suvaldyti. Būdavo išėini iš namelio ir kažkas grežia. Tai aš tik garsą išgirsiu ir viskas- man iškart tokia mintis- statybos, darbas, pinigai, kaifas. Kaifas, žiauriai norisi. Arba žiūti reklamą, ten alaus reklama, tai man iškart seilės burnoj kaupiasi, žiauriai norisi. Gėrimas tai tas pats kaip narkotikas. Jeimes gėrimo neskaitysim kaip narkotiko, tai privesim prie atkryčio. Reikia kad būtų toks pats požiūris į alkoholį kaip į narkotikus.

O kaip rūkymas?

Na, rūkyt galima. Aš ir pats neskaitau rūkymo kažkokia tai priklausomybe. Gal pasikeis nuomonė, nes daug kas narkobiografijas rašė nuo rūkymo. Aš priešinausi šitam dalykui ir rašiau nuo alkoholio. Aš rūkyt vėliau pradėjau nei narkotikus vartot.

O kodėl pradėjai?

Mačiau kaip kiti narkomanai susileidžia, afigenai boldielina. Jiem praeina, parūko ir vėl geriau būna. Po biškį ir pradėjau. O dar tokių dalykų būdavo, kad nerasdavau sau venos susileist, eidavau pas bobulką. Suspausdavau ranką, ji suleisdavo man narkotikus. Ant tiek buvau išpyzdėjęs. Atkalbinėdavu, bet aš pasakiau ir viskas. Motina griežta, ji paimtų ir išmestų tą dalyką, o bobulka kitais.

O kaip šiuo metu su motina ir kitais artimaisiais sutari?

Su artimaisiais...Na, bobulka tai tiki, ir dabar vat skambina, gydo mane. Nežino nei ką aš čia darau, nei ką. Jai atrodo, kad aš čia kaip į sanatoriją atvažiuau ir ilsiuosi. Skambina, viską... Sako „žiūrėk, kai grįži nesusitikinėk su draugais ten..“. Mane tainet klynina tokie dalykai. O su motina. Na, draugiški, bet iki tam tikros ribos. Na, ji kaip pati yra alkoholikė, tai ji mane labiau supranta, nežinau. Bet tai vis tiek, nėra tokio dalyko, nežinau kodėl, bet nėra, kad „mama, aš tave myliu“, ar ten „sūnau, aš tave myliu“. Tai buvau vat antroj fazėj susitikęs su tėvais, gavau leidimą, atlydėjo mane globėjas, dar vieną žmogų pasiėmiau su savim. Tai nežinau, jie net pašiurę kokie santykiai pas mane su tėvais, visai kitas bendravimas. Dabar susitikom, tai sėdim ir juokaunam, prisižvengėm..Faina, manau taip ir turi būti, o ne tai, kad, žavyzdžiui, bobulka paskambina ir sako ką reikia daryti, ko nereikia daryti. Pagaliau juk 25 metai.

Kaip manai, ar baigęs šį reabilitacijos kursą ir išėjęs iš čia tu palaikysi santykius su tais draugais, su kuriais vartojai, ar ne?

Ne, jokių būdu. Na, pas mane žodis „draugas“ kažkaip kitaip vartojamas, man yra kaip titulas. Draugas turi būti patikrintas metų metais. Dabar galiu sakyti, kad neturiu draugo nei vieno tikro. Pažįstamus. Man draugai buvo tai tie, su kuriais pradėjau vartoti, su kuriais užaugau. O dabar liko tik tie, kurie vartojo, ta prasme vartojantys. Jaučiu pusę išmirę bus kai aš grįšiu.

Kaip manai, kodėl va tarkim tu nusprendei gydytis, kiti nesirižta? Ko trūksta, kad jie irgi suvoktų?

Pas kiekvieną yra savo dugnas, Ir kai jis pasieks tą dugną, tada atšoks nuo jo. Pas mane buvo tai, kad kai aš pradėjau gulėt ten kryžiumi, eit pas bobulę ir krokodilo ašaromis verkt „duok man kaifo, nes numirsiu“, arbe kai sesuo metus taupė pinigų ant filmavimo kameros. Taupė, o aš ant lomkių išnešiau. Man čia jau gali būti dugnas. Kitiems tas dugnas gali būti kai pradeda pūti kojas, bet vis tiek bus. Mes visi pradėsime būti kažkada blaivūs, visi pradėsime kažkada gydytis. Bet vieni dar prie gyvenimo bus blaivūs.

Pabaigai papasakok apie savo ateitį.

Pirmu reikalu sugrįžt į savo darbą, dirbti, šeimą gal jau susikurti. Planų dar tokių nėra, bus laiko.

O ar prisipažinsi žmonėm, kad vartojai narkotikus, kad gydeisi ir panašiai, ar slėpsi visa tai?

Ta prasme jeigu bus taip, kad nueisiu į klubą ten kokį, susipažini s pana ir sakai „nu va, aš narkomanas buvęs“. Tai aišku kad ne. Ne visi gi supranta kas narkomanas yra. Pas mus visuomenėje tokis yra, kad narkomanas tai čia jau žiauru, atmosferos. Bet problemų bus, aišku bus. Bet, pavyzdžiui, susipažinęs su pana kokiu nors ir pamatęs, kad atsiranda jausmai, ar kažkas pereina į rimtesnius santykius, tai aš pa lipomu pasakysiu, kad esu narkomanas, ta prasme besigydantis, priklausomas, negaliu berti, būti net tokiose situacijose kur geria ir panašiai.

Kaip manai, tau pavyks pasveikti?

Nemanau. Na, aš čia bandau išmokti gyventi su savo liga. Liga lėtinė, chroninė ir nepagydoma. Tokį variantą bent jau mums nori čia brukti. Išmokti tvarkytis su problemom iškylančiom. Va neduok dieve... Na, galvoju kokios problemos gali iškilti išėjus... Na, pavyzdžiui, sudaužiau mašiną, ane. Aišku čia nebuvęs jeigu, tai ką aš daryčiau- vartočiau. Iškart apsvartočiau „nu blemga, da nafik tos problemos, karoče.“ ar dar ką nors, karoče. Kad nuimt sresą, baimę ar dar ką. Dabar kip galvoju- vis tiek, sudaužiau mašiną, bus problemos, maždaug ja žinosiu kelią ką galima daryti. Labai bus sunku, yra gi puikūs psichologai. Na, mokėsiu valdyti situaciją, žinosiu, kad „op, atsirado mintis apie narkotikus“, tai reiškia, kad mano smegenys ne taip jau žvelgia į viską, ne taip reaguoja. Ten ok, tarkim, ten susitvarkiau su tokiom situacijom per metus. Bet pavyzdžiui op po dešimt metų bobulka mano numirė, neduok dieve. Šaus mintis, gal r silpnė, bet vis tiek šaus mintis nuimti tą vat visą skausmą viską narkotikais. Lengviausias kelias tą vat padaryti. Bet tikiuosi pavyks man...

Aš irgi tikiuosi. Ačiū už atsakymus.

Interviu [8]

Raimundas, 29 metai

Kada pirmą kartą pradėjai vartoti narkotikus?

Pirmą kartą.. Nežinau, gal aštuoniolikos metų.

Gal galėtum plačiau papasakoti apie tai? Ta prasme iš kur gavai narkotikų, kaip kilo noras pabandyti.

Nu, šiaip iš esmės neturėjau draugų, tai galbūt bandžiau prisiplakti prie draugų kažkokių tai. Kadangi draugai tie vartojo, tai taip ir prasidėjo.

Kaip patiko?

Nepatiko. Atvirai pasakius nepatiko nei pirmoji, nei antroji, bet prie trečio pradėjo patikti.

Įdomu būtų sužinoti kodėl po pirmos dozės, kuri visiškai nepatiko, tu visgi nusprendei dar kartą pabandyti, o nepatikus antrajai vis tiek ryžaisi trečiai ir taip toliau.

O todėl, kad trūko kažkokio bendravimo. Tie žmonės su kuriais bendravau, tai jie vartojo. O kad bendrauti toliau, tai reikėjo vartoti. Nu, po to pastoviai pradėjau.

O kaip gaudavai narkotikų?

Narkotikų, tai vat patikdavo daleiskim tas procesas, kai kažkur važiuoji ieškoti kokių tai narkotikų. Buvo visai įdomu, pinigų šiaip buvo, tai kodėl gi ne? Va taip dvidešimt keturias valandas važinėji, ieškai. Na, ta prasme....

Tai kaip supratau žinojai kažkokius tai taškus, konkrečias vietas, kuriose būdavo galima jų įsigyti. Ar teisingai supratau?

Jo, bet tai kartais ten nebūdavo, ar kokios nors problemos ten, tai važiuoji kitur ieškoti. Šiaip, tai visas tas procesas patikdavo. Tas vartojimo procesas patikdavo. Na, taip ir... O pats jausmas, tai kaip sakiau nepatiko pradžioj. Paskui pradėjo patikti. Faktiškai lengvai pradėjau jaustis, drąsiai. Patiko tas.

Papasakot apie savo gyvenimą iki vartojimo.

Na nežinau... Iki vartojimo tai šiaip sunku, nes aš... tarkim vat ruošiuosi rašyti analizę gyvenimo, kas mane pastūmėjo į tai turbūt. Nežinau, na, aš manau šiai dienai, kad vis dėlto namuose buvo padėtis tokia, kad tėvai ten... Tėvas tiksliau gera, namuose pastoviai barniai, tai nesinorėdavo man ten dalyvauti. Kadangi draugų neturėjau, tai reikėjo kažkam tai pasiduoti. Na, tai ir pasidaviau kažkokiem tiem draugam, kuriem... Gal taip būdavo.

O kaip manai, kodėl draugų neturėjai.

Ai, nežinau. Vat kaip kartas mums buvo konsultacija, tai va manau kad dėl to, kad buvau mamos sūnelis. Ta prasme jinai mane daugiausiai mylėjo, daugiausiai prižiūrėjo, mane, galima sakyti, gindavo visą laiką. Va dėl to ir draugų neturėjau. O dar gal tai, kad, nu, daleiskim, vaikystėj irgi pas kitus ten darželiai buvo, kažkokie prisiminimai. Pas mane jų nelabai yra, nes iš esmės darželius keičiau vos ne kiekvieną dieną. Ne dėl to, ne dėl savo elgesio, o todėl, kad motina dirbo darželyje. Ir aš, nes kadangi motinos sūnelis buvau, tai aš pastoviai paskui ją visur eidavau. Už tai aš negalėdavau draugų susirasti, nes reikėdavo vis pastoviai kas kurį laiką persikelti į kitą vietą. O kieme tai nebuvo su kuo bendrauti šiaip.

O kaip leisdavai laisvalaikį iki vartojimo?

Ai, nežinau, įvairiai šiaip jau. Aš turėjau tą ratą tokį pažįstamą, bet aš kaip ir sakiau neskaitau jų draugais, šiaip jau. O taip, tai visaip- važinėdavom ir prie jūros ir po pilis visokiausias, gamtoje leisdavom laiką ir žygiai visokie būdavo. Šiaip, tai visko būdavo.

O kai pradėjai vartoti narkotikus, tai ar patiko laisvalaikio praleidimas?

Iš pradžių ne. Ilgus metus, ta prasme gal penkerius metus, tai tas būdas na nesikeisdavo šiaip. Užtekdavo dar pinigų viskam. Ta prasme, turėdavau ir laiko, ir pinigų, ir sveikatos dar turėjau tą viską pratęst. O paskui, jau kai prasidėjo pinigų trūkumas, santykiai namuose buvo tokie, aišku vogt pradėjau darbe, prasidėjo problemos. Na ir tas būdas pasikeitė, nes šiaip pinigų daugiau reikėjo narkotikam, o jau visa kita pakui.

O kiek reikia pinigų narkotikams? Kokios narkotikų kainos?

Dabar, tai aš nežinau. Kai vartočiau. Na, kai pradėjau vartoti, tai čekas buvo daleiskim penkiasdešimt litų. Dabar jisai dvidešimt. Nu, bet tai seniau kokybė buvo gera, dabar suprastėjus. Tai todėl seniau užtekdavo tenasi penkiasdešimt, o dabar šimto, dviejų šimtų neužtenka. Aišku pakilo ir dozė, bet tai iš esmės bloga kokybės, todėl daug reikia tam pinigų.

O kai vartojai narkotikus, tai ar slėpdavai nuo aplinkinių, ar ne?

Taip, aišku. Aš iki šiol dar vis slepiu. Žino tik tėvai, va čia buvau prieš savaitę laiko tamdarbe, kuriam dirbau, nes šiaip, atvažiavęs į reabilitaciją aš dar dirbau. Dirbau iki to laiko. Išvažiavau į reabilitaciją tai vapšie nieko nepasakės. Ta prasme parašiau savo ataskaitą ir dingau. Praėjo pusė metų, tai aš nuvažiavau ir papasakojau kas nutiko. Nes man reikėjo arba prasitęst sutartė darbo, arba nutraukt. Tai aš nuvažiavau ir papasakojau. Aišku ten vienas žmogus žinojo, ta tai man lengviau buvo. Aš pasakiau, kad aš sėdžiu, gydausi reabilitacijoje, papasakojau. Tai jau didesnis ratas žino kad taip yra. Ta prasme prieš tai aš slepiu, na, bent jau aš taip maniau, kad niekas nežino ir rami galva.

Kodėl slėpei?

Kodėl slėpiau? Man gėda buvo. Nors aš šiaip neskaičiau, kad ... nelaikiau save narkomanu.

O kaip jauteisi? Ta prasme ką pats galvojai apie tą visą vartojimą?

Na, teisindavau save dėl ko vartuju. Na, namuose problemos, pavyzdžiui, darbe problemos, įtampa ir panašiai.

Minėjai, kad darbe pasakei, kad gydaisi reabilitacijos centre. Kaip reagavo į tai darbdaviai? Kaip iš vis jie priėmė tą žinią, kad vartoji narkotikus? Tiksliau kad vartojai.

Dabar kai buvau nuvažiavęs? Šiaip, tai normaliai. Sako „Nu ką... sveik ir grįžk“.

Tai priims atgal į darbą ir galėsi pratęst sutartį?

Nu, šiaip tai jo. Iš esmės aš visada galvojau, kad jie nieko nežino. Ta prasme kad tik vienas žmogus žino, bendradarbis. Nes prieš tai aš buvau pakliuvęs į detoksa, tai dingau buvau padaręs trim dienom. Ir aš tiesiog po detokso buvau ne kokiam stovyje. Jisai kažką įtarė, tai aš po teisybei ėmiau ir pasakiau tuo momentu. Tai vat aš jam vienam pasakiau. Nu, aš nemanau, aišku, kad jis ten kam nors pasakė, ar dar ką. Bet iš esmės, nu, aš dabar galvoju, kad aš darbe nuolatos būdavau ne kokiam stovyje, tai galvoju, kad jie turbūt įtardavo. Bet jie tiesiog, nu, kadangi šiais laikais su darbuotojais jiem problemos būdavo, o aš save laikiau vienu iš geresnių darbininkų, tai tiesiog manau, kad jie visa tai matė ir laikė mane tiesiog vien kad tiktai... Na, jie džiaugdavosi, kad turi tokį koks aš esu. Nu aš taip galvoju, aš nežinau kaip ten iš tikro.

O kaip reagavo tėvai? Išvis gal pradžioj paklausiu kaip jie sužinojo?

Nu, buvo man sunku, mane kumarino nu ir aš pasakiau. Na, jie anksčiau jau įtarinėjo, bet aš vis neigiau, sakiau „ne, ne, nevartuju, ką tu!“ . Tiesiog daėjo ant tokių vietų, kai sakė „davai nuperkam

tau tekstą ir patikrinsim.“. Aš pradėdau tada „nu, jeigu tu manim nepasitiki, tai davai, imk ir pirk. Nu ir imk ir pirk.“ Nu tai ir taip priešnekdavau, kad nereikėdavo ir testo, patikėdavo. O kada jau buvo rimtai blogai, tai ėmiau ir pasakiau. Nes vis tiek, namuose iš esmės mano motina pastoviau nujaučia tokius dalykus. Daleiskim jeigu jau man ten kažkas blogai, tai ji paskui ten prisapnuoja ir pasakoja man savo sapnus, nu, tikrą teisybę.

O kaip manai, ar šiuo metu tu turi dar problemų dėl narkotikų?

Taip.

O kada suvokei pirmą kartą, kad įklimpai ir kad jau turi problemų dėl vartojimo?

Kai čia pakliuvau. Iš esmės aš norėjau kažką daryti, keisti, bandyti gydytis, bet ,aišku, pats niekaip nesiryždavau. Ir kai jau man antrą kartą buvo nelabai kaip gerai, tai prašiau pas tėvus, kad padėtų, pagalbos prašiau.

O kodėl nusprendei mesti narkotikus?

Kodėl kilo? Todėl, kad nu, buvo jau nusibodę taip gyvent. Čia buvo gal pirmi penki kokie metai, kai narkotikai, jų vartojimas man patiko, keldavo nuotaiką, na, būdavo malonumas, čia ir pinigų būdavo. O vat paskutiniai metai, ten prieš pirmą detoksą čia, gal net ketvirtimetai, tai jau vartojimas man jokio malonumo neteikė. O bapkių reikėdavo tik dozei. Daugiau sau nieko negalėdavau leisti, nei išvažiuot kur nors, o kei ir išvažiuodavau, tai sveikatos nėra... nu, žodžiu..

O kai vartojai narkotikus, tai su kokiomis problemomis susidūrei?

Problemos tokios ir iškyla, kad pinigų reikia, santykiai... Paskui sveikata.

O kaip aplinkiniai reaguodavo jei sužinodavo? Nors ir minėjai, kad slėpei ir mažai kas žinojo, bet gal pasitaikydavo, kad sužinodavo?

Na, aš šiaip tai jo, slėpiau. Tai nu, nelabai man jautėsi ten kažkas. Nes aš pakankamai, manau, protingai slėpiau, o ne taip, kad ten paėmiau ir visiem jei ten kokių bėdų pasakiau. Nes vis vien, kai vartojau, tuos dešimt metų, nu šiaip turėjau kažkokius tai savo požiūrius, savo nusistatymus. Pavyzdžiui kai paklausai kitų, tai pas kaimynus, ten apvagia kokius kaimynus, ar ką. Na, pas mane taip nebūdavo. Aš niekada neėmiau iš kaimyno, ir niekada nebuvau iki tokio lygio, kad, pavyzdžiui, iš mamos piniginės ką nors pavogt. Iki tokio lygio neleidau sau nusiristi. Nu, nes turėjau kažkokį tai... Kad ir būdavo kaip blogai būdavo ir žinojau, kad pas motiną, pavyzdžiui, piniginėj yra tų pinigų...Nu, tokiom elementarių, žinai, pavyzdžiui iš pinigų dvacarikę nukniaukt. Būdavo mintys užeidavo tokios, bet aš geriau jau šnekėdavau visokias nesąmones, kad, vienu žodžiu, man reikia pinigų tam, tam... nu, kad duotų. Na, aišku, nesakau, kad ten angelas, aišku buvau tenais pasiskolinęs iš motinos... nu, apvaliom sumom, aišku, bet prie progos aš stengdavausi atiduot, ta prasme padėt atgal. Nu, ką spėdavau padėt, tai padėdavau, ką ne, tai... Nu, taip pagavo pora sykių. Aišku, tenais auksą buvau išnešęs iš namų, bet tai...

Po savų daiktų, tai ėjo tenais... Na, iš tėvų, tai vat sakau auksą išnešiau ir biškį pinigų. Nu, bet apvalesnėm sumom. Bet šiaip, kad iš piniginės, pavyzdžiui, asmeniškai paimt, tai vat nežinau, man tai buvo kažkas, ko negalėjau sau leist. Ir vata vyzdžiui kaip vartodamas, per tą laiką kiek vartojau, tai sau buvau nusistatęs, kad adata niekada nesibadysiu. Ir tiesą pasakius to nepadariau. Nu, man jau čia buvo visiškai žemas lygis, iki kurio sau negalėjau leist nusirist. Ir atvirai pasakius, aš tą ir išlaikiau. Pastoviai heroiną rūkydavau, nesibadžiau.

Dabar apie gydymą. Ta prasme kai nusprendei, kad nori mesti vartoti narkotikus ir kad tau reikalinga pagalba. Kelintą kartą gydaisi?

Šitas pirmas. Buvo ten, ta prasme vartojime buvo pertraukų ir po metus laiko. Tada kažkaip sugebėdavau sulaikyt. Ta prasme nutrauki viską, iš pradžių sau, o paskui, kai jau negalėdavau, į detoksą išsivalydavau organizmą, tai tada laikaisi. Aišku, ten kurį laiką vaistais, na, kad būtų geriau jaustis, o paskui iki metų taip drąsiai galėdavau išbūt. Na, nes aš laikiausi tų draugų atokiau.

Bet tai vis tiek tas nieko neveikimas mane vėl privedavo prie to pačio. Nes iš esmės tuos kuriuos draugus turėjau, tai jų jau nebeturiu, kas belikdavo- namuose tėvai, nu ir darbas. Tai neturėdavau ką veikti ir prasidėdavo. Sukiesi, sukiesi, o paskui bac vieną dieną imi ir susitinki... ir vėl užvartoji. Bet tai sakau, iki metų laiko, tai galėdavau taip, nes dar priklausydavo ten vasarą kokią, tai nuvažiuoji į sodą kokį, tėvam padedi. Tai vat yra užsiėmimas ir ne taip traukia. O paskui pasijunti visai vienišu. Nu, nes vis tiek kažkuriuo laiku, žinai, nu tai ką..

Kaip dabar tėvai vertina tavo pasiryžimą gydytis?

Net nežinau. Kažkaip aš su tėvais nemėgstu tokiom temom šnekėt, tai kai pažiūriu, pavyzdžiui kiti vat, nu , su tėvais kaip su geriausiais draugais draugauja, nu, tai aš negaliu. Negaliu vat pavyzdžiui papasakot ką nors apie savo vartojimą, pavyzdžiui. Nu negaliu.

Bet tai vis tiek turi jausti, ar jie palaiko, ar labiau nepasitiki tavimi.

Jie mane šiaip palaiko, labai palaiko. Tiki, kad viskas bus tvarkoj, bet iš esmės per pusė metų, per kuriuos aš čia, tai niekas nepasikeitė, santykiai vis tiek tokie patys. Na, jie žiūri, šneka biškį kitaip, bet vis tiek, na, man taip atrodo, kad jie giliai vidui vis tiek... Nes, per kiekvieną susitikimą jie vis kartoja „tu rik laikykis, tu tik laikykis, tu ten žiūrėk..“ Na, nežinau, užtai mano požiūris toks ir yra, kad viskas kaip buvo, taip liko.

O kaip tu pats? Ar jauti kokius nors pokyčius pabuvęs rehabilitacijoje?

Šiaip, pasikeitimų yra, bet nepasakyčiau, kad labai jų daug. Na, nežinau, darau vis tiek tą patį ką ir dariau. Na, nes vis tiek... Na, nežinau nei kaip ir pasakyt... Nu, man taip atrodo. Aišku norisi tikėtis, kad viskas bus gerai, norisi, kad viskas man tai gerai padėtų. Tai aš taip sakau daleiskim, bet giliai širdyje yra vis vien tokių abejonių. Nes tas daleiskim užsidarymas metus laiko, pavyzdžiui, čia, tai nu... Kažkaip seniau aš metus laiko užsidarydavau ir metus laiko galėdavau ramiai prabūt. Nežinau kas šį kartą pasikeis. Na, nes iš esmės vėl ta pati situacija. Nes aš metus laiko čia pabūsiu ir... Nu yra tokių abejonių, nes aš galiu grįžti ir vėl... Nu, ta prasme... Supratai mane manau. Nes jeigu aš nebūčiau seniau pavyzdžiui metus laiko nekaifavęs, tai gal tikėčiau tikrai, kad praėjo laikas ir man bus viskas gerai. Bet kadangi pas mane taip buvę, tai... Iš esmės abejoju, kad viskas bus gerai.

Kyla klausimas kodėl tu čia?

Bandau kažką daryti, bandau pakeisti. Dėl savęs, dėl tėvų. Labai iš tiesų ir dėl motinos pergyvenu. Nes jos sveikata visiškai sutrikusi. Kartais norisi iš tikrųjų išeit, spjaut į viską ir eit kur ėjau. Bet, nu, tai laiko tėvai, šiaip jau. Nes motinos sveikatos būklė tokia, tai manau bus dar pora vinių...

Tai kaip supratau, būnant čia kyla mintys apie narkotikų vartojimą? Kas sulaiiko nuo to?

Tai laiko, turbūt. Na, sakau, tėvai laiko, čia bendruomenė. Nes žmonės tai vis tiek pasakai ką nors, tai pradeda biškį programos duoti, tai va tas ir laiko.

O ar čia draugų turi?

Čia? Na, nežinau, atvirai pasakius neskaitau juos draugais. Draugų požiūris pas mane kitoks, ne toks kaip pas visus, nežinau.

Kaip tu įsivaizduoji draugą? Kas tai yra tau draugas?

Draugas yra draugas. O čia, tai manau, na... Taip manau, kad kurie...kol mes čia, tai dabar draugaujame. Na, teisingai, mes čia kaip ir draugai. Bet aš vis tiek tokį požiūrį turiu, kad kai mes iš čia išeisim, mūsų keliai išsiskirs. Kažkodėl taip manau.

O jeigu visgi santykiai tokie išliktų, ar išėjęs iš bendruomenės palaikytum santykius su išėjusiais bendruomenės nariais?

Na, pas mane... iš tiesų man vienu metu būna vienaip, kitą kitaip. Netgi tą pačią dieną aš galiu tris kartus kitaip galvot. Na, taip pas mane yra.

Kaip vertini savo galimybes pasveikti? Kaip supratau, abejonė išlikusi, tačiau link kurios pusės labiau linksti?

Nu, aš noriu tikėti, kad viskas bus gerai. Na, nežinau kaip bus.

Kaip manai, ko reiktu, kad vėl palūžtum ir pradėtum vartoti? Ar užtektų tiesiog pasiūlymo?

Pasiūlymo? Ne, man neužtektų pasiūlymo. Nežinau, galbūt kokia nors gyvenime permaina rimta, kad aš vėl užvartojau. Nu, pavyzdžiui, kokia nors netektis ko nors... Na, aš dabar taip manau. Nes su pasiūlymais, tai praktiškai seniau gyvenau. Ta prasme aš pats nevartojau, nors draugai vartodavo. Nu, galėdavau sėdėti kartu ir visą tą reikalą matyti, stebėti ir tuos pasiūlymus atmetinėti. Aš tai sugebėdavau daryti. Nežinau, aš taip darydavau, paskui, aišku, atsitraukdavau vėl nuo tų draugų, nes matau kaip man būdavo blogai. Paskui kokia nors įtampa darbe, plius susideda namuose ir tada jau nereikia jų pasiūlymų atmetinėti, tada aš pats pasiūlau.

Tai kaip įsivaizduoji savo ateitį?

Tiesa pasakius neįsivaizduoju. Neturiu jokių tikslų ar svajonių. Aš manau, kad jeigu turėčiau kokią nors svajonę, tai sugebėčiau jos siekti. Bet šiuo atveju aš jos neturiu. Tikiuosi atsiras. Bet jei per pusę metų neatsirado, tai... Per šešis mėnesius turėjau vieną tikslą- išbūti čia pusę metų. Tai per tris dienas aš dar čia. O šiaip sakiau, kad po pusę metų aš iš čia išeisiu.

O kodėl būtent pusę metų?

Ai nežinau, tokį vat buvau nusistatęs. Tai vat per pusę metų aš neužsibrėžiau jokos naujos svajonės, nei ten tikslą kažkokį užsibrėžiau. Bet, nu, nežinau, kažkas vis dar laiko čia. Kažkas... Nežinau kas.

O tavo darbas tau patinka?

Man? Taip, aš šiaip, tai sandėlininku dirbau. Na, man patikdavo.

O išėjęs ar planuoji vėl ten grįžti? Nes kaip supratau, tave atgal priimtų.

Na, nežinau. Turbūt, bet tai... dabar vat kaip tą sutartį nutraukiau, tai manau gal neverta. Nes ten vis tiek daug prisiminimų, daug galimybių vėl grįžti atgal prie seno.

Tai ir darbo metu vartodavai?

Tai pastoviai. Vartodavau tiktais iki tokio lygio, kad man būtų geriau, o po darbo jau vartodavau normaliai, kad galėčiau pailsėti. O darbo metu, tai vartojau tik tam, kad jaustis geriau. Tai taip dienai įvairiai išleisdavau. Šiaip, tai du šimtai litų dienai būdavo, mažiausiai reikėdavo nuo šimto litų. Vidutiniškai tai šimto penkiasdešimt, dviejų šimtų litų reikėdavo. Kas pora valandų rūkydavau, tai... nu, bet kai yra kišenėj pinigai, tai jie jau spaudžia kišenę. Iš esmės mes nemokam naudotis jais, tai jie jau spaudžia. O kai yra kažkokios problemos, barniai, prasideda pykčiai, tai pinigai palengvina. Tai ir darbas. Iš vienos pusės norisi grįžti, net ten yra pinigai. O iš kitos pusės, tai nenoriu grįžti, nes jie mane vėl prie to prives. Neužtenka cigaretės. Šiaip ir rūkt pradėjau cigaretes kartu su narkotikais. Iki tol nerūkydavau, nes geriau veikdavo. Pojūtis tas. Draugai pamokė. O pinigai, tai... Na, jeigu yra pinigų perteklius, tai.. Mano tas vartojimas tai irgi būdavo, jeigu po pertraukos, tai būdavo pinigų perteklius. Aš jų nemokėjau kitaip leisti. Na, taip jau yra.

Na, tai ačiū už atsakymus.

Interviu [9]

Vildis, 25 metai

Kada pirmą kartą pabandei narkotikų?

Čia nuo žolės, jo? Tai septyniolikos metų.

Papasakok kokiomis aplinkybėm tai įvyko. Tiesiog plačiau papasakok apie tai.

Nežinau, gal buvo viskas atsibodę, ta vorkė. Gedavom vorkę ir nusibodo. Prisimenu penkiese sėdim, jie ten keturiese buvo jau bandę, o aš ne. Ir tada tarp jų ten tokia kalba, „davai gal pasiimam pusė G ten“. Nu, aš nesupratau ko iš pradžių, o kai atvežė, tai dašilo. Nu tai taip ir buvo, sutrynė ir taip ir įtraukiau pora tokių.

Kaip patiko?

Išsigandau iš pradžių. O po kokios pusė valandos taip atsipalaidavau, kad pochui viskas buvo. Ir ne taip, kad... Na, aš niekada nebuvau bandęs, tai galvojau, kad bus kaip nuo vorkės panašiai. Bet tai visai kitas efektas. Sakau, viskas atrodo, kad tu esi dievas. Atrodo, kad tu esi pats stipriausias, pats protingiausias. Toks palengvėjimas. Nežinau kaip pasakyt, čia taip pat, kaip nepapasakosi kaip kalėjime yra, nepapasakosi kol pats nepabuvosi. Kol nepabandysi, tol nesuprasi.

O kaip antroji dozė? Papasakok apie tą kartą.

Nu kaip, atėjo kitas savaitgalis ir nenorėjau jau gerti, o norėjau dozės. Jau geriau man buvo heroino paimti pauostyti negu ten prisigerti.

O pavartojai su tais pačiais draugais?

Jo, tas pats ratas. Nu, iš pradžių aš slėpiau, nenorėjau, kad sužinotų. Kiti ten, ta prasme. Gyvenau tokį gyvenimą, kad vogi ir su tokiais žmonėm, kurie neperneša narkotikų. Tai su vienais vorkdavau, o su kitais vartodavau. Nuo jų slėpiau, kad vartoji, nes būtų iš karto pasakę „pideras, von“.

Tai kaip ir neigiama tokia nuostata manai būtų atsiradus.

Jo, jo iškart.

O sakyk kaip reaguodavo kiti aplinkiniai, ne tie su kuriais vogei, kai sužinodavo, kad vartoji narkotikus?

Aš šiaip tai pats vengdavau, nesakydavau jiems, sakydavau kad nevartoji. Artimieji tai iškart bandė padėt, o tie vadinami draugai, tai... Na, su tais, su kuriais vogiau, tai kai sužinojo, tai nususuko, liko tik tie, su kuriais vartojau. Toks mažas ratelis.

O kaip prieš vartojimą sutardavai su tėvais?

Gerai, labai gerai.

O draugų ar daug turėjai?

Tie, su kuriais vogdavau, tai mes buvom penkiese. Na, aš skaičiau, kad jie draugai. Atsisėdau į kalėjimą, padėdavo kalėjime. Na, kol sužinojo, kad vartoji, o paskui tai jau nususuko. Iš karto. Iš pradžių dar bandė kažką, tėvai ten „rišk, stumk, nestumk ten...“. Pasiimdavo, nuo ryto iki vakaro būdavo, bet matė, kad nieko neišeina. Pasakė, karoče „užkaifuosi, eik nach...“. Tada aš galvojau „da eikit jūs visi patys von, norėsiu- užkaifuosiu, ko jūs čia man aiškinat.“.

Norėčiau pakalbėti apie tą periodą, kai kalėjime gyvenai. Kaip supratau, patekai jau vartodamas. Tai ar ten vartojai?

Kalėjime jo. Pirmą kartą nei kalėjime, nei zonoj tai ne. Nes ten ta zona tokia ir kalėjimas, tai nebuvo nei kaip gaut tų narkotikų, nei ką. Antrą kartą, trečią tai jo.

O kaip gaudavai narkotikų?

Iš laisvės. Nu, pirmą kartą kai sėdėjau, aš nieko nemokėdavau. Antrą kartą jau pats pasidarydavau, iššaudavau į laisvę strėles su siūlu, prisitraukdavau. Padėdavo ten.

Vartojantys ar ne?

Ne. Aš pats jau vartojančiu nepasitikėjau. Aš negalėjau jau jiems... Pavyzdžiui paskambindavau ten mamai, ir nu va, sakau, reikia ten pinigų ant sąskaitos. Aš narkomanu jau nepatikėčiau, pagal save. Ta prasme jis pats sau paimtų, o ne man.

O sportavai laisvalaikiu, ar kaip?

Nu ne, ne laisvalaikiu. Aš gal nuo septynių metų iki šešiolikos sportavau, tai dešimt metų sportavau. Komandoj. Nuo vaikystės. Bet paskui pakeikiau mokyklą, susiradau tokius draugus ir mečiau sportą.

Kaip jauteisi pats iš vidaus, kai vartojai? Ta prasme kaip jauteisi?

Man atrodė, kad viską darau gerai. Kad viskas, ką darau yra gerai. Aplinkiniai man buvo kalti. Iš pradžių tai nekaltinau, nekaltinau nei tų, kurie duodavo. Man atrodė, kad viskas taip ir turi būti, kad aš ne narkomanas ir kad čia man viskas praeis. Va taip va, nu, tipo norėsiu nekaifuosiu, norėsiu kaifuosiu. Taip atrodė. O iš tikrųjų tai ne. Galvojau, kad nu va, šiandien nekaifuosiu, bet ne, jau kai pradėdi... Nieko negalvoji tada, tik iš kur paimt kaifą.

O iš kur paimdavai? Kur gaudavai narkotikų?

Pas barigus nupirkdavau. Nu, pas pardavėjus. Žinojau kur yra.

Tai tik pinigų reikėjo ir galima buvo gauti?

Nu jo. Na, pinigų tai kažkaip netrūko. Pačiais pirmais kartais. Na, kai pirmą kartą ten kaifavau, ar antrą. Paskui su kiekvienu kaifavimu vis daugiau prarasdavau. Pavyzdžiui kai pirmą kartą kaifavau, uždare. Tada nekaifavau tą laiką, bet išėjau ir vėl kaifavau. Nu, supranti. Su kiekvienu kartu, su pirmais, tai dar išeidavo ten apgaut mamą. Ten atseit kiekvieną savaitgalį gimtadieniai, laidotuvės ar dar kas nors. Na, vos ne kiekvieną dieną. Dar ir tie draugai pasitikėjo. Ir tie giminaičiai... Sugalvodavau bet kokių variantų. O po to, kai jau niekas nepasitikėjo, pradėjau vogt. Nuo tėvų tai aš slėpiau pradžioj.

Tai vadinasi nuo tėvų pradžioj slėpei.

Jo, aš ilgai slėpiau. Mentai iš ryto įsimetė, kratą padarė. Lovą va taip pakėlė, o ten pilna bajanų primėtyta. Bet tada dar irgi neigiau „ne, čia ne mano, čia draugai...“. Po to rankas pamatė subadytas.

O kitiem žmonėm ar prisipažindavai, kad vartoji?

Kad vartuju... Iš pradžių ne. Mas mus gi toks ratas buvo. Norėjau ir su tais būt, ir su tais. Ir vartot, ir vogt. Bet man neišėjo. Su vienais norėjau kaifuot, su kitais vogt. Bet taip neišėjo Na, negalima.. Arba tu kaifuosi, arba...

O ar buvo tokių momentų, kad buvai nusprendęs nevirtoti?

Pats? Taip, daug kartų bandžiau aš.

Kodėl nusprendei nevirtoti?

Gal kad pinigų neturėjau. Galvoju, kad jau vsio, jau pinigų nėra. Vogt jau neišėjo su tais. Na, iš pradžių galvojau, kad neisiu vogt. Bet tai kol nekumarino, kol nėra blogai. Galvojau, ai, neisiu, pinigų neturiu ir mesiu. Bet ne. Vienam čia niekaip neišeina. Ir aš kaifavau, kaifavau. Kai uždarydavo, tai persilauždavau be vaistų, be nieko. Būdavo sunku.

O kodėl vėl prie narkotikų puolei?

Na, viskas jau... Kai išeini iš lagerio po metų, tai atrodo viskas, jau sveikas žmogus, atsigavai. Kažkiek. Nu et nežinau, pamatau tuos draugus pačius ir vsio, nebegaliu.

Ir kur kreipeisi pagalbos, kai supratai, kad vienas niekaip?

Pirmą kartą tai vat čia. Dabar kur esu. Taip tai ne. Sakau, uždarydavo, arba kaifuodavau. O kai čia patekau, tai per tetą. Tetai pasakiau ir atvežė. Mane nt tiek pradėjo kumarinti, ant tiek bloga, tai iškvietė greitąją. Nuvežė į detoksa, tai ten detokse jei pasiūlė. Papasakojo apie šitą reabilitaciją, kad tokia yra, tai ir atvažiavau. Tai vat pirmą kartą, kad taip su kitų pagalba savo noru gydausi. Taip vienas bandžiau, o dabar pirmą kartą su kitų pagalba, bet savo noru.

Kaip manai, ar tau pavyks?

Nežinau, bet darysiu viską, kad pavyktų. Bet čia laiko reikia.

O sakyk ar galvoji toliau bendrauti su tai draugais, su kuriais kartu vartojai?

Tai vengsiu, aišku vengsiu aš jų. Nes kitaip, tai vėl pradėsiu vartot. Nežinau kodėl tiesiog taip manau, neatsispirsiu.

O kaip tave ir tavo apsisprendimą, galbūt labiau reikia sakyti pasiryžimą pasveikti tėvai?

Tėvai, na, tėvai kaip tėvai. Jie visada padėjo ir visada padės. Duos dar man vieną galimybę, nenusisuks.

O ar tau šiuo metu svarbi aplinkinių nuomonė?

Čia namelyje?

Na, apskritai nevartojančių nuomonė apie tave.

Jo. Aš pavyzdžiui susitikęs ten ką, kuris žino, kad aš narkomanas, nu, aš vis tiek nesijausiu taip gerai. Jis į mane vis tiek žiūrės kaip į narkomaną, jis manim vis tiek nepasitikės. Aš irgi taip nepasitikėčiau...

Tai manai, kad negali žmogus pasikeisti?

Na, laikas parodys. Iš karto, tai nepasitikėčiau.

Tai kaip supratau, pasitikėjimo tokio nėra.

Čia namelyje, tai aš pasitikiu visais. Kol jie visi namelyje. O kai išeis, tai aš nežinau....

Papasakok, kaip matai savo ateitį.

Kaip įsivaizduoju... Na, tikrai neįsivaizduoju ateities tokios- darbas, ten grįžti iš darbo, įsijungi televizorių.... Ne, čia tikrai ne man, man reikia judėt. Kišt galvą, kol kas nukirs. Na nežinau... Aišku darbo reiks. Žodžiu „pastatyt namą, pasodint medį, užaugint sūnų“.

Prisitaikysi sau?

Stengsiuos.

Tai tiek, ačiū už atsakymus.

Interviu [10]

Oksana, 30 metų

Kada pirmąjį kartą pabandėte narkotikų? Kaip jų gavote?

Na, buvau gimtadienio vakarėlyje dar studentavimo laikais. Nežinojau kad ta mano draugė vartojanti, bet kai ji pasiūlė kaip reikiant atšvęst, tai supratau ką ji turėjo omenyje tik tada, kai ji išsiėmė žolės. Taip žinai be parkių visi sutiko ten buvę. Tai negi aš nesutiksiu, nea, ir aš pavartoju. Bet nepatiko tas pirmas kartas, ir dabar net nesuprantu kodėl pradėjau nuolat rūkyt. Šiaip, tai su ta chebra ilgainiui susibendravau, kartu pradėjom gimtadienius švęst ir panašiai, na, tai ir kažkaip vis kartodavosi toks, kad visi rūko, tai ir man reikia. Paskui įpratau ir, galima sakyti, pati laukdavau bendro tūso. Tik, aišku pati nesupratau to iš pradžių.

O ar ką nors žinojote apie narkotikų sukeltą žalą ir priklausomybę?

Na, plus minus. Bet tai tada nesvarbu buvo. Tiesiog pradžioj buvo kilę mintys, kad juk tai narkotikas, kad ir lengvas, bet visgi narkotikas. Galiausiai įtikinau save, kad bet kada galiu nustot ir paskui jau nesiparinau. Ilgainiui negalvoju apie tai ir gyvenau tik kaifo skatinama. Net nepastebėjau, kaip tapau priklausoma.

Pakalbėkim apie gyvenimą iki narkotikų. Kokie buvo jūsų santykiai su tėvais prieš pradėdant vartoti narkotikus?

Žinok normaliai, kaip ir visi kartais pasipykdavo, bet šiaip, tai nieko ypatingo.

Koks platus buvo jūsų draugų ratas?

Na, kol nevarčiau, tai draugai pagrinde buvo studijų draugai. Kartu ūždavome, po klubus, gamtą važinėdavom. Paskui jau susidėjau su tais iš gimtadienio, tai daugiau laiko pradėjau leisti su jais. Kažkaip pradėjau nedraugaut su tais mano kitais draugai, nes negalėjau jau daugiau slėpt, tai sužinoję atšoko kaip nuo raupsuotos. Pradžioj taip dar atsargiai dar lyg bandė mane atvest į doros kelia, bet nepavykus atsiskyrė. Niu, tai tada su tais vartojančiais tūsinausi. Bet tie tūsai, tai pati supranti- Žinai, kai vartoji, tai pagrindinis ir vienintelis rūpestis- dozė, niekas neįdomu, nieko nesinori, tik kaifas. Kaifas mano džiagsmas. Nu tai ir kaifavom visi. Dalindavomės ir tais narkotikais, ar šiaip. Aišku baplių trūkdavo. Pradžioje pradėjau skolintis. Skolinausi kur tik galėjau: pas tėvus, brolių, pusseserę. Žodžiu paskui pas draugus. Įsiskolinau tiek, kad pasirodyti gatvėje buvo teisu, spaudė skolos. Susitinki ką nors ir bijai, kad užsimins apie skolą. Na, paskui, gėda prisipažinti, bet pradėjau vogti. Pradžioje iš tėvų, nes kažkaip lengviau buvo. Na ir paimti lengviau, nes sąlygos geresnės, o dar plius žinai, kad tėvai mentų neiškvies. Na, tai ir prasidėjo. Paskui iš aplinkinių, kaimynų, draugų, draugų draugų. Kalėjime atsidūriau, bet išėjusi vis tiek tęsiau visa tai. Kalbant apie narkotikus, tai ir kalėjime irgi gaudavau dozę. Žinai, kai narkomanas esi, tai dozę vis viena surandi. Nesvarbu, ar ten tave tėvai namie užrakina, ar kalėjime atsiduri. Norėdama gaudavau visur. Aišku parinausi ir dėl vagysčių, ir dėl visa kita, žinojau, kad negerai darau, bet kaifas mane užvaldydavo, nenorėjau nieko keisti, ir nuolat gyvenau įtikėjus, kad nieko čia blogo.

Kokie santykiai to metu buso su artimaisiais?

Na, kol slėpiau, tai normalūs. Bet kai suprato pagavę, tiksliau radę pas mane žolės, tai tada prasidėjo mano košmaras. Na moralizavimai, aiškinimas ką daryt, ko ne. Užrakingavo ir nuolat prižiūrėdavo. Na, bet jeigu gaudavau narkotikų ir kalėjime, tai čia irgi. Paskui jie bandė mane paveikt per moralę ir sąžinę. Na, aiškint, kaip aš jiems gyvenimą suėdžiau, kaip jie geriau manęs būtų neauginę ir panašiai. Bet kai aš buvau įsitikinęs, kad žalą darau tiksu, tai man jų šitie pamokslavimai neatrodė įtikinami. Dabar jau su tėvais normaliai bet nei jie, nei aš nenorim prisimint tų dienų. Nekalbam apie tai, bet aš žinau, kad jie manim pasitiki.

Tai dabar nevarčiate?

Ne, jau seniai nebe. Nepasakyčiau, kad nekyla mintys, bet nevarčiu. Ir seniau buvo toki užsidegimų gydytis ir mest tą visą reikalą, bet kažkaip neiškęsdabau. Pirmą kartą rimtai pradėjau gydytiskai supratau, kad aš jau negaliu nieko atsikėlus daryt. Mintis viena- susileidžiu ir pirmyn.

Tai kai suvokiau, kad mano gyvenimas jau be rytinės dozės neprasideda, tai tada pradėjau gydytis. Tėvai pasiūlė reabilitaciją vieną, kuri mane, galima sakyti, į gyvenimą atvedė. Iš tiesų tai tėvai mane visą tą laiką palaikė, kas ir nedavė pasiduoti. Tai dabar mintys kyla, bet nenoriu prarast vėl visa tai, ką turiu, noriu bendrauti su aplinkiniais, tėvais, nenoriu to netekt.

Ar šiuo metu turite problemų dėl to, kad kadaise vartojote?

Tai jo, kas ir sunkiausia, kad kadaise padaryta klaida skausminga iki šiol. Pamenu dirbau pardavėja parduotuvėj ir tikrai niekas nesiskundė, kad negerai dirbu ar dar kas. Bet kai sužinojo, kad vartoju narkotikus, tai iškart tą pačią minutę mane atleido. Visada jaučiu, jaučiau ir manau jausiu tą tokį nusistatymą, kad narkomanas tai jau viskas- degrada. Nesvarbu ar tu metus, ar dešimt jau nebevartoji, tu išlieki narkomanas. Jei aplinkiniai sužino, kad kadaise vartojau narkotikus, tai galvoja, kad tebevartoji. Pradedą vengt, atsiriboja. Taip žinai ne iš karto akivaizdžiai, bet atsiriboja.

O kaip pakitęs dabar jūsų draugų ratas?

Dabar labai mažai pas mane draugų. Bet tikri, jie žino apie mano ankstesnę vartojimą, bet kartu ir žino kad aš nusiteikus nebevartot daugiau. Kartais kyla mintys apie dozę, nes kažkaip... Na, net nežinau, bet tada jie mane atveda į protą. Aš ir pati nesigriebiu, taip labai rimtai nebuvau sugalvojus, bet jei kyla mintys, tai visada einu su jais pakalbėt ir jie mane palaiko. Patardami, vien pasikalbėjimas su lžjais man naudingas. Atšoka fantazijos. O su tais, kur kadaise vartojau, tai jau nebebendrauju. Nes būnant su jais nesusilaikyčiau. Plius aš jau tvarkausi gyvenimą, o jiems vis dar kaifas galvoje. Nenoriu aš taip, nenoriu palūžt ir nenoriu visko netekt. Noriu gyvent kaip visi normalūs žmonės. Ir jei ne tas nusistatymas aplinkinių, nepasitikėjimas, tai ko gero jau jausčiausi geriau manau ateis laikas, kai visi pamirš. Na, bent jau norėčiau, kad visi pamirštų, kurie žino, apie mano vartojimą ir viskas.

Tai linkiu sėkmės.

Ačiū, aš tikiu kad taip ir bus. Noriu tuo tikėt.

Ačiū už atsakymus.

Prašom, tikiuosi nepaisant to, kad labai laiko neturėjau ir ko gero na visko spėjai paklaust, tikiuosi padėjau.

Žinoma. Ačiū dar kartą.

Ekspertų interviu protokolai

Interviu [eksp. 1]

Gal galėtumėte prisistatyti?

Esu Mindaugas Karpuška, socialinis darbuotojas priklausomybės ligų konsultantas. Dirbu šioje bendruomenėje ir dar privačioje gydymo įstaigoje, Vilniaus toksikologijos klinikoje.

Kiek metų dirbate su narkomanais?

Šioje bendruomenėje dirbu jau keletą metų. Anksčiau dirbau Vilniaus narkologijos centre. Šiaip devyni metai mano darbo šioj srity patirtis.

Gal galite apibrėžti narkomaniją? Kas yra narkomanija jūsų požiūriu?

Na terminas narkomanija man yra truputėli, na kaip pasakyt, narkomanija tai priklausomybės liga. Na narkomanija yra orientuota į nelegalių psichotropinių medžiagų vartojimą, tai pats terminas

kaip toks. Tai žmogus kuris vartoja tas nelegalias psichotropines medžiagas yra narkomanas. O tų nelegalių psichotropinių medžiagų vartojimas veikia žmogaus elgseną, suvokimą, santykius su aplinka, žmogus būna tam tikro elgesio, (asocialus tai man tas terminas neatrodo toks iš esmės vartotinas) nes žmogus meluoja, daro nusikaltimą pirkdamas tas nelegalias medžiagas, laikydamas narkotikus. Tai jis daro nusikaltimą. Na tai narkomanija ir narkotikai man tik tiek asocijuojasi. O šiaip tai yra konkretesnis terminas, pasaulyje dažniau naudojamas tai priklausomybė, priklausomybės liga. Tai dalykai susiję su tam tikra žmogaus elgsena, mąstymu, su jo sutrikusiais ryšiais tarp minčių, jausmų, poelgių, ko pasekoje žmogus tokiu būdu pradeda spręsti pagrindinę savo problemą - save ir vartoti kvaišaus. Nors mano galva tai ne žmogaus, o daugiau vertybių sistemos, visuomenės vykstančių procesų, daug su šeima tampriais susijusių dalykų yra pasekmė. Kietas tas kuris įdeda mažiau pastangų ir pasiekia geresnių rezultatų. Žmogus kvaišaus dažniausiai pradeda vartoti paauglystėj.

Prevencija yra tokia, kad praktiškai galite paklausti kiekvieno kuris išmano šį reikalą ir jie pasakys, kad ji yra absoliučiai, na praktiškai tik pinigai yra leidžiami be reikalo. t. y. ji neefektyvi.

Kodėl žmonės pradeda vartoti narkotikus? Tiesiog gal iš darbo patirties galite pasakyti?

Pasakojant apie pasekmes, na niekas nėra įrodęs, kad žmogus vartoja dėl to, kad nežino, jog gali blogai baigtis pavyzdžiui negirdėjau tokio teiginio iš specialistų, kad pradedantieji vartoti nežinojo apie pasekmes, nežinojo, kad gali tapti narkomanais. Veikia saugumo jausmas, savęs priėmimas, autoritetai, vertybių sistemos, kai geras žmogus nėra geriau vertinamas nei tas kuris turi krūtą mašiną, moka snukius daužyt ar švaistosi pinigais. Daug dalykų yra. Juk tie kurie pradeda vartoti narkotikus nėra iš mėnulio, tai mūsų kaimynai, giminės, vaikai, bendradarbių, pažįstamų vaikai. Ir jei žmogus vartodamas pradeda ieškoti sau vietos tarp bendraamžių, tokiu būdu bando gerinti savo savijautą, vaduotis iš kažkokių kompleksų paauglystėje labai būdingų, na tai... Aišku yra pasiūla yra paklausa. Pasiūla yra ta, kad principe ant kiekvieno kampo nėra visiškai sudėtinga nusipirkti narkotikų, o antras dalykas yra cigarečių rūkymas ir alkoholio vartojimas. Aš prieš kelis metus buvau Vokietijoje organizuotoje konferencijoje, kurioje buvo akcentuojamas nelegalių narkotikų vartojimas, tai iš esmės pamirštant, kad alkoholis yra problema Nr. 1 ir dabar jie turi tą problemą. Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, alkoholis yra pasaulyje daugiau žalos padaręs nei kiti narkotikai kartu. Be alkoholio neįsivaizduojami jokie vakarėliai, šventės. Šventi reiškia vartoti alkoholį.

Kaip, jūsų nuomone, galima spręsti narkomanijos problemą?

Lenkai, kurie yra netoli mūsų, vykdo prevenciją kolektyvuose, t.y. kartu su tėvais. Reikia keisti patį pažiūrį, o ne tik informuoti apie narkotikus mokyklose. Juk apie AIDS, narkotikus, galima pasiskaityti atsidarius internetą, apie juos daug prirašyta, tačiau nuo to vartojimas nemažėja. Tai va, mano galva tai na apskritai reikėtų žiūrėti į visuomenės problemas- skyrybas, alkoholio vartojimą, savižudybes ir pan. Juk jei žmogus mato elgiantis sąžiningai, nemeluoja, tai ir toj aplinkoj esantis elgsis panašiai. Jei mes nemokam japonų, tai ne dėl to, kad esam kvailiesni už japonus, o dėl to, kad mūsų aplinkoj taip nekalbama. Mes perimame elgesio modelį, taigi nereikia ieškoti priežasčių pačiame kvaišale. Aišku, tai yra biznis - nelegali prekybos narkotikais, ginklais apyvarta- tai didžiausios pinigų sumos ir pelnas. Vartojimą įtakoja aplinka. Reikia, kad bendraamžių tarpe netinkamas elgsys būtų laikomas nemadingu (pvz. rūkantis nebūtų laikomas kietu), kad iš suaugusiųjų jis kažką laikytų autoritetu, eitų pas jį pasikalbėti. Juk kiek iš suaugusiųjų žino apie vaikų rūpesčius, bėdas, išimylėjimus, nieko jie nežino. Juk tėvai ateina pas mane tik tada, ir pastebi, kad vaikai vartoja tik tada, kai iš namų pradeda dingti daiktai. Manęs prašo pasakyti simptomus, bet jei aš pasakysiu nuo kokios narkotinės medžiagos akys susiaurėja, išsiplečia ir pan., tai jau nėra prasmės. Juk svarbu yra santykis, kontaktas su žmogumi, jis turi jausti, kad jį priima tokį koks jis yra. Kol to nebus, tai mano giliu įsitikinimu, prevencija neveiks. Argi kai pamatai žiaurią avariją pradedi laikytis eismo taisyklių, neviršyti greičio.

O kada pradedama vartoti narkotikus?

Na pradeda dažniausiai paauglystėj, kai pradeda pažinti pasaulį. Kai žmogui apie 30 tai nebent kokios ypatingos situacijos. Mažas kirmėlę paima ir į burną įsideda paragauti, pirštus į rozetę kiša, tai ir po to noras pabandyti išlieka.

Mūsų visa visuomenė orientuota ne į procesą, kad gyvensiu sąžiningai, o į rezultatą- kuo mažiau pastangų ir daugiau pinigų. Ir tas dalykas net neslepiamas. Pas mus jei moki prasisukti – gerai, o žmogaus sąžiningumas nepopuliaru kaip ir. Problema, kad pasiūla yra didelė, jei kvaišajai populiarūs tarp draugų, vakarėliuose visi žolę rūko, na tai ir nenori atsilikti, nori eiti, dalyvauti tuose vakarėliuose, patekti į grupę, užsitarnauti kažkokį autoritetą užsitarnauti ir jis tą patį daro. Pavyzdžiui kokie septintokai už kampo rūko, tai ne pati medžiaga žala daro, o kad žmogus taip bando sau įrodyti, kad jis kietas. Jis, na kad ir kaip žiauriai skambėtų, taip save bando išreikšti, jis taip bando atkreipti dėmesį.

Na o kokie žmonės, tai na vartoti daugiau pradeda tie kur su šeima, tėvais mažiau bendrauja, dėl įvairių priežasčių, dėl to, kad daug dirba, santykiai nekokie, nepilnos šeimos, dėl daugelio priežasčių. Išleidžiami pinigų kiekiai ir vartojimas skiriasi, o dėl socialinės padėties, žmogaus intelekto ten koeficiento, aš manau tai tikrai nepriklauso, iš tikrųjų.

Kiek, jūsų nuomone, svarbi pirmoji dozė? Kiek ji įtakoja pripratimą ?

Na pirma dozė ir yra pati svarbiausia. Priklausomybė tai tam tikros suformuotos elgesio normos, mąstymo stereotipai ir aišku, kai yra kažkokia psichotropinė medžiaga, tai pavyzdžiui jei žmogus serga vėžiu ir jį gydo kažkokia stipria narkotine medžiaga, tai kai po ilgo laiko bus nutrauktas tas gydymas, tai jis aišku jaus abstinenciją.

Ta pirma dozė svarbi tuo, kad žmonės save jau apgaudinėja, bando, o po to perlipa kažkokį psichologinį barjerą. Žmogus laukia to proceso. Žinoma, yra tokių, kurie po pirmo karto jokio malonumo nepatiria. Na va kai ir rūkantys. Paklauskite savo draugų, pažįstamų, kolegų kurie rūko, apie tai, kaip jie pirmą kartą parūkė. Kažin ar jiems patiko? Dauguma gi po pirmo karto vėmė, jiems svaigo galva, bet kažkodėl vis tiek žmonės tai darė tai ir toliau. O daro dėl to, kad ir kiti taip daro- tėvai daro, draugai daro, kažkoks „kietas“ bičas tai daro ir pan. žodžiu, yra tam tikri elgesio stereotipai. Žmonės su pirma doze atidaro duris savo priklausomybei. Kol nėra pirmos dozės tol viskas gerai ir tos durys yra uždarytos. O pirma dozė tai pirmas žingsnis į priklausomybę. Tai todėl ta pirma dozė ir yra svarbiausia, bet aišku sustoti visada galima. Ir dar tas priklausomybės išsivystymas priklauso nuo situacijos, nuo priežasties, psichologinės būsenos, nuo to ką pats žmogus įdeda. Gi jei vieną kartą žmogui suleidžia liginę morfijaus, o jis to nesieja su pastangom įrodyti kažką tai, tai nieko ir neįvyksta, netampa jis nuo to priklausomas. Tai todėl, kad ne tik pati medžiaga kalta dėl priklausomybės. Ji tik aisbergo viršūnė. O priklausomybė išsivysto kai žmogus užsiprogramuoja save jai. Ir aišku priklauso ir nuo to, kad formuojasi dažniausiai tokiam amžiui, kai viską norisi išbandyti, kai sakymas „ne“ yra silpnumo, o ne stiprybės požymis. „Ne“ tokiam amžiui būna pasakyti blogiau, nei žinojimas, kad gali tapti narkomanu. Priklausomybė išsivysto dar ir dėl to, kad po pirmo pabandymo nieko ir neįvyksta. Pabandė ir pabandė, o pasekmės visos skaudžios išsivysto gi tik po tam tikro laiko. Būna aišku kad ir po pirmo karto žmonės į psichiatrijos liginę pakliūva, suserga, avariją apsvaigę kokią padaro, bet tai dar nereiškia, kad jau susiformavo priklausomybė. Beje, narkotinės medžiagos visus skirtingai paveikia- vieni apsvaigę už vairo sėdasi, kiti sienom pradeda lipti, per langus veržiasi ir tai visai neprognozuojama, neaišku kaip pasikeis būseną pavartojus, kas vyks su žmogumi. Na tai sakau, yra procesas ir yra kelias, ir jei žmogus pavartoja, tai jis duoda sau leidimą ir gali tapti priklausomas.

Kada žmogus pripažįsta tapęs narkomanu? Kada jis suvokia, kad be narkotikų nebegali?

Na žinoma, yra tam tikri mechanizmai gynybiniai žmogaus. Žmogus sako, aš vieną kartą pabandyčiau ir man nieko nenukens. Tai jis jau nuo tada save pradeda save apgaudinėti ir teisinti. Visi priklausomi žmonės bando save pateisinti, nusimesti atsakomybę. Kaip ir geriantys visada stengiasi pateisinti save- geriu dėl to, kad žmona manęs nesupranta ir taip toliau.

O pripažįsta tai kai pasekmės skaudžios, rimtos skaudžios pasekmės pasireiškia. Kai jis įvaro save į kampą ir neturi kur dėtis. Kai pajaučia našta ant savo pečių dėl savo veiksmų. Tada jis ir būna

priverstas kreiptis pagalbos. Nes kai vystosi priklausomybė, tai žmogus stengiasi pateisinti, nuneigti pasekmes ir pačią priklausomybę. Kai jaunas žmogus vartoja tai jo sumokimas būna visiškai išsikreipęs, o jis dar neturi ir gyvenimiškos patirties, dar nėra susiformavęs.

Dauguma žmonių po to savo įgūdžius ne atstatinėja, o formuoja iš naujo. Žmogui turi pasidaryti labai blogai, kad jis taip elgiasi ir tik tada jis ateina pagalbos.

Su kokiomis problemomis susiduria besisvaiginantys asmenys?

Na kalbant apie tai kokių problemų turi vartojantis, tai čia turbūt labai mažai būtų jei reiktų sugalvoti kokių problemų neatsiranda vartojant. Visų pirma tai žmogus meluoja, apgaudinėja, jis mokosi gyventi nerealiame gyvenime. Ryšiai jo būna susiję tik su narkotikais- žmonės kurie vartoja, kurie parduoda ir taip toliau. Priklausomi žmonės neatsako už savo veiksmus, žodžius. Žmogus mokosi gyventi tokį gyvenimą, kurį gyvena vartodamas – jis apgaudinėja, manipuliuoja. Po to pradeda trūkinėti ryšiai, jis nustoja mokytis, neatlieka savo funkcijų (jei dirba kažką). Žmogus žaloja savo sveikatą, psichiką, pats save griaua. Turbūt sunkoka sugalvoti problemą, kurios jis neturėtų. Žmogus formuoja savo gyvenimo patirtį, kuri po to visai netinkama yra, jis nususuka nuo kelio, kuriuo galėtų eiti, jei nevartotų. Na dar nusikaltimai, ligos įvairios, perdozavimai, ŽIV, hepatitai, centrinė nervų sistema pažeidžiama, kraujotakos sutrikimai, sutrikęs miegas ir taip toliau. Tai dar labiau apsunkina gyvenimą. Jam yra tik viena asociacija ką daryti, kad būtų lengviau, geriau- pavartoti ir viskas bus gerai. Darai kas patinka, o kas nepatinka nedarai. Šiaip žmonės stumiasi, ieško būdų save realizuoti, o čia ir iš pirmo žvilgsnio pigus būdas atrodo. Aš išgėriau ir viskas, galiu visą naktį šokti, pasidarau drąsus, su panelėmis galiu laisvai bendrauti ir panašiai. Na ir už medžiagos kokybę niekas neatsako, tu darai nusikaltimą ir pan. bet šiaip alkoholis dar daugiau žalos daro- visoki nusikaltimai, apsigimimai, nelaimingi atsitikimai. Gi nuo tabako vartojimo daugiau miršta žmonių nei nuo kitų narkotikų kartu sudėjus. Gi nori mesti rūkyti, bet negali, ir tai yra priklausomybė. Čia mes nusistatę, kad alkoholį pirkti ir gerti galima, o žolės ne. Čia gi žmonių požiūris svarbu, o ne pati medžiaga. Rizika susirgti priklausomybe nuo alkoholio didelė. Kas penktas pradėjęs gerti jaunam amžiui, geria per daug. Tai koks gi čia skirtumas. O ir pardavinėja nuo 21 m. kad žmogus nors kiek psichologiškai subrendęs būtų. O be to, alkoholis numeris 1 nuo ko ir narkotikų vartojimas prasideda. Nuo jo dažniausiai ir pradeda. Pagauna pagėrę prikolą, pasikeičia būseną. Alkoholis atjungia atsakomybę, suvokimą kaip elgtis tinkamai. Išgėrusiam ir pasiūlyti narkotikų lengviau.

Kaip, jūsų nuomone, galima padėti narkomanui?

Kaip ir kitos ligos atveju, nors pas mus problema yra ta, kad orientuojamasi į patį žmogų, o reikia dėmesį skirti ir šeimai. Juk kaip ir gydyme, reikia ne patį organą gydyti, o keisti žmogaus gyvenimą. Bet nebūtinai šeimoj gilios problemos, tik kad gal tos problemos žmogui įtaką daro labai. Va kaip vienai merginai (neminėsiu jos pavardę, čia vieno žinomo žmogaus dukrai), ji pasakojo, kad ją draugai rado ir nuvežė į ligoninę. Atsibudus ligoninėje prie lovos ji rado palinkusius savo abu tėvus, kurie metė visus darbus vidurį dienos ir atlėkė į ligoninę, kai ji buvo perdozavus. Bet tai gal jie galėjo jai rast laiko ir anksčiau? Va žmogui tai buvo išskirtinai svarbu. Rado abu tėvus. Ji tą labai akcentavo- abu tėvai, atsimerkiu, abu tėvai.

Nuo ko priklausau, kad žmogus atsisako narkotikų? Kas svarbiausia?

Pirma, tai žmogaus motyvai turi būti keistis pačiam. Turi būti suinteresuotumas, motyvai. O toliau- vertybių sistemos formavimas, keitimas. Tam tikrų įgūdžių formavimas ir keitimas. Na aišku, pats žmogus turi mokytis, tvarkytis, turi tapti pats atsakingas už savo problemas, poelgius, žodžius, situacijas. Tai va, vertybių sistemos, įgūdžių keitimas turi būti, pats sau sąžiningas turi būti. Taip pat darbas su programa.

O nuo ko galutinis rezultatas priklausau aš tiesą sakant negalėčiau pasakyti. Tikimybė didėja nuo žmogaus noro pasikeisti, jo motyvų, nuo to kaip jis noriai dirba. Garantijos nėra, kaip ir tam, kuris nepradėjęs vartoti kažkaip tai nepradės.

Ar galima visiškai išgyti nuo narkomanijos?

Na kaip suprasi tą išgijimą. Jis turi nustoti daryti tai, ką darė. Čia kaip ir tam kuris vartojo alkoholį, jis turi vengti jį vartoti, tas kuris lošė kazino, turi vengti ten eiti. O kad žmogus gali tvarkytis savo gyvenimą, tapti atsakingu ir veikliu visuomenės nariu, nevartoti jokių kvaišalų- tai aišku jis gali, tik jo organizmas yra jautresnis. Pavyzdžiui yra daryti tyrimai, kad jei rodai narkotines medžiagas tiems kurie nevartojo ir tiems kurie vartojo, tai pastarųjų smegenys reaguoja.

Aišku galima vartojimą vėl išprovokuoti. Bet žmogus turi visus šansus tvarkingam gyvenimui, tik aišku tam reikalingos pastangos.

Kai žmogus grįžta į šeimą, kur yra dažnai priežastys, kuri nei kiek nepasikeitus, tai tie santykiai namuose, aplinkoje, traukia jį atgal. Gi vėl tie patys draugai, pažįstami, problemos. Žmogus turi išmokti gyventi taip, kad jis ne nuo aplinkybių priklausytų, o pats išmoktų priimti sprendimus .

Interviu [eksp. 2]

Eglė, psichologė

Gal galėtumėte apibrėžti, kas tai yra narkomanija, jūsų nuomone?

Na, narkomanija tai liga, kuri išsivysto dėl trumpalaikio ar sistemingo narkotikų vartojimo.

Ar, jūsų nuomone, visuomenei pakanka informacijos apie narkotikus, jų žalą ir panašiai?

Aš manau, kad informacijos yra tikrai pakankamai, iš tikrųjų tai jos galima rasti visur: internete, spaudoje ir pan. Tik problema yra tame, kad gal būt informacija yra per daug plataus pobūdžio. Manau, kad ji turėtų būti griežtai struktūrizuota pagal atskiras grupes. Juk ne visa dabar pateikiama informacija yra naudinga, matai informacijos pvz. pradinukams, kai dažnai mokytojai pateikia jos per daug ir ne visai pritaikytą sakykim tam tikroms amžiaus grupėms. Taigi, ją reikėtų labiau orientuoti į konkrečias grupes, tada ji būtų naudingesnė.

Kokios yra narkotikų vartojimo priežastys?

Na aš tai išskirčiau genetines, psichologines (asmenybės ir pan.); taip pat socialinės aplinkos įtaką. Tai būtų šeimos įtaka, pvz. jei socialinėje aplinkoje yra vartojančių ar sakykim yra stebimi ar matomi asmenys vartojantys narkotikus. Galbūt aplinka yra nepalanki. Na tai pagrindinės tai šios manau.

Kaip jūsų nuomone reikia vertinti narkomaniją- kaip ligą, ar gyvenimo būdą?

Aš manau, kad tai yra tarpusavyje susiję dalykai. Narkomanija yra liga, o narkotikus vartojantiems narkomanams tai jau yra gyvenimo būdas, nes jie vienas kitą sąlygoja.

Kokie asmenys ar grupės labiausiai įsitraukia į narkomanijos liūną? Kas tai lemia?

Na, tai yra turintys psichologinių problemų: atstumtieji, nepritapę prie grupės, pažeidžiami socialiai ir turintys bendravimo problemų. Taip pat tai yra asmenys, kurie nesuvokia kokie pavojingi gali būti narkotikai, kurie nesirūpina savimi arba jais nesirūpina artimieji. Taip pat tie, kurie neturi artimų, su kuriais galėtų pasikalbėti apie savo problemas. Na tai gal daugiausiai į tą narkomanijos liūną tokie asmenys įsitraukia.

Kiek žmogus yra priklausomas nuo pirmosios dozės?

Priklausomu galima tapti nuo pirmos dozės, bet nebūtinai ir ne visi tampa priklausomi. Priklausomybė priklauso nuo žmogaus fizinės, psichinės savijautos, nuo jo nusistatymų. Bet

nemažai yra ir tokių, kurie vieną kartą pabando narkotikų ir po to jau negali liautis, jiems priklausomybė išsivysto iškart.

Kaip jūsų nuomone narkotikų vartojimas paveikia žmogaus asmenybę? Kaip kinta (jei kinta) jo bendravimas su aplinkiniais?

Pradėjus vartoti, po truputį pasideda asmenybės degradacija. Atsiranda vienintelis tikslas- kaip gauti narkotikų. Vartojant nepaisoma aplinkinių, šeimos interesų. Pasikeičia santykiai su aplinkiniais, su draugais, keičiasi ir bendravimas šeimoje. O galiausiai šeima atsiriboja po to, kai išbando visus įmanomus pagalbos būdus. Taip pat sumažėja kontaktai su normalia aplinka, nes domimasi tik vienu dalyku- narkotikais. Žmogus tarsi neegzistuoja normaliaame pasaulyje.

Kada žmogus pripažįsta esąs narkomanas? Kas įtakoja jo prisipažinimą?

Na, žmogus pripažįsta esąs narkomanas gal būt po to, kai praranda fizinę, psichinę sveikatą, kai tampa invalidu, neįgaliu ir kai jo egzistencijai reikalinga nuolatinė priežiūra, slauga. Nors aišku, yra ir išimčių, kartais žmogus kreipiasi anksčiau. Tada ir padėti jam būna lengviau.

Kaip atpažinti, kad žmogus svaiginasi? Kaip elgtis įtarus, kad artimas žmogus vartoja narkotikus?

Na visų pirma pasikeičia elgesys, žmogus atitolsta nuo draugų, šeimos narių. Jis niekuo nesidomi, jam nerūpi šeima, jis užsidaro savyje, atsitraukia nuo socialinio gyvenimo, krenta interesai, tai yra jie labai susiaurėja. Taip pat išskirčiau ir fizinius simptomus. Tai išsiplėtę vyzdžiai, žmogus būna apsvaigęs, mieguistas, įtartinai daug miega arba atvirksčiai – jį kankina nemiga, krečia drebulys, atsiranda nerimas, depresija, skausmai įvairiose kūno vietose ir panašiai.

Kodėl narkomanai kreipiasi į jus pagalbos?

Na, narkomanai dažniausiai kreipiasi nes atsiranda sveikatos problemų, dažnai juos prikalbinę atveda artimieji, dažniausiai tada kai iškyla grėsmė santykiams šeimoje.

Kaip paskatinti narkotikus vartojantį asmenį gydytis?

Na daugiausiai šioje srityje gali padaryti šeima, artimieji. Jie turėtų pasitarti su gydytoju narkologu, psichologu ir tada imtis žygių, stengtis padėti savo artimajam. Nepalikti jo vieno ir suteikti paramą.

Gal galite plačiau papasakoti apie narkomanų gydymą? Kaip jis vyksta ir kas svarbiausia?

Manau vienas iš svarbiausių dalykų narkomanų gydyme- motyvacijos gydymas formavimas ir palaikymas. Gydymas šiuo metu Lietuvoje vyksta ambulatoriškai ir stacionaruose. Svarbiausia yra, kad žmogus pats norėtų. Labai dažni atvejai, kai pradėję gydymą priklausomybe sergantieji jį nutraukia ir dėl to gydymas tampa neefektyvus. Pritrūksta paramos, galbūt dar kažko. O kalbant apie gydymą, tai galima būtų išskirti tokias gydymo kryptis kaip medikamentinis gydymas, psichologinis konsultavimas, ir socialinė parama ir pagalba. Visi svarbūs.

Kaip manote, su kokiomis problemomis susiduria pradėję gydytis narkomanai? Galbūt iš darbo patirties galėtumėte papasakoti?

Visų pirma, tai narkomanų gydymas yra brangus ir ne kiekvienas gali sau tai leisti. Tai manau viena iš didžiausių problemų, stabdanti gydymą. Be to, dažnai aplinka nesikeičia ir dėl to labai greit įvyksta atkryčiai. Gydymui kenkia ir tai, kad priklausomybe sergančių nepalaiko šeimos nariai, nosisuka artimieji, jie atsiriboja nuo jų. O gydymui artimųjų palaikymas yra labai svarbus, kai artimieji palaiko nusprendusį gydytis, jį saugo nuo pagundų, tai ir gydymas duoda geresnių rezultatų. Artimųjų palaikymas ypač svarbus išėjus iš rehabilitacijos centrų, pabaigus gydymo kursą, nes tada labai svarbu nepalūžti ir vėl neatkristi.

Kaip, jūsų nuomone, jas būtų galima spręsti paminėtas problemas?

Manau gydymas turėtų būti kompleksinis. Reikėtų labai glaudžiai bendradarbiautų su gydytoju narkologu, psichologu, su šiais gydytojais bendrauti turėtų ir šeima. Narkomanams manau turėtų būti daugiau socialinių garantijų t.y. darbo vietų besigydantiems kūrimas, įdarbinimo skatinimasis pan. Reikia mažinti tą tokį atskyrimą.

Ar įmanoma visiškai išgyti nuo priklausomybės narkotikams? Kodėl?

Sunku pasakyti. Tačiau jei matome grįžusius į normalų gyvenimą, gerai socialiai funkcionuojančius buvusius narkomanus, tai turime sakyti- taip. Tačiau manau, kad ir pasveikę narkomanai yra labai psichologiškai ir socialiai pažeidžiama grupė. Jiems reikalinga nuolatinė priežiūra ir parama.

Kodėl pasitaiko, kad po rehabilitacijos žmogus vėl grįžta prie svaigalų?

Taip įvyksta, nes tai „rizikos“ grupės žmonės. Dažniausia sugrįžimą prie narkotikų sąlygoja išorinės priežastys- aplinka. Kai grįžtama į tą pačią socialinę aplinką vėl atsiranda pagundos, tie patys narkotikus vartojantys pažįstami. Na tai taip ir neatsilaikoma. Taip pat dažnai taip įvyksta, nes sunkumų neatlaiko šeima, dažnai narkomanų šeimos išyra, žmogus nusimina ir grįžta prie narkotikų kaip prie vieno iš nusiramavimo būdų.

Iš jūsų pasakymų supratau, kad aplinkiniai turi didelės įtakos narkotikus vartojantiems asmenims.

Taip, aplinkiniai turi labai didelę įtaką. Ypač šeimos nariai gali labai daug. Geri emociniai santykiai šeimoje- vienas iš efektyvaus gydymo garantų. Ir atvirkščiai - neigiamos šeimos narių reakcijos stumia į nevirtį, mažina motyvaciją gydytis ir pan.

Ką galvojate apie narkomanų resocializaciją? Ar ji įmanoma?

Na manau, kad šiuo metu Lietuvoje ši sistema silpna. Reikėtų ją peržiūrėti. Manau, kad ta sistema, kuri egzistuoja dabar yra neefektyvi. Grįžimas į visuomenę yra įmanomas tik visų – valstybės, šeimos ir socialinių institucijų pastangomis.

Kaip, jūsų nuomone, galima užkirsti kelią narkomanijos plitimui (ar bent jau sustabdyti ją)?

Vienas iš svarbių narkomanijos plitimo stabdymo veiksnių – prevencinės programos, remiamos vyriausybės, taip pat labai svarbu yra socialinio gerbūvio gerinimas, jaunų šeimų rėmimas.

Į ką, jūsų nuomone, turi būti kreipiamas didžiausias dėmesys kuriant prevencines sistemas?

Visų pirma manyčiau, kad į šeimą. Valstybė turėtų rūpintis ne tik „rizikos“ šeimomis, bet ir jaunomis šeimomis, remti būsto įsigijimo problemas, teikti pagalbą šeimoms, auginančioms vaikus, tada bus mažiau problemų šeimose, žmonės bus laimingesni ir poreikis narkotikams nors kiek sumažės.

Interviu [eksp. 3]

Vida, psichoneurologė

Gal galėtumėte apibrėžti, kas tai yra narkomanija, jūsų nuomone?

Na narkomanija yra priklausomybės sutrikimas, tai liga, kuri iš esmės nepagydoma.

Ar, jūsų nuomone, visuomenei pakanka informacijos apie narkotikus, jų žalą ir panašiai?

Mano nuomone informacijos apie narkotikus, jų žalą sveiktai, asmenybei trūksta. Jos reikia ypatingai jaunimui.

Kokios yra narkotikų vartojimo priežastys?

Na, aš išskirčiau šias grupes:

Pirma ir labiausiai svarbi yra užimtumo stoka vaikams ir jaunimui. Narkotikų vartojimą įtakoja ir žinių apie narkotikus stoka, problemos šeimoje ir mokykloje. Sunkumų dėl narkotikų dažnai turi problemų dėl bendravimo turintys asmenys. Taip pat vartoti paskatina silpnas tėvų ir vaikų tarpusavio ryšys, tam per didelė tėvų kontrolė, gyvenimo tikslų, prioritetų nebuvimas.

Kaip jūsų nuomone reikia vertinti narkomaniją- kaip ligą, ar gyvenimo būdą?

Narkomaniją reikia vertinti kaip ligą, ne ji sutrikdo ir psichinę ir fizinę asmens sveikatą, vyksta biocheminiai pakitimai centrinėje nervų sistemoje. Vėliau tai tampa gyvenimo būdu. Išlieka vienintelis gyvenimo tikslas- narkotiko vartojimas. Narkotikai nuslopina esminius fiziologinius alkio, šalčio, skausmo pojūčius.

Kokie asmenys ar grupės labiausiai įsitraukia į narkomanijos liūną? Kas tai lemia?

Į narkomanijos liūną dažniausiai įsitraukia asmenys jau turintys tam tikrų psichikos sutrikimų, turintys problemų, t.y. asmenys turintys asmenybės sutrikimų, asmenys turintys nervinių, nuotaikos sutrikimų, taip pat asmenys patyrę smurtą, ypač seksualinį.

Kiek žmogus yra priklausomas nuo pirmosios dozės?

Kartais nuo pirmos dozės asmuo tampa priklausomas. Net nežinau, ką dar čia pasakyti, na ji tikrai labai svarbi ir labai dažnai nulemianti tolesnį žmogaus gyvenimą.

Kaip jūsų nuomone narkotikų vartojimas paveikia žmogaus asmenybę? Kaip kinta (jei kinta) jo bendravimas su aplinkiniais?

Narkotikų vartojimas „suardo“ asmenybę, sunaikina, praktiškai yra prarandamas asmenybės turinys. Narkomanai pastoviai meluodami, vagiliaudami praranda darbą, praranda net artimiausių žmonių pasitikėjimą, nes artimiausi žmonės tampa tik priemone gauti pinigų narkotikams. Na priklausomo žmogaus asmenybė degraduoja.

Kada žmogus pripažįsta esąs narkomanas? Kas įtakoja jo prisipažinimą?

Labai retai asmenys prisipažįsta esą narkomanai. Jie išmoka meluoti net sau. Dažniausiai didelė netektis, mirties baimė įtakoja prisipažinimą ir pagalbos ieškojimą.

Kaip atpažinti, kad žmogus svaiginasi? Kaip elgtis įtarus, kad artimas žmogus vartoja narkotikus?

Vartojant svaigalus keičiasi žmogaus elgesys, asmenybė, interesai. Įtarus kad artimas žmogus vartoja narkotikus galima subtiliai, neįžeidžiant paprašyti jo atlikti testą, tačiau narkotikus vartojantieji linkę viską neigti, todėl nebūna lengva. Be to, kol pats asmuo nenorės, sunku bus įtikinti jį gydytis.

Kodėl narkomanai kreipiasi į jus pagalbos?

Dažniausiai kreipiasi dėl abstinencijos, kreipiasi tada kai nebegauna narkotikų, kai neturi lėšų jų įsigyti.

Kaip paskatinti narkotikus vartojantį asmenį gydytis?

Mano nuomone geriausiai tą galėtų atlikti savitarpio pagalbos grupės. Ir dar palaikanti šeima.

Gal galite plačiau papasakoti apie narkomanų gydymą? Kaip jis vyksta? Kas svarbiausia?

Na aš išskirčiau detoksikaciją ir terapijas. Mano nuomone labai veiksmingos yra uždaro tipo terapinės bendruomenės, kuriose, gydymas (darbo terapija, psichoterapija, kontrolė) tęsiasi 1-2 metus. Šis gydymas bene vienas veiksmingiausių, tik ne visiems prieinamas. Taip pat gydantis yra svarbu šeimos palaikymas.

Su kokiomis problemomis susiduria pradėję gydytis narkomanai?

Dažniausiai jiems trūksta valios, ryžto, motyvo. Tačiau manau, kad norint viską galima pasiekti. Pradėjus gydytis svarbu yra turėti tikslą, kuris skatintų pasikeisti ir palaikymą.

Kaip, jūsų nuomone, jas būtų galima spręsti?

Manau padėtų savitarpio pagalbos grupių kūrimas, uždaro tipo terapinės bendruomenės.

Ar įmanoma visiškai išgyti nuo priklausomybės narkotikams? Kodėl?

Priklausomybė narkotikams- tai liga visam likusiam gyvenimui. Bet po gydymo galima likusį gyvenimą narkotikų nebevertoti. Tik reikia turėti valios ir stengtis.

Kodėl pasitaiko, kad po rehabilitacijos žmogus vėl grįžta prie svaigalų?

Todėl kad tai priklausomybės liga. O asmenybė nestipri. Gal po sekančios rehabilitacijos žmogus bus tvirtesnis ir sugebės ne tik pats nevertoti narkotikų, bet ir kitam padėti. Reikia, kad žmogus psichologiškai būtų tvirtas.

Kokią įtaką narkotikus vartojantiems asmenims turi aplinkiniai?

Aplinkiniai daro teigiamą įtaką. Manau, visuomenės, aplinkinių žmonių požiūris narkotikų atžvilgiu turėtų būti neigiamas. Taip pat padėtų neigiama visuomenės nuostata prieš narkotikus platinančius asmenis.

Ką galvojate apie narkomanų resocializaciją? Ar ji įmanoma?

Aš manau, kad įmanoma ir būtina, nes tai mūsų visuomenės dalis. Juk tai mūsų vaikai, seserys, broliai.

Kaip, jūsų nuomone, galima užkirsti kelią narkomanijos plitimui (ar bent jau sustabdyti ją)?

Na, mano nuomone tai reikėtų kovoti su narkotikų gamyba ir platinimu, reikėtų, kad visos šeimos, mokyklos kiekviename vaike matytų asmenybę ir ją ugdytų teigiama linkme, kad veikai jaustųsi reikalingi ir palaikomi, kad turėtų kuo užsiimti, taip pat reikia, kad tėvai, mokytojai padėtų vaikams jų nesėkmėse, klystkeliuose, problemose, nenusisuktų nuo jų.

Į ką turi būti kreipiamas didžiausias dėmesys kuriant prevencines sistemas?

Manau, kad turi būti skiriamas dėmesys šeimai. Vertybės pirmiausiai gimsta ir miršta šeimoje- mažytėje valstybėje, didelės valstybės mažoje ląstelėje.

Nuo gimimo turi būti ugdoma tvirta asmenybė, turinti savo prioritetus, tikslus, siekianti jų.

Interviu [eksp. 4]

Andrius, psichologas

Kiek laiko jūs jau dirbate bendruomenėje?

Du metai greit bus.

Gal galite apibrėžti, kas tai yra narkomanija jūsų nuomone?

Priklausomybė nuo narkotinių medžiagų, nuo psichoaktyvių medžiagų, tai yra biologinis pažeidimas žmogaus visų pirma, nes tai yra pažeidžiamos biologinės, fiziologinės organizmo tam tikros funkcijos. Tai yra psichologinis visiškai pripratimas tam tikra prasme, tai yra nebuvimas

motyvacijos kažkaip kitaip elgtis, ir, be abejo, sociologinis, socialinis irgi žlugimas žmogaus, nes visi santykiai, viskas yra gerokai pašliję būtent dėl to vartojimo. Tai taip galima pasakyti.

Kaip manote, kokios narkomanijos priežastys? Žinoma, nemažai apie tai prirašyta, man svarbi jūsų nuomonė.

Sunku pasakyti iš esmės. Taip jeigu imant kažkokias tai priežastis, tai vis tiek reiktų žėt nuo mažens. Tai yra tam tikras kažkokių vaiko struktūros nebuvimas gyvenime, tai yra neturi kažkokių taisyklių, kažkokių griežtų, negali atskirti kas yra gerai, kas yra blogai. Jis tiesiog daro ir pats galbūt labiau linkęs mokytis ir tas jo mokymasis nueina ne ta linkme, galbūt nueina blogąja linkme. Galbūt iš esmės tai yra be abejo bet kuriuo atveju yra pradžia nuo to pirmojo pavartojimo. Čia vėl gi klausimas kodėl vieniem kažkodėl tai norisi pavartoti, kitiem nesinori. Galima kalbėti, kad iš vienos pusės gali būti socialiniai kažkokie tam tikri veiksniai, būtent neprižiūrėjimas, kažkokia nepriežiūra, chaosas gyvenime, galbūt su tėvais kažkokios problemos ir panašiai. Galima kalbėti apie biologinius, genetinius kažkokius veiksnius, apie paveldimumą tam tikrą. Bent jau su alkoholiu daug tyrimų yra daroma ir nustatomas ganėtai stiprus ryšys, kad jei tėvai turėjo tą ligą, tai persiduodama iš esmės vaikams irgi. Be abejo psichologinis ryšys irgi- patinka, nepatinka. Tas irgi labai daug nuo ko priklauso iš esmės. Gali būti, kad žmogus ir paeksperimentuoja, ir neįsitraukia, tačiau kai kuriems tiesiog pakanka tiesiog pabandyti, kad jie įsitrauktų. Tai daug ką jau lemia tokie, sakykim, asmenybiniai charakterio bruožai, kažkokie ypatumai tarkim. Nežinau, jeigu vardan tai, kas parašyta, tai esmė ta, kad priežasčių nėra, yra tam tikros priežasčių grupės, tam tikri faktoriai, kurie įtakoja. Tai kažkas tokio, o šiaip, tai individualiu atveju reikia žiūrėt.

O kaip vertinate plačiajai visuomenei pateikiamą informaciją apie narkotikus, jų žalą, narkomaniją ir panašiai?

Ta prasme aš čia grynai sprendžiu pagal save, grynai savo nuomonę sakau, tai kol pats visiškai į tai nesigilinau, tai man tai atrodė ganėtinai... Na, taip pasakyti kaip ir laisvas pasirinkimas, na, noriu darau, nenoriu- nedarau. Bet realiai to nėra iš tikrųjų. Tiesiog jeigu žmogus serga, jis kitaip daryti negali. Tiesiog jis turi vartoti ir viskas. Ir tas, kad mes tikimės, kad jis gali bet kada paimti ir savo kažkoku laisvu pasirinkimu gali pasakyti „jau viskas, jau daugiau nevertosiu“, bet, deja, taip nėra. Ir aš galvoju būtent šito supratimo, iš esmės jo nėra visuomenėje. Ir tas pateikimas visuomenei, visgi to supratimo neformuoja. Ir daugmaš formuojama, kad yra žmonės, kurie vartoja ir žmonės, kurie nevirtosiu. Nėra visiškai taip paprasta. Netgi tie, kurie nustoja vartoti, jie vis tiek lieka sergantys, ir jie vis vien turi didelę riziką vėl pradėti vartoti.

Tai jūsų nuomone visiškai išgyti nuo narkotikų sukeliamos priklausomybės negalima?

Kaip ir ne. Galima likti gyventi blaiviai, galima išmokti gyventi blaiviai, nevirtosiu jokių medžiagų, bet iš esmės tai nepagydoma. Suvokimas lemia visgi ir elgesį tam tikrą. Šita liga būtent tiesiog lemia tą suvokimą, kad jeigu žmogus serga, jis negali elgtis kitaip. Ir to suvokimo kaip ir nėra. Galbūt netgi dažnai ir patys tie specialistai, kurie dirba kažko daugiau tikisi, kažko nori daugiau, ko realiai ne visada galima norėt.

Kokie asmenys, remiantis galbūt jūsų nuomone, ar patirtimi, įsitraukia į narkomanijos pinkles?

Na, jeigu taip žiūrėt, tai galime rasti ir tokių, kurie iš tikrųjų patyrę kažkokių didelių gyvenimo išbandymų, kaip smurtas ir panašiais, ir yra tokių, kurie iš tikrųjų yra iš, sakykim, elitinių šeimų. Tai, taip sakant, socialinis sluoksnis... na, be abejo, galbūt tie žmonės, kurie yra žemesnio socialinio sluoksnio, jie dažniau atsiduria, nes turi daugiau tam galimybių ir daugiau taškų būtent su nusikaltimais, su elgesio problemom ir panašiai. Tie, kurie yra aukšto socialinio sluoksnio, jie daugiau turi galimybių pasinaudoti visokiausiomis paslaugomis, gydymais ir panašiai, ir jie gali tą laiką sustabdyti. Na, bent jau keisti ir įtakoti. Tas socialinis sluoksnis, jisai galbūt labiau duoda tam tikrus svetus ką gali žmogus keisti ir įtakoti. Tai šiaip, galbūt galima kalbėti apie tai, kad daugiau yra tokio žemesnio sluoksnio, bet tikrai nebūtinai. Yra nemažai tokių atveju, kad iš tų pačių gerai

uždirbančių ir elitinių žmonių, kad visi nesugeba sustot laiku, nesugeba pakeist kažko ir irgi atsiduria dugno apačioje.

O sakykit pirmoji dozė, tai kiek žmogus priklausomas nuo pirmojo pabandymo?

Nuo pirmos dozės? Nežinau, čia iš tikrųjų labai skirtingai ir labai individualiai. Sunku pasakyti. Bet kuriuo atveju po pirmos dažniausiai, na visą laiką po pirmos eina antra. Tai klausimas ar žmogus paims tą antrą, ar nepaims. Ta pirma, tai ir yra lemiamas dalykas. Bent jau griauamas tas psichologinis, jeigu tai iš esmės bijojai iki to, tai tu paėmęs tą pirmą tu sugriovei tą baimę. Bet tai irgi labai individualiai. Dažniausiai ne visiems iš karto kad patinka. Dažniausiai būna koks nors nesklandumas, bet sakau visiems, kad tas antras irgi ateina. Ne visiems, ne visada.

Kokie pokyčiai atsiranda žmogaus gyvenime, pradėjus vartoti narkotines medžiagas ?

Keičiasi asmenybė. Realiai tai yra viena iš tų medžiagų, kad keičia asmenybę. Jeigu buvo geras ir fainas vaikas, pradėjęs vartoti jis tampa piktas, blogas, niekšas ir panašiai. Ta prasme keičiasi į blogą pusę. Nes žmogus jau vien nuo to, kad jis turi vartot, o žino, kad daro blogai, dažniausiai, ta prasme žino, Jaučia kad yra nelabai gerai, kad tėvai ar dar kas nors ten jam nepritars. Tai jis linkęs slėpti, visokiais būdais nuneigti. Tas melas ateina savaime. Tiesiog žmogus stengiasi išlikti tuo geruoju, bet tėvai ir visi kiti mato, kad jis jau nebėra toksai. Ir jis bet kuriuo atveju linkęs tą nusišlėpti ir stengtis parodyti save geresnį. Tai vat iš pat pradžių tie išipareigojimai tokie, jis meluoja kitiems žmonėms, galiausiai pradedama sau ir žmogus pats sau stengiasi irgi kažką įrodinėti, kad jisai nėra toksai. Galų gale pamina savo tuos tokius principus, tas pats pasižadėjimas sau, kad daugiau aš taip nedarysiu, tačiau nepavyksta jo išlaikyti. Tai vat tks pasikeitimas- keičiasi nuostatos, visi įsitikinimai apie gyvenimą, visi žmonės tampa pikti ir blogi, ta prasme ne patys narkomanai pikti ir blogi, bet narkomanų požiūriu visi žmonės priešiški jo atžvilgiu nusiteikę. Ta prasme jis neturi kuo pasitikėti, visi žmonės jį smerks ir panašiai. Jisai automatiškai tampa kitoks, ginasi.

Kokia vyrauja visuomenėje nuomonė apie narkotikus vartojančius asmenis?

Tyrimų tokių tai kažkokių nežinai, ką žiūrėjau, tai čia delfyje buvo apklausėlė padaryta, tai patys nepageidaujani kaimynai- narkomanai. Tai galima kalbėti apie tai kad tokie kaimunai, jų reikėtų saugotis. Jei vagys turi principus, tokius kaip nevogt iš kaimyno ir panašiai, tai šiuo atveju tokių principų nėra. Priklausomas asmuo, kaip jam reikia dozės, jis ims bet ką, kas papuola ir nežiūrės ar tai yra kaimynas, draugas, ar dar kažkas. Tiesiog jam tuo metu reikia dozės ir jis bet koku atveju jis jos sieks. Tai tas nepasitikėjimas ir bloga nuomonė šiuo atveju yra pateisinama, na, suprantama ir tai yra natūralu. Kitas dalykas, tai kad yra asmenys, kurie aktyviai vartoja ir yra asmenys, kurie nutraukę vartojimą. Tai yra skirtumas. Nutraukę vartojimą, jie kažkurį laiką save kontroliuoja ir jei prie to vartojimo negrįžta, jie sugeba užsikariauti ir tą pasitikėjimą ir pan. Ta visa kalba, kai sakom narkomanas, tai turim omenyje tą, kuris aktyviai vartoja. Tačiau būna ir ta dalis, kurie praėjo gydymą ir gali kažkurį laiką gyvent visuomenėje. Ir tas kažkuris laikas gali gyventi labai ilgai, gali tęstis iki pabaigos gyvenimo.

Kada, jūsų nuomone, žmogus tampa narkomanu?

Nu kaip, čia labiau idėjiniai dalykai. Ar mes vadinsime žmogų alkoholiku, jeigu jis išgeria laus? Tai čia sunku pasakyti. Jei imt tapimą narkomanu, tai geriausia analogija su alkoholiu. Visi mes vartojam, bet nelaikom alkoholikais, aišku yra tam tikra dalis, kurie jau geria nesaikingai ir panašiai. Su narkotikais yra panašiai, tik žymiai greičiau. Jeigu mes pradedam gerti kokių aštuoniolikos, tai taip smarkiai prasigerti, kad viską pragerti, tai užima laiko. Su narkotikais greičiau. Fiziologiškai labiau jie veikia. Kitas dalykas- alkoholis kultūriškai priimtinas, mes išmokstam vartot kultūringai ir saikingai, galima kontroliuoti vartojimą. Tai čia su narkotikais žymiai sudėtingiau, retai kam pavyksta kontroliuoti. Ir praktiškai nelabai pavyksta, nes ta kontrolė ji gali pora metų tęstis, bet paskui vis vien palūžt. Tai ten vat sakyti, kad žmogus narkomanas, jeigu jis vieną kartą pavartojo, ar kad ilgiau vartoja, tai nežinau... Kitas dalykas, iš tos destigmatizavimo pusės, tai kad termino „narkomanas“ nepatartina vartoti, tiesiog „priklausomas žmogus“. Yra

priklausomas asmuo ir tai yra sergantis žmogus ir jam reikalinga speciali pagalba. Tiesiog yra priklausomybės ligos ir yra priklausomi asmenys.

Kada priklausomas žmogus suvokia, kad jau yra priklausomas? Kas lemia?

Sunku pasakyti, priklausau individualiai. Kai žmogus pats pripažįsta, kad jis daug praradęs ir negali eit toliau, tai tada iš esmės gali pasakyti. Dažniausiai būna tam tikri dalykai, tai ar tėvai išvarė iš namų, ar policija, patenka į policiją, ar sumušta kas nors gatvėje ir panašiai. Dažniausiai tai yra tai, ką žmogus pats subjektyviai priima kaip labai svarbų tokį dalyką, ir tai būna dažniausiai tas toksai tam tikras postūmis, kad reikia kažką daryti, kad nėra taip jau gerai. Tada susimąstoma, kad jo, kažkas kaltas, ne tik kad aplinkybės susiklosčiusios, bet galbūt kaltas pats, aš, kad aš vartuju. Kitas dalykas, dažnai susiję su fiziologiniu skausmu. Atsiranda lomkės tos vadinamos. Tada pradeda skaudėti ir žmogus supranta, kad čia ne juokai, malonumai baigėsi ir rimta. Bet kurį laiką tą gali prakentėti, nes tos lomkės jos ne iš karto būna labai smarkios, ne iš karto skauda ir jas galima pagydyti pavartojus.

O šiaip su kokiom problemom susiduria priklausomi asmenys?

Didžiausia problema, tai iš kur daut pinigų, kad gaut dozę. Čia jau reikia įtempt visus sugebėjimus ir suktis. Jeigu turi kažką vertinga namuose, tai neši iš namų, jei iš namų nešti nesinori, tada eina ir kažką organizuojasi kitur- vagystėm užsiiminėti ar kažkokį darbą pradėti dirbti. Bet dažniausiai su darbais būna sunku, nes darbiausiai darbdaviai pastebėję, kad tokie asmenys vartoja, linkę išmesti tokius asmenis.

Tai toks pirmas ir svarbiausias dalykas- iš kur dauti dozę. Vėliau tas dalykas, kad kaip nuo tėvų nuslėpt, kaip elgtis, kad tėvai nesužinotų. Na, prisipažinimai, jei nusprendžia gydytis tai kur vėliau gydytis ir panašiai. Jeigu nusprendžia gydytis, tai problemos tos aišku kažkiek keičiasi ir daugiau orientuojamasi į programas. O šiaip, tai aibė problemų. Dažniausiai visos tos problemos aktyvaus vartojimo metu jos nublanksta prieš tai, kad tau tiesiog reikia dozės. Visa kita iš esmės nesvarbu- ar tu ten pavalgęs, ar nepavalgęs, ar skauda, ar ne... Tas dzin, svarbu susiveikti kažką.

O kaip keičiasi problemos, kai žmogus pradeda gydytis? Kokios tada?

Pradėjus gydytis jos iš esmės keičiasi, daug kas keičiasi. Vartojimo metu tau nesvarbu, ar tavo rankos sulaužytos, ar ne, tai pradėjus gydytis jau tai tampa svarbu. Daug kas keičiasi. Pradedama tvarkytis socialinius ryšius, tiek su šeima, tiek šiaip. Kitas dalykas- psichologiniai sunkumai. Jei vartojimo metu gali pabėgt nuo problemų, tai šiuo atveju negali pabėgt. Sunkumų daug atsiranda ir tada pradeda viskas atsiskleidinėti.

Nuo ko priklausau reabilitacijos veiksmingumas? Kad ji būtų kuo efektyvesnė?

Sunku pasakyti. Vienas dalykas- nereikia tikėtis, kad žmogus baigęs reabilitaciją jisai nevertos. Didesnė tikimybė, kad jisai vertos ir toliau. Nesvarbu, ar jis praėjo mėnesį laiko kursą, ar jisai išsivalė organizmą ir metus praėjo tą kursą. Gal išėjęs jis iš karto užvertos, gal pagyvėns kurį laiką, tačiau vis viena jisai iš 10, kokie 7-9 išėję užvartoja. Tai kažkur 1-3 išsilaiko. Nuo ko tas priklausau? Sunku pasakyti. Drausmė, sugebėjimas save kontroliuoti, sugebėjimas pakeisti mąstymą. Eina eilė visokiausių veiksmų. Tai sugebėjimas psichologiškai būt atspariam, sugebėjimas kontroliuoti savo veiksmus, sugebėjimas numatyt t.t. situacijas, kuriose tu gali pavartot ir sugebėjimas jom atsispirti. Atkryčio prevencija reikalauja, kad būtų pakeistas mąstymas ir nuostatos. Jeigu tu grįši atgal ir žinai, kad eidamas susitikt su draugais jie vertos, tai tu negali eit su jais susitikt. Tai yra sunku pakeist ir žmogus ne visada to laikosi. Mes ne visada to laikomės. Ten sėdi su draugu, siurbčioji kavytę ir žinai, kad reikia eit, bet „bala nematė, dar biškį pabūsiu“. Tai visiškai tas pats. Kuo žmogus labiau išmoks, kad natūraliai viska būtų kitaip, tai tuo labiau jam pasiseks. Statistika liūdna. Kitas dalykas, kai jis išėjęs vėl pavartoja, tai natūralu ir reikia priimti ramiai. Vienas pavartojimas nereikia, kad jau viskas. Be abejo, jam susilaikyt sunkiau, bet po vieno pavartojimo, ar tai būtų alkoholis, ar narkotikai, jis nepraranda, Tas praradimas jis neatsiranda taip staiga. Tu per metu, per du sugebi kažką susikurti ir to taip greitai neprarasi. Jei išmoksti kontroliuoti, tai sugebi atsispirti.

Kitas dalykas- kontroliavimo vartojimo jo būt kaip ir negali. Vartojimas tave užkontroliuoja. Tiesiog po kiekvieno vartojimo tu gali dar sustot.

O kokie akcentai rehabilitacijoje? Į ką kreipiamas daugiau dėmesys?

Pati rehabilitacija skirstoma į 4 fazes. Pirmos dvi fazės skirtos susikoncentravimui į save ir savęs pažinimui. Jau antroji fazė pradedama susitikinėti su tėvais. Trečioji skirta socialinio ryšio atstatymui, pradėjimui komunikavimui. Ir galiausiai paskutinė skirta įsiliejimui atgal, t.y darbo, gyvenamo ploto susiradimui. Kitas dalykas, per tuos metus laiko būtina ir tam tikra medicininė pagalba, kuri čia yra prieinama. Ir tą patį draudimą socialinį gali susitvarkyti, nueiti į kliniką.

O, sakykit, kokiais kriterijais vadovaujamesi atrenkant žmogus rehabilitacijai?

Atrenkinėja pati bendruomenė. Vienas kriterijus- šlapimo testas turi būti švarus, o tam reikia bent 4,5 dienas nevertot, jokių raminamųjų, jokių vaistų, jokių narkotikų. Dažniausiai tai nelabai pavyksta, tada patiriam žmogui gultis į ligoninę ir prasivalius kraują atvažiuot. Jeigu jisai praeina testą, sušaukiama bendruomenė ir kas jiems įdomu, jie klausinėja. Jei žmogus pasako, kad nori gydytis, tai jis ir priimamas. Kiek aš čia dirbu, tai nebuvo, kad nepriimtų. Gal kokia pora atvejų tik buvo, kad žmogus pasako, kad nenori, ar abejojama. Jei jis smarkiai abejoja, tada nusprendžiama nepriimt. Bet jei jis pasako kad nori ir testas parodo kad švarus, tai priimamas.

O kaip būna, kai žmogus kreipiasi pas jus antrą kartą?

Jeigu nepabaigęs kurso išeina iš čia, netenka metus laiko galimybės kreiptis į mūsų bendruomenę. Jei jis pagal taisykles visas išeina, tai po pusmečio gali kreiptis. Iš kitos pusės, ateina ir po kelis kartus prabuvę, tai vis viena jų tos žinios jos yra, bet pritaikymo įgūdžiu neturi. Tai jie iš esmės lygūs su tais, kurie pirmą kartą ateina.

Pabaigai norėčiau paklausti apie resocializaciją. Ką manote apie išėjusių iš bendruomenės žmonių resocializacijos galimybes?

Daliai tai pavyksta, jie sugeba susirasti darbą, susitvarkyti gyvenimą, bet tai yra vienetai. Rehabilitacija padeda tuo, kad žmogus išlaikomas ilgą laiką blaivas ir išėjus tas liekamasis efektas kurį laiką išlieka, sugeba tvarkytis. Paskui jei nesilaiko tam tikrų taisyklių, jei pradeda durniuot, tai viskas nutrūksta. Iš esmės pati resocializacija yra gražu ir įmanoma, bet viena dalykas, tai nuostatos pačio žmogaus, kitas dalykas- kitų žmonių, kurie šalia jo. Dažniausiai tokių žmonių vengiama, bijoma, jie patys slepiasi ir panašiai. Tai vėl grįžtama į tai, nuo ko prasideda viskas. Tai vėl varo į tą patį.

O kaip pagerinti?

Galbūt su visuomene, gal... Sunku pasakyti, tikrai neįtikinsi kažkokio žmogau, kad jis sėdės čia kabinete, aš mėtyčiau telefonus ar kažkas panašaus. Vis vien... Tas veikia kitą žmogų, jam skaudu kad jo visi bijo. Yra žmonių, kurie natūraliai pritampa slėpdami, bet jie susikuria taip gyvent, kad tas neveikia. Yra tokių, kurie prisipažįsta ir puikiai tvarkosi. Čia priklauso nuo individualių atvejų. Be abejo, kai etiketė klijuojama, tai yra negerai, žmonės diskriminuojami, bet tai kiekvieno reikalas kaip jis su tuo susitvarko- ar pasako, ar nepasako. O iš visuomenės, tai be abejo, daugiau pakantumo būtų geriau. Daugiau to tokio pakantumo kažkokio.